

Faculteit Letteren & Wijsbegeerte

Kristof Loockx

Vlaamsche studenten, komt naar Gent!

*Prosopografie van de studentenbevolking
aan de Vlaamse Hogeschool 1916-1918*

Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van
Master in de geschiedenis

2013

Promotor prof. dr. Christophe Verbruggen
Vakgroep Geschiedenis

Deze pagina is niet beschikbaar omdat ze persoonsgegevens bevat.
Universiteitsbibliotheek Gent, 2021.

This page is not available because it contains personal information.
Ghent University, Library, 2021.

Faculteit Letteren & Wijsbegeerte

Kristof Loockx

Vlaamsche studenten, komt naar Gent!

*Prosopografie van de studentenbevolking
aan de Vlaamse Hogeschool Gent 1916-1918*

Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van
Master in de geschiedenis

2013

Promotor prof. dr. Christophe Verbruggen
 Vakgroep Geschiedenis

Aan de Vlaamsche studenten!

Uw lang gekoesterd ideaal hebt gij eindelijk bereikt; de Hoogeschool te Gent opent voor U hare deuren en biedt U dien zoo gezochten schat: hooger onderwijs in uw eigene, rijke, schoone moedertaal.

Vlaamsche studenten, komt naar Gent, komt er de wetenschap deelachtig worden in die taal, die U moet toelaten tegenover uw eigen volk uwen vollen maatschappelijken plicht te vervullen.

Studenten, komt naar Gent, beziel met het droombeeld van Vlaanderens grootheid en gesterkt met den wil, om ter eere en ten dienste van uw volk, elk in zijn vak de grootste te worden.

Gij draagt in U de toekomst van uw volk dat later zal zijn wat ge zelf zult zijn: verdrukt zoo gij zelf langer onmachtig blijft om uw Vlaamschen wil te laten gelden, groot zoo gij langs Vlaamsche wegen uw eigen grootheid hebt bewerkt!

Studenten, komt naar Gent: De Vlaamsche Hoogeschool biedt u Vlaamsch Wereldburgerschap.

De wereld eert de kleinste volken

Die groot zijn in den minsten man!

Vliegt de Blauwvoet... Storm op zee!

(Nationaal Vlaamsch Studentenverbond, 1916)

Aan de leden van Jong-Vlaanderen

Maaiers, maait nu het goudene graan,
gunstig is 't weder en rijk is de Zomer,
tijd van leven en voortbestaan;
herfst is een weeke weemoetsdroomer!

Maaiers, maait nu het goudene graan;
bergt dan den oogst in de wachtende schuren,
die u, met rijkdom en weelde belaân,
stutten zullen in angstvolle uren!

Maaiers, maait dan het goudene graan,
zwierig van armen en jeugdig van leden;
maaiers maait dan, 't is uw bestaan,
of vóór uw oogen grijnst het verleden!

(Gaston Burssens, 1917)

Voorwoord

Het Van Dale groot woordenboek hedendaags Nederlands omschrijft het woord ‘passie’ als “*een hartstochtelijke liefde voor iets*”¹. Dat ‘iets’ is een perfecte omschrijving van mijn opleiding geschiedenis aan de universiteit Gent. Het was een uiterst boeiende en vooral leerrijke ervaring, met deze masterscriptie als sluitstuk.

Deze passie heeft zich eveneens vertaald naar het onderwerp van mijn onderzoek, namelijk de studentenbevolking van de *Vlaamsche Hoogeschool* 1916-1918. Het was mijn promotor prof. dr. Christophe Verbruggen die me een tweetal jaar geleden op het spoor bracht. Stukje bij beetje verdiepte ik me in de thematiek, met de vaststelling dat dit een uiterst boeiende geschiedenis was. Het neemt niet weg dat het een complexe ‘historie’ is, maar wat mij betreft ligt net daar de grote uitdaging. Ik dank mijn promotor voor de begeleiding. Met veel vakkennis, kritische reflecties en een grote dosis enthousiasme was hij een ideale ‘gids’.

Bovendien was het op aanraden van prof. dr. Christophe Verbruggen dat ik het seminarie ‘Publieksgeschiedenis’ volgde, inclusief stage-opdracht. Op deze manier kwam ik in contact met de medewerkers van UGentMemorie, het virtuele geheugen van de Gentse universiteit. Ik ben hierbij de ‘UGentMemorie-tandem’ Ruben Mantels en Fien Danniau dankbaar voor hun talrijke literatuurtips en schrijfadviezen. Verder wil ik van de vakgroep geschiedenis prof. dr. Antoon Vrints bedanken. Met veel animo gaf hij steeds interessante suggesties.

In mijn zoektocht naar bronnenmateriaal viel het mij op hoe open en hulpvaardig de medewerkers waren van bibliotheken, archieven en scholen. Zij stonden steeds klaar om hun kennis en inzichten te delen. Daarom bedank ik uitdrukkelijk Erica ten Hove van het universiteitsarchief UGent, Sofie Lengeler en Luc Heerwegh van het Rijksarchief Beveren, Anne-Lise Rogier van de burgerlijke stand Ledeborg en Ignace Vincke van het Sint-Lievenscollege Gent. Eveneens een pluim voor alle Belgische, Nederlandse en Duitse gemeenten die zo vrij waren om geboorteakten op te sporen, ofschoon de rudimentaire informatie.

Ik wil eveneens Joost Vandommele vermelden. Een opmerkelijk man met een erudiete kennis van de Vlaamse Beweging. Wat hem betreft is de omschrijving van het woord ‘passie’ waarschijnlijk een understatement. Ik dank Joost voor alle informatie en bronnen die hij ter beschikking stelde. Ik mag ook Liesbet Van Herreweghe niet vergeten en haar uitstekende vertalingen van mijn brieven en mails naar Duitsland. Hetzelfde geldt voor Nancy Bassez en haar uitstekende lezing van de teksten.

Uit mijn persoonlijke sfeer wil ik vooral mijn vriendin, Natalie De Roos, een bloemetje toewerpen. Ze heeft me altijd gesteund en was een zeer grote hulp bij het verwerken van de gegevens in diverse microsoft-programma’s. In deze vaardigheden moest ik steeds mijn meerdere erkennen. Dezelfde steun kreeg ik van mijn familie en schoonouders, waarvoor oprechte dank.

¹ Van Dale Groot woordenboek van hedendaags Nederlands, Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1991, p. 950.

Tot slot wijd ik deze laatste alinea aan mijn vader, Marc Loockx. Zijn grote inzet en medewerking verdienen dat. Bij de omslachtige zoektocht naar biografische gegevens van de studenten was hij een enorme hulp. Bovendien hebben al mijn 'universitaire ervaringen' steeds een prominente plaats gehad in onze gesprekken en des te meer tijdens de zoektocht naar informatie. Ik wil deze scriptie dan ook opdragen aan een buitengewoon vader.

Kristof Loockx

Lijst Gebruikte Afkortingen

ANV	Algemeen Nederlandsch Verbond
ASL	Archief Sint-Lievenscollege
BR	Bevolkingsregister
BS	Burgerlijke Stand
G	Faculteit Geneeskunde
GA	Geboorteakte
GSC	Gentsch Studentencorps 'Hou ende Trou'
HW	Hogere School voor Handelswetenschap
LT	Hogere School voor Land- en Tuinbouw
NVS	Nationaal Vlaamsch Studentenverbond
NVV	Nationaal Vlaamsch Verbond
PTT	Ministerie van Post, Telegrafie en Telefonie
R	Faculteit Rechten
RAB	Rijksarchief Beveren
SAG	Stadsarchief Gent 'De Zwarte Doos'
SKG	Studienkommission an der Universität Gent
TS	Technische Scholen
WL	Faculteit Wijsbegeerte en Letteren
WN	Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen
UAG	Universiteitsarchief Gent

Lijst van Tabellen

Tabel 1	Totaal aantal inschrijvingen Vlaamse Hogeschool per faculteit en hogeschool, 1916-1918	72
Tabel 2	Beroepscategorieën van gezinshoofden studenten Vlaamse Hogeschool, 1916-1918	82
Tabel 3	Aantal studenten Vlaamse Hogeschool per stad of gemeente, 1916-1918	104
Tabel 4	Meisjesstudenten aan de Vlaamse Hogeschool, 1916-1918	156
Tabel 5	Duitse militairen Vlaamse Hogeschool, 1916-1918	164
Tabel 6	Prosopografische vragenlijst	188
Tabel 7	Studieprogramma Vlaamse Hogeschool, 1916-1918	189
Tabel 8	Beroepscategorieën gezinshoofden m.b.t. studenten aan de Vlaamse Hogeschool, 1916-1918	190
Tabel 9	Alfabetische lijst steden en gemeenten studenten Vlaamse Hogeschool, 1916-1918.	192
Tabel 10	Ingeschreven studenten Vlaamse Hogeschool, 9 oktober – 23 oktober 1916	193

Lijst van Afbeeldingen

Figuur 1	Baron Moritz von Bissing, gouverneur-generaal van België, 1914-1917	25
Figuur 2	Penning vernederlandsching der Gentsche Hoogeschool door Jozef Cantré, 1917	30
Figuur 3	Protestaffiche dwangarbeid	42
Figuur 4	Totaal aantal studenten universiteit Gent, 1910-1920	60
Figuur 5	Aantal maandelijke inschrijvingen Vlaamse Hogeschool, 1916-1918	63
Figuur 6	Totaal aantal studenten universiteit Lille en Vlaamse Hogeschool, 1913-1920	69
Figuur 7	Geografische spreiding van studenten aan de vernederlandste universiteit Gent, 1916-1918	103
Figuur 8	Regionale herkomst Vlaamse Hogeschoolstudenten, 1916-1918	105
Figuur 9	Regionale afkomst studenten 1913-1914 en Vlaamse Hogeschool 1916-1918	106
Figuur 10	Wekelijks aantal inschrijvingen Vlaamse Hogeschool 1917, 14 oktober – 30 december	113
Figuur 11	Vlaamse Hogeschoolstudenten, 1917-1918	136
Figuur 12	Aantal inschrijvingen meisjesstudenten universiteit Gent, 1910-1920	153
Figuur 13	Vlaamse Hogeschoolstudenten, 1918	158

Inhoudstafel

Inleiding	xiv
1	Doelstelling van het onderzoekxvi
2	Een ‘vergeten’ groep in de literatuur? xviii
3	Methodologische duiding en toelichting van de bronnenxx
4	Grenzen aan het onderzoek en structuur xxiii
Deel 1 – De Gentse universiteit in historisch perspectief.....	1
Hoofdstuk 1 Een cultureel emancipatieproces.....	2
1.1	Inleiding: de tegenstellingen van de belle époque 2
1.2	De schoolstrijd en de Gelijkheidswet 4
1.3	Cultuurflamingantisme 5
1.3.1	De Hogeschoolcommissies 5
1.3.2	Politieke mobilisatie: de ‘drie kraaiende hanen’ 8
1.3.3	De culturele impasse versterkt: de Wereldtentoonstelling van 1913 9
1.4	De bestuurlijke scheiding..... 11
1.5	Slotsom..... 13
Hoofdstuk 2 Kulturpolitik	15
2.1	Ten geleide: de genese van het activisme 15
2.2	Cultuur wordt politiek..... 18
2.2.1	De bezetting van België 18
2.2.2	Flamenpolitik en Jong-Vlaanderen 20
2.3	Het voorzichtige aftasten van de Flamenpolitik..... 23
2.4	Drang nach Osten 26
2.5	Besluit..... 29
Hoofdstuk 3 De Vlaamse Hogeschool.....	30
3.1	Flamenpolitik in werking..... 31
3.1.1	De Vlaamse Hogeschool komt er 31
3.1.2	‘Capable, mais pas en mesure’: de deportatie van Pirenne en Fredericq 33
3.1.3	Een zoektocht naar professoren 35
3.1.4	Recrutering van studenten..... 37
3.2	De Vlaamse Hogeschool staat er 38
3.2.1	Officiële opening 38
3.2.2	‘Un marché d’esclaves’: dwangarbeid als ultieme paradox van de ingezette emancipatiebeweging..... 40
3.2.3	De Studienkommission aan zet 44

3.2.4	Studenten verenigen zich.....	45
3.2.5	De wettelijkheid voorbij.....	47
3.2.6	Het eeuwfeest	48
3.2.7	Een toestroom aan vrije studenten.....	50
3.2.8	Een financiële injectie	51
3.3	Een einde in mineur.....	52
3.3.1	De zwanenzang.....	52
3.3.2	Veroordelingen	55
3.4	Conclusie.....	56
 Deel 2 - Socioculturele analyse van de studenten.....		58
 Hoofdstuk 4 Omvang en studiekeuzes		59
4.1	Totale omvang Vlaamse Hogeschoolstudenten	59
4.1.1	Een decennium Gentse universiteitsstudenten (1910-1920).....	59
4.1.2	Conclusies van een aantal historici.....	61
4.1.3	Regelmatig ingeschreven en vrije studenten.....	63
4.1.4	Comparatieve analyse van de Vlaamse Hogeschool en de universiteit van Lille	68
4.2	Studiekeuzes	72
4.2.1	Faculteiten.....	73
4.2.2	Hogescholen.....	75
4.2.3	Examens.....	76
4.3	Besluit.....	78
 Hoofdstuk 5 Sociale afkomst		80
5.1	Inleiding.....	80
5.2	Overheids- en semi-overheidsdiensten.....	83
5.2.1	Het onderwijs.....	84
5.2.2	De ondervertegenwoordiging van de overheid	88
5.3	Vrije beroepen	91
5.4	Private zelfstandige beroepen	94
5.5	Beroepen in private loondienst	98
5.6	Besluit.....	99
 Hoofdstuk 6 Geografische herkomst		101
6.1	Inleiding: methodologie en afbakening.....	101
6.2	Kwantitatieve analyse	103
6.2.1	De Vlaamse Hogeschool	103
6.2.2	Academiejaar 1913-1914.....	105
6.3	De dominantie van Gentse studenten.....	107
6.3.1	Het eerste academiejaar.....	108
6.3.2	Het tweede academiejaar	112
6.3.3	Casus: De Gentse humaniorastudenten	114
6.4	Antwerpen.....	121
6.4.1	Regio Antwerpen.....	121
6.4.2	Regio Antwerpse Kempen.....	125
6.5	Sint-Niklaas	127
6.6	Aalst.....	131

6.7	Geraardsbergen	134
6.7.1	Regio Geraardsbergen	134
6.7.2	Regio Zottegem.....	138
6.8	Brussel.....	139
6.8.1	Regio Brussel.....	139
6.8.2	Regio Brabant.....	141
6.9	Evergem	142
6.10	Kortrijk.....	143
6.11	Brugge	145
6.12	Overige regio's	149
6.13	Conclusie.....	150
Hoofdstuk 7	Studentengroepen.....	152
7.1	Meisjesstudenten	152
7.1.1	De ondervertegenwoordiging van meisjesstudenten	153
7.1.2	Meisjes aan de Vlaamse Hogeschool	155
7.1.3	Inschrijvingsmotieven.....	157
7.2	Buitenlandse studenten	162
7.2.1	Duitse militairen.....	163
7.2.2	Nederlanders.....	165
7.2.3	Een uitzondering op de regel	166
7.3	Besluit.....	166
Algemene conclusies	168	
Bibliografie	173	
Appendix	188	

Inleiding

“Ulieden is het vergund de eersten een hooger onderwijs in eigen taal te genieten. Dat veronderstelt natuurlijk, volgens mij, dat al wat gij leert, dat al de kennis die gij verwerft, op de eene of andere wijze tot nut moet strekken van het Vlaamsche land en van het Vlaamsche volk; den tijd, dien gij aan uwe studiën besteedt, moet gij dus beschouwen als een tijd van voorbereiding om eens met al uwe krachten het Vlaamsche land en het Vlaamsche volk te kunnen dienen. In zooverre is het hoogste doel, dat gij kunt stellen, de opbeuring, de ontwikkeling, de veredeling van het Vlaamsche volk en vooral de heeling van zijn wonden en het herstel van zijn eigenaar en zijn oorspronkelijkheid.”

(rector Peter Hoffmann, 24 oktober 1916)¹

Het centraal onderwerp van deze scriptie betreft de studentenbevolking van de vernederlandste universiteit Gent (1916-1918), een nagenoeg vergeten groep in de historiografie van de Vlaamse Beweging en de geschiedenis van de Gentse universiteit.

De vernederlandsing van de Gentse universiteit was de vertaling van een taalstrijd die zich rond de eeuwwisseling gestaag ontwikkelde tot een Vlaams-nationalisme. Voor de Eerste Wereldoorlog kon de Vlaamse Beweging rekenen op steun vanuit brede lagen van de bevolking en dit uitte zich in een streven naar eigenwaarde. Een eerste stap hiertoe was de ontwikkeling van een Nederlandstalige elite en daarom richtte de strijd zich op de vernederlandsing van het hoger onderwijs. De ontplooiing van een Vlaamse elite moest de overmacht van de Franse taal doorbreken en het Vlaamse volk in staat stellen zich in eigen taal te ontwikkelen. Ondanks wetgevende initiatieven over de partijgrenzen heen, slaagde de Vlaamse Beweging er niet in tot de beoogde politieke resultaten te komen. Evenmin hadden de uitbreiding van het stemrecht² of de

¹ Hoogeschool te Gent: plechtige opening op 21 en 24 oktober 1916, Gent: Plantijn, 1916, p. 46.

² De algemeen meervoudige stemplicht verving in 1893 het cijnskiesrecht in België. Op deze manier hadden mannelijke Belgische burgers vanaf 25 jaar minstens één stem. Extra stemmen waren mogelijk, ofwel naargelang de positie in de maatschappij, ofwel naar gelang de cijns die men betaalde of een combinatie. Het aantal kiesgerechtigden vertienvoudigde. Het duurde tot 1919 vooraleer het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen werd ingevoerd, een initiatief van de socialistische Belgische Werkliedenpartij.

Gelijkheidswet³ de Franse dominantie kunnen kraken. Het Waalse en franskiljonse verzet was fel en het uitbreken van de oorlog gooide roet in het eten.⁴

Het verklaart waarom een deel van de Vlaamse Beweging radicaliseerde. Voor de activisten was de Eerste Wereldoorlog een ideaal platform om de taaleisen af te dwingen en voorgoed te consolideren. Dat de activisten openlijk de steun van de Duitse bezetter aanvaardden, was in hun ogen de enige manier om de trieste vooroorlogse balans om te zetten in tastbare verwezenlijkingen. Het gevolg was een gepolariseerde Vlaamse Beweging: een deel collaboreerde en een ander deel tekende verzet aan.⁵

Een eerste hoogtepunt voor het activisme was de opening van de Gentse universiteit in oktober 1916, met Nederlands als enige voertaal. Op deze manier was de beweging geslaagd in wat voor de oorlog onmogelijk leek. Onder meer student Robert Van Genechten beseftte heel goed dat het activisme en de strijd voor een zelfstandig Vlaanderen een prijs had, namelijk bewuste samenwerking met de vijand. De Vlaamse Hogeschool fungeerde als een soort mini-maatschappij van de toekomstige Vlaamse staat en de studenten kregen de bijzondere taak zich tot de leiders van Vlaanderen te ontwikkelen.⁶ Het was hun taak een Nederlandstalige elite te vormen en het Vlaamse volk te bevrijden van de Franstalige wurggreep. De Belgische regering en het grootste deel van de Vlaamse Beweging, de passivisten⁷, waren sterk gekant tegen de opening van de universiteit: dit was landverraad op het hoogste niveau. Een stellingname die het merendeel van de Vlaamse bevolking bijtrad.⁸

In de idealistische visie van het activisme kreeg de Vlaamse Hogeschool met andere woorden een voorname rol toebedeeld. De studenten waren de sleutel voor de toekomst en dienden zich te ontwikkelen tot voorvechters van de nieuwe Vlaamse cultuur. Op deze manier ondersteunde het activisme zijn basisvisie: breken met de vooroorlogse machtsstructuren om de opwaardering van

³ De Gelijkheidswet of de wet De Vriendt-Coremans trad in voege in 1898. In theorie werd het Nederlands als officiële taal erkend en op gelijke voet van het Frans geplaatst.

⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006, pp. 1-2 en S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam: Atlas, 1997, pp. 27-28; L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging: geschiedenis van het Davidsfonds 1914-1936*, Leuven: Davidsfonds, deel 2, 1985, pp. 13-17.

⁵ De term 'collaboratie' kan de nodige verwarring creëren. Dit is mede een gevolg van het feit dat de Tweede Wereldoorlog de iconische gebeurtenis is in het collectieve geheugen. Hierdoor bestaat een gevaar tot anachronisme, namelijk het activisme gelijkstellen aan de ideologische collaboratie uit het tweede wereldconflict. Vandaar dat de historiografie van de Vlaamse Beweging de term 'activisme' reserveert voor de Grote Oorlog en de term 'collaboratie' gebruikt voor de samenwerking met het moorddadig regime uit de Tweede Wereldoorlog (wat niet wegneemt dat er ideologische collaboratie bestond tijdens de Eerste Wereldoorlog). Het probleem ligt in het feit dat het activisme zich nooit uitdrukkelijk en eenzijdig had uitgesproken over hoe de toekomstige staat Vlaanderen er precies moest uitzien. De meningen binnen het activisme liepen uiteen: van een autonoom Vlaanderen binnen een federaal België tot Vlaanderen als vazalstaat van Duitsland. Het geeft aan dat het activisme moeilijk onder een ideologische noemer te plaatsen valt. Anderzijds zijn de meeste historici het eens dat het activisme enkel kon bestaan bij gratie van de Duitse bezetter en onmiskenbaar een vorm van collaboratie was. T. PROCTOR, 'Missing in Action: Belgian Civilians and the First World War', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXV, nr. 4, 2005, pp. 552-553; G. BUELENS, M. DE RIDDER en J. STUYCK (eds.), *De Trust der Vaderlandsliefde: over literatuur en Vlaamse Beweging 1890-1940*, Antwerpen: AMVC-Letterenhuis, 2005, p. 21, p. 165 en p. 186; M. DE RIDDER, 'Ook een politieke invloed moet van onze Alma Mater uitgaan: Staatskunde en activisme bij Robert Van Genechten', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXX, nr. 2, 2011, p. 180.

⁶ M. DE RIDDER, *op. cit.*, p. 176 en p. 183.

⁷ Feitelijk is het beter te spreken van 'anti-activisten'. De passivisten waren allerminst 'passief' maar net actief in hun verzet tegen de collaboratie van de activisten.

⁸ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 144-145 en p. 484.

Vlaanderen te realiseren.⁹ Anderzijds verbond het activisme haar lot aan de uitkomst van de wereldoorlog door hun collaboratie. Het einde van de oorlog betekende dan ook de ondergang van de vernederlandste universiteit.

1 Doelstelling van het onderzoek

Het doel van mijn onderzoek bestaat erin om de studenten van de *Vlaamsche Hogeschool* als groep door te lichten. De algemene hoofdvraag is de volgende: welke motivering lag ten grondslag om zich in te schrijven als student? Dit was allerminst een evidente keuze gezien het massale passivistische verzet. In totaal waren 477 studenten¹⁰ ingeschreven aan de universiteit. Het eerste academiejaar 1916-1917 noteerde 138 inschrijvingen en het tweede academiejaar 1917-1918 kende een stijging tot 407 studenten. Het laatste academiejaar 1918-1919 is onvolledig omdat de oorlog ten einde liep. In de maand oktober van 1918 schreven zich nog 156 studenten in.¹¹ De hypothese is dat het merendeel van de studenten zich inschreef uit Vlaamse overtuiging¹², maar dat daarnaast verschillende elementen bepaalden waarom een student overging tot inschrijving. De oorlogscontext of het verderzetten van de studies zijn enkele voorbeelden.

Om verklaringen te bieden met betrekking tot de algemene probleemstelling heb ik enkele spreekwoordelijke 'kapstukken' gehanteerd om de analyses aan op te hangen. Een eerste belangrijk element betrof de totale studentenbevolking. Wat leert het aantal wanneer de studenten geplaatst worden in een breder tijdsperspectief? Kan op basis van het studentenaantal het succes van de Vlaamse Hogeschool gemeten worden? Wat zegt het aantal regelmatig ingeschreven studenten en vrije studenten over het inschrijvingsgedrag van de studenten? Hadden de oorlogsontwikkelingen een invloed op de inschrijving van de studentenpopulatie? Welke studiekeuzes maakten de studenten en kan dit een verklaring bieden voor het motief van inschrijven? Een tweede belangrijke 'kapstuk' betrof het sociale milieu waaruit de studenten afkomstig waren. In welke mate beïnvloedde de gezinssituatie de keuze van de student om zich in te schrijven? Welke sociale milieus waren vertegenwoordigd? Wat leren de studiekeuzes wanneer ze in verband gebracht worden met het sociaal milieu? Een derde cruciaal element betrof de geografische herkomst van de studenten. Uit welke regio's waren de studenten afkomstig? In welke mate speelden regionale actoren of studentenverenigingen een rol in de inschrijving van de student? Op welke manier had de middelbare school een invloed op het inschrijvingsgedrag? Zijn er bepaalde tendenzen vast te stellen wanneer de geografische herkomst in verband wordt gebracht met het sociale milieu van de

⁹ Robert Van Genechten omschreef de ingezette emancipatiebeweging als volgt: "... maar of de Vlamingen de Universiteit aannemen of niet, de daad vanwege de Duitsers blijft wat zij is: een verdiende kaakslag voor de Belgische regering; en wie zou durven beweren dat het eene rede is voor de Vlamingen, om geen recht te aanvaarden omdat de Belgische regering hun 85 jaar lang schreeuwend onrecht aandeed?" R. VAN GENECHTEN, *De vervlaamsching der Gentsche hoogeschool*, Antwerpen: Nationaal Vlaamsch Studentenverbond, 1916, p. 24.

¹⁰ Aantal zonder dubbelstellingen.

¹¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹² Een stelling die ook terug te vinden is bij Daniël Vanacker. Hij stelt dat de Vlaamse overtuiging de voornaamste katalysator was om zich in te schrijven. D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 175.

studenten? Al deze hoofdvragen moeten uiteindelijk bijdragen om te achterhalen wat de studenten motiveerde om zich in schrijven aan de Vlaamse Hogeschool.

Het feit dat deze universiteitsgeschiedenis binnen het kader van de Eerste Wereldoorlog valt, biedt naar mijn mening interessante perspectieven. De oorlogscontext was een periode van extreme omstandigheden, waardoor sociale en culturele tegenstellingen zich veel duidelijker manifesteerden. Bovendien was de vernederlandsing van de universiteit meer dan een alleenstaand gebeuren. Het maakte deel uit van een politiek proces waarbij het activisme een radicale ommekeer beoogde van waarden en normen. Naast het toelichten van de academische ontwikkelingen is het met andere woorden interessant om de Vlaamse Hogeschool eveneens te plaatsen binnen de sociale en culturele ontwikkelingen, de politieke besluitvormingen, het gerechtelijk kader en de militaire context. Ondanks het feit dat de studentenpopulatie slechts een fractie van de maatschappij vertegenwoordigde, kan deze 'micro-geschiedenis' naar mijn mening een representatief beeld schetsen van de bestaande contrasten tijdens de Eerste Wereldoorlog. De tegenstellingen tussen dominerende en gedomineerde groepen kenmerkte immers de Belgische casus maar eveneens de Europese samenleving. Daarom zal ik bij wijlen de metaforische 'microscoop' vervangen door een 'verrekijker' en de universiteit plaatsen binnen de verwickelingen in België en Europa. Kortom: in welke mate hadden militaire, sociale en culturele ontwikkelingen een invloed op het handelen van de studenten? Zijn er parallellen te trekken tussen universiteiten in bezette gebieden?¹³ Deze vragen kunnen eveneens bijdragen tot de geschetste hoofdvragen.

Sommige vragen en bedenkingen komen reeds aan bod in de literatuur. Het is niet mijn doel louter reproductief te werken maar de resultaten ervan te controleren, in vraag te stellen en nieuwe conclusies aan te reiken. De originaliteit van dit onderzoek ligt in het feit dat de studentenbevolking een prominente plaats krijgt en onttrokken wordt uit de schaduwzone waarin ze zich bevond. Op deze manier tracht ik een bijdrage te leveren aan het onderzoek naar de geschiedenis van de Vlaamse Hogeschool en de Vlaamse Beweging.

¹³ De vergelijking met buitenlandse studenten is gebaseerd op literatuuronderzoek.

2 Een ‘vergeten’ groep in de literatuur?

Wie meer inzicht wil krijgen in de geschiedenis rond de vernederlandsing van de Gentse universiteit – en bij uitbreiding de Vlaamse Beweging – tijdens de Eerste Wereldoorlog zal niet teleurgesteld worden.¹⁴ Talrijke publicaties met een rijk arsenaal aan de meest uiteenlopende onderzoeksvragen komen aan bod.¹⁵ Opvallend is het feit dat de studentengemeenschap weinig studies oplevert. De voornaamste reden ligt in het feit dat de roep naar de vernederlandsing van het maatschappelijk leven was ingebed in een politiek tweegevecht. Het verklaart waarom de meerderheid van de bijdragen zich voornamelijk richten op het politieke proces met nadruk op het ontstaan, de ontwikkeling en de gevolgen van de taalstrijd en het activisme.

Eenzelfde vaststelling doet zich voor in verband met de actoren. In de historiografie gaat de aandacht voornamelijk uit naar de politieke beleidsmakers en hun initiatieven, hun verzet of hun activisme. Een gelijkaardige trend reveleert de studie naar de actoren van de vernederlandsing van de Gentse universiteit. De aandacht richt zich grotendeels op de professoren en hun activistisch engagement. De meeste van hen behoorden tot de activistische top en hun inmenging reikte verder dan het doceren aan de universiteit. Vandaar dat de aandacht zich bij voorkeur richt op de professoren en hun betrokkenheid in de politieke procesmaking.¹⁶

Daarnaast dacht het activisme zowel in Vlaamse als Europese termen. In hun zoektocht naar eigenwaarde en identiteit stond het wereldburgerschap en de daaraan gekoppelde vrijheid centraal. Er bestond geen eenduidigheid over de manier waarop dit moest gebeuren maar de toekomst van Vlaanderen lag in Europa. In dat opzicht sloot het activisme nauw aan bij de doelstellingen van de bezetter want het Duitse leger koesterde imperialistische perspectieven. Immers, de Eerste Wereldoorlog betekende een emancipatieproces wat zich in geheel Europa voltrok. Op welke manier het supranationale niveau een invloed uitoefende op het activisme (of omgekeerd) is minder voorwerp van onderzoek omdat het nationaal kader primeert. Dit geldt zeker wat betreft de vernederlandsing van de Vlaamse Hogeschool. Buitenlandse universiteiten komen nauwelijks aan

¹⁴ Enkele suggesties (selectief): S. DE SCHAEFDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam: Atlas, 1997; E. LANGENDRIES, *De Vlaamse hogeschool te Gent (1916-1918)*, Gent: RUG. Archief, 1984-1985; D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006; L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, Leuven: Davidsfonds, 1974.

¹⁵ Een goed overzicht is te vinden in: V. SCHILTZ, ‘Bibliografie wetenschappelijke tijdingen’, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 60, nr. 4, 2001, pp. 25-134. Verdere jaargangen kunnen geconsulteerd worden op de website van het tijdschrift. Daarnaast biedt *Bronnen voor de studie van het hedendaags België, 19^e-21^e eeuw* een overzicht van de voornaamste publicaties, bronnen en dergelijke meer met betrekking tot de thematie. Zie: K. BERTRAMS, ‘De universiteiten’, in: P. VAN DEN EECKHOUT en G. VANTHEMSCHE, *Bronnen voor de studie van het hedendaags België, 19^e-21^e eeuw*, Brussel: Koninklijke commissie voor geschiedenis, 2009, pp. 669-686 en P.-A. TALLIER, ‘De Eerste Wereldoorlog’, in: P. VAN DEN EECKHOUT en G. VANTHEMSCHE, *Bronnen voor de studie van het hedendaags België, 19^e-21^e eeuw*, Brussel: Koninklijke commissie voor geschiedenis, 2009, pp. 705-716.

¹⁶ Naast de aandacht voor het professoraat in de politieke verwickelingen van de Eerste Wereldoorlog, geven biografieën een interessante kijk op het denken en handelen van de professoren. Enkele suggesties (selectief): J. DEDEURWAERDER, *Professor Speleers: een biografie*, Antwerpen: Perspectief, 2002; M. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, Amsterdam: Balans, 2003.

bod in historiografie. Nochtans biedt comparatief onderzoek de mogelijkheid bepaalde tendensen vast te stellen, waardoor de casus van de Gentse universiteit beter begrepen kan worden. Op dit vlak hinkt België achterop en is voornamelijk het buitenlandse onderzoek naar universiteiten tijdens de Eerste Wereldoorlog verder gevorderd.¹⁷ Ik wil in deze context de bijdrage van Trude Maurer *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer. Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg* uit 2006 vermelden.¹⁸

Wanneer gekeken wordt naar de stand van het onderzoek betreffende de Gentse studenten, blijkt dat de studentenbevolking van de Vlaamse Hogeschool als groep nauwelijks aan bod komt. Een studie die een poging ondernam, is de eindverhandeling van Leopold Van Der Vliet uit 1979.¹⁹ Een grondige analyse leert echter dat de gegevens vaak verkeerde informatie bezitten.²⁰ Bovendien is de studie een weerslag van kwantitatieve vaststellingen waardoor de zogenaamde 'cijfers' centraal staan, zonder verklaringen of conclusies aan te reiken.²¹ Zeker vermeldingswaardig is *Het activistisch avontuur*, de vakkundige bijdrage van Daniël Vanacker uit 2006. In zijn zoektocht naar de ontwikkeling van het activisme heeft Vanacker onder meer aandacht voor de werving van studenten, het studentenleven en in beperkte mate de samenstelling van het aantal studenten.²² Het neemt niet weg dat de focus voornamelijk ligt op studenten die zich inlieten met het activisme. Dit ligt in lijn met de studies naar de vervolging van de activisten (ook enkele studenten werden vervolgd). *Wetenschappelijke Tijdingen* heeft op dit vlak enkele toonaangevende artikels gepubliceerd. Ter illustratie vermeld ik de bijdragen van prof. dr. Jos Monballyu.²³ Daarnaast heeft de universiteit Gent belangrijke publicaties uitgebracht, vooral in het kader van universitaire jubilea. De aandacht ging voornamelijk uit naar de ontwikkelingen op onderwijsniveau, studentenaantallen, faculteiten, en dergelijke meer. In dit verband hebben voornamelijk Anne-Marie Simon-Van der Meersch en Eliane Langendries belangrijke bijdragen geleverd.²⁴ Tot slot hebben eveneens studenten van de

¹⁷ Een suggestie (selectief): W. RÜEGG (ed.), *A history of the university in Europe. Volume III: Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800-1945)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

¹⁸ Maurer trad op als editor en wist tal van historici te overtuigen om verschillende Europese universiteiten tijdens de Eerste Wereldoorlog te onderwerpen aan een analyse. Het levert een duidelijke en omlinjende comparatieve studie op. T. MAURER (ed.), *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer: Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart: Steiner, 2006.

¹⁹ L. VAN DER VLIET, *De studentenbevolking aan de vervlaamste hogeschool (1916-1918)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, universiteit Gent, 1979.

²⁰ Het betreft onder meer fouten betreffende geboortedata, geboorteplaatsen, leeftijden, beroepen van vaders, rolnummers en inschrijvingsdata. Bovendien werden personen opgenomen die zich nooit inschreven aan de universiteit (op basis van de geboorteakten van de burgerlijke standen en de inschrijvingsregisters). Merk op dat gerenommeerde werken als *Het activistisch avontuur* van Daniël Vanacker eveneens deze bron hanteert bij gebrek aan andere studies. Ter illustratie: D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 200 (voetnoot 372).

²¹ Om de vermelde redenen is voor dit onderzoek geopteerd om deze studie niet ter hand te nemen.

²² D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 178-190 en pp. 346-362.

²³ J. MONBALLYU, 'Het uur van vergelding: Vlaamse activisten voor het Groot Hoofdkwartier van het leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 69, nr. 4, 2010, pp. 307-330 en J. MONBALLYU, 'Het uur van vergelding: Vlaamse activisten voor het Groot Hoofdkwartier van het leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 2', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 70, nr. 1, 2011, pp. 7-39.

²⁴ Ter illustratie (selectief): A.-M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, Gent: RUG Archief, 1982, K. DE CLERCK, L. DE MEYER, E. LANGENDRIES en A.-M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *175 jaar Universiteit Gent: een verhaal in beeld*, Gent: RUG, 1992 en E. LANGENDRIES, *De Vlaamse Hogeschool te Gent (1916-1918)*, Gent: RUG Archief, 1984-1985.

Vlaamse Hogeschool bijdragen geleverd in de vorm van memoires en reflecties rond hun studententijd in tijdschriften.²⁵

3 Methodologische duiding en toelichting van de bronnen

“The principles of prosopography are quite simple. In a way we might say that it is rather a research approach than a method sui generis; an attempt to bring together all relevant biographical data of groups of persons in a systematic and stereotypical way. As such it is a system for organizing mostly scarce data in such a way that they acquire additional significance by revealing connections and patterns influencing historical processes.”

(cf. *A Short Manual to the Art of Prosopography*, 2007)²⁶

Om een socioculturele analyse te maken van de studentenbevolking is de prosopografische techniek het meest geschikt. Een prosopografie kan het best omschreven worden als een collectieve biografie van personen die geselecteerd worden op basis van gemeenschappelijkheid.²⁷ Het is een instrument om een multivariabele analyse te maken van een grote groep individuen. Een gerichte vragenlijst²⁸ is hierbij cruciaal op voorwaarde dat ieder lid van de groep op eenzelfde manier ‘bevroegd’ wordt.²⁹ Op deze manier worden correlaties zichtbaar en kunnen conclusies getrokken worden.³⁰

In deze prosopografische studie is de universitaire instelling het voorwerp van overeenkomst. Het betreft alle studenten die zich inschreven aan de Vlaamse Hogeschool tussen oktober 1916 en oktober 1918. Enkel de inschrijvingsregisters van de universiteit werden als norm gehanteerd om te bepalen of een student ingeschreven was of niet. Een bewuste keuze om mogelijke verwarring tussen bronnen te vermijden.³¹

Het voornaamste nadeel van een prosopografische studie is dat het een uiterst arbeidsintensieve en tijdrovende onderzoekstechniek betreft. Een minutieuze lezing van alle parameters is noodzakelijk, wat neerkomt op het feit dat de onderzoeker steeds een foutenmarge moet

²⁵ Een overzicht is te vinden bij de secundaire literatuur in de bibliografie.

²⁶ K. VERBOVEN, M. CARLIER en J. DUMOLYN, ‘A Short Manual to the Art of Prosopography’, in: K.S.B. KEATS-ROHAN, *Prosopography approaches and applications: a handbook*, Oxford: Unit for prosopographical research, 2007, p. 37.

²⁷ Een pionier op dit vlak is Hilde De Ridder-Symoens. Zie bijvoorbeeld: H. DE RIDDER-SYMOENS, ‘Universiteitsgeschiedenis als bron voor sociale geschiedenis’, in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 10, 1978, pp. 74-98.

²⁸ Een prosopografische vragenlijst is opgenomen in het *Appendix*.

²⁹ K. VERBOVEN, M. CARLIER en J. DUMOLYN, ‘A Short Manual to the Art of Prosopography’, pp. 37-39.

³⁰ M. ZOETEMAN-VAN PELT, *De studentenpopulatie van de Leidse universiteit, 1575-1812. ‘Een volk op zyn Siams gekleed eenige mylen van Den Haag woonende*, Leiden: Leiden University Press, 2011, p. 11.

³¹ Enkele personen waren bijvoorbeeld lid van het *Gentsch Studentencorps ‘Hou ende Trou’* zonder ingeschreven te zijn in de inschrijvingsregisters van de universiteit. In dit geval werden de personen niet aanzien als student en bijgevolg niet opgenomen in het onderzoek.

inbouwen.³² Ik ben mij hier terdege van bewust en heb niet de pretentie om alle gegevens in dit onderzoek te kwalificeren als eenzijdig correct. Het neemt niet weg dat ik de gegevens kritisch controleerde en vergeleek met andere bronnen of literatuur. De parameters werden niet ingevuld bij twijfel of onzekerheid om mogelijke fouten te voorkomen.

Naarmate de prosopografische techniek zich ontwikkelde werden de mogelijkheden uitgebreid door historici. Enerzijds bleven de empirische gegevens belangrijk om tellingen, metingen en opdelingen te maken van de groep – met ander woorden een inductief proces – maar anderzijds vormden deze analyses de basis voor verdere en algemene onderzoeksvragen.³³ Op deze manier wil ik eveneens te werk gaan. Door mij te richten op het *curriculum universitatis*³⁴, het sociaal milieu en de geografische herkomst kan de kwantitatieve informatie gekoppeld worden aan de maatschappelijke of universitaire context en *vica versa*. Het voordeel van de werkwijze is dat hierdoor inductie en deductie op verschillende niveaus met elkaar vervlochten worden. Concreet betekent het dat ik voor dit onderzoek tracht ‘clusters’ te onderscheiden binnen de studentenbevolking op basis van motivering om daarna bepaalde personen ten opzichte van de groep te plaatsen. Op deze manier wordt de eigenheid van de persoon én de groep benadrukt. Waar mogelijk zal ik eveneens proberen om een student te belichten die net afwijkt van de groep of cluster waartoe hij behoort, wat moet aantonen dat de prosopografische techniek begrensd is.

De voornaamste bron en uitgangspunt voor deze verhandeling is het inschrijvingsregister van de Gentse universiteit in de periode 1916-1918. Enkel wat betreft het eerste academiejaar 1916-1917 zijn twee inschrijvingsregisters beschikbaar. Het eerste inschrijvingsregister (UAG 4A4/2) geeft het rolnummer, de naam van de student en zijn geboorteplaats weer. Het tweede register (UAG 4A4/3) is uitgebreider en maakt vermelding van het rolnummer, de naam, de leeftijd, de inschrijvingsdatum, de faculteit, de woonplaats in Gent en het adres of woonplaats van de ouders. Voor de academiejaren 1917-1918 en 1918-1919 is slechts het tweede inschrijvingsregister beschikbaar. Enkel wat betreft het derde academiejaar wordt melding gemaakt van de geboortedatum en niet de leeftijd.³⁵ Op basis van deze gegevens was het mogelijk om voor ieder academiejaar een *curriculum universitatis* op te stellen per student. Dit werd verder uitgebreid met inschrijvingen voor examens (enkel geslaagden), aanvragen tot studiebeurzen en het eventueel winnen van faculteitsprijzen. Daarnaast werd gekeken of de studenten ingeschreven waren aan de universiteit voor de opening van de Vlaamse Hogeschool en uit welke secundaire school ze afkomstig waren. Het was echter niet mogelijk om voor iedere student de middelbare studies te achterhalen. De universiteit hield namelijk geen lijsten bij. De informatie werd voornamelijk gewonnen uit literatuur, uit prijsuitdelingslijsten van bepaalde middelbare scholen of uit inschrijvingsaanvragen aan de Vlaamse Hogeschool. Vervolgens werd alle informatie verwerkt via het microsoftprogramma Excel.

³² F. VAN SAMMANG, ‘De gekwantificeerde prosopografie in de historiografie van het Derde Rijk. Terugblik, evaluatie en toekomstperspectieven’, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 13/14, 2004, pp. 274-275.

³³ *Ibidem*, p. 273.

³⁴ Term ontleed aan Hilde De Ridder-Symoens. Het betreft alle universitaire gerelateerde gegevens van de student, gaande van studieverloop, het dagelijks leven aan de universiteit, studiekosten of examens. H. DE RIDDER-SYMOENS, *op. cit.*, p. 100.

³⁵ Verder is een inschrijvingsregister beschikbaar met de handtekeningen van de studenten maar het werd voor dit onderzoek niet verder gebruikt.

De inschrijvingsregisters leverden bruikbare informatie op. Gegevens die eveneens belangrijk waren om de geboorteakten van de studenten na te trekken. De geboorteakten geven de mogelijkheid om de opgegeven leeftijd en afkomst te controleren. Bovendien waren ze een belangrijke bron om het beroep van de vader (en eventueel de moeder) te achterhalen in het kader van de sociale afkomst van de student. Voor dit onderzoek is het sociaal milieu van de student bepaald op basis van de gegevens bij aangifte van de geboorte. Er is met andere woorden niet gecontroleerd wat het beroep van de vader was op het moment van inschrijving. Daarnaast zou een controle van het aantal stemmen waarop een vader recht had een meerwaarde geboden hebben maar in het kader van dit onderzoek was dit onmogelijk.³⁶ De bepaling van het sociaal milieu kan dus zeker genuanceerd worden en is voornamelijk suggestief. Bij het afbakenen van de geografische afkomst was het wel mogelijk om de afkomst te bepalen binnen de oorlogscontext. De opgave van het adres of de woonplaats van de ouders in het inschrijvingsregister vormden het uitgangspunt.

De inschrijvingsregisters hebben zeker hun beperkingen. Ten eerste is de inschrijving een momentopname, wat betekent dat een studierichting nog kan wijzigen in de tijd. Zeker wat betreft vrije studenten (studenten die lessen bijwoonden maar zich niet inschreven voor examens) is dit problematisch. Het is vaak zo dat deze studenten verschillende cursussen volgden aan verschillende faculteiten. Voor dit onderzoek is geopteerd om steeds de vermelding in het inschrijvingsregister te gebruiken. Niet alle gegevens werden overigens genoteerd, bijvoorbeeld enkel de faculteit en niet de studierichting. Een ander probleem is dat de studenten hun voornaam vernederlandsten. Het gebruik van de tweede of derde voornaam was courant en sommige voornamen wijken geheel af van de geboorteakte. Dit maakte de zoektocht naar geboorteakten moeilijk. Bovendien geven de inschrijvingsregisters van 1917-1918 en 1918-1919 geen geboorteplaats op. Daarom was de opgave van het adres of de woonplaats van de ouders het vertrekpunt. Uiteraard bestond een tijdspanne waardoor het regelmatig voorkwam dat de woonplaats tijdens de Eerste Wereldoorlog niet meer overeenstemde met de geboorteplaats.³⁷ Ook het inschrijvingsregister is eerder rudimentair op dat vlak. Niet ieder personeelslid was even nauwgezet met de notering van de inschrijving. Om de geboorteakte te traceren was het regelmatig nodig om via omwegen tot een resultaat te komen. Voorbeelden hiervan zijn bevolkingsregisters, correspondentie, almanakken of inlichtingsboekjes. Wat betreft buitenlandse studenten was het inschrijvingsregister bijzonder karig met informatie. Voor het merendeel van deze studenten werd enkel het rolnummer, de naam, de studiegegevens en de woonplaats van de ouders vermeld.³⁸ Vandaar dat de ontbrekende biografische gegevens vooral betrekking hebben op Duitse studenten. Het neemt niet weg dat hun aantal miniem is, waardoor mogelijke scheeftrekkingen beperkt zijn.

Samenvattend kan gesteld worden dat het inschrijvingsregister de nodige problemen creëerde. Zeker wat betreft het academiejaar 1917-1918 werden de grootste problemen vastgesteld (1916-1917 geeft geboorteplaatsen op en 1918-1919 geboortedata). Dit was nochtans het academiejaar met het grootste aantal studenten. Afgezien daarvan zijn voor deze studie de biografische gegevens van

³⁶ Het aantal stemmen per Belgische man binnen het systeem van meervoudig stemrecht werd bepaald op basis van sociale status en de bijdragen van cijns. Daardoor is het een uitstekend middel om het sociaal milieu te bepalen (in combinatie met de beroepscategorie).

³⁷ Enkele voorbeelden: verhuis, het opgeven van de hoofdgemeente in plaats van de deelgemeente, geboren in het buitenland.

³⁸ Voor steden als Berlijn is dit problematisch. Gezien de stad heden is ingedeeld in districten is het onmogelijk om de geboorteakten van de 'Berlijnse studenten' te achterhalen.

circa 95% van de studenten teruggevonden. Op deze manier is het mogelijk een representatief beeld te schetsen van de beoogde vraagstellingen, zelfs wanneer een foutenmarge wordt ingebouwd.

Een andere vorm van bronnen waren brieven, strafdossiers, memoires en interviews³⁹. Om een motivatie-analyse door te voeren zijn ze onontbeerlijk omdat ze meer inzicht bieden in de psychologie van de actoren. Uiteraard is het belangrijk om zulke bronnen genuanceerd te benaderen, omdat ze vaak zijn opgesteld met een bepaalde doelstelling. Ondanks het subjectieve karakter van zulke bronnen, kunnen ze de nodige indirecte informatie verschaffen. Denk hierbij aan de oorlogsomstandigheden, het studentenleven, het studieverloop of elementen die verwijzen naar de middelbare studies. Kanttekening is dat het vinden van dergelijke bronnen een uiterst tijdrovende bezigheid is. Gezien deze studie 477 individuen omvat, was het niet mogelijk om voor iedere student egodocumenten op te sporen.⁴⁰ Het verklaart waarom specifiek op bepaalde types studenten werd gezocht in functie van de vraagstelling. Bovendien bleek dat slechts weinig studenten dergelijke bronnen nalieten en indien dat het geval was, refereerden de documenten vrijwel steeds naar de naoorlogse periode. Kortom, het was allerm minst een makkelijke opdracht om binnen te dringen in de denkwereld van de studenten ten tijde van Vlaamse Hogeschool. Eveneens de strafdossiers leverden problemen op. Het probleem is dat nagenoeg alle studenten voor een Hof van Assisen verschenen en daarvan geen enkel dossier bewaard bleef. Bij de krijgsv verrichtingen van 1940 was namelijk de opdracht gegeven door de Procureurs-generaal om de strafdossiers van vele burgeractivisten te vernietigen, waaraan gevolg werd gegeven.⁴¹

4 Grenzen aan het onderzoek en structuur

Aangezien deze prosopografie 477 personen doorlicht was het belangrijk om grenzen te stellen aan het onderzoek. Tijdsdruk, relevantie en beschikbaarheid van de gegevens zijn de voornaamste redenen. Op het vlak van begrenzing werd reeds verwezen naar het meervoudig stemrecht of het studieverloop voor de aanvang van universitaire studies. Het mag duidelijk zijn dat dit een uiterst tijdrovende bezigheid is. Het neemt niet weg dat ze tezelfdertijd suggesties zijn voor verder onderzoek en een controle kunnen betekenen voor het onderzoek dat hier gevoerd wordt.

Ook wat betreft de notie 'tijd' heb ik duidelijke grenzen gesteld door mij enkel te richten op de Vlaamse Hogeschool tijdens de Eerste Wereldoorlog. Zo heb ik geen parameters ingevoerd waarbij het verdere studieverloop of de professionele carrière na de oorlog gecontroleerd werden. De voornaamste reden hiervoor was de relevantie met de vraagstelling. Deze gegevens zouden weinig

³⁹ Met interviews verwijs ik naar de bijdragen van Joos Florquin, een Vlaamsgezinde televisie- en radiomaker. Vanaf het einde van de jaren 1950 liep het programma *Ten huize van...*, waarin voornamelijk bekende Vlamingen en Nederlanders uit de culturele en politieke wereld geïnterviewd werden. J. FLORQUIN, *Ten huize van...*, Leuven: Davidsfonds, 1964-1981.

⁴⁰ De opmerking geldt eveneens voor persoonlijke archieven van studenten. Ik denk hierbij aan privaat archiefmateriaal van studenten als Arthur Mulier, Cyriel de Wael, Albert d'Haese of Arthur Broekaert. In het kader van deze verhandeling was het omwille van tijdsdruk niet mogelijk om dergelijke bronnen te consulteren.

⁴¹ J. MONBALLYU, 'Repressie met maat? De omvang en de chronologie van de strafrechtelijke repressie van het Vlaamse burgeractivisme na de Eerste Wereldoorlog' (studentenversie), [https://www.kuleuven-kulak.be/~bdlbecke/Repressie%20met%20maat%20\(studentenversie\).pdf](https://www.kuleuven-kulak.be/~bdlbecke/Repressie%20met%20maat%20(studentenversie).pdf) (geraadpleegd op 16 mei 2013).

informatie hebben opgeleverd over het inschrijvingsgedrag van de studenten of een beeld gegeven hebben van de studieactiviteiten tijdens de oorlog. Anderzijds kan het zeker interessante en nuttige informatie opleveren. Er kan bijvoorbeeld gepeild worden in welke mate het activisme een invloed heeft gekend op de positie van de student in de naoorlogse samenleving. Eveneens kan het verdere studieverloop van de studenten de mogelijkheid geven om na te gaan of de universiteit – zoals vaak wordt aangenomen in de literatuur – een minderwaardige universiteit was op vlak van het studieniveau. Daarnaast bestaan er tal van onderzoeksvragen die meer informatie kunnen verschaffen over de studenten maar die om de vermelde redenen niet gesteld werden, ondanks het feit dat ze op directe of indirecte manier kunnen bijdragen aan de probleemstelling. Ik beperk mij tot enkele voorbeelden: de werking van het studentencorps, de sociale mobiliteit, netwerkanalyses, geloofsovertuigingen of sociografische analyses.

Wat betreft de opbouw van het onderzoek werd geopteerd om de eindverhandeling op te delen in twee delen. Een *eerste deel* biedt een algemeen overzicht van de culturele en politieke ontwikkelingen met betrekking tot de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Auteurs zoals Arthur Faingnaert, Lode Wils, Daniël Vanacker en anderen hebben in dit verband het proces reeds uitvoering beschreven. Het is niet de bedoeling om geheel in herhaling te vallen maar het is mijn overtuiging dat de belangrijkste elementen met zorg moeten weergegeven worden. Het biedt volgens mij de mogelijkheid aan de lezer om de verwickelingen van het vernederlandsingsproces beter te begrijpen. Het uiteindelijke doel van de historische schets is de belangrijke actoren en gebeurtenissen toe te lichten in functie van de prosopografische analyse die volgt in *deel 2*.

Hoofdstuk 1 richt zich op de vernederlandsingsstrijd voor het uitbreken van de oorlog, de zogenaamde *belle époque*. Er wordt een beeld geschetst van de initiatieven op vlak van de vernederlandsing in België. Het betreft de wettelijke maatregelen om het Nederlands op te waarderen, buitenparlementaire organisaties en hun strijd voor de vernederlandsing van het hoger onderwijs en de ontwikkeling van een Vlaams-nationalisme aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog.

In *Hoofdstuk 2* staat de zogenaamde *Kulturpolitik* centraal. Hiermee wordt verwezen naar het activisme en de annexonistische motieven van het Duitse leger. De militaire bezetting van België komt aan bod en de *Flamenpolitik*, het Duitse verlangen om Vlaanderen voor zich te winnen in het kader van de imperialistische perspectieven. Er wordt eveneens ingegaan op het gevoerde cultuurbeleid van de Duitse bezetter in Polen om mogelijke gelijkenissen op te sporen met Vlaanderen. De uiteindelijke doelstelling is een schets te geven van het voorbereidingsproces vanaf het uitbreken van de oorlog tot de bekendmaking van de Vlaamse Hogeschool.

Hoofdstuk 3 geeft de ontwikkelingen weer van de Vlaamse Hogeschool tijdens de Grote Oorlog. In een eerste luik gaat de aandacht uit naar de rol van de professoren en de houding van de Duitse bezetter. Het tweede grote luik betreffen de ontwikkelingen binnen de Vlaamse Hogeschool vanaf de opening in oktober 1916. De aandacht gaat uit naar de doelstellingen van de universiteit, de studenten en de problemen waarmee de hogeschool te kampen kreeg. Bovendien wordt een overzicht gegeven van de verplichte arbeidstewerkstelling die ongeveer gelijktijdig met de opening van de universiteit van start ging en de aanvaarding van de Vlaamse Hogeschool vrijwel onmiddellijk onder grote druk zette. Tot slot wordt de teloorgang van de vernederlandsing van de universiteit in beeld gebracht.

In het *tweede deel* staan de studenten van de Vlaamse Hogeschool centraal. In vier hoofdstukken wordt de studentenbevolking onderworpen aan een prosopografische analyse. De doelstelling is te

achterhalen in welke mate de oorlogscontext, de sociale afkomst en de geografische herkomst een invloed uitoefenden op de studenten hun inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool.

Hoofdstuk 4 schetst een algemeen beeld van de studentenomvang en de studiekeuzes. Vooreerst wordt het studentenbestand in een ruimer tijdsperspectief geplaatst om zo de aantrekkingskracht van de Vlaamse Hogeschool op studenten beter te kunnen inschatten. In dat opzicht wordt eveneens de vergelijking gemaakt met de universiteit van Lille om de invloed van de oorlogscontext op het totale aantal studenten beter te kunnen begrijpen. Vervolgens worden de regelmatig ingeschreven en vrije studenten onderworpen aan een analyse. Het doel is te achterhalen in welke mate de oorlogsomstandigheden een invloed uitoefenden op het inschrijvingsstatuut van de student. Tenslotte gaat dit hoofdstuk dieper in op studiekeuzes die de studenten maakten.

Hoofdstuk 5 analyseert de sociale afkomst van de studentenbevolking. Er wordt nagegaan welke sociale milieus werden aangesproken door de boodschap die de Vlaamse Hogeschool uitdroeg en in welke mate de gezinssituatie de inschrijving van de student beïnvloedde. Zo kan een balans opgemaakt worden van de verschillende maatschappelijke bevolkingslagen. De aandacht gaat uit naar beroepen in overheidsverband, vrije beroepen, private beroepen op zelfstandige basis en private beroepen in loondienst.

Hoofdstuk 6 stelt de regionale herkomst van de studenten centraal. Het doel is na te gaan in welke mate de omgeving waar de student opgroeide een invloed uitoefende op het inschrijvingsgedrag. De aandacht richt zich voornamelijk op de stadscontext en de middelbare scholen. De focus wordt met andere woorden voornamelijk gelegd op de periode die vooraf ging aan de inschrijving. Op deze manier kan de inschrijving gemotiveerd worden. Het betekent dat de aandacht zich minder zal richten op het studentenleven aan de Vlaamse Hogeschool omdat de beslissing om zich in te schrijven uiteraard reeds genomen was op dat moment. Anderzijds wordt dergelijke informatie niet langs de kant geschoven omdat het eveneens indicaties kunnen opleveren met betrekking tot de vooroorlogse stellingnames van de studenten.

In *Hoofdstuk 7* worden twee specifieke studentengroepen gelicht uit de gehele studentenpopulatie. Het betreft in eerste instantie de meisjesstudenten aan de Vlaamse Hogeschool. Ten tijde van de Vlaamse Hogeschool kenmerkte het hoger onderwijs zich voornamelijk door een uitgesproken elitair karakter en het feit dat het bijna uitsluitend ging om een mannelijke bevolking. Vandaar dat de meisjesstudenten in het oog springen en nadere analyse meer klaarheid kan brengen met betrekking tot de inschrijvingsmotieven. Een tweede groep betreffen de buitenlandse studenten. Het is eveneens een markante groep omdat het vernederlandsingsproces feitelijk buitenlandse studenten uitsloot omwille van de taalbarrière.

Tot slot geeft het *Appendix* een overzicht van de voornaamste biografische en universitaire gegevens per individuele student. Het maakt controle en kritiek mogelijk, maar is voornamelijk bedoeld om toekomstig onderzoek van een biografisch en academisch curriculum te voorzien.

DEEL 1 – DE GENTSE UNIVERSITEIT IN HISTORISCH PERSPECTIEF

Hoofdstuk 1 Een cultureel emancipatieproces

“Language has been a problem in Belgium; now it was the problem of Belgium. In this sense, august 1914, the finest hour of the idea of Belgium, was also the beginning of its end.”¹

(Sofie De Schaepdrijver, 2002)

Sofie De Schaepdrijver vat krachtig samen hoe België er voor stond bij aanvang van de Eerste Wereldoorlog. Nog meer dan een militair conflict betekende de oorlog de ultieme uitkomst van tegenstellingen op sociaal, confessioneel en cultureel vlak.² Nochtans had de periode voor de oorlog, de *belle époque* (1890-1914), een ongeziene welvaart gebracht. Dit was het gevolg van de toegenomen industrialisering in Vlaanderen.³ Het vooruitgangsoptimisme van de *belle époque* kenmerkte eveneens de stad Gent en haar universiteit. Technologische en wetenschappelijke vernieuwingen brachten een ongezien dynamisme en een sterk geloof in een betere toekomst.⁴ Het nam niet weg dat de universiteit de inzet werd van de beoogde ontvoogding van Vlaanderen en de opwaardering van de Vlaamse cultuur.

1.1 Inleiding: de tegenstellingen van de belle époque

De *belle époque* was een periode van een buitengewoon dynamisme maar kenmerkte zich evenzeer door een onderhuidse paradox want niet iedereen deelde in de welvaart. Vooral het proletariaat werd ontzien. Voor de industriële elite was Vlaanderen een groot reservoir aan goedkope en ongeschoolde arbeiders. Op deze manier profiteerde de dominante Franstalige bourgeoisie en verrijkte zich. Het gevolg was dat Vlaanderen zowel op sociaal, economisch als cultureel vlak achterop hinkte. Wettelijke initiatieven op het einde van de 19de eeuw, zoals de reglementering op arbeidsduur, de pensioenverzekering of de beperking van kinderarbeid illustreerden de achterstand van België in vergelijking met andere West-Europese landen. “*Het was allemaal zo traag tot stand*

¹ S. DE SCHAEPDRIJVER, ‘Occupation, propaganda, and the idea of Belgium’, in: A. ROSHWALD en R. STITES (eds.), *European culture in the Great War: the arts, entertainment, and propaganda, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 294.

² C. VERBRUGGEN, *Schrijverschap in de Belgische belle époque: een sociaal-culturele geschiedenis*, Nijmegen: Vantilt, 2009, p. 12.

³ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen: Standaard, 2005, p. 147.

⁴ R. MANTELS, *Gent: een geschiedenis van stad en universiteit*, Brussel: Mercatorfonds, 2013, p. 24.

gekomen”, poneert Sofie De Schaepdrijver.⁵ In Gent domineerde de francofonie het hele maatschappelijke leven, ondanks het feit dat Franstaligen overduidelijk in de minderheid waren. Slechts acht procent van de Gentse bevolking sprak Frans.⁶ Vlaams was voor de lagere sociale klasse want “wie Vlaams sprak, werd onherroepelijk ingedeeld bij wie pet en werkkleren droeg; Frans spreken getuigde van goede smaak en aanzien en zelfs – sinds het Latijn was verdwenen – van humanisme. Al wie naar het hogere streefde, al wie zijn maatschappelijke promotie onderstrepen wilde, kon niet anders dan zich van die taal bedienen. [...] Het masochisme sprak Vlaams”. Het betekende een voedingsbodem voor sociale onrust. Na de eeuwwisseling ‘ontwaakte’ een politiek bewustzijn en de sociale kwestie werd een onmiskenbaar deel van de Belgische politiek, ondanks het verzet van de industriebonzen.⁷

Het sociale vraagstuk kreeg meer gewicht omdat de christen-democratie en het socialisme massabewegingen werden.⁸ Dit vertaalde zich eveneens naar een levensbeschouwelijke tegenstelling. Socialisten en liberalen kwamen tot het inzicht dat samenwerking de enige oplossing was om het katholieke overwicht te ontwrichten.⁹ De invoering van het algemeen meervoudig stemrecht in 1893 had het socialisme op de kaart gezet maar de christen-democratie bleef de dominante politieke strekking in Vlaanderen.¹⁰ Wat de kiesstrijd nu wel kenmerkte was het feit dat parlementsleden zich dienden te richten tot het Vlaamse volk in het Nederlands om verkozen te worden. Het gevolg was een grotere aanhang voor de Vlaamse zaak en dat vertaalde zich naar een sterkere maatschappelijke verankering van de Vlaamse Beweging.¹¹ Wat het sociale vraagstuk verbond met de taalkwestie was een groeiend gevoel van eigenwaarde, “een strijd tegen de uitsluiting van het werkvolk uit politieke rechten, een strijd tegen het neerkijken-op, een strijd tegen ongelijkheid”.¹²

Langzaam groeide het besef dat taal- en sociale grenzen samenvielen. Waar de Vlaamse Beweging voorheen actief was op het culturele en literaire niveau, evolueerde de taalstrijd naar een Vlaams-nationalisme. Hierbij stonden politieke ontvoogding en culturele opwaardering centraal.¹³ Maar de polarisatie die ontstaan was in het Belgische politieke landschap, ten gevolge van de strijd tussen klerikalen en antiklerikalen, verdeelde eveneens de Vlaamse Beweging. Het verklaart waarom de beweging voor de oorlog nooit een hecht blok vormde, omdat de partijbelangen steeds primeerden. Daarnaast bestond er geen algemene consensus binnen de partijen betreffende de Vlaamse zaak, want de Franse taal bleef oppermachtig in de katholieke en liberale zuil.¹⁴ De volkstaal was voor de katholieken dan wel een recht - tegen vrijzinnige strekkingen - maar het op gelijke voet van het dominante Frans plaatsen, was een andere zaak.¹⁵ De socialisten van hun kant zagen weinig heil in het Vlaamse vraagstuk omdat het volgens hen de aandacht ontnam van de

⁵ S. DE SCHAEPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 24.

⁶ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 2.

⁷ S. DE SCHAEPRIJVER, *op. cit.*, pp. 24-26.

⁸ C. VERBRUGGEN, *Schrijverschap in de Belgische belle époque: een sociaal-culturele geschiedenis*, p. 12.

⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 2.

¹⁰ C. VERBRUGGEN, *op. cit.*, p. 12.

¹¹ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, p. 147.

¹² S. DE SCHAEPRIJVER, *op. cit.*, p. 27.

¹³ L. VOS, ‘The Flemish National question’, in: K. DEPREEZ en L. VOS (eds.), *Nationalism in Belgium: shifting identities, 1780-1995*, Houndmills: Macmillan, 1998, p. 84.

¹⁴ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 2-3.

¹⁵ S. DE SCHAEPRIJVER, *op. cit.*, p. 27.

sociale kwestie.¹⁶ De emancipatiestrijd werd met andere woorden niet aangewend om hun ideologie te vestigen. Dit kwam mede door de internationale focus en het feit dat het socialisme vooral aanhang kende in Wallonië. Bovendien stond het socialisme de gedachte voor dat het wegwerken van de sociale kwestie automatisch het taalvraagstuk zou oplossen.¹⁷

1.2 De schoolstrijd en de Gelijkeidswet

Ondanks de levensbeschouwelijke tegenstellingen vond de vervlaamsing van het openbare leven meer ingang. Voor 1914 was de administratie in Vlaanderen overwegend Nederlandstalig geworden en ook in het onderwijs waren stappen gezet, onder meer door verplichte vakken in het Nederlands te onderwijzen.¹⁸ Een initiatief en verwezenlijking van de Meetingpartij, een 'kleinburgerlijke en onafhankelijke volkspartij', opgericht te Antwerpen in 1862. Vlaamsgezinde katholieken en liberalen trachtten zo een tegengewicht te bieden aan de toenmalige politieke constellaties. De katholiek Edward Coremans vertegenwoordigde de partij in het parlement en kon als eerste enkele taalwetten laten bekrachtigen, namelijk een gelimiteerd gebruik van het Nederlands in het gerecht (1873) en de administratie (1878). Kanttekening was dat de wetten enkel geldig waren voor de Vlaamse provincies en niet Brussel, dat toen overwegend Nederlandstalig was.¹⁹

De aandacht richtte zich voornamelijk op het onderwijs. Getuige daarvan was de schoolstrijd (1878-1884) in een periode van liberale overmacht en de vertaling van een tweegevecht tussen klerikalen en antiklerikalen. De liberale laïciseringsstrijd beoogde de hervorming van het lager en middelbaar staatsonderwijs. Zowel Coremans van de Meetingpartij als de liberaal Julius De Vigne dienden wetsvoorstellen in om het middelbaar onderwijs te hervormen. In 1883 aanvaardde het parlement de vernieuwde taalwetgeving met Vlaams als voertaal in de Germaanse talen en minstens twee andere schoolvakken in het Nederlands. Daarnaast stelde de wet dat de terminologie in de lessen geschiedenis en aardrijkskunde verplicht in beide landstalen werden benoemd.²⁰ Op deze manier hoopten de liberalen een weerwoord te bieden aan de katholieke fractie, maar dat was buiten het Vlaamse electoraat gerekend. In 1884 leden de liberalen een verpletterende nederlaag, het begin van een katholieke overheersing die tot de Eerste Wereldoorlog stand hield.²¹ De taalinitiatieven voor het onderwijs mochten dan wel geratificeerd zijn, in de praktijk werden ze allerminst toegepast. In feite was het Koninklijk Atheneum te Antwerpen de enige school die de wetten strikt toepaste. Dit was geen toeval want de Meetingpartij kende in Antwerpen haar grootste

¹⁶ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 2-3.

¹⁷ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, p. 151.

¹⁸ S. DE SCHAEPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 25-26.

¹⁹ L. VOS, 'The Flemish National question', p. 85.

²⁰ Het duurde tot 1910 vooraleer het vrije onderwijs (lees: katholiek) eveneens verplicht werd om een paar uur per week lessen aan te bieden in het Nederlands. A. L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?: bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen*, Kapellen: De Noorderklok, 1932, p. 335

²¹ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *op. cit.*, p. 102.

kiezersaantal en het atheneum kenmerkte zich door overtuigde flamingantische leraren.²² Wat de schoolstrijd voornamelijk karakteriseerde was het overwicht van de confessionele strijd, waardoor de Vlaamse Beweging geen krachtdadige doorbraak kon realiseren.

Rond de eeuwwisseling leek de lang verhoopde omwenteling ingezet door het Nederlands op gelijke voet van het Frans te plaats. De zogenaamde Gelijkheidswet (of de wet Coremans-De Vriendt)²³ werd in 1898 goedgekeurd door het parlement. Een principiële kwestie die de nodige ophef veroorzaakte. In 1896 was de wet met een grote meerderheid aanvaard in de Kamer der Volksvertegenwoordigers maar het Waalse en franskiljonse verzet was krachtig en de Senaat besloot de wet af te zwakken. Maar de Vlaamse opinie fulmineerde tegen de beslissing. Betogingen en massavergaderingen verenigden alle geledingen uit de maatschappij en voor de eerste keer in de Belgische geschiedenis organiseerde de Vlaamse Beweging zich op dergelijke schaal. De strijdlust werd een drukkingsmiddel want de Senaat keurde de wet goed zonder enige aanpassingen. Opvallend was de unanieme steun van de socialisten die de Gelijkheidswet beoordeelden als een rechtvaardigheidsbeginsel. Het was een van de weinige keren dat het socialisme zich als een blok achter de Vlaamse Beweging schaarde. Katholieken en liberalen bleven verdeeld, vooral uit angst om de verworven privileges prijs te moeten geven omwille van de taalgelijkheid. De wettelijke gelijkenschakeling van beide landstalen was dan wel een feit, in realiteit bleef het Frans oppermachtig. Het verklaart waarom de Vlaamse kwestie in de jaren na het invoeren van de Gelijkheidswet opnieuw een zaak werd van flaminganten.²⁴

1.3 Cultuurflamingantisme

1.3.1 De Hogeschoolcommissies

De massale steun voor de Gelijkheidswet was voornamelijk een gevolg van frustraties die vorige taalwetten veroorzaakten. Er waren bijvoorbeeld de invoering van enkele Nederlandstalige colleges aan rijksuniversiteiten (1890) of het gebruik van Nederlands in de Brusselse en Luikse beroepshoven (1891) maar inhoudelijk bleven de wetten dubieus en van een reële toepassing was geen sprake.²⁵ Om deze redenen en het feit dat er geen eendracht bestond binnen de politieke partijen, organiseerden de flaminganten zich in buitenparlementaire organisaties.

In 1895 werd het *Algemeen Nederlandsch Verbond* (ANV) opgericht door Hippoliet Meert, academicus en latere hoogleraar aan de Vlaamse Hogeschool. De vereniging beoogde een

²² C. VAN EVERBROECK, *August Borms: zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood: de biografie*, Antwerpen: Meulenhoff/Manteau, 2005, pp. 50-52.

²³ Juliaan De Vriend was een flamingantische katholiek die in 1895 als eerste een voorstel indiende om het Nederlands op gelijke voet van het Frans te plaatsen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Iets later volgde een gelijkaardig voorstel van Edward Coremans. Uiteindelijk werden beide voorstellen versmolten tot één wet in oktober 1895, de Gelijkheidswet. F. VAN CAUWELAERT en R. DE SCHRYVER, *Uit het archief van Frans Van Cauwelaert: Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische politiek 1895-1918*, Antwerpen: Nederlandsche Boekhandel, 1971, p. 16.

²⁴ S. DE SCHAEFDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 28-29.

²⁵ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, p. 149.

samenwerkingsverband met Nederland onder de noemer ‘stambewustzijn’, gebaseerd op een gemeenschappelijke cultuur. De taaldiscriminatie werd gekoppeld aan de materiële achterstand van het Vlaamse volk en het ANV beoogde een innerlijk zelfontplooiingsproces waardoor een culturele elite de achterstand kon wegwerken.²⁶ Het hoger onderwijs speelde met andere woorden een voorname rol. Daarom werd in 1896 te Antwerpen de beslissing genomen om een commissie op te richten die belast werd met het onderzoek naar de vernederlandsing van de Gentse universiteit.²⁷ De *Eerste Hoogeschoolcommissie* telde twaalf leden met letterkundige Max Rooses als voorzitter en professor Julius Obrie als ondervoorzitter. Paul de Mont en Leonce Du Catillon werden aangesteld als secretarissen en de Gentse professor Julius Mac Leod nam de taak van verslaggever op zich. In 1897 schreef Mac Leod de bevindingen van de commissie neer in een verslag. De vernederlandsing van de Gentse universiteit diende trapsgewijs doorgevoerd te worden wat betreft de vier faculteiten²⁸ en professoren werden aangespoord (niet verplicht) te doceren in het Nederlands. De Technische Scholen bleven taalkundig intact uit vrees voor een verlies aan buitenlandse studenten. Franstalige professoren moesten geleidelijk vervangen worden door Nederlandstalige docenten, wat neerkwam op een vernederlandsingsproces van een dertigtal jaar.²⁹ In een lezing gehouden voor studenten te Brussel in december 1900 benadrukte Mac Leod de leidende rol die de toekomstige Vlaamse studenten kregen toebedeeld:

“Wij allen, die hooger onderwijs ontvingen, wij werden gevat in den verfranschenden pletmolen [...]; men heeft ons methodisch en stelselmatig ontvlaamscht, en ons aldus in een toestand gebracht die ons onbekwaam maakt om voor het Vlaamsche volk iets nuttigs te verrichten.

Heeren studenten, gij moet in u zelf de noodige wilskracht en de noodige werkkraft vinden om die pogingen te verijdelen: dit is voor u een sociale plicht. Het is niet voldoende zittingen van maatschappijen bij te wonen en rondom den feestdisch te vergaderen om flamingant te zijn of te worden. Van u, studenten, wordt meer verwacht. Het is op uwe werkkamer dat gij, door de studie van het wetenschappelijk Nederlandsch, u zelf zult vormen, in weerwil van den pletmolen, tot Vlaamsche natuuronderzoekers, geneeskundigen, rechtsgeleerden, ingenieurs, enz. Op die wijze zult gij later de kennis, die gij aan de hoogeschool opdoet in 't bereik kunnen brengen van het Vlaamsche volk.”³⁰

(Julius Mac Leod, 1900)

Mac Leod gaf op deze manier de richting aan voor het komende decennium. Voor sommige flaminganten was het voorstel echter te radicaal. Vooral het feit dat de universiteit uiteindelijk een eenzijdige Vlaamse instelling zou worden, was een nieuw element voor bepaalde flaminganten. Vanuit liberale hoek was sinds de eeuwwisseling gepleit voor een tweetalige universiteit, met als doel een magnetische kracht te behouden op de buitenlandse studenten.³¹ Historicus Paul Fredericq

²⁶ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, p. 147.

²⁷ M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, Gent: Van Rysselberghe en Rombaut, deel 1, 1930, p. 130.

²⁸ Het betreft de faculteiten Wijsbegeerte en Letteren, Rechten, Wiskunde en Natuurwetenschappen en Geneeskunde.

²⁹ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 337.

³⁰ J. MAC LEOD, ‘Nieuwe Wegen’, voordracht gehouden in de studentenvereniging *Geen Taal, Geen Vrijheid te Brussel*, december 1900, p. 23.

³¹ A. L. FAINGNAERT, *op. cit.*, p. 337.

verwoordde het liberale standpunt als volgt: “*Begrijpt gij dan niet, dat de tegenwoordigheid der Walen aan de Gentse hogeschool noodzakelijk is om de Vlamingen uit hun bekrompenheid te redden*”.³² Het nam niet weg dat een meerderheid van de Vlaamse intellectuelen gewonnen was voor de vervlaamsing van het wetenschappelijke en literaire leven, met de Gentse universiteit als emancipatiesymbool.³³ Vooral het besef dat een dergelijk initiatief de nodige carrièreperspectieven bood, deed het aantal voorstanders van de Vlaamse zaak toenemen.³⁴ In de ultieme visie van de Hogeschoolcommissie was Gent het ‘Zuid-Nederlandsch brandpunt van Nederlandsche kultuur’, zoals Arthur Faingnaert stelt. Overigens boden de voorstellen volgens de commissie voordelen in het kader van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs, want een Vlaamse Hogeschool impliceerde dat de leerlingen dienden voorbereid te worden in het Nederlands.³⁵ Het franskiljonse episcopaat en de katholieke leiding tekenden verzet aan, uit vrees om hun machtspositie kwijt te spelen.³⁶

Het ontnam het cultuuroffensief van de flaminganten niet. Hun betrachting bleef om het franskiljonse bolwerk, de Franstalige universiteit Gent, omver te werpen. Daarom werd in maart 1907 door het ANV een *Tweede Hoogeschoolcommissie* ingericht. Opnieuw werd Max Rooses voorzitter van de commissie met de katholiek Flor Heuvelmans als ondervoorzitter. Hypoliet Meert en de Nederlander Maarten Rudelsheim werden secretarissen en econoom Lodewijk De Raet fungeerde als verslaggever. Het aantal leden was gevoelig toegenomen ten opzichte van de Eerste Hogeschoolcommissie. Onder meer de latere activistische professoren Alfons Depla, Lodewijk Dosfel, Gustaaf Doussy, Jozef Vercouillie en Adolf Van Den Berghe maakten er deel van uit. In 1909 werd het *verslag over de vervlaamsching der Hoogeschool van Gent* voorgesteld door de commissie. In afwachting van de goedkeuring van de wet Franck-Segers³⁷ voorzag de commissie een incubatieperiode van vijf jaar. Daarna zou de vernederlandsing geleidelijk per studiejaar en per faculteit doorgevoerd worden. Bovendien kregen Franstalige professoren vijf jaar de tijd om zich om te scholen in het Nederlands. Enkel de leergang Romaanse filologie bleef Franstalig.³⁸

Daarnaast formuleerde De Raet kritiek op het Mac Leod-stelsel door eveneens de vernederlandsing van de Technische Scholen op te nemen in het verslag. Wat het stelsel kenmerkte was de hand van een econoom, die in de vernederlandsing de ontplooiing zag van een gehele gemeenschap: “*Overal staan wij voor deze waarheid: taalbelang en stoffelijk belang, als men de zaken van nabij beschouwt, komen op een lijn te staan*”, beklemtoonde De Raet. Het ‘geestelijke’ werd met andere woorden gekoppeld aan het ‘materiële’ waardoor het hoger onderwijs een belangrijke functie kreeg toebedeeld voor de toekomst van de Vlaamse economie. Vandaar dat het De Raet-stelsel de vernederlandsing voorzag van de Technische Scholen, maar eveneens de ontwikkeling van een

³² S. DE SCHAEPPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 30-31.

³³ C. VAN EVERBROECK, *August Borms: zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood: de biografie*, p. 58.

³⁴ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, p. 147.

³⁵ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, pp. 336-337.

³⁶ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *op. cit.*, pp. 151-152.

³⁷ Edward Coremans trachtte de wet van 1883, die verplichtte om bepaalde vakken in het middelbaar onderwijs in het Nederlands te doceren, ook daadwerkelijk in de praktijk om te zetten. De katholieke weerspanningheid won uiteindelijk het pleit, waardoor een afgezwakte compromiswet, de wet Franck-Segers, werd ingevoerd in 1910 en de scholen de keuze kregen welke voertaal gehanteerd werd. E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *op. cit.*, pp. 151-152.

³⁸ A. L. FAINGNAERT, *op. cit.*, p. 339.

Nederlandstalig handels- en landbouwonderwijs.³⁹ In het verslag benadrukte De Raet dat het hoger onderwijs de sleutel was voor de emancipatie van Vlaanderen:

“Tussen de morele vernedering, de economische minderheid en de intellectuele achterlijkheid van heden en de gewenste volledige harmonische ontwikkeling van onze volkskracht, het vrome doel van de vier geslachten flaminganten die ons voorafgingen, gaapt een afgrond. Tussen beide moet een brug gelegd worden, die brug is de Vlaamsche Hoogeschool.”⁴⁰

(Lodewijk De Raet, 1909)

Negatieve reacties op het voorstel bleven niet uit. Onder andere de latere rector van de vernederlandsste universiteit Gent in 1930, August Vermeylen, verwoordde het als volgt: “Als we De Raet volgen tot waar hij ons leiden wil, dan gebruiken we wellicht een enorme krachtsinspanning om veel te laat te komen, en bovendien zou de ‘integrale oplossing’ wel de integrale mislukking kunnen zijn, - voor jaren en jaren...”. Ook vanuit bisschoppelijke hoek klonk een afwijzend besluit op de voorstellen van De Raet. Een universiteit diende zich een internationale taal toe te meten en dat was het Frans. Het Nederlands was een volkstaal en behoorde het ‘praktische leven’ toe.⁴¹ Ook binnen de universiteit was de weerstand tegen de beoogde ontwikkelingen merkbaar. In 1910 was de vereniging *Union pour la défense de la langue française à l’université de Gand* opgericht door de Gentse professoren in de rechten Eugène Dauge en Polynice Van Wetter, met de duidelijke boodschap dat Gent geen nood had aan een Nederlandstalige universiteit. De *Union* omschreef de idee van een Vlaamse Hogeschool als “un crime de lèse-civilisation, un crime de lèse-patrie et un crime de lèse-cité”.⁴²

1.3.2 Politieke mobilisatie: de ‘drie kraaiende hanen’

De spanningen tussen voor- en tegenstanders van het vernederlandsingsoffensief werden met andere woorden intenser en ontegensprekelijk ontwikkelde het debat rond de Gentse universiteit zich tot een heet hangijzer van de Belgische politiek vanaf 1910.⁴³ De richting die de *Tweede Hoogeschoolcommissie* aangaf, inspireerde Vlaamsgezinde politici. “Wij zijn dames en heren de drie kraaiende hanen die ons volk zullen wakker maken”, verkondigde de socialistische leider Camille Huysmans in 1910.⁴⁴ Overtuigd van het feit dat de sociale strijd en de Vlaamse kwestie eenzelfde emancipatiestreven betroffen, bundelde Huysmans de krachten over de partijpolitiek heen. Samen met de liberaal Louis Franck en de katholiek Frans Van Cauwelaert (de Antwerpse opvolger van Edward Coremans) werd een mobilisatiecampagne opgestart. In tal van steden en gemeenten werd de boodschap ten voordele van een Vlaamse Hogeschool gepredikt. Op de belegde vergaderingen weerklonk steeds de wens om de adviezen van de Hogeschoolcommissie te volgen en om te zetten in

³⁹ M. LAMBERTY, *Lodewijk De Raet: een levensbeeld*, Hasselt: HeideLand, 1961, pp. 82-83.

⁴⁰ L. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, p. 70.

⁴¹ M. LAMBERTY, *op. cit.*, pp. 89-90.

⁴² M. BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, p. 145 en UGentMemorialis (<http://aleph.ugent.be>): biografische data van Gentse universiteitsprofessoren 1817 tot 1960: ‘Eugène Dauge’ en ‘Polynice Van Wetter’ (geraadpleegd op 7 juni 2013).

⁴³ A. L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 341.

⁴⁴ H. VAN VELTHOVEN, K. CELIS en J. VAN DAELE (eds.), *Waarheen met België?: van taalstrijd tot communautaire conflicten*, Brussel: ASP, 2011, p. 171.

een wettelijk kader. Ter illustratie, in oktober 1912 werden ongeveer 100.000 handtekeningen verzameld ten voordele van de vernederlandsing, waarvan meer dan tweeduizend hooggediplomeerden de eis steunden.⁴⁵

In 1911 werd een eerste wetsvoorstel⁴⁶ ingediend waardoor de universiteit trapsgewijs vernederlandsd zou worden, conform het De Raet-stelsel. Naast de vernederlandsing van de vier faculteiten, voorzag het wetsvoorstel eveneens de oprichting van een Hogere Landbouwschool, een Veeartsenijschool en een Mijnbouwschool.⁴⁷ Concreet betekende het dat de vernederlandsing vanaf 1916 ingang zou vinden. De ‘drie kraaiende hanen’ hadden dan wel een front gevormd, het nam niet weg dat de levensbeschouwelijke tegenstellingen aan de oppervlakte bleven. De eigen politieke positie handhaven bleef een prioriteit. Ook de verkiezingen van 1912 verstoorden de ingezette beweging omdat de katholieke overmacht opnieuw geconsolideerd werd.⁴⁸

De toegenomen aandacht voor het universiteitsvraagstuk hield eveneens de Gentse politiek in haar macht. De houding van het Gentse stadsbestuur was immers belangrijk met het oog op de vernederlandsing van het hoger onderwijs. De Gentse flamingant Alfons Sevens ontwierp in 1911 een *Algemeen Verzoekschrift voor de Vervlaamsing van de Gentse Hogeschool*, gesteund door 150.000 handtekeningen, en vroeg het Gentse stadsbestuur een standpunt in te nemen. Slechts enkelingen gaven een positief signaal. Vooral de aankomende gemeenteraadsverkiezingen van 1911 verklaren waarom het stadsbestuur het dossier op de lange baan schoof. Voor de liberale Gentse burgemeester Emile Braun en de socialist Edward Anseele mocht het taalvraagstuk geen verdeeldheid zaaien in het kartel dat ze gevormd hadden tegen de katholieken. Daarom richtte Sevens een eigen lijst op bij de verkiezingen, *De Vlaamsche Blok*, met een vierledig programma: de vernederlandsing van de Gentse universiteit, de invoering van het enkelvoudig stemrecht voor mannen, de toepassing van evenredige vertegenwoordiging bij gemeenteraadsverkiezingen en de invoering van de schoolplicht. Een intense campagne met meetings, affiches en pamfletten kon niet weerhouden dat de partij slechts 4,3% van de stemmen behaalde. Vooral de klerikale strijd gooide roet in het eten. Uiteindelijk werd de vernederlandsing van de universiteit nooit behandeld door de gemeenteraad. *De Vlaamsche Blok* kwam nog op tijdens de parlementaire verkiezingen van 1912 maar opnieuw kon het programma geen doorbraak veroorzaken.⁴⁹

1.3.3 De culturele impasse versterkt: de Wereldtentoonstelling van 1913

In een opzet was de Vlaamse Beweging voor het uitbreken van de oorlog alvast geslaagd, namelijk het taalvraagstuk uit de marginaliteit lichten en de vervlaamsing van de Gentse universiteit op de Belgische politieke agenda plaatsen. De rivaliteit tussen voor- en tegenstanders van de

⁴⁵ M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, p. 139.

⁴⁶ Het wetsvoorstel van de liberalen Franck en Persoons, de socialist Anseele en de katholieken Van Cauwelaert, Delbeke en Huyshauer werd ingediend op 24 maart 1911. A. L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 339 en M. DE WAELE, ‘De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930’, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXII, 1-2, 2002, p. 154.

⁴⁷ Een Handelshogeschool was aan de rechtsfaculteiten van Gent en Luik toegevoegd door het Koninklijk Besluit van 10 oktober 1916. A. L. FAINGNAERT, *op. cit.*, p. 340 en p. 343.

⁴⁸ S. DE SCHAEPPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 31-32.

⁴⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 4-6.

vernederlandsing kwam eveneens tot uiting op de 19de wereldtentoonstelling, gehouden te Gent van april tot oktober 1913. Naast de politieke en de commerciële doeleinden van de expo, was het debat rond een Nederlandstalige universiteit aanwezig.⁵⁰

Ondanks de grote spektakelwaarde van de expo besliste de Gentse universiteit deel te nemen, maar dan met de nodige waardigheid die een universiteit typeerde. De doelstelling was het hoger onderwijs te profileren als een voortrekker van moderniteit. Wetenschappelijke vernieuwingen in de telefonie of de geneeskunde bijvoorbeeld waren daar exponenten van. De universitaire expansie op vlak van studentenaantallen, professoren en architectuur was het toonbeeld van een ongekend dynamisme, wat bovendien niet enkel Gent kenmerkte maar een fenomeen was in geheel Europa. Het ontnam het elitaire karakter van de instelling niet. In dat opzicht gingen binnen universitaire kringen meer stemmen op om de instelling te ontdoen van het aristocratische karakter en dichter bij het volk te brengen in het kader van de beoogde emancipatie- en ontvoogdingsstrijd.⁵¹ Een stap in die richting was reeds genomen door het in 1892 opgerichte *Hooger Onderwijs voor het volk*. Onder meer de professoren Julius Mac Leod en Paul Fredericq hadden daarmee het initiatief genomen om jaarlijkse leergangen in het Nederlands te organiseren voor het grote publiek, maar niet alle professoren waren dergelijke initiatieven genegen.⁵²

In elk geval domineerde de francofonie het expogebeuren en dat vertaalde zich naar de meeste congressen en evenementen. Onder meer de omvang van het Franse paviljoen gaf aan dat de Franse cultuur sterk vertegenwoordigd was op de wereld-tentoonstelling.⁵³ Frankrijk volgde de Belgische taalstrijd immers met argusogen, want het vreesde dat een vernederlandste universiteit ‘une citadelle hostile à la France’ inhield. De groei van de Vlaamse Beweging betekende met andere woorden een bedreiging voor de Franse cultuur. Nochtans kenmerkte België zich door een ambigue verhouding met Frankrijk. Enerzijds bestond een afgrijzen voor Franse politieke inmenging maar anderzijds was België cultureel gericht op Parijs. De flaminganten ontwikkelden door hun taalstrijd een afkeer voor ‘la culture française’. Het verklaart waarom Frankrijk de Vlaamse Beweging als een bedreiging bestempelde en uiterst waakzaam was voor beïnvloeding van rivaal Duitsland, ondanks het feit dat Berlijn zich nauwelijks inliet met het Belgische taalvraagstuk voor de oorlog. De expo leek voor Frankrijk het ideale moment om de Franse cultuur in België te bestendigen. Een standpunt dat de franskiljonse bourgeoisie uit Gent uiterst genegen was.⁵⁴

“L’Université de langue française à Gand a été menacée d’être remplacée par une université de langue flamande; le monde intellectuel et la population ont protesté; on espère qu’elle demeurera française; la participation de la France à l’Exposition de Gand a donc paru à nos voisins et amis de Belgique comme autre chose qu’une manifestation commerciale.”⁵⁵

(Fernand David, 1913)

⁵⁰ M. DE WAELE, ‘De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930’, p. 154.

⁵¹ R. MANTELS, ‘Wetenschap op de fair. De expodeelname van de Gentse universiteit’, in: W. VAN ACKER en C. VERBRUGGEN (eds.), *Gent 1913: op het breukvlak van de moderniteit*, Gent: Snoeck, 2013, p. 114 en pp. 116-118.

⁵² K. DE CLERCK, L. DE MEYER, E. LANGENDRIES en A.-M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *175 jaar Universiteit Gent*, p. 93 en R. MANTELS, *op. cit.*, p. 117.

⁵³ R. MANTELS, *op. cit.*, p. 114 en pp. 116-118.

⁵⁴ M. DE WAELE, *op. cit.*, pp. 153-154.

⁵⁵ F. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 342.

De houding van de Franse minister Fernand David geeft aan waarom Frankrijk de expo financieel flink spijsde, met het doel de culturele band met België te behouden. België mocht in geen geval in de invloedssfeer van Duitsland vallen.⁵⁶ Het Frans vertoon maakte weinig indruk op de flaminganten maar versterkte te meer hun wantrouwen ten aanzien van de zuiderbuur en de Gentse franskiljons. Een pamflet van het *Nationaal Vlaamsch Verbond* (NVV) illustreerde het verzet bij het bezoek van koning Albert aan de Franse cultuurdag op 22 juni 1913: “Wij, Vlaamsche bevolking, worden behandeld als vreemdelingen in ons eigen land. Als dat zoo voortduren zal, dan waren wij beter nooit van Nederland gescheiden geweest, want dan hadden wij reeds lang eene Vlaamsche Hoogeschool en zouden als gelijken zijn behandeld geworden”.⁵⁷ Ook het feit dat de Gentse burgemeester Emile Braun een Vlaamse Hogeschooldag onmogelijk maakte, versterkte het Vlaamsgezinde verzet.⁵⁸ Maar de Hogeschoolcommissie liet zich niet afschepen. Op de expo trachtte de commissie het Vlaams bewustzijn te illustreren door drie wetenschappelijke congressen te organiseren in het Nederlands. Bovendien werd een uitnodiging op het Gentse stadhuis geweigerd omwille van de houding van burgemeester Braun bij de aanvraag van een Vlaamse Hogeschooldag.⁵⁹

Uiteindelijk bleek het Franstalige cultuuroffensief een blunder van formaat. Van enige culturele toenadering was geen sprake. De tegenstellingen tussen flaminganten en franskiljons waren scherper dan tevoren en de Vlaamse vijandigheid ten aanzien van buur Frankrijk werd opnieuw bevestigd.⁶⁰

1.4 De bestuurlijke scheiding

*“In 1914 schenen de teekenen des tijds toch aan te duiden, dat, bij een normale verderzetting van ons [het Belgisch] politiek leven, de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool niet lang meer kon uitblijven, en dat dan de herstelling van alle Vlaamsche grieven snel zou volgen.”*⁶¹

(Maurits Basse, 1930)

In de hele vernederlandsingsstrijd was volgens radicale Vlaamsgezinden weinig vooruitgang geboekt. De geslagen kloof tussen Vlaamsgezinden en Franstaligen werd voor hen alsmaar uitzichtlozer. Het feit dat de universiteit als ultieme oplossing gold voor de Vlaamse ontvoogding leek evenzeer een ver ideaal. Het Vlaamse analfabetisme vierde hoogtij en een regelmatig schoolbezoek was slechts een klein deel van de bevolking gegeven. De universiteit bleef een elitaire

⁵⁶ M. DE WAELE, ‘De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930’, p. 154 en F. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 342.

⁵⁷ K. DE CLERCK, *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit*, Gent: RUG Archief, 1985, p. 99.

⁵⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 2.

⁵⁹ K. DE CLERCK, *op. cit.*, p. 99 en p. 103.

⁶⁰ M. DE WAELE, *op. cit.*, p. 154.

⁶¹ M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, p. 156.

instelling.⁶² Maar waar lag de oplossing voor het taalvraagstuk? De gedachte om België bestuurlijk te scheiden, een vorm van federalisme, kwam ‘bovendrijven’.

De bestuurlijke scheiding was een idee dat uit Wallonië kwam.⁶³ Volgens de wallinganten ging Wallonië gebukt onder de dominantie van de Vlaamse klerikalen, die de discriminatie van Wallonië in de hand werkten. Dit standpunt werd door de Waalse socialist Jules Destrée, een van de grondleggers van de Waalse Beweging, op treffelijke wijze verwoord in een brief aan koning Albert in augustus 1912: “Sire, [...] Vous régnez sur deux peuples. Il y a en Belgique, des Wallons et des Flamands; il n’y a pas de Belges”.⁶⁴ De bestuurlijke scheiding werd met andere woorden voorgesteld als de ultieme oplossing voor de impasse. Het betekende echter niet dat Vlaanderen eenzijdig Nederlandstalig mocht worden: “Nous avons donc à défendre le français chez nous, mais encore chez les flamands. Chez nous c’est le principe même de notre vie, chez eux, c’est une extension nécessaire de cette vie”. Alweer verwoordde Destrée op scherpe wijze dat Wallonië een homogeen taalgebied diende te blijven, terwijl Vlaanderen het Frans niet mocht afzweren.⁶⁵ In dezelfde optiek had Destrée in 1898 zijn stem gegeven aan de Gelijkheidswet.⁶⁶

De gedachte rond de bestuurlijke scheiding kon initieel op weinig bijval rekenen vanuit Vlaamsgezinde hoek, hoewel het hen ook niet afschrikte. De campagne voor een vernederlandste universiteit leek een succes en kreeg massale steun van de publieke opinie. Bovendien koesterde de Vlaamse Beweging vertrouwen in het welslagen van toekomstige taalwetten. Het nam niet weg dat aan de vooravond van het wereldconflict de idee van een administratieve opdeling doorgang vond in bepaalde Vlaamse milieus.⁶⁷ Voor de radicale flaminganten kon Vlaanderen eindelijk afrekenen met het franskiljonse verzet en kon de overwegend Franstalige ambtenarij omgevormd worden tot een eenzijdige Vlaamse instelling. Een standpunt dat op bijval kon rekenen in sommige flamingantische studentenkringen.⁶⁸ Onder meer de Gentse doctorandus Marcel Minnaert was het roerend eens met de stelling van Destrée maar ijverde voor een eentalig Vlaanderen: “Zij [de wallinganten] toonden met stalen onverschrokkenheid aan dat gans het Belgisch patriottisme in de grond niet bestaat. Wij voelen niets, absoluut niets voor België, waar we behandeld worden als lakeien, als slaven; de Walen voelen ook niets: ze zeggen het zelf”.⁶⁹ De ontwikkeling van een vernederlandste universiteit moest de dominantie van de Franse cultuur bannen uit Vlaanderen en een Vlaamse elite vormen die de eigen cultuur propageerde. “Het Vlaamsche Volk van alle schandelijke vreemde invloed van Frankrijks bemoeiingen in België’s binnenlandse aangelegenheden vrijmaken”, sprak Minnaert.⁷⁰

⁶² S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 32-33.

⁶³ Van Waalse zijde werd de bestuurlijke scheiding reeds geopperd in de jaren 1890 als oplossing voor het taalvraagstuk en ook langs Vlaamse kant werd de idee al toegejuicht op een Vlaamse Landdag in 1892. L. BUNING, ‘De vooravond en het begin van het radicale activisme te Gent’, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 32, nr. 4-5, 1973, p. 194.

⁶⁴ C. KESTELOOT, ‘The Growth of the Walloon Movement’, in: K. DEPREZ en L. VOS (eds.), *Nationalism in Belgium: shifting identities, 1780-1995*, Houndmills: Macmillan, 1998, pp. 140-141.

⁶⁵ H. VAN VELTHOVEN, K. CELIS en J. VAN DAELE (eds.), *Waarheen met België?: van taalstrijd tot communautaire conflicten*, p. 177.

⁶⁶ C. KESTELOOT, *op. cit.*, pp. 140-141.

⁶⁷ A. VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Brussel: Algemeen rijksarchief, 2002, pp. 26-27.

⁶⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 10.

⁶⁹ L. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, p. 79.

⁷⁰ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 10 en L. MOLENAAR, *op. cit.*, p. 75.

De radicale groep was ontstaan uit het *Vlaamsche Veem*, een geheime organisatie die was opgericht door de Brusselse advocaat Maurits Josson in 1909. Vooral het wantrouwen ten aanzien van de franskiljons en hun tegenwerking betreffende de Vlaamse eisen verklaart de genese van de organisatie. In 1912 werd een Gentse afdeling opgericht en al snel ontwikkelde zich een gematigde en radicale strekking, een gevolg van een meningsverschil rond de definiëring en het doel van de bestuurlijke scheiding. De radicale tak stichtte daarom een ‘gezuiverd veem’, met de uitgave van het maandblad *De Bestuurlijke Scheiding* in mei 1914. Het blad profileerde zich als een voorstander van een verregaande bestuurlijke scheiding, zonder invloed van enige partijpolitiek. Ook de ‘drie kraaiende hanen’ bleven niet gespaard van kritiek want hun optreden toonde volgens het blad aan dat de politieke belangen steeds domineerden en een ultieme oplossing in de weg stond. Volgens de mentor van de groep, Julius Mac Leod, diende de partijpolitiek verbannen te worden want het betekende de grootste stoorzender van het Vlaamse vraagstuk.⁷¹

Nochtans leek een oplossing voor het taalvraagstuk in de maak. Begin maart 1914 was het wetsvoorstel van Franck besproken in de Kamer, waardoor de Gentse universiteit trapsgewijs zou omgevormd worden tot een Vlaamse instelling. Het voorstel kreeg een gunstig advies, maar een Koninklijk Besluit bleef echter uit.⁷² Met enig cynisme omschreef Maurits Basse het dossier als volgt: “*De vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool [...] kwam niet op de dagorde van de Kamer. Noch in maart, noch in April, noch in Mei, noch in Juni, noch in Juli... En op 4 augustus trokken de Duitse legers over de grens*”.

1.5 Slotsom

Sinds het laatste kwart van de 19de eeuw werden de tegenstellingen tussen klerikalen en antiklerikalen scherper. De uiteenlopende visies over de moderne maatschappij liepen uiteen met de Schoolstrijd als een triest hoogtepunt. Het pleit werd uiteindelijk gewonnen door de katholieken die hun macht consolideerden tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Een tweede dossier dat de Belgische politiek beheerste was de sociale kwestie. De inzet was de ontvoogding van de arbeidersklasse. Ondanks het feit dat de christen-democratie en het socialisme massabewegingen werden, kon het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen in 1893 niet verhinderen dat de partijpolitiek bleef domineren. Het was nefast voor het sociale vraagstuk. Daarnaast kwam het communautaire debat aan de oppervlakte en de betrachting om de Vlaamse cultuur op te waarderen. Een Vlaamse Beweging begon zich te manifesteren met de Gelijkheidswet als een eerste hoogtepunt. In de praktijk bleef de Franse taal de voornaamste instellingen beheersen.

Het nam niet weg dat het oploeiende flamingantisme erin slaagde om haar eisen gehoor te doen vinden. Rond de eeuwwisseling resulteerde de ontluikende emancipatiebeweging in een toegenomen strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit als symbool van de Vlaamse ontvoogding. Buitenparlementaire organisaties als de *Hoogeschoolcommissies* dienden werk te maken

⁷¹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 9-16.

⁷² A. L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 343. en S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 31-32.

van een Vlaamse Hogeschool en legden op deze manier de basis voor de toekomst. Bovendien versterkte de gedachte dat het taalvraagstuk en de sociale kwestie nauw vervlochten waren. De confessionele strijd en de politieke partijbelangen verstoorden echter een eenzijdig optreden van de Vlaamse Beweging.

Het nam niet weg dat de Vlaamse Beweging meer druk kon leggen op de politieke besluitvorming, wat resulteerde in het feit dat de strijd voor een Vlaamse Hogeschool vanaf 1910 een heet hangijzer werd in de Belgische politiek. De drie kraaiende hanen bundelden de krachten en zetten een massale mobilisatiecampagne ten voordele van de vernederlandsing in gang. De beweging kreeg massale steun vanuit de brede lagen van de bevolking. Anderzijds weerklonk het verzet vanuit het episcopaat en franskiljonse hoek steeds luider. In de ontvoogdingsstrijd was niet alleen cultuur de inzet maar het verwerven van macht was dat evenzeer.

Net voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog verscherpten de tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders. Onder meer de expo van 1913 was daar het bewijs van. Zuiderbuur Frankrijk trachtte de Franse cultuur te handhaven in de Arteveldestad, maar het verstoorde de ingezette emancipatiebeweging niet. Een oplossing voor het taalvraagstuk leek alvast in de maak. Op legislatief vlak groeide de hoop op een Vlaamse Hogeschool en nam de steun gestaag toe. Een beperkte radicale groep flaminganten zag aan de vooravond van het wereldconflict geen vooruitgang en geloofde niet in de nabijheid van een oplossing. Het mondde uit in het blad *De Bestuurlijke Scheiding*, een groep van jonge radicale flaminganten die zich anti-Belgisch opstelden uit ongenoegen voor het uitblijven van de ultieme oplossing van het Vlaamse taalvraagstuk.

Hoofdstuk 2 Kulturpolitik

“‘Culture’ is an imprecise term, with many rival definitions, from ‘webs of significance’ to ‘practices and representations’ [...], ‘a system of shared meanings, attitudes and values, and the symbolic forms (performances, artifacts) in which they are expressed or embodied’. Culture in this sense is part of a total way of life but not identical with it.”¹

(Peter Burke, 2009)

2.1 Ten geleide: de genese van het activisme

Het radicalisme dat ontstaan was aan de vooravond van het wereldconflict gaf aanleiding tot de ontwikkeling van het activisme, een beweging die collaboratie niet schuwde en van de oorlogscontext gebruikte wilde maken om de cultuurstrijd voorgoed op te lossen. Anderzijds had de *Flamenpolitik* tot doel om Vlaanderen te binden aan Duitsland door onder meer in te spelen op het heersende taalvraagstuk. De gedeelde inzet was de ontwrichting van België.

Het blijft echter de vraag in welke mate de imperialistische politiek van Duitsland een invloed had op de ontwikkeling van het activisme. Omdat de beweging zich kenmerkt door collaboratie, was de vraag van meet af aan voorwerp van de nodige controverse. Vooral in welke mate het activisme zich autonoom ontwikkelde of de *Flamenpolitik* het radicalisme deed ontstaan, bestaat geen consensus. Uiteenlopende visies zijn hierrond geformuleerd in de historiografie van de Vlaamse Beweging, hoewel een nadere analyse aantoont dat het water soms dieper lijkt dan het werkelijk is.

Historicus Lode Wils stelt dat Duitsland al voor het uitbreken van de oorlog plannen koesterde om nationale en sociale revoluties te ontketenen tegen de Britse en Franse kolonies en de volkeren van het Russische Rijk. Het doel was te streven naar Duitse hegemonie door de oprichting van vazalstaten om zo het bestaande machtsevenwicht in Europa te breken. De kernpunten van deze politiek lagen in het oostelijke Polen en het westelijke België. In deze optiek moet, volgens Wils, de *Flamenpolitik* begrepen worden: “Als minimum gold het vestigen van een verminkte Duitse vazalstaat waarin de flaminganten de marionettenregering zouden leveren”.² Op een scherpe manier benadrukt Wils

¹ P. BURKE, *Popular Culture in Early Modern Europe*, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2009, p. xiii.

² L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, pp. 28-29.

de rol van de Duitse politiek en de langetermijnvisie, namelijk de verspreiding van de Duitse cultuur in Europa. In dat opzicht werd het activisme fundamenteel bepaald door de gevoerde cultuurpolitiek van de bezetter, aldus Wils.³

Deze stelling wordt vaak gecontesteerd omdat het zou impliceren dat het activisme geen autonome ontwikkeling kende maar ingegeven werd door de Duitse inspanningen. Nog voor Wils' stelling had Arie Willemsen een genuanceerder standpunt ingenomen. Enerzijds legt de auteur nadruk op de anti-Vlaamse provocaties van Franstaligen bij het uitbreken van de oorlog en anderzijds wijst hij voornamelijk op de vooroorlogse teleurstellingen die een voedingsbodem voor het radicalisme betekenden: “Voor België hadden ze [de activisten] geen werkelijke vaderlandsliefde kunnen koesteren. Ze aanvaardden de conceptie van de Belgische eenheidsstaat met het verstand, niet met het hart”.⁴ Een gelijkaardige conclusie is terug te vinden bij Hendrik Elias die eveneens wijst op de Franstalige haatcampagnes en oppert dat het activisme niet in het leven werd geroepen door de bezetter.⁵ Bruno De Wever merkt voornamelijk een verschil in klemtoon op: “Wils ontkent niet dat het activisme een kind is van de Vlaamse Beweging en van de ontwikkeling van die beweging vóór de Eerste Wereldoorlog [...] Willemsen noch Elias ontkennen het belang van de Flamenpolitik”.⁶

Het kan niet ontkend worden dat Duitsland al voor de oorlog de Franse cultuur verafschuwde en in het neutrale België de mogelijkheid zag om een aanval te richten op Frankrijk. Maar het impliceert volgens Daniël Vanacker niet dat de politieke gevolgen onderzocht werden of een toenadering werd gezocht tot de Vlaamse Beweging voor het uitbreken van de oorlog.⁷ Een van de architecten van de *Flamenpolitik*, baron Oscar von der Lancken, poneerde: “*unsere Flamenpolitik ist eine Improvisation gewesen. Sie war in keiner Weise geplant, erst recht nicht vorbereitet*”. Een gelijkaardige conclusie is te vinden bij Frank Wende. De Duitse auteur stelt dat de *Flamenpolitik* een gevolg was van de oorlogsontwikkelingen en niet vooraf gepland was. Volgens Wende vond de ommekeer plaats wanneer de Belgische autoriteiten het Duitse leger weigerden om haar grondgebied als ‘doorsluis’ naar Frankrijk te gebruiken. Aangezien de Belgische neutraliteit geschonden werd door de inval en het land de zijde koos van de geallieerden, wou Duitsland inspelen op het Vlaamse taalvraagstuk. België ontwrichten en opwerpen als een blok tegen Engeland was het doel. De Duitse kanselier Theobald von Bethmann-Hollweg wilde daarom ‘Sicherungen und Garantien’, oppert Wende.⁸

Volgens Daniël Vanacker schonk Duitsland alvast weinig aandacht aan de Belgische taalkwestie voor 1914. Onder meer het *Alldeutscher Verband*, een Duitse drukkingsgroep in België, was voorstander van een verregaande annexatie van delen van België en Frankrijk. Het imperialistische karakter van het *Alldeutscher Verband* had nochtans nooit op steun kunnen rekenen vanuit de Vlaamse Beweging of het officiële Duitse beleid, stelt Vanacker.⁹ Bruno Yammine heeft in dit verband gewezen op *Germania*, het *Verband*-tijdschrift, waaruit blijkt dat de vooroorlogse cultuurpolitiek weldegelijk aanwezig was. Het tijdschrift had bijvoorbeeld de koppeling gemaakt tussen de vernederlandsing van de universiteit en de economische bloei van Limburg. Hiermee wil

³ B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en nieuwe orde: het VNV 1933-1945*, Tielt: Lannoo, 1994, p. 21.

⁴ A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, Utrecht: Ambo, 1969, pp. 29-30.

⁵ H.J. ELIAS, *Vijentwintig jaar Vlaamse beweging 1914/1939*, Antwerpen/Utrecht: De Nederlandsche Boekhandel, deel 1, 1917, p. 101.

⁶ B. DE WEVER, *op. cit.*, pp. 22-23.

⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 33-34.

⁸ F. WENDE, *Die belgische Frage in der deutschen Politik des Ersten Weltkrieges*, Hamburg: Böhme, 1969, pp. 204-206.

⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 33-34.

de auteur benadrukken dat er weldegelijk een Duits vooroorlogs imperialisme bestond, ondanks het feit dat het blad *Germania* een kleine schakel was.¹⁰

Vanacker zegt dat het antibelgicisme alvast niet werd ingegeven door de *Flamenpolitik* met betrekking tot Gent.¹¹ Hij wijst op een continuïteit in het vooroorlogse Gent door het dagblad *De Bestuurlijke Scheiding* en het daaruit voortvloeiende *Jong-Vlaanderen* een autonome ontwikkeling toe te kennen.¹² In tegenstelling tot Gent besluit Antoon Vrints dat de *Flamenpolitik* en de Gentse Jong-Vlamingen de doorslaggevende factoren betekenden voor de ontwikkeling van het Antwerpse activisme.¹³ Het geeft aan dat er vooral regionale nuances speelden in de genese van het activisme.

Ontegensprekelijk was het Duitse cultuuroffensief de motor voor het ‘ontbolsteren’ van het radicale gedachtegoed en bestonden er gelijklopende belangen. Onder meer de bestuurlijke scheiding en de stimulering van de Groot-Nederlandse gedachte moesten de *Flamenpolitik* kracht bij zetten.¹⁴ Vooral de belofte om de vernederlandsing van de Gentse universiteit door te voeren, was van cruciaal belang. Op deze manier wist de *Flamenpolitik* een aanzienlijk deel van de Vlaamsgezinden te overtuigen, zoals de erudiete katholieke Lodewijk Dosfel die een leerstoel aanvaardde aan de Vlaamse Hogeschool.¹⁵ Bovendien voorzag Duitsland de nodige subsidies om de initiatieven te verwezenlijken. Voor de activisten kon door ‘samenwerking’ een lang bevochten onrecht goedge maakt worden. Het doel was belangrijker dan het middel. In cryptische bewoordingen gaf Antoon Jacob, secretaris van het *Vlaamsch Verbond* te Antwerpen en toekomstig docent aan de Vlaamse Hogeschool, het activistisch standpunt weer betreffende de collaboratie:

“De tuinman die in vete met zijn buurman leeft, gaat voort van zijn gewassen de rups te weren – al weet hij dat dit onrechtstreeks ook zijns buurmans tuin ten goede komt. Houdt hij nu hiermee op, zoo gaat hij zelf ten onder. Niet anders wij. De Fransche rups dan uit den Vlaamschen tuin! Vlaamsche tuinman, de rupsenschaar ter hand!”¹⁶

(Antoon Jacob, 1916)

Het neemt niet weg dat Duitsland als bezettende macht het ‘orkest’ strak dirigeerde en het activisme enkel die beweegruimte toestond die paste binnen de eigen belangenpolitiek.¹⁷ De meeste historici zijn het er over eens dat “*het activisme als beweging enkel denkbaar was binnen een door de bezetter gesubsidieerde Flamenpolitik die zich tot doelstelling had gemaakt om de staat België structureel te ondermijnen*”. Het is dus eerder ondenkbaar dat de activisten een eigen flamingantische agenda beheerden met Duits geld.¹⁸ Een dergelijk uitgangspunt staat niet in de weg dat het radicale gedachtegoed zijn oorsprong vond in het decennium dat voorafging aan de oorlog.

¹⁰ B. YAMMINE, ‘De “Flamenpolitik”, een breuk of continuïteit in de Duitse politiek? Nieuw licht op het tijdschrift “Germania” (1898-1905), in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXVIII, nr. 3, 2009, p. 261 en p. 263.

¹¹ H. VAN VELTHOVEN, K. CELIS en J. VAN DAELE (eds.), *Waarheen met België?: van taalstrijd tot communautaire conflicten*, p. 43.

¹² A. VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 18.

¹³ *Ibidem*, pp. 367-368.

¹⁴ B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en nieuwe orde: het VNV 1933-1945*, p. 21.

¹⁵ A. VRINTS, *op. cit.*, p. 16.

¹⁶ R. VAN GENECHTEN, *De vervlaamsching der Gentse hogeschool*, p. 24.

¹⁷ B. DE WEVER, *op. cit.*, p. 23.

¹⁸ G. BUELENS, M. DE RIDDER en J. STUYCK (eds.), *De Trust der Vaderlandsliefde: over literatuur en Vlaamse Beweging 1890-1940*, p.186.

2.2 Cultuur wordt politiek

2.2.1 De bezetting van België

Bij aanvang van de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 geloofde de Duitse legerleiding sterk in het concept van het *von Schlieffenplan*. Het plan was er op gericht het Belgische en het Franse leger in een snelvaart te overweldigen, nog voor Rusland de tijd kreeg zich ten volle te mobiliseren aan de oostgrens. Daarna kon Duitsland aansluiten bij het Oostenrijks-Hongaars leger.¹⁹ Zowel bij de Duitse publieke opinie als in regeringskringen leefde de idee om grote gebieden te integreren in het *Reich*. De annexatiepolitiek bood het perspectief om de machtsverhoudingen in Europa voorgoed te wijzigen en rivalen Frankrijk en Rusland hun gevestigde status te ontnemen.²⁰

Op 4 augustus 1914 viel het Duitse leger België binnen. In sneltempo werden de Belgische steden een voor een ingenomen: de stad Luik viel op 7 augustus, Brussel op 20 augustus en Antwerpen werd op 9 oktober ingenomen. Slechts drie dagen later was Gent aan de beurt, op maandag 12 oktober 1914.²¹ De Belgische bevolking werd bij het uitbreken van de oorlog geconfronteerd met vreselijke verwoestingen en moordpartijen. In Leuven bijvoorbeeld werd een zesde van de gebouwen verwoest, waaronder de universiteitsbibliotheek, en verloren talrijke burgers het leven door executies.²² Vele Belgen kozen daarom voor de vlucht naar Engeland, Frankrijk of het neutrale Nederland.²³ Een optie die de Belgische regering eveneens nam door asiel aan te vragen in Frankrijk na de val van Antwerpen.²⁴ Als gevolg van de verschrikkingen in de eerste oorlogsmaanden ontwikkelde zich een sterke anti-Duitse stemming onder de Belgische bevolking en sinds België zich verweerd had tegen het Duitse offensief, was de neutrale status opgegeven voor de zijde van de geallieerden.²⁵ De neutraliteitschending werd zowel internationaal als nationaal aanzien als een aantasting van de Belgische nationaliteit. België kende voor de oorlog geen Duitse antipathie maar de brutaliteit bij aanvang van de oorlog bracht daar verandering in.²⁶ Het creëerde een golf van patriottisme. Koning Albert riep bij de Duitse inval op tot eendrachtig verzet: “*Vlamingen, gedenkt den*

¹⁹ J. HORNE en A. KRAMER, *German atrocities, 1914: a history of denial*, New Haven: Yale university press, 2001, p. 9.

²⁰ R. ZILCH, *Okkupation und Währung im Ersten Weltkrieg: die deutsche Besatzungspolitik in Belgien und Russisch-Polen 1914-1918*, Goldbach: Keip, 1994, p. 242.

²¹ M. STEELS, ‘Te Gent tijdens de Eerste Wereldoorlog’, in: *Gendtsche Tydinghen*, 6, 1978, p. 257.

²² J. HORNE en A. KRAMER, *op. cit.*, pp. 38-39.

²³ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 12.

²⁴ A. CAPITEYN, ‘Verloren vrijheid: de intocht van de Duitsers in Gent’, in: A. CAPITEYN (ed.), *Gent en de eerste wereldoorlog: het stadsleven in de jaren 1914-1918*, Gent: Stad Gent, 1991, p. 12.

²⁵ S. DE SCHAEPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 67-68.

²⁶ J. HORNE en A. KRAMER, *op. cit.*, p. 215.

*Guldensporenslag, Walen, gedenkt de Zeshonderd Franchimonteezen*²⁷. Interne conflicten werden opzij geschoven en de Godsvrede werd uitgeroepen, wat massaal opvolging kreeg.²⁸

Na de inname van Brussel eind augustus 1914 werd de hoofdstad omgevormd tot de kern van het *Generalgouvernement*, dat het grootste deel van het bezette België omvatte. Het gebied stond onder leiding van baron Colmar von der Goltz, die op 16 december 1914 vervangen werd door baron Moritz von Bissing.²⁹ De gouverneur-generaal ontving zijn macht rechtstreeks van de keizer en was geen verantwoording verschuldigd aan de burgerlijke of militaire machten, maar diende wel tot consensus met hen te komen.³⁰ Het gaf von Bissing het statuut van een 'onderkoning', wat paste binnen de imperiale perspectieven, poneert Sofie De Schaepdrijver.³¹ West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en het grootste deel van Henegouwen behoorden niet tot het Generaal-Gouvernement maar stonden onder bevel van het Vierde Leger met hertog Albrecht von Württemberg als opperbevelhebber.³² Het zogenaamde *Etappegebied* fungeerde als een buffer tussen de frontzone en het gouvernement-generaal, met zetel in Gent. De frontzone werd aangeduid als *Sperrgebiet* en werd opgedeeld in een *Operationgebiet* en een *Marinegebiet*.³³ De opdeling van België in provincies en arrondissementen bleef behouden.³⁴ De militaire controle in het Etappengebied was harder dan in het overig bezet gebied, waardoor een derde van de Belgische bevolking onder een strenger bezettingsregime leefde.³⁵ Naast de centrale militaire organisatie werd een burgerlijke administratie ingericht, de *Zivilverwaltung*, onder leiding van Maximilian von Sandt. In praktijk was de dienst ondergeschikt aan de rijkskanselier maar door de oorlogstoestand was de *Zivilverwaltung* verantwoording verschuldigd aan het Generaal-Gouvernement.³⁶

Op grond van de conventie van Den Haag van 18 oktober 1907 was een bezettende macht verplicht om het openbare leven te herstellen en de wetten van het bezette land te respecteren, wat eveneens door de Belgische regering werd bekrachtigd in 1910. Met de oprichting van de *Zivilverwaltung* werd een burgerlijk bestuur onder Duits gezag ingevoerd en diende de Belgische bevolking zich verplicht te onderwerpen aan dat tijdelijke bestuur.³⁷ Hier had eveneens de Belgische regering in Le Havre op aangedrongen. Behalve de topambtenaren bleven de medewerkers van de Belgische ministeries op post. Hun opdracht bestond erin het dagelijks bestuur te laten functioneren, zolang het niet bijdroeg tot de Duitse militaire doeleinden. Enkel de ambtenaren van de Spoorwegen of het Ministerie van Post, Telegrafie en Telefonie (PTT) namen ontslag, omwille van

²⁷ Koning Albert refereerde naar de Guldensporenslag van 1302, een veldslag tussen milities van het graafschap Vlaanderen en het leger van de Franse koning. De 'Zeshonderd Franchimonteezen' betrof een verrassingsaanval van 600 mannen van Franchimont te Luik op de hertog van Bourgondië en koning Lodewijk XI van Frankrijk in 1468.

²⁸ M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, p. 161.

²⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 34-36.

³⁰ J. THIEL, *Menschenbassin Belgien: Anwerbung, Deportation und Zwangarbeit im Ersten Weltkrieg*, Essen: Klartext, 2007, pp. 37-38.

³¹ S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 130.

³² L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 12.

³³ S. VANDENBOGAERDE, *Een kijk op de administratiefrechtelijke organisatie van het 'Etappengebied' tijdens de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven masterproef, Gent, 2010, p. 48.

³⁴ J. THIEL, *op. cit.*, p. 38.

³⁵ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 34.

³⁶ S. DE SCHAEPDRIJVER, *op. cit.*, p. 36.

³⁷ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 347.

het feit dat alles wat zij deden ten dienste stond van de Duitse belangen.³⁸ De meeste ambtenaren ondertekenden een loyaliteitsverklaring, conform de Haagse conventie, waarin zij te kennen gaven hun ambt naar eer en geweten te zullen vervullen zonder de soevereiniteit van het vaderland schade toe te brengen.³⁹ Een deel van de ambtenaren ondertekende de verklaring niet en kregen geen loon meer uitbetaald. Velen geloofden immers dat de oorlog niet lang zou aanslepen.⁴⁰

2.2.2 Flamenpolitik en Jong-Vlaanderen

Al snel werd duidelijk dat de oorlog langer zou duren dan voorzien. Vandaar dat kanselier von Bethmann-Hollweg de strategie aanpaste door in te zetten op de ontwikkeling van vazalstaten, respectievelijk Vlaanderen en Polen. De creatie van vazalstaten in het westen en in het oosten bood vanuit Duits oogpunt het perspectief om succesvol een tweefrontenoorlog te ontketenen. *Kulturpolitik* speelde hierin een cruciale rol met het oog op de ontwikkeling van satellietstaten.⁴¹

De gekozen strategie kenmerkte zich door twee specifieke praktijken. Ten eerste werd in de bezette gebieden een *Verkehrspolitik* gevoerd, die met strakke hand de controle over het bezette gebied handhaafde. Hierbij stond alles in het teken om een militaire staat met een sterke organisatie uit te bouwen. Om dit af te dwingen gebruikte Duitsland de modernste technieken: een doordrongen registratie en een uitgekiend toezicht op alle grondstoffen en individuen in bezet gebied. De tegenhanger van de *Verkehrspolitik* was een ambitieus cultuurprogramma. Terwijl de *Verkehrspolitik* het gebied controleerde, deed het cultuurprogramma hetzelfde op het cognitieve niveau. De cultuurverspreiding stond in het teken van een uitgebreide nationale binding van het bezet gebied met de Duitse natie. In dat opzicht stuurde de cultuurbeweging aan tot *Ordnung*, met het streven naar een cultureel monopolie in bezet gebied, en *Bildung*, met de cultivering van het onderworpen gebied. Cultuur werd met andere woorden politiek. De Duitse interpretatie dekte een brede lading en stond voor een geheel van sociale waarden en normen, staatsideeën en toekomstvisies. In België stond de strategie bekend als de *Flamenpolitik*. Het doel was Vlaanderen te annexeren of minstens te binden aan Duitsland door actief in te spelen op het taalvraagstuk.⁴²

Over het doel en de reikwijdte van de beoogde politiek bestond geen eenduidigheid langs Duitse zijde. Was de *Flamenpolitik* een uitvloeisel van een imperiaal streven? Historicus en tijdgenoot Robert Paul Oszwald noemde de *Flamenpolitik*:

“Eine Politik zur Förderung der freien Entwicklung des flämischen Volkes auf der Grundlage seiner Muttersprache, zur Heranbildung einer flämischen geistigen Oberschicht unter Offenhaltung des Zustroms der für ihre kulturelle und wissenschaftliche Durchbildung notwendigen Nährstoffe aus des holländischen Publizistik. Mit Annexionismus hat dies alles gar nichts zu tun. Es bedeutete Erfüllung langjähriger Wünsche der Flamen, die Befreiung eines vergewaltigten Volkes und für Deutschland die Gewähr, Belgien nicht von neuem zum

³⁸ S. DE SCHAEFDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 130-131.

³⁹ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 347.

⁴⁰ L. VANDEWEYER, 'Activisten op veroveringstocht in de administratie. Machtsverwerving in het Ministerie van Financiën tijdens de Eerste Wereldoorlog', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LV, nr. 1, 1996, p. 32.

⁴¹ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hoogeschool te Gent (1916-1918)*, pp. 31-33.

⁴² V.G. LIULEVICIUS, *War land on the Eastern Front: culture, national identity and German occupation in World War I*, Cambridge: Cambridge university press, 2000, p. 4, p.8 en pp. 113-114.

Vasallen Frankreichs werden zu lassen, also die Sicherung der deutschen Grenze gegen französische Uebergriffe".⁴³

(Robert Paul Oszwald)

Toch staat het vast dat de Duitse leiding wel degelijk annexionistische plannen koesterde. Kanselier von Bethmann-Hollweg voorzag in zijn *Septemberplan* van 1914 de annexatie van Luik en Verviers. Het lot van Antwerpen bleef open maar het belang van de haven was vanuit militair en economisch oogpunt uiterst belangrijk. Ook Nederland werd betrokken bij de uitgedachte strategie. In elk geval moest België een vazalstaat worden indien het bleef bestaan, stelt auteur Eliane Langendries. Het programma van de kanselier werd alvast de basis voor de gevoerde politiek in België tijdens de oorlog.⁴⁴ Nochtans was von Bethmann-Hollweg geen voorstander van een annexatie. Hij voorzag politieke moeilijkheden in eigen land en een overwinning op Engeland zou noodzakelijk zijn, wat onwaarschijnlijk leek. Bovendien hield de rijkskanselier rekening met weerstand van de Belgische bevolking en het neutrale Nederland. Anderzijds bestonden diverse invloedrijke stromingen in Duitsland die de annexatie als evident beschouwden. Vandaar dat von Bethmann-Hollweg steeds een beredeneerd standpunt innam. De leiding van het Vierde Leger bijvoorbeeld was radicaler en geloofde sterk in een Duitse overwinning met België als een Duitse vazalstaat.⁴⁵ Uit strategisch belang viseerde de militaire tak vooral de Maaslinie en de Belgische kust.⁴⁶

De *Flamenpolitik* overtuigde alvast de kleine groep radicale flaminganten rond *De Bestuurlijke Scheiding* om door te gaan met hun plannen. Slechts enkele dagen na de Duitse bezetting van Gent werd *Jong-Vlaanderen*⁴⁷ officieel opgericht. De organisatie hield een stichtingsvergadering op 24 oktober 1914. Bij de oprichting was tien man aanwezig, waaronder de groep rond *De Bestuurlijke Scheiding* en zielsverwanten.⁴⁸ Het merendeel van de groep bestond uit een generatie studenten die net volwassen was geworden en het radicale flamingantische gedachtegoed had toegeëigend via studentenmilieus.⁴⁹ Onder meer de 21-jarige doctorandus Marcel Minnaert en de 26-jarige student geschiedenis Leo Picard behoorden tot de stichtende leden. Beiden waren actief in de studentenafdeling van het ANV.⁵⁰ Verder behoorden de 28-jarige ingenieur Reimond Kimpe en de 26-jarige leraar middelbaar onderwijs Antoon Thiry, beiden uit Lier, tot de beperkte groep.⁵¹

Omdat mentor Julius Mac Leod gevlucht was naar Engeland, werd de Friese dominee Domela Nieuwenhuis Nyegaard aangesteld als nieuwe leider.⁵² Vermoedelijk was het Marcel Minnaert die de

⁴³ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 32.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 31-33.

⁴⁵ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 35.

⁴⁶ E. LANGENDRIES, *op.cit.*, pp. 32-33.

⁴⁷ De naam was geïnspireerd op de Jong-Turken die in 1908 een staatsgreep pleegden en daarmee het einde inluiden van het Ottomaanse Rijk. D. VANACKER, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁹ A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, p. 32.

⁵⁰ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 58.

⁵¹ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 99, L. WILS, *op. cit.*, p. 59 en J. FLORQUIN, 'Reimond Kimpe', in: *Ten huize van... 2*, Leuven: Davidsfonds, 1974, p. 80.

⁵² D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 22.

dominee introduceerde in de kring omwille van een gedeeld flamingantisme en hun lidmaatschap bij de Gentse ANV-tak.⁵³ Domela's grote lijf en opzichtige grijze baard gaven de man het nodige charisma en door zijn werk als predikant was hij uiterst bespraakt. Bovendien onderhield Domela Nieuwenhuis al contacten met de Duitse bezetter. Het gaf hem de nodige vrijheid om andere Jong-Vlaamse afdelingen op te richten in Vlaanderen.⁵⁴ *Jong-Vlaanderen* was overtuigd anti-Belgisch en zag in de collaboratie met de bezetter de nodige toekomstperspectieven: alleen de vernietiging van België en een nauwe politieke, militaire en economische samenwerking met de Duitse natie kon de beoogde opwaardering van Vlaanderen bewerkstelligen.⁵⁵ Een al-Germaanse volksgemeenschap met Vlaanderen als Duitse vazalstaat was de droom.⁵⁶

De Duitse aanwezigheid kon voor *Jong-Vlaanderen* dus op bijval rekenen omdat het perspectieven bood voor de eisen van de groep. In het beginselprogramma stond te lezen dat de naam 'België' diende plaats te maken voor een onafhankelijke staat Vlaanderen die verbonden was met Duitsland, met Nederlands als enige voertaal in de administratie, het gerecht en het onderwijs. Andere belangrijke eisen waren de verplichte leerplicht voor kinderen van zes tot veertien jaar en de invoering van de weerplicht onder supervisie van het Duitse leger. "Dit samenraapsel van eisen zal wel door niemand buiten de Jong-Vlamingen zelf ernstig genomen zijn", oppert Arie Willemsen.⁵⁷ Hoe dan ook, *Jong-Vlaanderen* verbond zijn lot onmiddellijk aan een overwinning van Duitsland. Op welke manier de toekomstige staat Vlaanderen zou georganiseerd worden, was niet duidelijk maar een Vlaamse Hogeschool en de bestuurlijke scheiding werden unaniem als aanzet beschouwd.⁵⁸

Van bij het begin waarschuwde de intellectueel Marcel Minnaert voor een al te Duitse koers. De band met Nederland moest centraal staan volgens Minnaert. In principe verzette Domela Nieuwenhuis zich niet tegen de idee maar de Nederlandse steun voor de Vlaamse zaak bleef eerder onverschillig. Vandaar dat de dominee een samenwerking met de bezetter als enige mogelijkheid zag om de doelstellingen te verwezenlijken.⁵⁹ Minnaert kreeg de steun van Leo Picard, die eveneens de groot-Nederlandse gedachte koesterde.⁶⁰ De overige leden waren de 'Duitse richting' van Domela Nieuwenhuis genegen.⁶¹ Op 19 december 1914 richtte Domela Nieuwenhuis een brief aan de Duitse keizer Willem II, waarin de Jong-Vlamingen zich opwierpen als de 'trouwe grenswachters van het machtige Germanendom'. En in februari 1915 lanceerde de groep *De Vlaamsche Post*. De krant stond onder Duits toezicht en profileerde zich geheel naar de opvattingen van *Jong-Vlaanderen*: anti-Franstalig en anti-Belgisch. Met deze initiatieven zette de radicale beweging van meet af aan druk op de afgekondigde Godsvrede. Het verhoopte succes kwam er echter niet want bij de publieke opinie werd de krant omschreven als de Duitse 'Vlaamse Pest'.⁶²

⁵³ L. BUNING, 'De vooravond en het begin van het radicale activisme te Gent', p. 195.

⁵⁴ A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, p. 33.

⁵⁵ P. VAN HEES, 'Jan Derk Domela Nieuwenhuys Nyegaard (1870-1955)', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXIV, nr. 4, 2005, pp. 213-214.

⁵⁶ A.W. WILLEMSSEN, *op. cit.*, pp. 30-31.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 31.

⁵⁸ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 27 en A.W. WILLEMSSEN, *op. cit.*, pp. 32-33.

⁵⁹ L. BUNING, *op. cit.*, p. 194.

⁶⁰ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 58.

⁶¹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 26.

⁶² S. DE SCHAEPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 148-150.

Kort gezegd, een Vlaams-nationalisme ontsproot in bepaalde Vlaamse radicale kringen en Duitsland beoogde met de *Flamenpolitik* België te ontwrichten. De gedeelde inzet was de verwijdering van de dominante Franse cultuur.

2.3 Het voorzichtige aftasten van de Flamenpolitik

Aangezien de conventie van Den Haag stelde dat de bezetter het openbare leven diende te herstellen, gold dit ook voor het hoger onderwijs in België. Daarom had de Duitse overheid aan de universiteitsprofessoren van Gent en Luik gevraagd een loyaliteitsverklaring te ondertekenen, zoals de Belgische ambtenaren hadden gedaan. Het was bovendien een voorwaarde om hun loon te kunnen behouden.⁶³ In Luik weigerden de professoren de verklaring te ondertekenen, terwijl het merendeel van het Gentse onderwijzend en administratief personeel dat wel deed. De hoogleraren ontvingen twee derde van hun loon en sommigen kregen een volledig salaris uitbetaald omdat ze hun werkzaamheden aan de universiteit bleven verderzetten. Ondanks de loyaliteitsverklaring had de Belgische regering in ballingschap gevraagd om de voortzetting van het academisch jaar uit te stellen. Om een standpunt in te nemen, kwamen de professoren bijeen begin december 1914. Al snel ontwikkelden zich twee kampen. Historicus Paul Fredericq pleitte voor de opening van de universiteit omdat een opschorting van het academisch jaar nadelig zou zijn voor de universiteit en haar studenten. Onder leiding van historicus Henri Pirenne oordeelde de meerderheid der professoren dat de academische raad niet bevoegd was en wachtte daarom het oordeel af van de bevoegde overheid. Van Duitse zijde bleef een reactie uit, waarop de universiteit gesloten bleef. Het overige onderwijs hervatte wel de leeractiviteiten.⁶⁴

Von Bethmann-Hollweg had de nieuw aangestelde gouverneur-generaal baron Moritz von Bissing midden december gewezen op het belang van de Vlaamse taalkwestie. De kanselier suggereerde om bondgenoten te vinden binnen de Vlaamse Beweging. Het doel was de Vlaamse taal op te waarderen en het Duits geen bovengeschiedte rol toe te kennen. Het middel daartoe was de oprichting van een Vlaamse Hogeschool en het herstellen van de perscontacten met Nederland.⁶⁵ Von Bethmann-Hollweg had met andere woorden een belangrijke invloed op de *Flamenpolitik* maar het is niet duidelijk wie hem de nodige instructies gaf. Mogelijks hadden hoge politieke functionarissen en wetenschappers die in bezet gebied verbleven een invloed.⁶⁶ Een feit is dat Robert Paul Oszwald – verbonden aan de universiteit van Leipzig – voor de oorlog al interesse had getoond in het Vlaamse taalvraagstuk en het werk *Der Nationalitätenkampf der Vlamen und Wallonen* uitgaf. Er mag aangenomen worden dat de kanselier op de hoogte was van het werk. Auteur Frank Wende stelt dat het opvallend is hoe de briefwisseling tussen von Bethmann-Hollweg en von Bissing in dezelfde lijn lag als de bedenkingen van Oszwald.⁶⁷

⁶³ *Ibidem*, p. 122.

⁶⁴ M. BITTLESTONE, 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)', pp. 2-3.

⁶⁵ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 36.

⁶⁶ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 34.

⁶⁷ F. WENDE, *Die belgische Frage in der deutschen Politik des Ersten Weltkrieges*, pp. 76-77.

Op 10 januari 1915 stuurde de gouverneur-generaal een eerste ontwerp van de *Flamenpolitik* naar Berlijn. Hij schetste een beeld dat gangbaar was met de opvattingen van de radicale flaminganten: België was een kunstmatige constructie met twee onverzoenbare volkeren. Onder meer via kranten en tijdschriften hoopte de bezetter een propagandacampagne te voeren om de Vlaamse opinie voor zich te winnen. Uiteraard gebeurde dit onder Duits toezicht en met Duits geld. Het complexe onderwijsvraagstuk liet von Bissing voorlopig in de marge aangezien hij geen voorstander was van een geforceerde politiek. Wel richtte hij *Ausschuß für vlämische Angelegenheiten* op, een commissie die belast werd met het onderzoek naar de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Een maand later werd de commissie toegevoegd aan de nieuw opgerichte *Politische Abteilung*, onder leiding van baron von der Lancken.⁶⁸ De *Politische Abteilung* werd bijgevolg gemachtigd met het Vlaamse taalvraagstuk en stond onder de rechtstreekse bevoegdheid van de gouverneur-generaal.⁶⁹

De *Flamenpolitik* kende een trage start omdat de bestudering van het taalvraagstuk primeerde. Verder was het van belang dat Duitse officieren en ambtenaren Nederlandse lessen kregen en een netwerk van Vlaamse bondgenoten werd uitgewerkt in heel het land. Enkel op die manier gaf von Bissing het cultuuroffensief een kans op slagen.⁷⁰ De voorzichtigheid van de gouverneur-generaal viel eveneens te verklaren door de complexe militaire toestand en het feit dat hij geen bevoegdheid bezat in het Etappengebied. Ook de druk van de Haverse regering op de publieke opinie creëerde verzet.⁷¹ Uiteindelijk liep de ‘opstartfase’ van de *Flamenpolitik* van januari tot eind 1915.

De *Politische Abteilung* zette alvast het onderzoek verder naar de vernederlandsing van de Gentse universiteit. In september 1915 verkreeg de dienst een enquête van 1913, uitgevoerd door het Ministerie van Onderwijs, waarin de meerderheid van de professoren verklaard hadden in staat te zijn om in het Nederlands te doceren.⁷² De Duitse autoriteiten richtten daarom het verzoek aan de academische raad of de mogelijkheid bestond om de leergangen te hervatten in oktober 1915. De raadsleden spraken zich uit tegen de doelstelling. Ook Paul Fredericq verzette zich deze keer. Net als hun Luikse collega’s gaven de Gentse professoren gelijkaardige argumenten om hun weigering te motiveren. Ten eerste waren de universiteitsgebouwen opgeëist, wat een normale academische werking in de weg stond, en achtten de professoren zich beknot in hun meningsvrijheid omwille van de Duitse overheersing. Bovendien was Gent hermetisch afgesloten waardoor er nauwelijks boeken of tijdschriften voorhanden waren en bestond er geen verbinding mogelijk met buitenlandse bibliotheken. Tot slot zou een hervatting van de universiteit de studenten aan het front aanzienlijk benadelen, concludeerden de professoren.⁷³ Vooral dit laatste punt gaf uiteindelijk de doorslag.

⁶⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 39-40.

⁶⁹ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 30.

⁷⁰ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 40.

⁷¹ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hoogeschool te Gent (1916-1918)*, pp. 35-36.

⁷² M. BITTLESTONE, ‘De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)’, pp. 2-3.

⁷³ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 350.

Figuur 1 Baron Moritz von Bissing, gouverneur-generaal van België, 1914-1917

Bron: Archief Joost Vandommele.

Voor de activisten stond de weigering van de Gentse professoren haaks op de ondertekende loyaliteitsverklaring: “Van de aan de onderteekening der loyaliteitsverklaring verbonden stoffelijke voordelen wilden die heeren wel genieten, maar de daarmede aangeane - en met hun handteekening onderschreven - verbintenis tot tegenprestatie verloochenden zij”.⁷⁴ Overigens, het was de Duitse autoriteiten niet ontgaan dat leidende figuren als Fredericq en Pirenne een belangrijk rol vervulden betreffende het standpunt van het professoraat. Sofie De Schaepdrijver stelt dat de weigering vooral verband hield met de studenten aan het front en de beslissing niet werd ingegeven omwille van de vernederlandsing van de universiteit.⁷⁵ De Gentse universiteit deelde alvast geen diploma's uit.

2.4 Drang nach Osten

Naast Vlaanderen richtte Duitsland de aandacht op Russisch Polen door eveneens in te spelen op het heersende taalvraagstuk in het kader van de annexatiepolitiek. De doelstelling was om een sterk *Mitteleuropa* te creëren, een statenbond onder Duitse hegemonie.⁷⁶ Het middel daartoe was net zoals in Vlaanderen de inrichting van het hoger onderwijs in de eigen voertaal. Het maakte echter weinig indruk op de Poolse bevolking, want de Duitse toenadering werd aanzien als een gedwongen vorm van germanisering. Enkel binnen universitaire kringen bestond bij aanvang een zekere consensus rond de Duitse initiatieven.⁷⁷ Een houding die voornamelijk werd ingegeven door een lang bevochten emanciperende strijd.

De universiteit van Warschau kende namelijk een turbulente geschiedenis. Sinds de oprichting van de Russische Imperiale Universiteit Warschau in 1870 was de academische instelling gerussificeerd.⁷⁸ De Russische overheersing werd versterkt door de in 1900 opgerichte Technische Hogeschool. Het docentenkorps bestond voornamelijk uit professoren van Russische nationaliteit, net als de meerderheid van het studentenbestand. Slechts 18% van het professoren- en studentenbestand bezat de Poolse nationaliteit.⁷⁹ Het verzet tegen de Russische overheersing kwam aan de oppervlakte in 1905 toen een boycot uitbrak, met de eis het hoger onderwijs in Warschau te verpoolen. De ingezette beweging bereikte niet het beoogde doel. Omwille van de toestand studeerde de Poolse elite rond de eeuwwisseling in het buitenland, in geheime onderwijsinstellingen of in Poolstalige universiteiten in Galicië, een gebied met een vrij grote autonomie.⁸⁰ Ook de

⁷⁴ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 349.

⁷⁵ S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 159-160.

⁷⁶ L. VOS en I. GODDEERIS, *De strijd van de witte adelaar: geschiedenis van Polen (966-2004)*, Leuven: Acco, 2005, p. 246.

⁷⁷ A. STEMPIN, 'Die Wiedererrichtung einer polnischen Universität: Warschau unter deutscher Besatzung', in: T. MAURER (ed.), *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer: Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart: Steiner, 2006, p. 144.

⁷⁸ P. NOWAKOWSKA en A. PAVLOVYCH (eds.), *Warsaw University*, S.I.: s.n., s.d., p. 11.

⁷⁹ A. STEMPIN, *op. cit.*, pp. 128-129.

⁸⁰ C. CHARLE, 'The growth of nation states and universities in central and eastern Europe', in: W. RÜEGG (ed.), *A history of university in Europe. Volume III: Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800-1945)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 42.

Gentse universiteit had in deze periode een bijzondere aantrekkingskracht op Poolse studenten. Maar liefst 15% van het Gentse studentenbestand was van Poolse afkomst bij aanvang van het academiejaar in 1913.⁸¹ Het duurde met andere woorden tot de Eerste Wereldoorlog vooraleer Polen uitzicht kreeg op hoger onderwijs met Pools als voertaal.⁸²

De Duitse mobilisatie van Polen begon in de zomer van 1914. Bij het uitbreken van het wereldconflict had tsaar Nicolas II nog verwoede pogingen ondernomen om het Poolse volk voor zich te winnen door Poolse autonomie en vrijheid van de nationale taal te garanderen. Ondanks de lokpolitiek evacueerden de Russische strijdmachten op 5 augustus 1914 en diezelfde dag nam het Duitse leger Warschau in. De Duitse bezetter startte een anti-Russisch propaganda-offensief, conform de imperialistische verlangens.⁸³ Polen werd administratief opgedeeld in een Duitse en Oostenrijkse zone onder militair gezag. De hoofdstad Warschau werd het centrum van het Duitse gouvernement-generaal met generaal Hans Hartwig von Beseler als ‘onderkoning’ sinds het voorjaar van 1915.⁸⁴ Overigens, het was dezelfde von Beseler die de Duitse troepen leidde bij de bezetting van Gent op 12 oktober 1914.⁸⁵ De gouverneur-generaal beloofde de Polen een goede toekomst want een onafhankelijk koninkrijk Polen zou hersteld worden.⁸⁶

De belangrijkste aanzet voor de beoogde opwaardering lag in de twee intellectuele centra van Warschau, namelijk de universiteit en het polytechnisch instituut.⁸⁷ Om het proces vorm te geven namen de Duitse autoriteiten het initiatief om een hogeschoolcommissie op te richten. Deze commissie werd belast met het onderzoek naar de verpoosling van de hogescholen in Warschau. In de loop van 1915 werd een programma ontwikkeld dat toeliet om de instellingen te openen met Pools als instructietaal.⁸⁸ Via de verpoosling trachtte de Duitse bezetter moreel kapitaal te winnen met verschillende voordelen in het vooruitzicht: de bevordering van pro-Duitse groepen in Polen⁸⁹, de bevordering van een anti-Russische stemming en de verspreiding van de Duitse cultuur.⁹⁰

Op 2 november 1915 ondertekende gouverneur-generaal von Beseler het statuut om de universiteit te verpooslen. Met een paternalistisch betoog gaf hij het belang weer van het Poolstalig hoger onderwijs: “*Um den von der polnischen Bevölkerung an mich herangetretenen wünschen [...] Rechnung zu tragen, will ich hierdurch genehmigen dass die Universität zu Warschau ihren Lehrbetrieb afnimmt*”. De officiële opening van de universiteit van Warschau volgde een tweetal weken later. De Alma Mater Varsoviensis startte op 15 november 1915. Rector Józef Brudzyński, een gerenommeerd kinderarts, toonde zich opgetogen in zijn rede bij de opening van de universiteit: “*Wo Latein aufhört, hört Europa*

⁸¹ UAG 4A4/3, inschrijvingsregister op rolnummer. Eigen berekening op basis van het academiejaar 1913-1914.

⁸² P. NOWAKOWSKA en A. PAVLOVYCH (eds.), *Warsaw University*, p. 11.

⁸³ H.B. SEGEL, ‘Culture in Poland during World War I’, in: A. ROSCHWALD en R. STITES (eds.), *European culture in the Great War: the arts, entertainment, and propaganda, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 68-69 en A. STEMPIN, ‘Die Wiedererrichtung einer polnischen Universität: Warschau unter deutscher Besatzung’, p. 128.

⁸⁴ H.B. SEGEL, *op. cit.*, p. 69 en p. 71.

⁸⁵ A. CAPITEYN, ‘Verloren vrijheid: de intocht van de Duitsers in Gent’, p. 8.

⁸⁶ H.B. SEGEL, *op. cit.*, p. 69 en p. 71.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 71.

⁸⁸ A. STEMPIN, *op. cit.*, p. 129 en p. 134.

⁸⁹ Opmerkelijk is het feit dat de term ‘activist’ zowel betrekking heeft op de collaborerende flaminganten als op de Polen die samenwerkten met de Duitse bezetter (‘*aktivist*’) tijdens de Eerste Wereldoorlog. L. VOS en I. GODDEERIS, *De strijd van de witte adelaar: geschiedenis van Polen (966-2004)*, p. 249.

⁹⁰ A. STEMPIN, *op. cit.*, p. 130.

auf'. In de repliek die volgde wees von Beseler op het belang voor de toekomst van Polen. De studenten dienden zich tot 'tüchtige Männer und brauchbare Bürger' te ontwikkelen.⁹¹

'Het Poolse project' werd opgevat naar de statuten van de Pruisische universiteiten, die voor Duitsland golden als de wereldstandaard. De universiteit en polytechnische hogeschool werden omgevormd tot staatsinrichtingen met een rechtskundig karakter maar bleven administratief afhankelijk van het gouvernement-generaal. Op deze manier bleven de instellingen in Duitse handen. Om de samenwerking tussen de universiteit enerzijds en de Duitse administratie anderzijds correct te laten verlopen, werd een curator aangesteld die fungeerde als mediator tussen de beide partijen. Bovendien kon hij desgewenst het nodige advies aanreiken. Grootgrondbezitter graaf Bogdan von Hutten-Czapski bekleedde de functie van curator.⁹² Uiteindelijk startte de universiteit van Warschau met drie faculteiten: de faculteit Rechten en Staatskunde, de faculteit Filologie en de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen, waarin een afdeling Geneeskunde vervat zat. De universiteit startte wel met de nodige organisatorische problemen omwille van de oorlogscontext en het verpoolsingsproces.⁹³

Von Beseler was overtuigd van het feit dat de opening van de hogescholen een belangrijke daad was voor het Poolse volk, ondanks het feit dat hij weinig rekening hield met de bevolking. Het feit dat Duitsland de beloftes leek hard te maken in tegenstelling tot de periode van de Russische overheersing creëerde een zeker enthousiasme. Maar van het opzet om via de verpoolding van het hoger onderwijs de Polen meer politieke autonomie te verlenen kwam weinig terecht. De Duitse autoriteiten trachtten de politieke verwachtingen te temperen, wat de achterdocht in de hand werkte. De dankbaarheid die bestond bij de opening van de hogeschool nam gestaag af. Het legde eveneens druk op de schouders van rector Brudzyński, die tenslotte zijn functie te danken had aan de bezetter. Bovendien troffen zware rantsoeneringsmaatregelen de Poolse bevolking. Ongeveer gelijktijdig met de opening van de verpoolde hogescholen legde het Duitse leger systematisch beslag op bijvoorbeeld broodgranen, suiker en kolen. Ook de opening van een casino voor Duitse officieren in Warschau stak de ogen van de Poolse bevolking uit.⁹⁴

Ondanks de tegenkanting die bestond, openden de academische instellingen in Warschau de deuren onder supervisie van de Duitse bezetter. In dat opzicht hadden de Duitse autoriteiten alvast meer bereikt dan in Vlaanderen. Anderzijds hoopte de Duitse leiding dat het 'Poolse project' een positieve stimulans kon betekenen voor de *Flamenpolitik* en meer Vlaamsgezinden kon overtuigen van de goede zaak.

⁹¹ A. STEMPIN, 'Die Wiedererrichtung einer polnischen Universität: Warschau unter deutscher Besatzung', p. 133, p. 140 en p. 142.

⁹² Bogdan von Hutten-Czapski was van Pools/Duitse afkomst en beheerste beide talen 'mit gleicher Meisterschaft'. Als lid van de Pruisische Kamer en als prominente figuur in de samenleving van Warschau kreeg von Hutten-Czapski het nodige vertrouwen van de Poolse activisten in Warschau. Bovendien bezat de curator de nodige rechtelijke ervaring en kon hij terugvallen op een uitgebreid netwerk aan contacten, tot de hoogste kringen in Berlijn. A. STEMPIN, *op. cit.*, pp. 134-136.

⁹³ *Ibidem*, pp. 134-136.

⁹⁴ *Ibidem*, pp. 143-144.

2.5 Besluit

Sinds het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog geloofden de Duitse militaire autoriteiten sterk in een snelle afhandeling van de oorlog in hun voordeel. Maar de oorlogsomstandigheden draaiden anders uit omwille van de weerstand van de geallieerde machten. Het verklaart waarom Duitsland de annexatiepolitiek bijstuurde en vooral inzette op de taalvraagstukken die bestonden in België en Polen. Het doel van de *Flamenpolitik* was België te ontwrichten en Vlaanderen te binden aan Duitsland. Een gelijkaardige politiek werd in Polen ontwikkeld om zo een sterk *Mitteleuropa* te creëren en de machtsverhoudingen binnen Europa te wijzigen.

Voor een beperkt deel van flaminganten bood het vooropgezette cultuuroffensief van Duitsland de mogelijkheid om de taalstrijd te beslechten. Vooral de belofte om de universiteit van Gent te vernederlandsen speelde hierbij een cruciale rol, want de academische instelling was voor de oorlog een belangrijk aspect geworden van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. De radicale groep *Jong-Vlaanderen* geloofde sterk in een samenwerking met de bezetter om het beoogde doel te bereiken. Overigens, vanuit activistisch oogpunt stond de collaboratie ten dienste van de emancipatiestrijd. Anderzijds was gouverneur-generaal von Bissing overtuigd van het feit dat de *Flamenpolitik* een breder bereik moest krijgen dan de radicale organisatie. Von Bissing beschouwde het Jong-Vlaamse radicalisme en hun streven om tot snelle resultaten te komen eerder als een belemmering van de Duitse belangenpolitiek. De gouverneur-generaal besepte dat snelheid uiterst nefast kon zijn, gezien de anti-Duitse stemming onder de bevolking, de weerstand van de passivisten en de houding van de Belgische regering in ballingschap. Vandaar dat de *Flamenpolitik* een trage start kende en louter aftastend te werk ging. Anderzijds maakte de Duitse leiding werk om het onderzoek naar de vernederlandsing van de Gentse universiteit op te starten.

Anders dan in Vlaanderen werd het cultuurprogramma in Polen ten dele ingevuld door de inrichting van het hoger onderwijs in Warschau. In november 1915 openden de academische instellingen met Pools als voertaal. Het 'Poolse project' kon op weinig bijval rekenen van de bevolking omdat het bezettingsregime de levensomstandigheden ernstig beknotte en de verpooling aanzien werd als een vorm van germanisering. De ingezette culturele omwenteling ging dus niet zonder slag of stoot. Anderzijds hoopte de Duitse leiding dat de ontwikkelingen in Polen een stimulans konden betekenen voor de *Flamenpolitik*.

Hoe dan ook, de Gentse universiteit deelde in de eerste twee jaren van de oorlog geen diploma's uit, terwijl de overige onderwijsvormen hun activiteiten verderzetten. De stellingname van het professoraat had daar een belangrijk aandeel in.

Hoofdstuk 3 De Vlaamse Hogeschool

*“Erlang wordt de Hoogeschool geopend.
De octobermist hangt om ons en weegt op onze zielen. Doch
octobermaand is Zaaimaand, en wij werpen het zaad van
Vlaanderens toekomst.
Winterstormen zullen om ons heengieren, koude en regen ons
omprangen.
Doch in den moedergrond zet het zaad zijne werking voort,
stervend leeft het... Het priemt in de lente en in den zomer golft
het op als eene zegezee.”¹*

(Lodewijk Dosfel, 15 oktober 1916)

Figuur 2 Penning vernederlandsching der Gentsche Hoogeschool door Jozef Cantré, 1917

Bron: Beeldbank Universiteitsbibliotheek Gent.

¹ L. DOSFEL, 'De vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool', voordracht op de Katholieke Studentenvergadering den 15e October 1916 in het Atheneum Antwerpen, 1916, p. 16.

3.1 Flamenpolitik in werking

3.1.1 De Vlaamse Hogeschool komt er

Ondanks de aftastende pogingen van de *Flamenpolitik* bleef het Gentse professorenkorps bij hun beslissing om de activiteiten te staken. Dit kwam gouverneur-generaal von Bissing enigszins goed uit want door de weigering kon alles ingezet worden op de gehele vernederlandsing van de universiteit. Bovendien deed de opening van de universiteit van Warschau de hoop groeien op een Vlaamse Hogeschool bij de radicale vleugel van de Vlaamse Beweging.² De beslissing viel op 2 december 1915 en werd officieus bekend gemaakt eind december in de nieuwsbladen van het bezette België. Vanaf oktober 1916 zou de *Vlaamsche Hoogeschool* officieel haar deuren openen. Een ‘echt germaansch kerstmisgeschenk’, besloot Jong-Vlaming Antoon Thiry in *De Vlaamsche Post*:³

“Van bevoegde zijde ontvangen wij bevestiging van de tijding dat het vraagstuk van het oprichten eener Vlaamsche Hoogeschool, dat, naar de voorstellen in de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, zich ontwikkeld had tot den eisch de Gentsche Hoogeschool in eene Vlaamsche te vervormen, thans dank zij het Besluit des Heeren Generalgouverneurs eenen beslissenden stap vooruit heeft gedaan. De Heer General-gouverneur heeft namelijk bevolen, in de begroting van 1916 de sommen op te nemen, die voorhands zullen noodig zijn om de vervorming der Gentsche Hoogeschool in eene Vlaamsche ter hand te nemen. Verder zullen de voor deze nieuwe inrichting van het onderwijs noodzakelijke maatregelen door bevoegde mannen voorbereid en genomen worden.”⁴

(*De Vlaamsche Post*, december 1915)

De beslissing werd ingegeven door een uitgebreid verslag van Pius Dirr, een Beiers historicus die als officier in Brussel een hoge functie bekleedde binnen de *Politische Abteilung*. In deze hoedanigheid was Dirr de belangrijkste adviseur op het gebied van de vernederlandsing. Hij wees von Bissing eind november 1915 op het politieke belang van de maatregel voor de ontvoogding van Vlaanderen. Volgens Dirr zou het zou indruk maken op de publieke opinie en de mogelijkheid bieden om de dominantie van de Franse cultuur te breken. Het verslag vermeldde eveneens dat de beslissing tot vernederlandsing een drukingsmiddel kon betekenen bij een eventuele terugkeer van de Belgische regering.⁵ Op deze manier kon Duitsland het universiteitsdossier als pasmunt gebruiken bij een eventueel verlies van de oorlog: “*een gehandhaafde Hogeschool zou immers als een soort Germaans bruggenhoofd blijven functioneren, als luis in de verlatijnste Belgische pels, terwijl een afgeschafte Hogeschool bij de Vlaamsgezinden zeer veel kwaad bloed zou zetten en de Vlaamse beweging een machtige anti-Belgische impuls zou geven. Kortom, het gouvernement-generaal had legio goede redenen om de kaltgestellte Belgische parlementaire besluitvorming te forceren ten gunste van Gent*”, stelt Sofie De Schaepdrijver.⁶ Een ander

² S. DE SCHAEFDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 160.

³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 133.

⁴ DEMOS (pseudoniem van Josué De Decker), *De strijd om de Vlaamsche Hoogeschool: het huidig standpunt (februari 1916)*, Brussel: Drukkerij Richard, 1916, p. 17.

⁵ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 132-133.

⁶ S. DE SCHAEFDRIJVER, *op.cit.*, p. 159.

cruciaal aspect was het feit dat het verslag wees op de wettelijkheid van het Duitse ingrijpen omdat het enkel ging om een wijziging van een Koninklijk Besluit. Nochtans beseftte von Bissing dat het zijn eerste daad was buiten de wettelijkheid maar in de gecensureerde pers liet hij uitschijnen dat het initiatief volledig legaal was.⁷ In totaal werd 300.000 Belgische frank ingeschreven in de onderwijsbegroting van 1916.⁸

Von Bissing nam bij de beslissing eveneens enkele maatregelen op die hij niet aankondigde. De vernederlandsing zou in een keer gebeuren en niet geleidelijk, zoals de vooroorlogse hogeschoolcommissies geopperd hadden. Bovendien voorzag de gouverneur-generaal de opening zo snel mogelijk, al was het maar met een gedeeltelijke organisatie. Hierbij volgde von Bissing de raadgevingen van Dirr op die aanstuurde om van het momentum gebruik te maken en de beslissing snel bekend te maken. De opening van Poolse universiteit creëerde immers de ideale mogelijkheid om aan te tonen dat Duitsland geen initiatieven nam om de bezette gebieden onder druk te germaniseren.⁹

In ieder geval had de beslissing verstrekkende gevolgen voor de Vlaamse Beweging. Het betekende de definitieve waterscheiding tussen activisten en passivisten.¹⁰ Dit werd onder meer aangetoond door een manifest, opgesteld door politicus Louis Franck in januari 1916. Het verzet was gericht aan von Bissing en werd ondertekend door 38 personen, vooral afkomstig uit de vooroorlogse hogeschoolcommissies.¹¹ De weerstand richtte zich op de rechten van de bezetter, het nut van de oprichting een Vlaamse Hogeschool en morele bezwaren:

“Eer en waardigheid zijn ook voor het bezette volk onschatbare goederen. Hoe zou de geschiedenis ons, Vlamingen en Vlaamschgezinden, beoordelen, indien in eenen tijd waarin onze jongens nog strijden tegen uwe soldaten in de loopgraven, wij uit handen van de veroveraar voordelen, zelfs onder de vorm van rechtsherstel, moesten aanvaarden? Door gansch het verleden heeft ons volk er steeds op gestaan zijn eigen zaken, in eigen land zelf te regelen.”¹²

(Protest der Vlamingen en Vlaamschgezinden, 8 januari 1916)

Von Bissing maakte in zijn antwoord duidelijk dat hij weinig voelde voor de argumenten: “*De in uw verzoekschrift geopperde bezwaren zijn niet van dien aard, dat ze mij aanleiding kunnen geven, om op mijn besluit terug te komen*”.¹³ De naar Nederland uitgeweken politicus Frans van Cauwelaert stelde echter weinig vertrouwen in het welslagen van het Duitse initiatief. Een Vlaamse universiteit was ondenkbaar en zou geen professoren of studenten kunnen rekruteren gezien de unanieme vijandigheid onder de Vlaamse bevolking, oordeelde Van Cauwelaert.¹⁴ Daartegenover had Josué De

⁷ L. WILS, *Flamenpolitiek en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 161.

⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 132-133.

⁹ *Ibidem*, pp. 132-133.

¹⁰ A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, p. 51.

¹¹ L. WILS, *op. cit.*, p. 162.

¹² A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, pp. 375-377 en S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 161.

¹³ A.L. FAINGNAERT, *op. cit.*, pp. 379-382 (vertaling door de auteur).

¹⁴ *Ibidem*, pp. 395.

Decker, toekomstig docent aan de Vlaamse Hogeschool, het activistische standpunt in februari 1916 als volgt verwoord:

“Wel zijn er sommige angstvalligen en flauwhartigen, die meenen, dat we het ons toegestane recht niet mogen aanvaarden uit de handen der Duitschers. Stellig hadden we liever de Vlaamsche Hoogeschool van onze Regeering gekregen, dan door tusschenkomst van vreemdelingen. Hier ligt echter de schuld niet bij de Vlamingen, maar bij de menschen, die de Duitschers de gelegenheid lieten den Vlamingen een sedert lang geeischt recht te toe te staan. Hier moeten we overigens enkel de zaak zelve beschouwen en niet de hand, die ze ons geeft. De zaak is goed en daarmee uit!”¹⁵

(*Josué De Decker/Demos, februari 1916*)

De tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders van een Vlaamse Hogeschool werden met andere woorden scherper sinds de bekendmaking dat de academische instelling de deuren zou openen.

3.1.2 ‘Capable, mais pas en mesure’: de deportatie van Pirenne en Fredericq

Ondanks het protest ging het onderzoek naar de vernederlandsing verder. In opdracht van de *Zivilverwaltung* onderzocht Walther von Dyck, een Münchens hoogleraar, de plannen als verantwoordelijke van het hoger onderwijs in bezet België. Hij maakte een kostenraming van de verschillende faculteiten met het oog op de vooropgestelde reorganisatie en de opening in oktober.¹⁶ Daarop richtte *Verwaltungschef* von Sandt in februari 1916 een brief aan rector Schoentjes met de vraag een enquête te houden onder de professoren en na te gaan wie zich in staat achtte te doceren in het Nederlands. Het resultaat was ronduit teleurstellend. Bijna het voltallige professorenkorps achtte zich niet in staat te examineren in het Nederlands. Uiteindelijk gaven slechts negen professoren aan dit wel te kunnen, waarvan twee docenten zich later terugtrokken. Paul Fredericq formuleerde het verzet als “*capable, mais pas en mesure*”, wijzend op het feit dat de professoren weliswaar bekwaam waren maar niet in staat omwille van de Duitse inmenging. Voor de Duitse autoriteiten was de houding van Fredericq opnieuw een bevestiging van zijn tegenkanting.¹⁷ Daartegenover stond dat sommige professoren, zoals Henri Pirenne, effectief niet in staat waren te doceren in het Nederlands.¹⁸

Het weerhield von Bissing niet om de opening van Vlaamse Hogeschool officieel bekend te maken op 15 maart 1916. Op diezelfde dag tekende de gouverneur-generaal een verordening om het Koninklijk Besluit van 9 december 1849 te wijzen, waardoor het Frans niet meer de enige voertaal was van het hoger onderwijs. De militaire overheid die de bevoegdheid bezat in het Etappengebied en de stad Gent keurde de beslissing goed. Opperbevelhebber von Württemberg was van mening dat voor het Vierde Leger enkel militaire zaken van tel waren, waardoor von Bissing de vrijheid kreeg om politieke doelen na te streven. Desondanks de stellingname van von Württemberg, liet hij het

¹⁵ DEMOS, *De strijd om de Vlaamsche Hoogeschool: het huidig standpunt (februari 1916)*, p. 23.

¹⁶ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)’, p. 3.

¹⁷ S. DE SCHAEFDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 162.

¹⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 136.

niet na om von Bissing te waarschuwen voor het verzet van de bevolking: “*Sie bleiben Belgier, die von einem Zusammenhange mit Deutschland nichts wissen wollen*”. De gouverneur-generaal was niet blind voor de weerstand, maar hij wees in zijn antwoord op de verhoopde ommekeer: “*Einer feindlichen Bevölkerung Rechte zu geben, die lange verkümmert worden sind, ist eine Großtat und wird seine Früchte tragen!*”.¹⁹

De vernederlandsing diende een succes worden en de kroon op het werk van von Bissing. Vandaar dat de Duitse autoriteiten geen weerstand duldden. Op 18 maart, drie dagen na de officiële aankondiging werden de twee subversieve professoren, Paul Fredericq en Henri Pirenne, gedeporteerd naar Duitsland. Volgens de Duitsers had de beslissing niets te maken met hun leidersrol in het protest van het professoraat, maar was hun verwijdering nodig omdat ze illegale contacten onderhielden met de Belgische regering in Le Havre.²⁰ Nochtans kende de onthoofding van het verzet niet het verhoopde succes, want de verontwaardiging bij de publieke opinie nam alleen maar toe. Gentenaar Marc Baertsoen noteerde in zijn dagboek:

“L’émotion est énorme en ville. On se demande en quoi deux hommes [Fredericq en Pirenne] aussie honorables, deux professeurs aussi universellement considérés et estimés, ont pu mériter un pareil traitement [...] C’est toujours le même système, employé depuis le commencement de l’invasion de Belgique: ‘erschrecken’, épouvanter, dans l’espoir de dominer! [...] Depuis bientôt deux ans qu’ils expérimentent ce système en Belgique, qu’il ne réussit pas du tout, dans ce pays violemment épris de liberté et d’indépendance.”²¹

(Marc Baertsoen, 18 maart 1916)

Volgens Lode Wils hadden meer flaminganten de vernederlandsing goedgekeurd indien de deportatie niet was doorgedaan.²² Eind maart ondertekenden een zestigtal professoren een protestbrief, gericht aan von Bissing, met de vraag om de maatregel ongedaan te maken. De gouverneur-generaal antwoordde dat het buiten zijn bevoegdheid lag. Het verzet kwam echter niet alleen vanuit Belgische hoek. De Spaanse koning, het Vaticaan en de Amerikaanse president Woodrow Wilson schreven persoonlijke brieven aan de Duitse keizer om de deportatie aan te klagen, zonder enig resultaat.²³

Voor de Jong-Vlamingen was de deportatie van Fredericq en Pirenne een godsgeschenk maar de *Politische Abteilung* distantieerde zich van de radicale beweging.²⁴ Volgens de Duitse dienst zou het vernederlandsingsproces een collaborerend karakter krijgen en enkel de storm van protest voeden. In april 1916 werd *De Vlaamsche Post* stopgezet.²⁵ Ondertussen herinnerde *Verwaltungschef* von Sandt de professoren aan de loyaliteitsverklaring maar opnieuw werden praktische problemen en principiële argumenten zoals de deportatie van Fredericq en Pirenne aangehaald om de weigering

¹⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 132 en pp. 141-140.

²⁰ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)’, pp. 3-4.

²¹ M. BAERTSOEN, *Notes d’un Gantois sur la guerre de 1914-1918*, Gand: Vandeweghe, 1929, p. 148.

²² L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 163.

²³ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 141.

²⁴ Reeds op 12 december 1914 had *Jong-Vlaanderen* bij de Duitse overheid aangedrongen om mannen als Paul Fredericq en Henri Pirenne monddood te maken door hun deportatie te eisen naar Duitsland. L. WILS, *op. cit.*, p. 162.

²⁵ S. DE SCHAEPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 163.

kracht bij te zetten. Von Sandt kreeg slechts zes positieve reacties.²⁶ De meerderheid van het niet onderwijzend personeel nam alvast ontslag tussen juni en oktober 1916.²⁷

3.1.3 Een zoektocht naar professoren

Het geringe aantal professoren dat hun toezegging gaf, was natuurlijk onvoldoende om de universiteit te kunnen openen. De langverwachte hogeschool werd met andere woorden niet op gejuich onthaald.²⁸ Daarom vroeg von Bissing aan Berlijn om de nodige financiële garanties te bieden aan de professoren door hun salaris te verhogen.²⁹ In april 1916 richtte gouverneur-generaal een *Studienkommission zur Vorbereitung unterrichtstechnischer an der Universität Gent (SKG)* op. Het doel van de commissie was zich te buigen over de strategie om professoren te rekruteren. Daarnaast fungeerde het SKG als een adviesorgaan betreffende de universitaire organisatie. Het ging onder meer over de inrichting van de instituten, het samenstellen van een lessenrooster en de oprichting van de zogenaamde speciale scholen voor landbouw, diergeneeskunde en mijnbouw.³⁰ Von Dyck van de *Zivilverwaltung* werd voorzitter. Verder zetelden Pius Dirr voor de *Politische Abteilung*, de Duitse historicus Spannagel en de zoon van von Bissing Friedrich, een egyptoloog aan de universiteit van München, in de commissie. De *Studienkommission* telde bijgevolg geen Vlaamse leden.³¹ In Gent werd wel een Vlaams adviescomité opgericht met de voormannen van het ANV en van de *Katholieke Vlaamsche Oud-Hoogstudenten*. Dat waren onder andere Hippoliet Meert, Reimond Speleers en Hildeward Van der Spurt. Volgens Arthur Faingnaert nam de Duitse commissie nooit een beslissing zonder zich te laten voorlichten door het Vlaams adviescomité. Daniël Vanacker nuanceert dat want volgens de auteur is het niet geweten wat de bijdrage was van het comité.³²

Ondanks het verzet bij de grote meerderheid van de publieke opinie vonden de Duitsers vrij snel een aantal flaminganten dat bereid was om te doceren aan de Vlaamse Hoogeschool. Vooral het feit dat op het eerste zicht het Duitse initiatief binnen de wettelijkheid bleef, verklaart waarom de Duitsers kandidaten vonden.³³ De overtuiging van de wettelijkheid werd mede kracht bijgezet door een uitspraak van het Belgische Hof van Verbreking op 20 mei 1916. Naar de geest van de Haagse Conventie oordeelde het Hof dat het openbare leven niet kon hersteld worden zonder degelijk ingericht onderwijs.³⁴ De toetredende professoren zagen hun lidmaatschap bijgevolg niet als verraad, maar “ze verloren daarbij uit het oog dat men dergelijk besluit – een heet hangijzer in de Belgische politiek – niet als een juridisch probleem mocht bekijken, omdat het in essentie om een politieke keuze ging”, stelt Daniël Vanacker.³⁵ De Duitse autoriteiten vonden het makkelijkst kandidaten in liberale

²⁶ Dat waren de professoren Hoffmann, Lahousse, Obrie, Haerens, Stöber en Van den Berghe.

²⁷ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)’, p. 5.

²⁸ *Ibidem*, p. 6.

²⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 144.

³⁰ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 490.

³¹ S. DE SCHAEFDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 141 en D. VANACKER, *op. cit.*, p. 144.

³² A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 357 en D. VANACKER, *op. cit.*, p. 147.

³³ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 145.

³⁴ A.L. FAINGNAERT, *op. cit.*, p. 357 en D. VANACKER, *op. cit.*, p. 410.

³⁵ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 145.

kringen, terwijl de rekrutering van katholieke professoren uiterst moeilijk was. De reden hiervoor was de druk van de katholieke regering in ballingschap en de teruggetrokkenheid van de Vlaamse geestelijkheid.³⁶ Het ultieme voorbeeld hiervan was Lodewijk Dosfel. Na een lange innerlijke strijd en het uiterst afwegen van alle voor- en nadelen aanvaardde hij een leerstoel aan de Vlaamse Hogeschool.³⁷ Het toetreden van de hoogleraar in de rechten was uiterst belangrijk omdat zijn invloed op de katholieke studenten groot was en het activisme traditioneel weinig aanhang kende in katholieke middens. Zo bestond de mogelijkheid om studenten te rekruteren die niet gelieerd waren aan de groep van *Jong-Vlaanderen*.³⁸ Uiteindelijk bleef Dosfel zijn activisme beperkt tot de universiteit.³⁹

In de zomer van 1916 hadden ongeveer een honderdvijftigtal militanten van de vooroorlogse Hogeschoolbeweging hun steun toegezegd aan het activisme. Een onnoemelijk verschil met de meer dan 2400 vooroorlogse handtekeningen in het voordeel van de vernederlandsing.⁴⁰ Het plaatsen van een handtekening betekende echter niet dat ze effectief meewerkten aan de vernieuwde universiteit. Er 'gaapte een kloof van terughoudendheid', die voornamelijk werd ingegeven door het felle protest van de publieke opinie.⁴¹ Het nam niet weg dat de bereidheid onder de Vlaamse professoren onvoldoende was, waarop de bezetter verplicht was om buitenlandse docenten aan te trekken. Vooral Nederland kreeg bijzondere aandacht, maar onder druk van de publieke opinie die werd bewerkt door uitgeweken passivisten weigerden de Nederlandse professoren.⁴² Bijgevolg waren de Duitsers verplicht om Nederlanders aan te trekken die actief waren in Duitsland of met Duitsland goede relaties hadden.⁴³

Om het onderwijzend personeel te overtuigen, namen de Duitse autoriteiten in juli en augustus 1916 de beslissing om de salarissen van het onderwijzend personeel met 25% te verhogen, evenals het opvoeren van de anciënniteit en extra voordelen.⁴⁴ Von Bissing besliste namelijk een garantie in te bouwen dat de verworven rechten van professoren garandeerde bij een eventueel ontslag door de Belgische regering.⁴⁵ Daarenboven werd een nieuwe categorie van 'ere-hoogleraar' ingevoerd voor docenten met activiteiten die voornamelijk buiten de universiteit lagen. De meest betwiste maatregel – die ook in Duitsland werd gecontesteerd – was de belofte om een pensioen van twee derde van het salaris uit te betalen indien men de betrekking verloor bij de terugkeer van de Belgische regering.⁴⁶

Pas op het einde van augustus 1916 kwam de Belgische regering met een officieel standpunt. Bij Koninklijk Besluit van 20 augustus werden de professoren Hoffmann, Haerens en Lahousse, die een leerstoel aan de Vlaamse Hogeschool hadden aanvaard, uit de lijst der Leopoldsorde geschrapt. De

³⁶ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 159.

³⁷ A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, p. 51.

³⁸ S. DE SCHAEPPRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 163.

³⁹ A.W. WILLEMSSEN, *op. cit.*, p. 52.

⁴⁰ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 167.

⁴¹ S. DE SCHAEPPRIJVER, *op. cit.*, pp. 163-164.

⁴² L. WILS, *op. cit.*, p. 167.

⁴³ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 160.

⁴⁴ M. BITTLESTONE, 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)', pp. 6-7.

⁴⁵ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 490.

⁴⁶ M. BITTLESTONE, *op. cit.*, pp. 6-7.

maatregel was echter te zwak om de opening te voorkomen. Een tweede reactie gaf de regering aan de vooravond van de opening van de universiteit. De beslissing werd uitgebreid voor alle medewerkers en uitgereikte diploma's zouden niet erkend worden. Bovendien wees de regering op het feit dat het parlement na de oorlog het Vlaamse taalvraagstuk zou behandelen. Het haalde weinig uit.⁴⁷

Uiteindelijk startte het eerste academiejaar met een korps van 43 professoren, waarvan 36 nieuwe benoemingen. Daarvan waren 25 docenten afkomstig uit Vlaanderen.⁴⁸ Slechts een minderheid was bevoegd voor de titel van gewoon hoogleraar. “Daaronder waren er enkele knappe jonge afgestudeerden, die tien jaar later geschikte kandidaten hadden kunnen zijn”, oppert Lode Wils.⁴⁹ Vandaar dat de Duitsers politieke benoemingen niet schuwden en verder namen wat zich aanbood.⁵⁰ Nochtans was von Bissing geen voorstander van zulke benoemingen, maar net gesteld op kwaliteit. De meerderheid der professoren kwam uit vrijzinnige hoek, maar Lodewijk Dosfel en Reimond Speleers waren belangrijke pionnen voor de katholieke vertegenwoordiging. Het rectoraat kwam volgens de beurtrol toe aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte. De benoeming van de oudste professor, historicus Paul Fredericq, was uitgesloten en daarom werd Peter Hoffmann als vervanger van Henri Schoentjes aangeduid.⁵¹

3.1.4 Recruitering van studenten

De moeilijkheden om geschikt personeel te vinden was een zaak, maar het recruterende van studenten was minstens even belangrijk. De universiteit kon immers enkel bestaan bij gratie van een studentenbevolking. Voor de opening was al flink geïnvesteerd in de nodige propaganda om studenten aan te trekken.⁵² Reeds in april 1916 werden een twintigtal studenten uit de krijgsgevangenkampen, zoals Göttingen, bereid gevonden om enkele cursussen te volgen tijdens de vakanties. Het doel was deze studenten naar Gent te brengen om de universiteit te bevolken. Maar dat was buiten de militaire overheid gerekend. De Duitse autoriteiten stonden namelijk heel wantrouwig ten op zichte van het initiatief en oordeelden dat het gevaar op spionage of dissertatie te groot was. Er werd eveneens contact gezocht met Nederlandse studenten maar zonder het verhoopde succes.⁵³

Von Dyck was zich terdege bewust dat de recruitering van studenten moeizamer verliep dan het vinden van academisch personeel. Hij rekende vooral op de organisaties die daartoe gesticht waren in Brussel, Gent en Antwerpen maar het nodige succes bleef uit. Enkele dagen voor de overdracht van de universiteit wees hij op verschillende oorzaken die de zoektocht compliceerden. Von Dyck duidde op het heersende patriottisme onder de jongeren, de stellingname van de Belgische regering, het feit dat studenten zich tot op het laatste moment konden inschrijven, de geïsoleerde ligging van

⁴⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 166-167.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 160-161.

⁴⁹ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 166.

⁵⁰ S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 165.

⁵¹ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 137-138.

⁵² K. ANGERMILLE, *De lotgevallen van een activist: van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*, Borgerhout: Regenboog, 1931, p. 68.

⁵³ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 175.

Gent met versperringen en strenge pascontroles en het hoger onderwijs dat ongeveer twee jaar stil lag in België.⁵⁴

De uiteenzetting van von Dyck verklaart waarom het overtuigen van studenten niet louter via de pers of vlugschriften werd georganiseerd. De beslissing viel om eveneens voordrachten te organiseren met voorname flaminganten. Een eerste grote vergadering vond plaats op 17 september 1916 in de feestzaal van het Koninklijk Atheneum te Antwerpen. Onder meer de toekomstige student Georges Van Tichelen voerde er het woord, in de hoop de jongeren aan te sporen om zich in te schrijven aan de universiteit. Een tweede vergadering volgde op 8 oktober in het Koninklijk Atheneum te Brussel. Arthur Faingnaert spreekt van een vijfhonderdtal aanwezigen. Vooral de voordracht van Alfons Van Roy, hoogleraar in de rechten, kon op bijzondere bijval rekenen volgens de auteur. Een week voor de opening van de Vlaamse Hogeschool vond nog een vergadering plaats, ingericht door het *Katholieke Studentenverbond*.⁵⁵ Op 15 oktober 1916 ging de meeting door in het Koninklijk Atheneum van Antwerpen met als de activisten August Borms, Lodewijk Dosfel en Adelfons Hendrickx als redenaars. Hieruit ontstond het maandblad *De Katholieke Student*. Een initiatief dat werd opgevolgd door de vrijzinnige studenten met de heruitgave van *De Goedendag*.⁵⁶

De wervingscampagnes hadden niet het verhoopte resultaat want bij de opening van de Vlaamse Hogeschool was een veertigtal studenten ingeschreven.⁵⁷ “Men [kon] de Gentse franskiljons horen spotten, dat de ‘Vlaamse’ universiteit méér professoren telde dan studenten. Het bleek, dat het zo was”, sprak student Wies Moens.⁵⁸

3.2 De Vlaamsche Hoogeschool staat er

*“Zonnige dromen bezielen de nieuwe jeugd.
Leve de Gentsche Vlaamsche Hoogeschool!”⁵⁹*

(student Jozef Sack, 24 oktober 1916)

3.2.1 Officiële opening

De opening van de universiteit geschiedde in twee bedrijven. Op 21 oktober 1916 vond een besloten plechtigheid plaats, waar gouverneur-generaal von Bissing de universitaire gebouwen overdroeg aan de rector en de academische senaat. De opening van het academisch jaar was drie dagen later

⁵⁴ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 487 en p. 495.

⁵⁵ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 357 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 426.

⁵⁶ K. ANGERMILLE, *De lotgevallen van een activist: van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*, pp. 68-69.

⁵⁷ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer. In totaal waren 41 studenten ingeschreven op 24 oktober 1916.

⁵⁸ W. MOENS, ‘Het activistisch avontuur en wat er op volgde’, in: *Dietsland Europa*, jg. 11, nr. 7, september-oktober, 1966, p. 12.

⁵⁹ M. DE WULF, ‘Hoe het roerde en poerde te Gent’, in: *Hou ende Trou, vereniging der ex-gandavenses 1916-1918*, nr. 2, september, 1972, p. 7.

gepland, op 24 oktober.⁶⁰ Het voorstel om een delegatie te ontvangen uit Warschau werd door von Bissing afgewezen.⁶¹

In de rede die von Bissing hield op 21 oktober wees hij voornamelijk op de wettelijkheid van het Duitse ingrijpen, het belang van een Vlaamse Hogeschool en ‘der völkervereinigenden Kultur’:

“Keine deutsche Hochschule soll hier entstehen, aber erst recht keine französische, sondern eine im vlämischen Volke wurzelnde niederländische, und so begrüße ich denn auch mit besonderer Freude die Herren, die aus dem benachbarten und stammverwandten Holland herbeigekommen sind, um an der neuen Hochschule zu lehren. Möchten sie in Gemeinschaft mit den vlämischen Kollegen arbeiten an der Förderung aller jener zahlreichen Belange, die dem ganzen niederdeutschen Volksstamm gemeinsam sind.”⁶²

(generaal-gouverneur Moritz von Bissing, 21 oktober 1916)

In het betoog dat hierop volgde, sprak rector Hoffmann zijn dank uit aan von Bissing voor het ontnemen van 85 jaar onrecht. Een onrechtvaardigheid die ingegeven werd door het Franstalige verzet, wat de ontwikkeling van een Vlaamse elite steeds in de weg had gestaan:

“Al hunne [de Vlaamse Beweging] bemoeiingen slechts een Sisyphusarbeid waren of alleen tot zeer onvolmaakte en onvolledige uitslagen voerden, zoolang in ’t midden van Vlaanderen’s hart door het bestaan van eene Franschsprekende Universiteit de ontwikkelde jeugd van ’t eigen volk vervreemd werd, en zoolang de leidende standen, als gevolg van die vervreemding, aan de Vlaamsche wenschen steeds nieuwe hindernissen in den weg legden, ja, zich min of meer bewust als vijanden van hun eigen volk aanstelden.”⁶³

(rector Peter Hoffmann, 21 oktober 1916)

Bij de officiële opening op 24 oktober benadrukte rector Hoffmann de sociale rol van de universiteit. Naast het overbrengen van kennis en de studenten op te leiden binnen een bepaald academisch veld, wees de rector op het belang voor de volksontwikkeling. Hoffmann bedeede de studenten met de bijzondere taak zich te ontwikkelen tot een Vlaamse elite. Een mijlpaal die de ontvoogding van Vlaanderen zou inleiden. Bovendien moest de opening van een Vlaamse Hogeschool ontdaan worden van het elitaire karakter en zich richten tot alle Vlamingen:

“Zij [de universiteit] is echter, hoewel van een bepaald standpunt uit dezelfde, in een nieuwen bodem overgeplant, den echten Vlaamschen bodem, en groeit niet meer in een aristocratisch afgesloten park, maar in open veld, toegankelijk voor alle Vlamingen, die zich aan hare vruchten willen laven.

Wij hebben het vaste vertrouwen, dat de Universiteit, van nu af aan, waarlijk de verheffing van het Vlaamsche volk zal dienen. Zij zal eindelijk den eigen aard ervan en specifiek wetenschappelijk-technische begaafdheid begrijpen en voor de ontplooiing van deze begaafdheid en van dezen passenden eigen aard, alles doen wat eene hoogeschool inderdaad kan en moet doen. Daardoor zal zij er het hare toe bijdragen de verstandelijke en

⁶⁰ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 167.

⁶¹ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 494.

⁶² *Hoogeschool te Gent: plechtige opening op 21 en 24 October 1916*, p. 10.

⁶³ *Ibidem*, pp. 12-13.

maatschappelijke beschaving van het Vlaamsche volk te brengen op dat peil, waarop zijne innerlijke welvaart, alsmede zijne waarde en waardigheid onder de volkeren, verhoogd en bevestigd zal worden.

Dat het zoo weze, dat in onze wensch, dat is onze hoop.”⁶⁴

(Peter Hoffmann, 24 oktober 1916)

De rede van rector Hoffmann maakte de nodige indruk. Wies Moens omschreef het al volgt: “Prachtig was het, zoals rector Hoffmann sprak, zijn sententies en aansporingen nu en dan met ’n kort, nerveus gebaar onderstrepende”. Het contrast met de omstandigheden waarin de bevolking leefde, kon niet groter zijn. Terwijl de hoogleraren in toga een feestmaal verorberden, kreunde de bevolking onder het militaire regime. De ingezette beweging van de *Flamenpolitik* kon bijgevolg op weinig steun rekenen.⁶⁵

3.2.2 ‘Un marché d’esclaves’: dwangarbeid als ultieme paradox van de ingezette emancipatiebeweging

“Ze [de arbeiders] rukken op naar ’t onbekende maar heel zeker lijden in het onbekende land [...] Was hat man dir, du armes Volk getan!”⁶⁶

(Virginie Loveling, 21 oktober 1916)

Het samenvallen van de opening van de Vlaamse Hogeschool en de start van de dwangarbeid was een van de slechtst denkbare scenario’s voor de ingezette ontvoogding van Vlaanderen. De universiteit was voor de bevolking een toonbeeld geworden van verraad en werd smalend de ‘von Bissinguniversiteit’ betiteld, wijzend op het collaborerend karakter van de academische instelling.⁶⁷ Het activisme en de *Flamenpolitik* zaten dus flink in nesten.

Door de oorlogsomstandigheden waren in het bezette België vele arbeiders werkloos geworden omwille van de massale opeisingen van grondstoffen. Historicus Jens Thiel schat het aantal werkloze arbeiders op ongeveer 500.000 personen.⁶⁸ Vele arbeiders hadden namelijk bij het uitbreken van de oorlog geweigerd om hun diensten aan te bieden. Voornamelijk de spoorarbeiders hadden dit massaal gedaan omdat hun werk steeds de bezetter ten goede kwam. Voor de beslissing om over te gaan tot dwangarbeid had het Duitse bewind steeds indirect gereageerd op het passief verzet, in de vorm van verordeningen, intimidaties, voedselrantsoenering of gevangennemingen. Dit gebeurde zowel in het gouvernement-generaal als in het overige bezet gebied.⁶⁹ Wanneer uiteindelijk de

⁶⁴ Hoogeschool te Gent: plechtige opening op 21 en 24 October 1916, p. 36.

⁶⁵ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 168-169.

⁶⁶ V. LOVELING en L. STYNEN, *In oorlogsnood: Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, Gent: Koninklijke academie voor Nederlandse taal- en letterkunde, 1999, 21 oktober 1916.

⁶⁷ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 169-170.

⁶⁸ J. THIEL, *Menschenbassin Belgien*, p. 42.

⁶⁹ F. PASSELECQ, *Déportation et travail forcé des ouvriers et de la population civile de la Belgique occupée (1916-1918)*, Paris: Les Presses Universitaires de France, 1928, pp. 17-18.

beslissing tot dwangarbeid doorgang vond, ging de Duitse aandacht voornamelijk uit naar de arbeidersklasse, ondanks het feit dat – voornamelijk in het Etappengebied – weinig rekening werd gehouden met de maatschappelijke stand van de kandidaten.⁷⁰

Fernand Passelecq, directeur van de Belgische documentatie in Le Havre, stelt dat de dwangarbeid niet vooraf gepland was maar eens de beslissing was gevallen wel een duidelijke systematiek vertoonde, want “*une fois engagée dans cette voie, il lui devenait difficile de ne pas aller jusqu’au bout*”.⁷¹ De grondslagen werden gelegd in de herfst van 1916 en dit was geen toeval. In de zomer hadden de Duitse strijdkrachten rond Verdun terrein verloren aan het Franse leger en een maand later startte het Anglo-Franse offensief aan de Somme. Vandaar dat Duitsland het plan opvatte om zich terug te trekken en nieuwe tactieken te voeren. Een er van was het optrekken van verdedigingslijnen aan het westfront vanaf september 1916.⁷² Het uitzicht van een langetermijnoorlog werkte met andere woorden de dwangarbeid in de hand.⁷³

De aanstelling van Paul von Hindenburg eind augustus 1916 betekende een belangrijke stimulans voor de radicale Duitse militarisatie. De opperbevelhebber van het Duitse leger was een overtuigd voorstander van een sterk militair apparaat, gesteund door een totale oorlogseconomie. In september gaven de militaire autoriteiten de opdracht aan Brussel en Warschau om de arbeidskrachten te vorderen.⁷⁴ Het arrest van 3 oktober 1916⁷⁵ stelde dat iedereen die in staat was te werken, daartoe verplicht kon worden (ook buiten de eigen verblijfplaats). Wie weigerde, werd op slag gevangen genomen of kreeg een zware geldboete. De besluitwet had enkel betrekking op het Etappengebied en het Operatiegebied maar was klaar en duidelijk gericht aan alle bezet gebied: van België en Frankrijk⁷⁶, tot Polen en *Ober Ost*.⁷⁷ Op deze manier zette de militaire overheid druk op de gouverneurs-generaal om het nodige arbeidskapitaal te leveren.⁷⁸ De druk vanuit de Duitse economie was immers groot op de militaire overheid. Voor de Duitse industrie was België een groot reservoir van beschikbaar arbeidspotentieel en het aantrekken van vrijwillige arbeiders had onvoldoende resultaten opgeleverd.⁷⁹

De conventie van Den Haag uit 1907 verbood nochtans het opeisen van arbeidskrachten.⁸⁰ Volgens de internationale regels was het illegaal om burgers hun woonvrijheid te ontnemen. Bovendien gingen de deportaties in tegen de algemene vrijheidswaarden en werden arbeiders als het ware verplicht landverraad te plegen. Het Duitse leger beklemtoonde dat de arbeiders niet ten dienste stonden van de oorlogsindustrie. Ondanks deze stelling werden de opgeëiste werkkrachten

⁷⁰ F. PASSELECQ, *De waarheid nopens de ontvoeringen der Belgen: historische en economische studie (met een redevoering van Emile Vandervelde... gehouden te Nancy op zondag 29 februari 1917)*, Leuven: Vlaamsche boekenhalle, 1917, p. 15.

⁷¹ F. PASSELECQ, *Déportation et travail forcé des ouvriers et de la population civile de la Belgique occupée (1916-1918)*, 1928, pp. 7-8.

⁷² J. THIEL, *Menschenbassin Belgien*, p. 123 en F. PASSELECQ, *op. cit.*, 1928, p. 90.

⁷³ F. PASSELECQ, *op. cit.*, 1928, p. 91.

⁷⁴ J. THIEL, *op. cit.*, pp. 103-105.

⁷⁵ De eerste verordening om over te gaan tot deportaties dateerde van 2 maart 1916. De volledige goedkeuring gebeurde op 28 september 1916, waarop de omzetting in een arrest volgde. F. PASSELECQ, *op. cit.*, 1928, p. 376.

⁷⁶ In Noord-Frankrijk waren de massadeportaties al begonnen in april 1916. F. PASSELECQ, *op. cit.*, 1917, p. 13.

⁷⁷ F. PASSELECQ, *op. cit.*, 1928, pp. 95-96.

⁷⁸ J. THIEL, *op. cit.*, p. 123.

⁷⁹ L. VANDEWEYER, ‘Collaboreren en arbeiders deporteren! Dilemma’s voor activisten en Duitsers tijdens de Eerste Wereldoorlog’, in: *Brood en Rozen*, 1, nr. 4, p. 15.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 16.

voornamelijk ingezet voor het graven van loopgraven, om te werken aan militaire spoorlijnen of te zwoegen in de steengroeven, mijnen en fabrieken in Duitsland.⁸¹ Volgens de Duitse denkwijze was het een gunst ten aanzien van de bezette bevolking: “Deze maatregel mag niet aangezien worden als eene wreedheid tegenover het land of tegenover de bevolking: de oorlog drong hem op en hij is in den grond eene weldaad voor de arbeiders, en eene zegening voor het land”.⁸² Op deze manier werd een antwoord geformuleerd op de speelzucht, de dronkenschap, de ledigheid en de werkluheid onder de bevolking, oordeelde de bezetter. Een financiële tegemoetkoming moest de maatregel motiveren en de opgeëiste in staat stellen om in het onderhoud van zijn familie te voorzien, maar dat deed het nauwelijks.⁸³ Bovendien bood de dwangarbeid voor het Duitse leger een voordeel, namelijk het passief verzet van de werklozen ontnemen.

Figuur 3 Protestaffiche dwangarbeid

Bron: SAG NVW1224-XX/6

Het mondde uit in een clandestien pamflet, *les deux cortèges*, met Gents schepen Maurice De Weert als auteur. Het pamflet was dan wel geschreven in het Frans, het protest tegen de deportaties was overduidelijk. Bovendien trachtte De Weert het Gentse stadsbestuur vrij te pleiten van de vermeende medewerking.⁸⁴ De dwangarbeid had immers talrijke gemeenten in een lastig parket gebracht. De stedelijke diensten werden verplicht te collaboreren omdat de Duitse autoriteiten hen verplichtten om lijsten op te stellen van arbeidskrachten. Dit was nochtans strijdig met de Belgische

⁸¹ F. PASSELECQ, *De waarheid nopens de ontvoeringen der Belgen: historische en economische studie*, 1917, pp. 6-7.

⁸² *Ibidem*, p. 30 (vertaling door auteur).

⁸³ *Ibidem*, pp. 5-6 en p. 16.

⁸⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 169-170.

grondwet. De organisatie gebeurde aan de hand van bevolkingsregisters en electorale lijsten. Burgemeesters of gemeentelijke ambtenaren die weigerden, werden streng gestraft.⁸⁵

Het protest op de dwangarbeid in België was krachtig, hoewel het nauwelijks openlijk gebeurde uit vrees voor Duitse represailles. Het vurigste weerwoord werd geboden in de persoon van kardinaal Désiré-Joseph Mercier. Zijn tegenkanting ten aanzien van de deportaties was een belangrijke moreel steun voor de overwegend katholieke bevolking.⁸⁶ Reeds op 19 oktober 1916 stuurde de kardinaal een protestbrief aan von Bissing. In zijn repliek wittte de gouverneur-generaal de deportaties aan de Engelse blokkade, maar het overtuigde Mercier allerminst. In een reactie van 7 november formuleerde de kardinaal nogmaals zijn verontwaardiging: “*De naakte waarheid is deze: ieder weggevoerd werkman betekent een soldaat meer voor het Duitse leger. Hij zal de plaats innemen van een Duits werkman, waarvan men een soldaat zal maken*”.⁸⁷

De weerstand van Mercier bleef niet beperkt tot België, ook internationaal was de afschuw voor de deportaties groot. Regeringen, politieke partijen, kerken, allerhande organisaties en eveneens privé-personen reageerden in de pers met een zelfde ongeloof. Duitsland werd verweten de internationale rechten van de mens met de voeten te treden en bovendien waren de massadeportaties voor de geallieerde machten het ultieme bewijs dat vredesonderhandelingen met Duitsland onmogelijk waren. Jens Thiel stelt dat zelfs Oostenrijk-Hongarije, een bondgenoot van Duitsland, verbouwereerd was wanneer het niet op de hoogte werd gesteld van de dwangarbeid. Tot openlijke kritiek kwam het echter nooit want Oostenrijk-Hongarije had zelf met de idee gespeeld, zonder enig succes.⁸⁸

Ondanks het luidde protest gingen de Duitse autoriteiten door met de vooropgezette strategie. De *Verkehrspolitik* had tot doel het bezette gebied onder strenge controle te plaatsen en de economie ten dienste te stellen van de Duitse militaire doelstellingen. Anderzijds stond dit gevoerde beleid haaks op de Duitse culturele belangenpolitiek.⁸⁹ Von Bissing beseftte onmiddellijk dat de menselijke exploitatie uiterst nadelig was voor de beoogde *Flamenpolitik* en de toenadering tot het Vlaamse volk op de helling zette.⁹⁰ “*De Duitschers kennen tot het smalste paadje, het nietigste hoekje struikgewas, de onbeduidenste hoogte van Vlaanderenland; maar in den geest en het karakter der Vlamingen zijn ze niet doorgedrongen*”, noteerde Virginie Loveling in haar dagboek.⁹¹ Een bijkomende paradox betrof het feit dat vooral Vlamingen getroffen werden omdat de opgeëisten voornamelijk uit het Etappengebied kwamen, wat voor het grootste deel Vlaanderen bestreek. Dit was uiterst nefast voor het activisme en de werking van de Vlaamse Hogeschool.⁹²

Omwille van de dwangarbeid leek de beoogde ontvoogding van Vlaanderen meteen een nobele droom, te meer omdat de emancipatiestrijd zich richtte op de gehele maatschappij en dus ook de

⁸⁵ F. PASSELECQ, *op. cit.*, 1917, pp. 5-6 en p. 14; F. PASSELECQ, *Déportation et travail forcé des ouvriers et de la population civile de la Belgique occupée (1916-1918)*, 1928, p. 105 en J. THIEL, *Menschenbassin Belgien*, p. 201.

⁸⁶ J. THIEL, *op. cit.*, p. 201 en p. 210.

⁸⁷ L. VANDEWEYER, ‘Collaboreren en arbeiders deporteren!’, pp. 16-17 (vertaling door auteur).

⁸⁸ J. THIEL, *Menschenbassin Belgien*, pp. 215-216.

⁸⁹ V.G. LIULEVICIUS, *War land on the Eastern Front: culture, national identity and German occupation in World War I*, p. 8.

⁹⁰ F. PASSELECQ, *De waarheid nopens de ontvoeringen der Belgen: historische en economische studie*, 1917, p. 31.

⁹¹ V. LOVELING en L. STYNEN, *In oorlogsnood: Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, 25 oktober 1916.

⁹² L. VANDEWEYER, *op. cit.*, p. 27.

arbeidersklasse.⁹³ Historicus Luc Vandeweyer vatte de divergentie als volgt samen: “*In de ogen van de bevolking was het parallellisme tussen opeisingen en activisme een feit en dat verklaart mede de explosie van anti-Vlaamsgezindheid tijdens en na de bevrijding. Het verklaart ook mede de achterdocht die in arbeidersmiddens is blijven bestaan tegenover het Vlaams-nationalisme*”.⁹⁴ Anderzijds boden de deportaties wel de mogelijkheid aan het activisme om zich maatschappelijk te integreren indien de beweging erin slaagde om het aantal weggevoerde arbeiders te kunnen verminderen. Maar de activisten hadden slechts een beperkte bewegingsruimte en waren onlosmakelijk verbonden met de Duitse bezetter.⁹⁵

Uiteindelijk werd de dwangarbeid door de bevolking beschouwd als een van de meest ijzingswekkende Duitse maatregelen. “*Het brandmerkte het Belgisch collectief geheugen, het meest schokkende feit van heel de bezettingstijd*”, stelt Vandeweyer.⁹⁶ Het heeft ontegensprekelijk een belangrijke invloed gekend op de algemene afkeer die bestond ten aanzien van de Vlaamse Hogeschool. Wie zijn lot verbond aan de instelling, verloor de gratie van het volk.

3.2.3 De Studienkommission aan zet

Ondertussen zette de *Studienkommission* onder leiding van von Dyck de werkzaamheden verder om een programma uit te werken. Vooral het Belgische systeem dat gericht was op het afleveren van diploma's, werd in vraag gesteld. De commissie oordeelde dat het systeem diende te evolueren naar het Duitse voorbeeld. Het doel was de studenten meer dan alleen cursussen te laten blokken. Hoogleraar Josué De Decker omschreef de nieuwe richting als het ‘verruimen en verrijken van de menselijke geest’. Daarnaast oordeelde de commissie dat de academische senaat en de faculteiten meer bevoegdheden dienden te krijgen. Er werd onder meer gepleit voor de uitbreiding van het seminariesysteem, de inrichting van nieuwe laboratoria en klinieken en een andere locatie voor de universiteitsbibliotheek. Bovendien werd de oprichting van een hogere landbouwschool, een dierengeneeskunde hogeschool en de uitbouw van een mijnningenieursopleiding in het vooruitzicht geplaatst.⁹⁷

In nauw overleg tussen von Dyck en de professoren werden een aantal van de vooropgezette hogescholen opgericht in 1917. De handelsleergangen werden losgekoppeld van de faculteit rechten door de oprichting van een Hogere School voor Handelswetenschap en eveneens de uitbouw van een Hogere Land- en Tuinbouwschool werd gerealiseerd. Een Veeartsenijschool werd niet opgericht maar er werd een tweejarige voorbereiding aangeboden aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Op deze manier kreeg de *Studienkommission* de mogelijkheid om de oprichting van een dierengeneeskunde hogeschool twee jaar uit te stellen. Het kenmerkte eveneens de uitbouw van de faculteit Geneeskunde want de hervormingsplannen voor de faculteit verliepen uiterst moeizaam. De bedoeling om een kliniek voor kindergeneeskunde in te richten, kwam er bijvoorbeeld niet. De mijnningenieursopleiding werd aangeboden in de Technische Scholen

⁹³ J. THIEL, *Menschenbassin Belgien*, p. 211.

⁹⁴ L. VANDEWEYER, ‘Collaboreren en arbeiders deporteren!’, p. 30.

⁹⁵ J. THIEL, *op. cit.*, p. 220, p. 224 en p. 211.

⁹⁶ L. VANDEWEYER, *op. cit.*, p. 29.

⁹⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 171.

vanaf 1916-1917 maar het ontbrak de afdeling aan aparte cursussen. Vermoedelijk volgden de toekomstige mijningenieurs voorbereidende cursussen in de afdeling burgerlijke bouwkunde.⁹⁸

Von Dyck ging nog verder. Hij spoorde de professoren aan om meer te publiceren en wees op een aantal taalopdrachten. Voor de faculteit Rechten was van het belang om wetboeken te vertalen van het Frans naar het Nederlands, een taak die werd toebedeeld aan de *Staats-Commissie tot Vertaling der Wetboeken* in maart 1917. Daarnaast was het van belang om een Nederlandstalige terminologie te ontwikkelen voor de diverse wetenschappelijke vakgebieden. Aan de faculteit Geneeskunde bijvoorbeeld bestond voornamelijk een Latijns jargon, waardoor een *Gentsch Genootschap voor Geneeskunde en Natuurwetenschappen* in het leven werd geroepen. Ook het opnieuw doen functioneren van de *Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde* kaderde binnen dezelfde optiek.⁹⁹

De uitbouw van de verschillende faculteiten en aanverwante hogescholen kenmerkten zich door een trage ontwikkeling en de nodige organisatorische problemen, vooral omwille van de vernederlandsing. Vandaar dat de faculteiten Wijsbegeerte en Letteren en Wiskunde en Natuurwetenschappen het minste hinder ondervonden en het best werden ingericht. Het nam niet weg dat de nodige literatuur vinden uiterst moeilijk was omwille van de complexe ligging van de universiteit in het Etappengebied.¹⁰⁰

3.2.4 Studenten verenigen zich

Het vernieuwingsideaal dat de Vlaamse Hogeschool uitdroeg, inspireerde eveneens de studenten. Op 27 oktober 1916 werd het *Gentsch Studentencorps 'Hou ende Trou'* (GSC) opgericht.¹⁰¹ De oprichting geschiedde ten huize van de Jonge-Vlaamse leider Domela Nieuwenhuis, waar eveneens *De Vlaamsche Post* boven de doopvont werd gehouden. Studentenleiders van het eerste uur Arthur Mulier, Oscar De Neve, Albert d'Haese, Werner Leeten, Edmond Maes, Frans Mariman, Boudewijn Ruyffelaert, Jozef Tack, Jan Van Den Driessche en Robert 'Bob' Van Genechten waren aanwezig.¹⁰² Er werd beslist om te werken naar het Nederlandse model. Het doel was een overkoepende organisatie op te richten waaraan verschillende clubs en kringen werden gekoppeld. Ook vanuit de universiteit was op het hart gedrukt om voornamelijk de eendracht onder de studenten te bevorden. Het verklaart eveneens de keuze voor de leuze '*Hou ende trou*', wat verwees naar de verbondenheid tussen de studenten, de universiteit en het Vlaamse volk.¹⁰³

De organisatie was nieuw voor de Gentse universiteit. Het GSC benadrukte te willen breken met het versplinterde systeem uit de vooroorlogse periode, dat geschoeid was op een levensbeschouwelijke en een politieke leest. Student Georges 'Geo' Van Tichelen, voorzitter van het *Nationaal Vlaamsch Studentenverbond (NVS)*, verwoordde de nieuwe koers als volgt: "*In plaats van de*

⁹⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 172 en E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, pp. 495-497.

⁹⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 172 en E. LANGENDRIES, *op. cit.*, p. 495.

¹⁰⁰ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 173.

¹⁰¹ M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', p. 4.

¹⁰² *De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging*, Gent: Van Doosselaere & Fils, 1922, p. 4 en UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁰³ In totaal kende het GSC een negental afdelingen en enkele commissies. D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 178-179 en K. ANGERMILLE, *De lotgevallen van een activist: van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*, p. 77.

vroegere katholieke of liberale kringen, moest thans een hoogere vorm van samenwerking gevonden worden. Het studentenleven diende een nieuw uitzicht te verkrijgen en naar nieuwe opvattingen te worden ingericht. Er was slechts één standpunt mogelijk: ons verenigingsleven te doen beantwoorden aan den socialen rol die de Universiteit was toegedacht". Om de maatschappelijke rol te vervullen was het met andere woorden aanbevolen dat de studenten eensgezind de emancipatie van Vlaanderen voorstonden.¹⁰⁴

De leiding van het GSC werd toevertrouwd aan een senaat. Het hoofddoel bestond erin om de studenten te vertegenwoordigen en hun rechten te verdedigen. Als praeses werd Mulier benoemd. Aan de katholieke universiteit te Leuven had hij reeds de kandidaturen van de rechten met vrucht beëindigd.¹⁰⁵ Verder werden Geo Van Tichelen, Frans Mariman, Boudewijn Ruyffelaert en Oscar De Neve voorgedragen om te zetelen in de senaat. In maart 1917 kreeg de senaat definitief vorm. Arthur Mulier werd nagenoeg unaniem verkozen tot praeses. Ook Ruyffelaert en Mariman bleven deeltmaken van het bestuur. De andere leden werden vervangen door Frans De Boeck en Werner Leeten.¹⁰⁶

Eind november 1916 had de senaat reeds de beslissing genomen om een studentenblad uit te geven, het tweewekelijkse tijdschrift *Aula*, met als doel de eendracht onder de studenten te bevorderen. Op 1 januari 1917 verscheen het eerste nummer. In de openigsbladzijden gaf het GSC haar programma en doelstelling weer. Ten eerste wilde het blad de vernieuwde koers van het studentenleven in de verf zetten. Daarnaast werd het belang benadrukt van de sociale, wetenschappelijke, juridische en staatskundige visie die uitging van het tijdschrift. Ten derde zou het GSC zich engageren om een nieuwe elite te ontwikkelen die de ontvoogding van Vlaanderen zou inluiden. In het kader daarvan werd de aandacht eveneens gericht op de meisjes aan de Vlaamse Hogeschool.¹⁰⁷ Het blad kreeg enkele thematische indelingen mee die refereerden naar de doelstellingen. Bob Van Genechten verzorgde de staatskundige kroniek en Fernand Van Goethem de 'geestelijke stromingen'. Verder zorgden studenten Remi Bosselaers, Gaston Burssens, Huibrecht Van Ael en Wies Moens voor de bijdragen. Marieke Van Den Bogaert stond in voor de dameskroniek. Er werd eveneens ruimte gelaten voor reacties en eenmalige bijdragen van studenten. Ook belangrijke redevoeringen van professoren werden opgenomen.¹⁰⁸

Het studentenleven kreeg vorm maar het GSC kampte met diverse problemen. Het vinden van een geschikt lokaal bijvoorbeeld, bleek niet evident te zijn. De beste plaatsen werden bezet door het Duitse leger en de Gentse middenstand was niet happig om de studenten te verwelkomen. Uiteindelijk werd het *Koningshof* op de Kouter de uitvalsbasis.¹⁰⁹ Op 19 december 1916 werd de nieuwe oriëntatie van het studentenleven officieel leven ingeblazen. Onder meer rector Hoffmann was aanwezig en beschouwde de nieuwe richting als positief. Om de gezelligheid onder de studenten te bevorderen werd een sociëteit opgericht, *Uylenspieghel*. Student Jules Demarrez werd voorzitter. Bij de verkiezingen van maart 1917 werd het bestuur van de sociëteit verder aangevuld met studenten Wies Moens, Lode Gravez en Geo Van Tichelen.

¹⁰⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 178-179.

¹⁰⁵ *De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging*, p. 4.

¹⁰⁶ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 180.

¹⁰⁷ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent, erkend orgaan van het GSC*, Gent: Mercurius, 1 januari 1917, pp. 1-2.

¹⁰⁸ *Ibidem*, 1917-1918.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 1 januari 1917, p. 12.

Daarnaast stond het GSC in om de materiële belangen te behartigen van de studenten door te fungeren als tussenpersoon met de etappen-inspectie. Het kwam erop neer dat het GSC de nodige reispassen aanvraag, waarop studenten tijdens de vakanties naar huis konden reizen. Tijdens de paasvakantie van 1917 zorgde dit voor de nodige spanningen want de studenten kregen omwille van een *Paßsperre* niet de nodige documenten. Bovendien kon het GSC niet meer terecht in het *Koningshof* omdat de eigenaar de studenten had buitengewerkt. Daarop werd een intrek genomen in *De Halve Maan* op de Hooiaard, maar het café beschikte niet over voldoende faciliteiten.¹¹⁰

3.2.5 De wettelijkheid voorbij

Afgezien van de dwangarbeid en de organisatorische problemen hadden verschillende evoluties in 1917 een weerslag op de Vlaamse Hogeschool. Sinds de splitsing van het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen op 25 oktober 1916 was de weg naar de administratieve opdeling van België ingezet. Een vijftal maanden later werd bij verordening de bestuurlijke scheiding officieel aangekondigd, waardoor andere departementen eveneens werden opgedeeld in een Vlaams en een Waals bestuur. De Belgische ambtenaren verzetten zich en in Duitse kringen bestond de vrees dat de administratieve werking onmogelijk werd. Bovendien was het moeilijk om voldoende valabele kandidaten te vinden onder de activisten. Het doel was gelijkaardig aan het ‘Poolse project’. Het door Duitsland bezette Polen werd in november 1916 uitgeroepen tot een onafhankelijk koninkrijk, dat voorlopig bestuurd werd door een staatsraad.¹¹¹

In februari 1917 werd de Raad van Vlaanderen opgericht, het officieuze Vlaamse parlement. Een manifest aan het volk deelde de algemene doelstelling mee: “*De Vlaamsche eischen ter kennis brengen van de neutrale en oorlogvoerende machten; De noodige stappen te doen, opdat de aanstaande vredeskongres de vertegenwoordigers van het Vlaamsche volk gehoor te vinden en de rechten van het Vlaamsche volk erkend worden*”. Vlaanderen werd dus steeds meer een troefkaart voor Duitsland bij eventuele vredesonderhandelingen. Initieel was het de bedoeling dat de Raad van Vlaanderen wetgevende bevoegdheid zou krijgen maar zo ver kwam het nooit. De Duitse autoriteiten stonden het niet toe, waardoor het lichaam enkel een raadgevende functie toebedeeld kreeg.¹¹² Wat betreft de Vlaamse Hogeschool was de Raad van Vlaanderen overeengekomen dat enkel ere-hoogleraren in de ministeries zouden zetelen, maar de belofte werd niet nagekomen door een gebrek aan kandidaten. Tal van Vlaamse Hogeschoolprofessoren zetelden in de Raad en de Vlaamse ministeries. Het onderstreepte het probleem van het activisme. Door het marginale karakter diende de beweging steeds een beroep te doen op dezelfde mensen. Onder meer hoogleraar Reimond Speleers meldde in juni 1917 dat deze evolutie uiterst nefast was voor de werking van de Gentse universiteit. De taak van de professoren lag in de eerste plaats aan de universiteit, oordeelde Speleers.¹¹³

De universiteit had steeds de wettelijke basis ingeroepen als argument voor het legale karakter van de instelling maar de verdere radicalisering van het activisme ‘verbrandde’ eveneens de Vlaamse Hogeschool. Niettegenstaande het feitelijk gebeurde bij de opening. De ontwikkelingen

¹¹⁰ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 180-182 en p. 184.

¹¹¹ A.W. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, pp. 52-54.

¹¹² *Ibidem*, p. 55.

¹¹³ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 330 en p. 334.

zorgden eveneens voor een grotere tegenstelling tussen gematigde en radicale professoren. De discussie in welke mate de professoren zich politiek dienden te engageren, kwam onder meer naar voren op een katholieke vergadering. De professoren Alfons Depla en Karel Heynderickx bijvoorbeeld pleitten voor een actieve deelname in de werking van de Raad van Vlaanderen, terwijl de gematigde professoren Lodewijk Dosfel en Reimond Speleers gekant waren tegen de idee.¹¹⁴ Hoe dan ook, de universiteit ontdoen van de radicale ontwikkelingen was onmogelijk, gezien het een van de belangrijkste verwezenlijkingen van de *Flamenpolitik* en het activisme was.

De Belgische regering in ballingschap volgde de ontwikkelingen met argusogen en formuleerde deze keer een krachtadig standpunt. In tegenstelling tot de eerder lakse houding bij de opening van de universiteit, werd op 8 april 1917 een besluitwet uitgevaardigd waaruit bleek dat de regering streng zou optreden tegen elke medewerking aan de vernederlandste universiteit.¹¹⁵ Initeel was de besluitwet een reactie op de oprichting van de Raad van Vlaanderen maar in feite was de wet eveneens toepasbaar op de professoren van de Vlaamse Hogeschool.¹¹⁶ Het kwaad was met andere woorden geschied. Mochten de medewerkers van de Vlaamse Hogeschool nog enige hoop gekoesterd hebben op een toekomst na de oorlog, de besluitwet borg de droom definitief op. Een Duitse overwinning leek vanuit activistisch oogpunt de enige uitweg voor de toekomst van de Vlaamse Hogeschool.

Uiteindelijk sloot het openingsjaar af met 138 ingeschreven studenten. Het benadrukte de sterke tegenstand die bestond tegen het vernederlandsingsinitiatief.¹¹⁷

3.2.6 Het eeuwfeest

Het hoogtepunt van het tweede academiejaar was de viering van honderd jaar universiteit Gent op 3 november 1917. De doelstelling was te benadrukken dat de Vlaamse Hogeschool geen nieuwigheid was maar rechtstreeks terugging op de universiteit van 1817, geopend door de Nederlandse koning Willem I. Hoffmann benadrukte het bestaan van een stamgevoel en een stambewustzijn, gebaseerd op een gemeenschappelijke taal en cultuur. Een gelijkaardige boodschap had de rector verkondigd in zijn rede bij de opening van het tweede academiejaar op 16 oktober 1917.¹¹⁸

Het eeuwfeest werd een plechtigheid met een academische zitting in de aula, een banket en een avondconcert. Een zestigtal professoren, een tweehonderdtal studenten en talrijke vertegenwoordigers van activistische organisaties woonden de plechtigheid bij.¹¹⁹ Onder meer tandarts Hildeward Van Der Spurt sprak er namens de *Hoogeschoolbond*, Frans Reinhard namens het NVV en praeses Arthur Mulier namens het GSC. Het Willemsfonds, het Davidsfonds, het ANV en de Vlaamse Academie waren uitgenodigd maar lieten verstek gaan. Eveneens leden van de Raad van

¹¹⁴ M. BITTLESTONE, 'De Gentse universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)', p. 17.

¹¹⁵ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 505.

¹¹⁶ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, pp. 368-369.

¹¹⁷ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹¹⁸ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 498.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 498.

Vlaanderen en de Vlaamse ministeries, weliswaar op persoonlijke titel, waren present. Ondanks het feit dat er weinig Duitsers waren uitgenodigd, was hun aantal aanzienlijk.¹²⁰

In de openingsrede van rector Hoffmann was een verschil in toon merkbaar ten opzichte van een jaar tevoren. “*De angstige en schuwe stemming van professoren en studenten [...] was geweken voor begeesting en dankbaarheid tegenover Duitsland*”, merkte ministerialdirektor Lewald op, die de eeuwplechtigheid bijwoonde als afgevaardigde van de rijkskanselier.¹²¹ Hoffmann wees onder meer naar de bestuurlijke scheiding en achtte het initiatief positief voor Vlaanderen.¹²² De nieuwe gouverneur-generaal baron Ludwig von Falkenhausen, die von Bissing opvolgde na zijn overlijden in april 1917, loofde het werk van de professoren en studenten tijdens het eerste academiejaar. Von Falkenhausen omschreef de universiteit als de ‘Führerin des flämischen Volkes’ en wees op het toekomstperspectief¹²³: “*Die Jahrhundertfeier hat die Volkstümlichkeit der Hochschule hervortreten lassen und gezeigt, daß sie berufen sein wird, in der Zukunft den Mittelpunkt des neuerwachten flämischen Lebens zu bilden*”.¹²⁴

Het werk dat was opgestart diende met andere woorden uitbreiding te krijgen, ten einde de toekomst van de Vlaamse Hogeschool te garanderen. Daarop beloofde von Falkenhausen de verlening van rechtspersoonlijkheid aan de universiteit en een toekenning van vier miljoen Belgische frank om de beoogde doelstellingen te realiseren.¹²⁵ Von Falkenhausen wees op drie doelstellingen voor het komende jaar. De taken van het academisch personeel dienden uitgebreid te worden en er moest meer aandacht uitgaan naar seminaries, laboratoria en practica. Ten slotte wees de gouverneur-generaal op het verder uitbreiden en het vervolledigen van bestaande instellingen, ten einde de doelstellingen van 1916 te behalen.¹²⁶

Uiteindelijk werd het professoraat in het tweede academiejaar bevolkt door 70% Vlamingen, 25% Nederlanders en 5% Duitsers. Vooral de faculteit Geneeskunde kende het grootste aantal benoemingen, met zeven docenten. Aan andere faculteiten werd getracht de openstaande vacatures in te vullen waar het kon. Vooral de verbonden hogescholen hadden nood aan uitbreiding. Aan de Hogere School voor Handelswetenschap gebeurde dat, maar de grootste problemen bleven zich manifesteren aan de Landbouwschool en de Technische Scholen. Het vinden van geschikt personeel bleef problematisch¹²⁷, maar het aantal studenten steeg gevoelig. Bij de viering van het eeuwfeest waren reeds 145 studenten ingeschreven, een gevolg van de wervingscampagnes. De Vlaamse Hogeschool kende met andere woorden een groter studentenbestand bij de honderdjarige viering dan de 138 inschrijvingen van het openingsjaar.¹²⁸

¹²⁰ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 336.

¹²¹ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 498.

¹²² M. BITTLESTONE, ‘De Gentse universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)’, p. 67.

¹²³ E. LANGENDRIES, *op. cit.* p. 499.

¹²⁴ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 337.

¹²⁵ E. LANGENDRIES, *op. cit.*, p. 499.

¹²⁶ M. BITTLESTONE, *op. cit.*, p. 70.

¹²⁷ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 328-329.

¹²⁸ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

3.2.7 Een toestroom aan vrije studenten

“O jeugd! O primavera della vita!”¹²⁹

(Virginie Loveling, 11 december 1917)

Von Falkenhausen beloofde op het eeuwfeest om de universiteit verder uit te bouwen, maar werd vrijwel onmiddellijk geconfronteerd met een toestroom aan vrije studenten. Naarmate de oorlog evolueerde in het nadeel van het Duitse leger namen de opeisingen van arbeidskrachten immers toe en was het beleid niet meer uitsluitend gericht op werkloze arbeiders. Wanneer eind november 1917 de beslissing viel om de scholen te sluiten omwille van een kolentekort, kwamen eveneens leerlingen uit de middelbare scholen in het ‘Duitse visier’.¹³⁰

In de eerste week van december werd het probleem aangekaart binnen de universiteit. Rector Hoffmann nam contact op met de Duitse autoriteiten. De Duitsers wezen voornamelijk op het feit voorzichtig om te springen bij de aanvaarding van de jongeren want de Duitse leiding kon niet waarborgen dat vrije studenten niet zouden opgeëist worden. Uiteindelijk werd in overleg met Etappeninspecteur von Schickfuss overeengekomen om leerlingen uit de laatste klas en bij uitzondering de voorlaatste klas van de middelbare scholen toe te laten, maar het was aan de universiteit om de nieuwe lichting studenten aan te moedigen zich voor te bereiden op het toelatingsexamen, zodat ze regelmatige studenten konden worden.¹³¹ De bezetter stemde in om scholieren toe te laten die nog niet aan alle voorwaarden voldeden.¹³² Rector Hoffmann opperde eveneens om de Vlaamsgezindheid in rekening te brengen, maar de Etappeninspecteur ging niet akkoord. Von Schickfuss benadrukte dat het doel was om geschikte kandidaten te vinden maar hun aantal mocht niet te groot worden. Over een concrete omvang werd echter niet gesproken.¹³³ Daarop richtte Hoffmann een schrijven aan de andere faculteiten en drong aan om de afspraken na te komen, mits de student een schriftelijke aanvraag richtte aan de decaan, de professor of de docent van de betreffende faculteit.¹³⁴

Niet iedereen binnen de universiteit was overtuigd van de toestroom aan nieuwe studenten. Vandaar de beslissing om streng toe te zien op de kandidaten. Eenzelfde mening was het *Gentsch Studentencorps* toegedaan. De studentenorganisatie stond argwanig ten aanzien van de nieuwe lichting leerlingen omdat zij zich in eerste instantie niet inschreven uit Vlaamse overtuiging. Anderzijds bood het voordelen want de verplichte arbeidstewerkstelling was uiterst onpopulair. De academische instelling hoopte om het aantal opeisingen onder jongeren terug te kunnen dringen en zo aan te tonen dat het invloed kon uitoefenen op het Duitse beleid. Op deze manier kon de universiteit mogelijks de sympathie afdwingen van de bevolking, maar “*het geprivilegieerde statuut van de universiteit [betekende] al een aanklacht en een veroordeling op zichzelf*”, stelt Marie Bourke-Bittlestone. Overigens, de sluiting der scholen gaf nog een bijkomstig probleem. De universiteit was niet meer in staat om leerlingen te recrutereren uit de middelbare scholen omwille van de

¹²⁹ V. LOVELING en L. STYNEN, *In oorlogsnood: Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, dinsdag 11 december 1917.

¹³⁰ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)’, p. 71.

¹³¹ *Ibidem*, p. 71.

¹³² 4A2/4 Doos 181, 181.30 inschrijvingen, brief rector Peter Hoffmann 8 januari 1917.

¹³³ M. BITTLESTONE, *op. cit.*, p. 71.

¹³⁴ 4A2/4 Doos 181, 181.30 inschrijvingen, brief rector Peter Hoffmann 8 januari 1917.

sluitingen.¹³⁵ Een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool kon met ander woorden de mogelijkheid bieden om zich te onttrekken aan de dwangarbeid. Bovendien bood een dergelijke inschrijving nog andere voordelen. Een studentkaart gaf namelijk het recht op een vleesrantsoen en de nodige reispassen.¹³⁶

De ontwikkelingen hadden alvast een diepe impact op de moraal van de Belgische bevolking. Auteur Virginie Loveling omschreef de heersende verontwaardiging als volgt:

“Opeischingen in alle standen der samenleving zijn gedaan, oprecht gruwelijk ditmaal; jongens van 't Atheneum van achttien jaar, men beweert zelfs van 15, moeten zich aanmelden en worden verplicht om voor den vijand te gaan werken [...] Daarop werd hun het volgende verklaard; zij, die den leeftijd van 't hooger onderwijs hebben bereikt, zijn vrij van den dwangplicht, als ze toestemmen de vlaamsche leergangen der Hoogeschool bij te wonen. En het verluidt, dat een vijftigtal hebben toegestemd. Welke vruchten kan een dergelijk opgedrongen onderwijs afwerpen anders dan haat wekken tegen de taal, waarin het wordt versterkt en tegen hun professoren zelven.”¹³⁷

(Virginie Loveling, 11 december 1917)

De sluiting der scholen had nog een bijkomstig effect want niet enkel leerlingen werden getroffen door de sluiting van de scholen. Leraren en leraressen werden door de sluiting werkloos. Een vijftigtal leraren schreef zich in aan de Vlaamse Hogeschool.¹³⁸

3.2.8 Een financiële injectie

Intussen werd de uitbouw van de Vlaamse Hogeschool verdergezet omdat de instelling een grotere zelfstandigheid verkreeg met de nodige financiële onderbouwing van vier miljoen Belgische frank. Onder meer een bestuurlijke hervorming was het gevolg. Bij verordening van 21 februari 1918 werd een Curatorium en een Raad van Beheer opgericht die het vermogen van de universiteit beheerde. Het doel was beschikbare gronden en huizen te vinden in het kader van de vooropgezette ruimtelijke expansie.¹³⁹ Maar uiteindelijk bleek dat de Raad van Beheer volledig gebonden was aan de Duitse overheid. De beschikbaargestelde gelden bleven in de *Deutsche Reichsbank* en werden pas getransfereerd wanneer daarom werd gevraagd. De *Finanzabteilung bei dem General-Gouverneur* te Brussel fungeerde als ‘doorsluis’. Overigens, het was dezelfde dienst die instond voor het heffen van belastingen om de bezettingskosten van het Duitse leger te financieren. Het is met andere woorden mogelijk dat het Duitse geschenk betaald werd door de Belgische belastingsbetaler, oppert Marie Bourke-Bittlestone. Waarschijnlijk was de Raad van Beheer niet op de hoogte van de opgezette constructie.¹⁴⁰ Von Dyck werd aangesteld als vertrouwensman tussen de Raad van Beheer en de

¹³⁵ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)’, p. 73.

¹³⁶ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)’, p. 14.

¹³⁷ V. LOVELING en L. STYNEN, *In oorlogsnood: Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, dinsdag 11 december 1917.

¹³⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 346.

¹³⁹ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 499.

¹⁴⁰ M. BITTLESTONE, ‘De Gentse universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)’, p. 80.

Duitse instanties die het geld beheerden. Concreet betekende het dat von Dyck de vier miljoen gebruikte voor doeleinden die in het verlengde lagen van de Duitse verwachtingen.¹⁴¹

Ondanks de financiële injectie ondervond de universiteit financiële en administratieve moeilijkheden. Er was geld nodig om salarissen van personeel te kunnen uitbetalen en de uitrusting was vaak verouderd of verdwenen. Bovendien hadden de Duitse opeisingen van allerlei grondstoffen en materialen een weerslag op de academische instelling. Zelfs voor professoren en studenten was het moeilijk om aan voldoende voedsel te geraken, ondanks het feit dat zij konden rekenen op extra rantsoenen.¹⁴²

De universiteit bleef met de nodige problemen kampen, maar het nam niet weg dat de Raad van Beheer begon te investeren in gronden en huizen. Enkel op die manier werd het mogelijk geacht om de doelstellingen bij de oprichting van Vlaamse Hogeschool te verwezenlijken. Onder meer de aankoop van een studentenhuis was daar een realisatie van.¹⁴³ Op 12 maart 1918 viel de beslissing om een herenhuis te kopen in de Sint-Pietersnieuwstraat. Het oude probleem om studenten een degelijk onderkomen te bieden werd met andere woorden weggewerkt. De officiële overdracht gebeurde op 3 juni tijdens een plechtige opening. Het studentenhuis bezat een restaurant, een leeszaal en diverse vergaderlokalen en was daarmee een unicum in België. Rector Hoffmann onderlijnde in zijn rede het belang van de eendracht onder de studenten en hoopte dat het initiatief de band zou versterken. Het studentehuis moest het GSC in staat stellen een betere begeleiding te bieden aan de studenten en hen een grotere intellectuele vorming te bieden, oordeelde Hoffmann.

3.3 Een einde in mineur

3.3.1 De zwanenzang

De opening van het studenthuis bleek een van de laatste wapenfeiten van de Vlaamse Hogeschool.¹⁴⁴ De studenten voerden tijdens de vakantie nog propaganda om studenten en leerlingen te overtuigen en er kwamen infokantoren te Antwerpen, Sint-Niklaas, Turnhout en Lier. Daarnaast werden traditioneel enkele meetings belegd. Onder meer in Turnhout spraken studenten Emiel Diels, Herman Craeybeckx en Frans Van Gelder op een *Hoogstudentendag* te Turnhout, georganiseerd door de Kempische studenten van de *Mastentop*. Ook in Aalst werd een vergadering gehouden met onder meer Hildeward Van Der Spurt en voorzitter van de *Ajuinen* Alfons Versnick als sprekers. Op 15 september was er te Antwerpen een studentencongres om propaganda te voeren voor de Vlaamse Hogeschool en de net vervlaamste *Hoogere Handelsschool* te promoten. Voorzitters waren de studenten Jozef Van Caeckenberghe en Bob Van Genechten, met redes van de professoren Lodewijk Dosfel, Alfons Van Roy en Antoon Moortgat, de nieuwe directeur van de Antwerpse

¹⁴¹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 339.

¹⁴² D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 340-341 en M. BITTLESTONE, 'De Gentse universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)', p. 79.

¹⁴³ M. BITTLESTONE, *op. cit.*, p. 80.

¹⁴⁴ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 503.

Handelsschool.¹⁴⁵ Uiteindelijk werd het academiejaar 1918-1919 geopend. Rector Speleers die de zieke Hoffmann had opgevolgd in juni, wees in zijn openingsrede op het feit dat de onmogelijk geachte Vlaamse Hogeschool weldegelijk een feit geworden was: “Zij heeft bestaan en de heerlijkheid van haar opbloei heeft getuigd voor de kracht die van haar uit zal gaan”. Op dat moment bestond de universiteit uit 69 professoren.¹⁴⁶ Bovendien hadden zich tussen 7 en 26 oktober reeds 156 studenten ingeschreven.¹⁴⁷

Het rectorchap van Speleers duurde echter niet lang.¹⁴⁸ Een verlies van de oorlog was voor het Duitse leger immers onafwendbaar geworden.¹⁴⁹ Het betekende eveneens dat het einde van de Vlaamse Hogeschool in zicht kwam. Professoren kwamen nog nauwelijks opdagen in de auditoria¹⁵⁰ en op 20 oktober namen de studenten afscheid in het studentenhuis. Er werd de raad gegeven om zo snel mogelijk een paspoort aan te vragen om de volgende dag de trein te kunnen nemen en naar huis terug te keren. Andere studenten kregen de raad om de trein te nemen naar Mechelen en Turnhout om van daaruit naar Duitsland te reizen om daar verder te studeren.¹⁵¹

Om de professoren en de studenten op te vangen was de idee geopperd om hen onder te brengen in de universiteit van Münster maar de instelling weigerde haar medewerking om een twintigtal professoren en een honderdtal studenten opvang te verlenen. De Duitse autoriteiten garandeerden alvast aan de studenten een reisbeurs van drie maanden te betalen en aan de professoren een driemaandelijks salaris. Münster weigerde dus ging *Verwaltungschef* Alexander Schaible, die de functie bekleedde sinds 14 juni 1917, op zoek naar andere uitwijkmogelijkheden. Hij onderhandelde daarop met de universiteit van Göttingen en het *Kolonialinstitut* te Hamburg. De instellingen gingen akkoord maar eisten dat de Duitse overheid de kosten zou dragen en niet enkel een verloning van drie maanden zou garanderen.¹⁵²

De professoren kregen drie maanden salaris uitbetaald, waarop de meerderheid koos voor de vlucht. Een veertigtal trok naar Nederland en een dertiental naar Duitsland. Een beperkt aantal professoren trok naar Turnhout in het gezelschap van enkele studenten. Een zestal studenten bereikte Göttingen en zetten ginds de studies voort. Een andere deel trok naar Nederland of keerde terug naar huis en wachtte af. Een tiental professoren bleef in België, onder wie Speleers en Dosfel. Zij hadden de overtuiging dat de Belgische regering de Vlaamse Hogeschool in ere zou houden en waren gebleven om de universiteit over te dragen.¹⁵³ In de nacht van 10 op 11 november 1918 ontruimde het Duitse leger de Arteveldestad. De oorlog was voorbij.

Onmiddellijk na de bevrijding keerde de bevolking zich tegen de collaborateurs. Minstens twintig woningen van vooraanstaande activisten werden vernield, zoals dat het geval was bij Marcel Minnaert, Reimond Speleers, Evarist Stocké en Hildeward Van Der Spurt. Ook het studentenhuis dat

¹⁴⁵ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 449.

¹⁴⁶ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 449 en E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, p. 503.

¹⁴⁷ UAG 4A4/3 1918-1919, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁴⁸ E. LANGENDRIES, *op. cit.*, p. 503.

¹⁴⁹ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 237.

¹⁵⁰ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 449-450.

¹⁵¹ M. DE WULF, ‘Hoe het roerde en poerde te Gent’, p. 21.

¹⁵² E. LANGENDRIES, *op. cit.*, p. 503 en p. 517.

¹⁵³ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 450.

gevestigd was geweest in het café *De Have Maan* bleef niet gespaard.¹⁵⁴ Volgens de activisten waren het wandaden van Waalse soldaten die geen strobreed in de weg werd gelegd door de politie en van het machtsvacuüm misbruik maakten.¹⁵⁵ De activisten verloren echter uit het oog dat de steun vanuit de bevolking steeds uiterst beperkt bleef en eveneens passivisten betrokken waren bij de vernielingen.¹⁵⁶

De teloorgang van de *Vlaamsche Hoogeschool* was een feit. De vernieuwde academische raad nam de beslissing om geen enkele professor of student nog toe te laten. Het betrof eveneens studenten die de dwangarbeid hadden ontlopen, hetzij deze beslissing werd genomen met een nipte meerderheid. Uiteindelijk vroeg het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen op 17 januari 1919 aan de vrije universiteiten om Vlaamse Hogeschoolstudenten te weigeren.¹⁵⁷ De teruggekeerde en nieuwe rector Paul Fredericq kreeg een veertigtal aanvragen van ex-Gandavenses maar weigerde stevast iedere aanvraag.¹⁵⁸ Ook de *Centrale Examencommissie* te Brussel nam de houding van de Gentse universiteit aan, ondanks de minister van Kunsten en Wetenschappen eind maart 1919 de beslissing toestond om ex-Gandavenses toe te laten.¹⁵⁹ Pas door de besluitwet van 1 maart 1920 werden de ex-studenten van de Vlaamse Hogeschool opnieuw geëxamineerd.¹⁶⁰

Toch slaagden enkele studenten om hun studies verder te zetten. Student Arthur Broekaert schreef zich in te Luik, Fernand Van Goethem en Emiel De Loose te Leuven, Gerard De Paep en Amandus Claeys te Brussel en Gaston Dauwe wist zich in te schrijven aan de officierschool.¹⁶¹ Student Gustaaf De Raeve uit Gent was de enige student die slaagde om zich opnieuw in te schrijven te Gent.¹⁶² Het blijft onduidelijk op welke manier de studenten slaagden in hun opzet. Arthur Broekaert kon alvast zijn studies verder zetten te Leuven op basis van zijn vooroorlogse diploma's en geen woord te reppen over de Vlaamse Hogeschoolperiode.¹⁶³ En Gerard De Paep wist zich in te schrijven aan de vrije universiteit te Brussel onder de schuilnaam 'De Paepe'.¹⁶⁴ Anderzijds betekende het dat nagenoeg alle Vlaamse Hogeschoolstudenten uit het academische veld werden geweerd. Vooral bij studenten die de dwangarbeid hadden ontlopen, was de verontwaardiging groot. "Had ik zo'n zware doodzonde tegen het vaderland bedreven, met aan een Vlaamse universiteit te gaan studeren ten einde aan de verplichte tewerkstelling vanwege de Duitsers te ontsnappen?", vroeg student Leo Elaut zich af.¹⁶⁵

¹⁵⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 452-453.

¹⁵⁵ K. ANGERMILLE, *De lotgevallen van een activist: van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*, pp. 251-252.

¹⁵⁶ M. DECKERS, 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel II: de maatschappelijke invloed', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 61, nr. 4, 2002, p. 193.

¹⁵⁷ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 470.

¹⁵⁸ UAG 4A2/4 doos 188.324 strafbundel (oorlogsomstandigheden).

¹⁵⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 470.

¹⁶⁰ E. LANGENDRIES, *De Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)*, pp. 505-506.

¹⁶¹ L. ELAUT, *Mijn memoires: van Keiberg tot Blandijnberg*, Beveren: Orion, 1981, p. 161 en D. VANACKER, *op. cit.*, p. 470.

¹⁶² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer, Gustaaf De Raeve, studentnummer 1917: 47947 en UAG 4A4/3 1918-1919, inschrijvingsregister op rolnummer, Gustaaf De Raeve, studentnummer 1919: 47471.

¹⁶³ D. SURDIACOURT, 'Geraardsbergse makkers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme: het politiek activisme in Geraardsbergen (1916-1918) deel 2', in: *Gerardimontium*, nr. 246, november-december, 2012, p. 15.

¹⁶⁴ B. DE WEVER, 'Paep, Gerard De', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tiel: Lannoo, 1998, pp. 2386-2387.

¹⁶⁵ L. ELAUT, *op. cit.*, p. 160 en UAG 4A2/4 doos 188.324 strafbundel (oorlogsomstandigheden).

De opnieuw Franstalige universiteit Gent was met andere woorden niet van plan om enig begrip op te brengen voor studenten of personeelsleden die betrokken waren bij de Vlaamse Hogeschool. Op 16 januari 1919 was Joseph Gheysens uit Passendale ingeschreven als eerste student met het studentenummer 47451. Het was hetzelfde rolnummer dat Raymond Rens uit Gent gekregen had bij zijn inschrijving op 9 oktober 1916 als eerste student aan de vernederlandste universiteit.¹⁶⁶ De *Vlaamsche Hoogeschool* werd uit de universitaire geschiedenis geschreven.

3.3.2 Veroordelingen

Het was snel duidelijk dat de gevluchte activisten niet moesten rekenen op een terugkeer naar Vlaanderen en de blijvers zich in een hachelijke positie bevonden. Naarmate het Belgische grondgebied bevrijd werd, trad de besluitwet van april 1917 in voege. Voor de regering bewees de bestuurlijke scheiding dat het slechts een fase was in een groots vooropgezet plan.¹⁶⁷ Vandaar de invoering van het artikel 118bis aan het strafwetboek: “*Wordt gestraft met dwangarbeid van vijftien tot twintig jaren, alwie met kwaad opzet ’s vijands politiek of plannen in de hand heeft gewerkt, heeft deelgenomen aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens den Koning en den Staat in oorlogstijd aan het wankelen heeft gebracht*”.¹⁶⁸ Een tweede artikel voorzag de vervallenverklaring van de politieke rechten. Bovendien was de wet niet retroactief waardoor de activisten enkel konden veroordeeld worden voor feiten die dateerden vanaf 13 april 1917, het moment dat de wet officieel in voege trad.¹⁶⁹

De rol van minister van Justitie, de socialist Emile Vandervelde, was cruciaal in het vervolgingsbeleid. Ondanks het feit dat Vandervelde eenzijdig Franstalig was, toonde hij een zeker begrip voor de Vlaamse Beweging en was hij van oordeel dat de meeste activisten hadden gehandeld uit idealisme. Vandaar dat het uitgezette beleid voornamelijk was gericht om de repressie in omvang te beperken. Het bijwonen van meetings of het deelnemen van verkiezingen van de Raad van Vlaanderen bijvoorbeeld, waren een onvoldoende reden om vervolgd te worden. Onder druk van de publieke opinie werden de Gentse professoren wel vervolgd. Anderzijds werd bepaald dat pedels, assistenten, ondergeschikt personeel en studenten niet zouden veroordeeld worden. Wat betreft de ambtenaren werden enkel zij vervolgd die daadwerkelijk meegewerkt hadden aan de vernietiging van België.¹⁷⁰

Door de wet van 11 oktober 1916 was sinds het einde van de oorlog de staat van beleg uitgeroepen. Het had voor gevolg dat ook burgers voor krijgsraden en -hoven dienden te verschijnen.¹⁷¹ Dat was onder meer het geval bij enkele studenten. Kanttekening was dat de vooropgezette strafrechtelijke maatregelen opgevolgd werden en de studenten niet veroordeeld werden voor hun inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool. Zij werden echter veroordeeld voor

¹⁶⁶ UAG 4A4/3, inschrijvingsregister op rolnummer 1916-1917 en 1919-1920.

¹⁶⁷ M. DECKERS, ‘Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel I: het wettelijk kader’, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 61, nr. 3, 2002, p. 164.

¹⁶⁸ RAB Arrestboeken Hof van Assisen, R81.51 (7993-4002) Pieter Jozef Talloen (dossier ontbreekt).

¹⁶⁹ M. DECKERS, ‘Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel I: het wettelijk kader’, p. 164.

¹⁷⁰ M. DECKERS, ‘Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel II: de maatschappelijke invloed’, pp. 195-197.

¹⁷¹ M. DECKERS, ‘Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel I: het wettelijk kader’, pp. 161-162.

lokale activiteiten, het houden van voordrachten en politieke uitspraken ten voordele van het activisme.¹⁷² In totaal werden vier studenten veroordeeld door de Krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier: Lode Craeybeckx, Rosa De Guchtanaere, René Ysabie en Gaston Mahy.¹⁷³

De veroordelingen door de militaire rechtbanken liepen tot 30 april 1919 want vanaf dat moment werd de staat van beleg opgeheven. Nadien verschenen burgers zoals gebruikelijk voor de assisenhoven.¹⁷⁴ In totaal verschenen 7 studenten voor het Hof van Assisen Oost-Vlaanderen en ook zij werden om gelijkaardige redenen veroordeeld als hun voorgangers. Het ging om de studenten Jozef Cantré, Wies Moens, Hildeward Van Der Spurt, Antoon De Visscher, Juliaan Talloen, Albert d'Haese en Arthur Mulier. Student Robert Van Genechten werd veroordeeld door het Hof van Assisen Antwerpen en Etienne Mengé verscheen voor het Hof van Assisen West-Vlaanderen maar werd vrijgesproken.¹⁷⁵ Volgens Daniël Vanacker werden eveneens de studenten Herman Craeybeckx, Remi Bosselaers, Gaston Burssens en Reimond Rens opgesloten. En Firmin Parasié en Albrecht Van De Poel werden vrijgesproken, stelt Vanacker. Er kan echter niet geverifieerd worden of de informatie daadwerkelijk klopt.¹⁷⁶ Jos Monballyu zegt dat in totaal 225 burgeractivisten naar een Krijgsraad of een Hof van Assisen werden verwezen. In totaal leverde dat 19 vrijspraken op en 206 veroordelingen. In totaal werden 36 professoren van de Vlaamse Hogeschool veroordeeld waaronder een groot deel bij verstek omdat ze gevlucht waren naar Nederland of Duitsland. De meeste veroordelingen werden ingekort na een genade van de koning en uiteindelijk schold de wetgever de resterende termijn kwijt door de uitdovingswet van 19 januari 1929.¹⁷⁷

3.4 Conclusie

Begin 1916 maakte gouverneur-generaal von Bissing officieus bekend dat de Vlaamse Hogeschool haar deuren zou openen in oktober. De beslissing verscherpte de tegenstellingen tussen activisten en passivisten. Voor de activisten betekende het een eerste hoogtepunt want de ontvoogdingsstrijd was definitief ingezet. De passivisten aanzagen het Duits 'geschenk' als een ultieme vorm van collaboratie. Nagenoeg het voltallige professoraat van de universiteit was eenzelfde mening toegedaan en weigerde zich kandidaat te stellen voor een leerstoel aan de vervlaamste hogeschool. Bovendien trachtte de bezetter het verzet te onthoofden door de subversieve professoren Fredericq en Pirenne te deporteren naar Duitsland maar de maatregel had een averechts effect. De deportatie voedde het protest.

¹⁷² De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging, pp. 1-15 en O. BOEHME, 'Lode Craeybeckx: Vlaams socialisme en identiteit (1914-1940)', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXVI, nr. 3-4, 2006, p. 379.

¹⁷³ J. MONBALLYU, 'Het uur van vergelding', Deel 2, p. 39.

¹⁷⁴ M. DECKERS, 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel II: de maatschappelijke invloed', p. 199.

¹⁷⁵ RAB Arrestboeken van het Hof van Assisen Oost-Vlaanderen (dossiers ontbreken): R81.50 (7932-3312) Jozef Cantré, R81.50 (7943-3331) Aloïs Moens, R81.50 (7949-3339) Hildewardus Van Der Spurt, R81.50 (7987-3395) Antoon De Visscher, R81.51 (7993-4002) Pieter Jozef Talloen, R81.51 (8038-4081) Albert d'Haese en R.81.51 (8052-4107) Arthur Mulier en J. MONBALLYU, 'Repressie met maat?', pp. 37-38.

¹⁷⁶ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 474.

¹⁷⁷ J. MONBALLYU, 'Repressie met maat?', pp. 32-33.

Von Bissing was dus verplicht om een recruteringscampagne te ontwikkelen waardoor professoren en studenten aangetrokken werden. Vooral het feit dat de Vlaamse Hogeschool op het eerste zicht binnen de wettelijkheid bleef, verklaart waarom de Duitsers een aantal flaminganten kon overtuigen. Het waren vooral jonge docenten die de taalstrijd van dichtbij beleefd hadden en hun goedkeuring gaven. Anderzijds was de bezetter verplicht om buitenlandse professoren aan te trekken omdat de steun vanuit Vlaanderen beperkt bleef. Wat betreft de studenten werd een propagandacampagne opgestart met brochures en meetings. Hoofdzakelijk waren het vooraanstaande activisten die zich inzetten om de studenten te overtuigen naar Gent te trekken. In totaal startte de universiteit met een veertigtal studenten en een professorenkorps van een gelijkaardige omvang.

Het eerste academiejaar van de Vlaamse Hogeschool ging officieel van start op 24 oktober 1916. Rector Hoffmann benadrukte dat de vernieuwde universiteit de inzet was naar de emancipering van Vlaanderen. De studenten kregen de voorname rol toebedeeld om zich op te werpen tot de elite van de toekomst. De nieuwe generatie jongeren dienden het voorbeeld te worden voor het Vlaamse volk. Anderzijds begon het Duitse leger ongeveer gelijktijdig massaal arbeidskrachten op te eisen in functie van een totale oorlogsmobilisatie. Voornamelijk de Duitse oorlogsverliezen lagen aan de basis van de beslissing maar zette van meet af aan druk op het cultuurprogramma. Terwijl de professoren en studenten genoten van de voordelen, kreunde de bevolking onder de oorlogsomstandigheden. Het vertaalde zich naar een grote afkeer voor de von Bissinguniversiteit. Het nam niet weg dat de Vlaamse Hogeschool tal van problemen ondervond omwille van de oorlogscontext en het vernederlandsingsproces. Het vinden van Nederlandstalige literatuur was problematisch, wetboeken dienden vertaald te worden en een geneeskundig jargon ontbrak. Verder kampten voornamelijk de aanverwante hogescholen met een personeelstekort. Vandaar dat de ontwikkeling van een Handelsschool, de Technische Scholen en een Landbouwschool nooit volwaardig werden. Uiteindelijk zou de Vlaamse Hogeschool steeds met dergelijke problemen blijven kampen.

Daarnaast betekende de oprichting van de Raad van Vlaanderen en de bestuurlijke scheiding het definitieve einde van het wettelijkheidsdebat. De radicalisering van het activisme had eveneens een weerslag op de Vlaamse Hogeschool want de instelling was onlosmakelijk verbonden met de beweging. Bovendien beloofde de Belgische regering in april 1917 om streng op te treden tegen iedereen die meewerkte aan de vernederlandsing van de universiteit. Er was met andere woorden geen weg meer terug. Dat bleek onder meer op het eeuwfeest op 3 november 1917 waar de voorzichtige toon van het openingsjaar vervangen werd door een militante houding.

Uiteindelijk draaide de oorlog uit in het nadeel van Duitsland en bijgevolg van het activisme. De meerderheid van de professoren verkoos de vlucht naar Nederland of Duitsland, terwijl een beperkt deel in België bleef. De Belgische minister van Justitie Emile Vandervelde zag toe op de uitvoering van de Belgische maatregelen maar stemde het beleid af op de hoofdrolspelers. Het gehele professorenkorps werd vervolgd, vooral onder druk van de publieke opinie. Slechts enkele studenten werden vervolgd voor het voeren van propaganda ten voordele van het activisme, niet voor het lidmaatschap aan de Vlaamse Hogeschool.

Het hogeschoolavontuur was definitief voorbij en de vooropgezette emancipering van Vlaanderen leek veraf. De aanklacht van het activisme was begrijpelijk maar de collaboratie was dat minder. Een gepolariseerde Vlaamse Beweging likte haar wonden, terwijl de Gentse universiteit opnieuw een Franstalige instelling werd. Het duurde tot 1930 vooraleer Gent officieel een Vlaamse Hogeschool mocht verwelkomen.

DEEL 2 - SOCIOCULTURELE ANALYSE VAN DE STUDENTEN

Hoofdstuk 4 Omvang en studiekeuzes

De inleiding gaf reeds aan dat het doel van de komende vier hoofdstukken erin bestaat om de studentenbevolking aan de Vlaamse Hogeschool te onderwerpen aan een prosopografisch onderzoek. Feitelijk kan de opbouw – metaforisch gesproken – in verband gebracht worden met een cirkel. De analyse richt zich in de eerste plaats op de buitenste laag en werkt vervolgens naar de kern toe. Het betekent dat het komende hoofdstuk zich voornamelijk zal richten op de totale studentenbevolking of de buitenste laag van de cirkel. Vervolgens zullen de resterende hoofdstukken zich meer naar het centrum richten door studenten uit het geheel te lichten op basis van specifieke kenmerken. Het algemeen opzet is een kwantitatief beeld te schetsen en historisch te onderbouwen waarin de stem van het individu niet ontbreekt.

4.1 Totale omvang Vlaamse Hogeschoolstudenten

De historische schets liet opmerken dat een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool geen evidente keuze was. Nagenoeg de gehele bevolking verzette zich tegen het initiatief en minachtte iedere inschrijving. Het nam niet weg dat 477 studenten waren ingeschreven. Verspreid over de academiejaren leverde het 701 inschrijvingen op.¹ Omdat dergelijke cijfers op zich weinig inhoud hebben, zal vooreerst de studentenpopulatie in een breder tijdsperspectief geplaatst worden. Op basis hiervan kan een inschatting gemaakt worden van de aantrekkingskracht en welke redenen het aantal studenten in de hand werkten. Tot slot werd gekozen om eveneens een ‘derde weg’ in te bouwen door de Vlaamse Hogeschool te plaatsen binnen de oorlogscontext en de vergelijking te maken met de studentenomvang van de Noord-Franse universiteit te Lille. Al deze elementen moeten uiteindelijk bijdragen om een correcte inschatting te kunnen maken van het studentenaantal en de inschrijvingsmotieven.

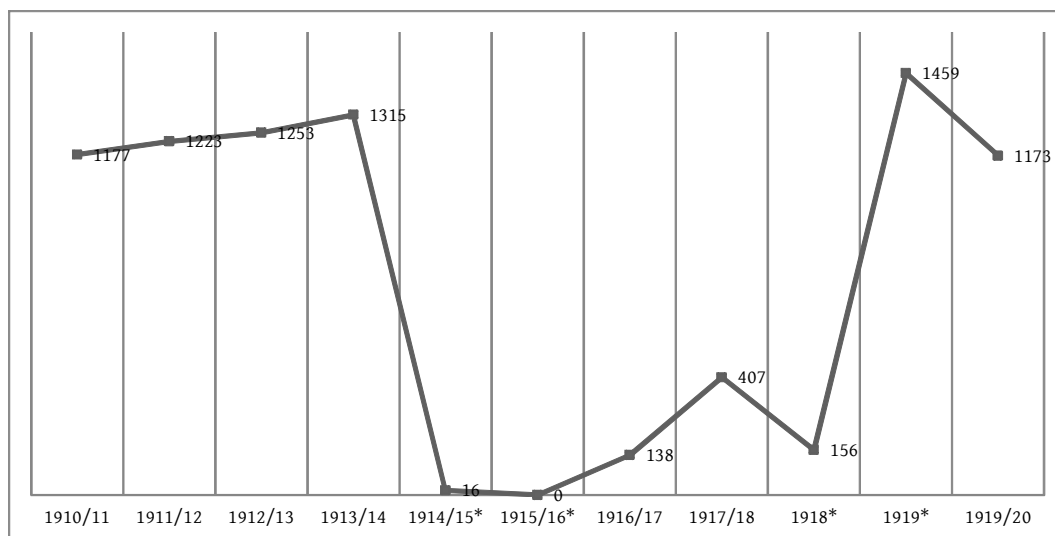
4.1.1 Een decennium Gentse universiteitsstudenten (1910-1920)

Figuur 4 geeft een overzicht van het aantal studenten dat zich inschreef aan de Gentse universiteit in het decennium van de Eerste Wereldoorlog (1910-1920). Wat onmiddellijk in het oog springt, is

¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

het lage aantal studenten tijdens de Eerste Wereldoorlog in vergelijking met de periode voor en na het wereldconflict.

Figuur 4 Totaal aantal studenten universiteit Gent, 1910-1920

Bron: A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, Gent: RUG Archief, 1982, p. 38 en UAG 4A4/3 1914-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. Opmerking (*): 1914-1915, 1918 (Vlaamse Hogeschool) en 1919 (Franstalige universiteit Gent) zijn onvolledige jaren. Tijdens 1915-1916 was de universiteit gesloten.

De vooroorlogse periode kenmerkte zich door een gestage toename van het aantal studenten, met academiejaar 1913-1914 als hoogtepunt. Het was de ultieme vertaling van de academische voorspoed tijdens de *belle-époque*. Maar liefst 107 hoogleraren waren benoemd voor een populatie van 1315 studenten. Onder meer het hoge aantal buitenlandse studenten – ongeveer 29% van het studentenaantal – onderstreepte het internationale karakter van de Gentse universiteit.² Bij het uitbreken van de oorlog noteerde het academiejaar 1914-1915 slechts 16 inschrijvingen. Dit had voornamelijk te maken met de wifelende houding van het professoraat. Uiteindelijk besliste het professorenkorps zich te kanten tegen een heropening van de universiteit. De algemene weigering verklaart eveneens waarom de *Flamenpolitik* vertraging opliep en de universiteit tijdens het academiejaar 1915-1916 gesloten bleef.³

Aan de Vlaamse Hogeschool daalde het studentenbestand tot 138 inschrijvingen in het eerste academiejaar. In het tweede academiejaar 1917-1918 steeg het aantal tot 407 inschrijvingen, wat bijna een verdrievoudiging was. Het derde en laatste jaar was uiterst onvolledig omwille van het feit dat de oorlog ten einde liep en de universiteit haar deuren sloot eind oktober 1918. Niettemin waren 156 studenten ingeschreven in oktober 1918. Uiteindelijk trok de universiteit 477 studenten aan en

² In totaal waren 376 buitenlandse studenten ingeschreven voor het academiejaar 1913-1914.

³ UAG 4A4/3 1914-1915, inschrijvingsregister op rolnummer en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 121 en p. 123.

daar waren 21 Duitse militairen en 31 meisjesstudenten bij.⁴ Bovendien verwelkomde de Vlaamse Hogeschool voornamelijk nieuwe studenten.⁵

Bij de heropening van de Franstalige universiteit begin 1919 steeg het aantal studenten boven het niveau van de vooroorlogse periode en kon de academische instelling opnieuw rekenen op een uitgebreider studentenbestand. De studenten kregen opnieuw de opportuniteit om de studies aan te vangen of verder te zetten. In totaal waren 1459 studenten ingeschreven voor het verkorte academiejaar dat startte in januari 1919.⁶

4.1.2 Conclusies van een aantal historici

De analyse van het decennium 1910-1920 geeft aan dat het aantal studenten gevoelig daalde tijdens de Eerste Wereldoorlog. De Vlaamse Hogeschool leek met andere woorden ver verwijderd van het succes uit de vooroorlogse periode. Te meer omdat het de enige geopende universiteit was in België en er voor de oorlog een bevolking bestond van ongeveer 8500 studenten, verdeeld over de Belgische universiteiten.⁷ Kunnen we hieruit besluiten dat de boodschap die de vernederlandste universiteit uitdroeg geen doorgang vond naar de Belgische studentenpopulatie? Of is een dergelijke vergelijking niet opportuun, gezien de Vlaamse Hogeschool opende in een periode van extreme omstandigheden met dito reacties? Historici hebben op basis van het studentenaantal en de vergelijking met de vooroorlogse periode verschillende conclusies getrokken, maar allen zijn van mening dat de oorlogscontext ontegensprekelijk een belangrijk element – zonet de doorslaggevende factor – was voor de geringe studentenpopulatie.

Historicus Lode Wils concludeert dat het aantal studenten ‘katastrofaal laag’ was, omdat enkel de Gentse universiteit geopend was in België. Daarnaast beargumenteert de auteur dat er nochtans tal van voordelen bestonden om zich in te schrijven als student, gaande van studiebeurzen en vrijstellingen van dwangarbeid tot extra vleesrantsoenen en allerlei andere lokmiddelen. Volgens Wils waren de campagnes om studenten te ronselen via aanwervingssecretariaten, meetings en brochures weinig succesvol en was de maatschappelijke invloed van het activisme op de Belgische studenten verwaarloosbaar. Vooral de belofte van de Belgische regering om geen diploma’s te erkennen en de krachtige oppositie van de geestelijkheid verklaren volgens Wils het lage aantal inschrijvingen.⁸ Daniël Vanacker nuanceert de stellingname van Wils door op te merken dat er een gebrek bestond aan oudejaarsstudenten omdat zij vochten aan het front, krijgsgevangen waren of studeerden in het buitenland. Bovendien stelt Vanacker dat de universiteit met verschillende problemen kampte: er bestond geen volledig studieprogramma omdat enkel de eerste jaargangen

⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. Eigen analyse op basis van het inschrijvingsregister.

⁵ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. De vergelijking met de vooroorlogse periode leert dat 20 studenten (4%) waren ingeschreven aan de Gentse universiteit in 1913-1914. Verder bleken minstens 35 studenten (8%) reeds universitaire studies gevolgd te hebben aan een andere universiteit. Ze waren namelijk ingeschreven voor minstens de tweede kandidatuur. Het aantal kan oplopen want een inschrijving voor de eerste kandidatuur geeft immers geen uitsluitel.

⁶ UAG 4A4/3 1918-1919, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁷ Het betreft de rijksuniversiteiten Gent en Luik, de katholieke universiteit Leuven en de vrije universiteit Brussel. S. DE SCHAEPPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 33.

⁸ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, pp. 167-168.

volledig waren ingericht en er was een personeelstekort. Vanacker volgt Wils in het feit dat de studenten op weinig sympathie konden rekenen van de bevolking.⁹

Arthur Faingnaert is van mening dat een analyse zoals Wils die maakt in proportie moet gebracht worden. Hij benadrukt eveneens de vijandige stemming onder de bevolking en de onzekere toekomstperspectieven. Daarnaast wijst de auteur op de oorlogsomstandigheden omdat Gent moeilijk bereikbaar was omwille van de geïsoleerde ligging in het Etappengebied en de stad een acuut tekort aan levensmiddelen kende door de massale Duïste opeisingen. In tegenstelling tot Lode Wils stelt Faingnaert het succes van de vernederlandsing niet in vraag. Hij ziet onder meer een sterke groei tijdens het tweede academiejaar en maakt de koppeling met een grotere sociale aanvaarding van de publieke opinie. Het toont voor Faingnaert aan dat de voorlichtingen via pers, vlugschriften en openbare samenkomsten weldegelijk vruchten afwierpen en zich vertaalden naar de toename van het studentenbestand.¹⁰ Kanttekening is dat Faingnaert het element dwangarbeid ontziet.

Een ander element in de vooroorlogse periode was de grote aantrekkingskracht van de universiteit op buitenlandse studenten. Daarom oppert Vanacker dat een vergelijking tussen beide periodes zich beter kan richten op het aantal Vlaamse studenten, want de vernederlandsing sloot bij definitie Walen en buitenlanders uit.¹¹ Immers, ongeveer de helft van het studentenbestand uit 1913-1914 was geen Vlaming. Het lijkt dus meer aangewezen om de vergelijking te maken tussen de Vlaamse studenten van 1913-1914 en de Vlaamse Hogeschool om een beter inzicht te verkrijgen in de totaliteit van het studentenaantal.

Indien de redenering van Vanacker wordt gevolgd, waren in totaal 661 Vlamingen ingeschreven in 1913-1914 en verspreid over de drie academiejaren waren 449 Vlaamse studenten ingeschreven aan de Vlaamse Hogeschool. De vergelijking tussen de Vlaamse studenten in 1913-1914 en 1916-1918 aan de Gentse universiteit leert dus dat de discrepantie tussen beide periodes minder omvangrijk is indien de buitenlandse en Waalse studenten uit 1913-1914 niet in rekening worden gebracht. Het eerste academiejaar van de Vlaamse Hogeschool noteerde 126 Vlaamse inschrijvingen en kende dus een sterke afname van het aantal studenten in vergelijking met de vooroorlogse periode. Het volgende jaar valt op omdat de Vlaamse Hogeschool 58%¹² van het totaal aantal Vlaamse studenten bereikte van 1913-1914. En de 156 inschrijvingen van oktober 1918 geven aan dat er een zekere trend bestond voor een gestage toename van het aantal studenten.¹³ De stijgende evolutie is opmerkelijk gezien het felle verzet van de publieke opinie en de belofte van de regering om alle diploma's en examenresultaten als nietig te beschouwen. Vandaar het belang om het inschrijvingsstatuut van de studenten van naderbij te bekijken, ten einde een verklaring te kunnen bieden voor de toename van het aantal studenten.

⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 173-174.

¹⁰ A. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 425.

¹¹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 174.

¹² In totaal waren 385 Vlaamse studenten ingeschreven in het tweede academiejaar van de Vlaamse Hogeschool.

¹³ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

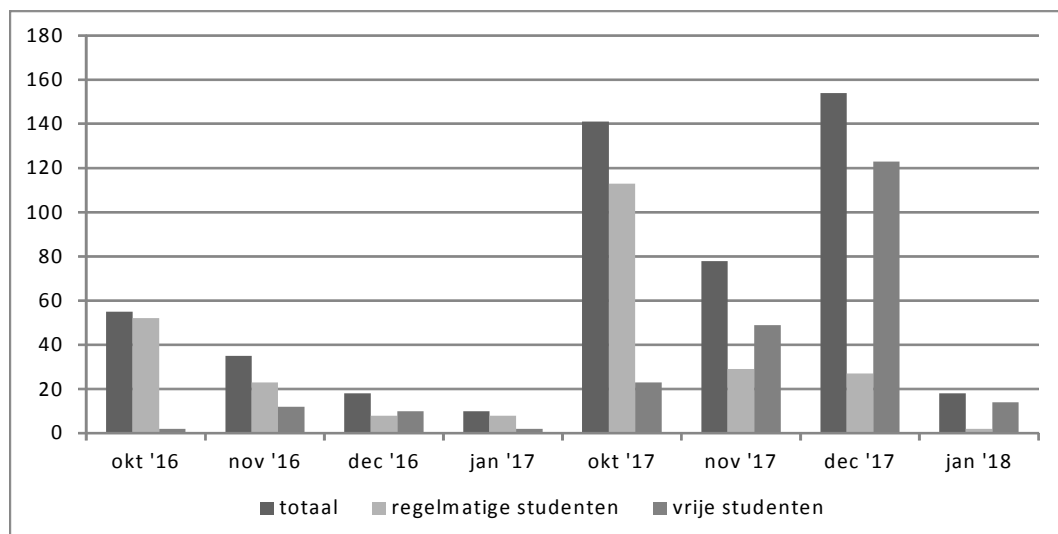
4.1.3 Regelmatig ingeschreven en vrije studenten

4.1.3.1 Numerieke gegevens

Het aantal inschrijvingen aan de Vlaamse Hogeschool kenmerkte zich door een stijgende evolutie. De vraag is of hieruit kan geconcludeerd worden dat de Vlaamse Hogeschool meer sociale aanvaarding kreeg zoals Arthur Faingnaert stelt? Of betekent het dat andere factoren de toename van het aantal studenten in de hand werkten?

De Brusselse advocaat Théodore Heyse, die in opdracht van de weigerende professoren in 1919 alle mogelijke informatie vergaarde met betrekking tot de vernederlandste universiteit, nuanceert de toename van het aantal studenten. Om de vergelijking te maken met de vooroorlogse periode richtte Heyse zich enkel op de regelmatig ingeschreven studenten want een dergelijke inschrijving betekende initieel dat de student het doel had om examens af te leggen en uiteindelijk een diploma te behalen. Heyse wijst in dit verband op de scheeftrekking die ontstond sinds de universiteit in december 1916 de beslissing nam om eveneens vrije studenten toe te laten. De auteur redeneert dat de vrije studenten enkel de bedoeling hadden om te genieten van bepaalde voordelen: *“Pour que la comparaison entre le nombre d'étudiants de l'ancienne université et de l'université flamande fût probante, il aurait fallu supprimer, du chiffre global des étudiants de cette dernière, le nombre des élèves libres et des élèves auditeurs, catégories inexistantes, en fait, avant la guerre à l'université française. Il resterait donc 236 étudiants régulièrement immatriculés dont 15 étrangers; un grand nombre fut racolé par peur des réquisitions forcées de travailleurs”*.¹⁴

Figuur 5 Aantal maandelijks inschrijvingen Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

Bron: UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Indien de redenering van Heyse wordt doorgetrokken is het studentenbestand als volgt verdeeld: 99 regelmatig en 36 vrije studenten in 1916-1917 en 172 regelmatig en 219 vrije studenten in 1917-

¹⁴ T. HEYSE, *Index documentaire. Tome 1: L'Université flamande*, Gand: Vanderpoorten, 1918, p. 259.

1918.¹⁵ Figuur 5 geeft een overzicht van het aantal maandelijkse inschrijvingen, opgedeeld in regelmatige en vrije studenten. Enkel de maanden oktober tot januari werden weergegeven omdat het aantal inschrijvingen na januari steeds beperkt bleef tot enkele studenten. Vooral het tweede academiejaar valt op omdat het aantal vrije studenten boven het aantal regelmatige studenten steeg.¹⁶

Er bestaat met andere woorden een opmerkelijke discrepantie tussen de volledige academiejaren. Zoals vermeld wordt de aangroei van vrije studenten voornamelijk toegeschreven aan de Duitse maatregel om massaal arbeidskrachten op te eisen. Een beslissing die ongeveer gelijktijdig werd genomen met de opening van de Vlaamse Hogeschool. Ondanks de lage opkomst kenmerkt het eerste jaar 1916-1917 zich door een vrij normale evolutie, met een meerderheid aan studenten dat zich inschreef in de maand oktober, waarna het aantal inschrijvingen daalde doorheen het academiejaar. In oktober schreven zich 55 studenten in, waarvan 2 vrije inschrijvingen. De volgende maand telde 23 regelmatige inschrijvingen, terwijl het aantal vrije studenten steeg tot 12 inschrijvingen. In december waren 18 studenten ingeschreven met 10 vrije inschrijvingen. Tot slot waren nog 10 studenten ingeschreven in januari 1917, waarvan 2 vrije inschrijvingen. Het betekent dat de Vlaamse Hogeschool tussen oktober 1916 en januari 1917 in totaal 118 studenten verwelkomde en 26 studenten zich op vrije basis inschreven. Uiteindelijk sloot het academiejaar af met 138 inschrijvingen, waarvan 36 vrije inschrijvingen. Daaronder waren 9 Duitse militairen en 2 vrouwelijke familieleden van professoren.¹⁷ Er kan gesteld worden dat het aantal vrije studenten eerder beperkt bleef. Het lijkt aan te geven dat het risico op dwangarbeid nauwelijks een invloed had op het aantal inschrijvingen, ondanks het feit dat de universiteit pas rond december 1916 een beslissing nam inzake vrije studenten. De grote meerderheid was vermoedelijk ingeschreven om de ingezette emancipatiebeweging te ondersteunen.

Academiejaar 1917-1918 kenmerkt zich door een afwijkende evolutie, zoals figuur 5 aantoont. Het aantal vrije studenten nam gestaag toe vanaf oktober en bereikte een climax in december 1917. Bovendien was 90% van het aantal studenten uit 1917-1918 nog nooit ingeschreven. De maand oktober klokte af op 23 vrije studenten, de maand november op 49 vrije studenten en de maand december op 123 vrije studenten. In januari daalde het aantal studenten gevoelig tot 14 vrije studenten. In totaal sloot het tweede academiejaar af met 219 vrije studenten of 54% van de totale studentenbevolking in 1917-1918. Anderzijds geeft de maand oktober 1917 aan dat het aantal regelmatig ingeschreven studenten gevoelig steeg ten opzichte van het vorige academiejaar en de omvang vrije inschrijvingen vrij beperkt bleef. Van de 141 inschrijvingen waren 118 studenten ingeschreven op regelmatige basis.¹⁸ Er mag aangenomen worden dat de propaganda ten voordele van de Vlaamse Hogeschool meer studenten kon overtuigen om naar Gent te trekken. Het was een gevolg van de uitbreidende wervingssecretariaten en de initiatieven die studenten uit het openingsjaar hadden ondernomen om een deel van hun vakantie op te offeren in het teken van

¹⁵ Van 3 studenten is niet geweten of zij ingeschreven waren als regelmatige of vrije student in 1916-1917. Het totaal aantal onbekende inschrijvingen in 1917-1918 komt neer op 16 studenten.

¹⁶ UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijsten der studenten 1916-1917 en UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁷ UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijsten der studenten 1916-1917 en UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁸ UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijsten der studenten 1916-1917 en UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

propaganda ten voordele van de Vlaamse Hogeschool. De organisatie geschiedde vanuit Gent, Antwerpen en Brussel. Ook een meeting in het Antwerpse Koninklijk Atheneum op 16 september 1917 moest studenten overhalen naar Gent te trekken.¹⁹ Het lijkt erop dat de initiatieven een aantal studenten kon overtuigen. Het aantal vrije studenten in oktober 1917 werd gedeeltelijk in de hand gewerkt door het aantal inschrijvingen van Duitse militairen en studenten met een familielid dat doceerde aan de hogeschool. Een vijftiental Vlaamse studenten schreven zich in als vrije student.²⁰ Opnieuw lijkt het aan te geven dat de impact van dwangarbeid op het inschrijvingsgedrag beperkt bleef. Het doet vermoeden dat de studenten uit oktober vooral naar de Vlaamse Hogeschool trokken om te studeren.

Voornamelijk de maanden november en december 1917 springen in het oog omdat de omvang vrije leerlingen het aantal regelmatige inschrijvingen oversteeg. De grote meerderheid in november 1917 waren Vlaamse studenten. In totaal schreven zich 29 regelmatige en 49 vrije studenten in. Opvallend is de hoge gemiddelde leeftijd, namelijk 23,7 jaar. Het hoogste aantal vrije studenten werd bereikt in december 1917 met 123 vrije studenten. Het betekende meer dan een verdubbeling ten opzichte van de maand november. Bovendien waren slechts 3 studenten ingeschreven in 1916-1917. Wat voornamelijk opvalt, is de gemiddelde leeftijd van 20,4 jaar. De leeftijd daalde met andere woorden gevoelig in vergelijking het aantal inschrijvingen in de maand november. Slechts een student was niet van Vlaamse afkomst.²¹

De gemiddelde leeftijd van de studenten dat zich inschreef in de maand november 1917 incinueert dat de impact van de opeisingen op jongeren beperkt bleef, terwijl de omgekeerde redenering kan gemaakt worden voor de maand december.²² Vooral de beslissing om de scholen te sluiten eind november wegens een kolentekort moet hiermee in verband gebracht worden. De leerlingen van middelbare scholen hadden immers geen vangnet meer om een eventuele opeising te onlopen.²³ Daarom was een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool een uitweg indien de student over de nodige kwalificaties beschikte. Het betekende echter niet dat alle jongeren naar de Vlaamse Hogeschool trokken. Om te ontsnappen aan de opeisingen, de druk en het verzet van de bevolking zocht de jeugd eveneens hun toevlucht in allerhande opleidingen die losstonden van Duitse invloed. Bovendien werden clandestiene pamfletten uitgegeven om niet toe te geven aan een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool omwille van de opeisingsdrang. Er werd onder meer aangeraden om werk te zoeken zodat de studenten niet meer konden beschouwd worden als werklozen.²⁴ Daarnaast gaven enkele weigerende professoren clandestien lessen.

¹⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 348.

²⁰ UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijsten der studenten 1917-1918 en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²¹ UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijsten der studenten 1917-1918 en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²³ M. BITTLESTONE, 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)', pp. 70-71.

²⁴ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 348-349. En L. ELAUT, 'Reminiscenties uit de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 32, nr. 2, 1973, p. 69.

4.1.3.2 Een toevloed aan studenten

De analyse van de vrije studenten geeft aan dat de dwangarbeid als enige reden de toename van het aantal studenten in 1917-1918 niet verklaart. Dat bleek onder meer uit het aantal inschrijvingen in de maand oktober 1917. Voornamelijk de sluiting van de scholen werkte het aantal studenten in de hand en het daaropvolgende risico om opgeëist te worden. Waarschijnlijk had het aantal inschrijvingen in december 1917 lager gelegen indien de onderwijsactiviteiten niet gestaakt werden. Bovendien is het de vraag of iedere vrije inschrijving gelijk stond aan het ontlopen van de dwangarbeid of een gevolg was van de sluiting van de scholen? Daarnaast bestonden alternatieven om het risico op verplichte arbeidstewerkstelling te ontlopen, zonder dergelijke uitwijkmogelijkheden te overschatten en de impact van de dwangarbeid te onderschatten. De hypothese is dat de vrije studenten – en meer bepaald de inschrijvingen in december – vooral de dwangarbeid ontliepen maar dat hun inschrijving tegelijkertijd onderbouwd was door een zekere Vlaamsgezindheid. Kortom, de twijfel die aanwezig was omwille van de publieke druk werd ontnomen door de opeisingsbrief.

Een treffend voorbeeld van de vooropgestelde hypothese is de regelmatige inschrijving van de 19-jarige landbouwerszoon Leo Elaut op 5 december 1917. Elaut volgde de eerste voorbereidende kandidatuur Geneeskunde aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en slaagde met voldoening voor de examens in juli 1918.²⁵ Elaut had zijn middelbare studies afgewerkt aan het Gentse Sint-Barbaracollege eind juli 1917 en was er lid geweest van de flamingantische studentenbond *Vlaanderen Herleeft*.²⁶ De bond had onder meer Lodewijk Dosfel uitgenodigd voor een toespraak en dat maakte een diepe indruk op de jonge Elaut: “Ik [Elaut] was gefascineerd door de logica van het vertoog, meer dan door de warmte van het woord, en vatte een grote bewondering en genegenheid op voor deze man [Dosfel], die sprak uit volheid van zijn katolieke [sic] en Vlaamse overtuiging: mijn hart lag vanaf dat ogenblik bij de Vlaamse universiteit.”²⁷ Het was echter buiten zijn ouders gerekend, met de waarschuwing om voorzichtigheid in te bouwen en de toekomst niet te ‘verbranden’.²⁸ Uiteindelijk liet Elaut zich in september 1917 inschrijven aan de francofone Hogere Nijverheidsschool te Gent.²⁹ Een keuze die voornamelijk gemaakt werd door studenten die een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool en de bijhorende tegenkanting wilden ontlopen.³⁰ Nadat de Nijverheidsschool sloot omwille van het kolentekort, ontving Elaut begin december een Duitse opeisingsbrief.³¹ Het nam de twijfel betreffende de Vlaamse Hogeschool weg, waarop Elaut zich inschreef en de verplichte arbeidstewerkstelling ontliiep.³² Het korte relaas van student Leo Elaut geeft voornamelijk de twijfel weer die bestond. Uiteindelijk waren de sluiting der scholen en de opeisingsbrief de doorslaggevende factoren om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool, ondersteund door

²⁵ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, Gent: Drukkerij Samenwerkende Vennootschap Mercurius, 1918, p. 83.

²⁶ L. ELAUT, ‘Reminiscenties uit de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit’, 1973, p. 69.

²⁷ L. ELAUT, *Mijn memoires van Keiberg tot Blandijnberg*, Beveren: Orion, 1981, p. 148.

²⁸ L. ELAUT, *op.cit.*, 1973, p. 68.

²⁹ A.-M. VAN DER MEERSCH, ‘Elaut, Leo’, in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, p. 1054.

³⁰ L. ELAUT, *op.cit.*, 1973, p. 69.

³¹ UAG 4A2/4 doos 188.324 strafbundel, brief Leon Elaut aan de rector 17 januari 1919.

³² L. ELAUT, *op.cit.*, 1973, p. 69.

Vlaamsgezinde sympathieën. Elaut nam alvast de opportuniteit om zijn studies verder te zetten. Ongetwijfeld hebben meerdere studenten met dergelijke dilemma's te kampen gehad. Bovendien was Elaut ingeschreven op regelmatige basis wat aangeeft dat eveneens dergelijke inschrijvingen een gevolg konden zijn van de sluiting van de scholen en het risico van de dwangarbeid.

Een geheel andere inschrijving betrof die van student Godfried Rooms. Hij schreef zich in als vrije student aan de faculteit Rechten op 16 april 1917.³³ Bij aanvang van de oorlog had Rooms zich opgegeven als oorlogsvrijwilliger maar kwam enkele maanden later als krijgsgevangene terecht in het kamp van Göttingen in Duitsland. Aanvankelijk was Rooms Belgisch gezind maar zijn houding evolueerde vrij snel naar een radicaal flamingantisme.³⁴ Vanaf maart 1915 werd hij redacteur van het kamptijdschrift *Onze Taal* en zorgde Rooms voor een radicalisering binnen het krijgsgevangenkamp. Uiteindelijk werd Rooms een belangrijke spilfiguur van het activisme binnen het kamp van Göttingen. Het leverde bovendien de nodige vrijheden op, waardoor hij nog nauwelijks als een gevangene kon omschreven worden.³⁵ In april 1918 werd Rooms door het Duitse leger naar de Vlaamse Hogeschool gestuurd, maar niet om te studeren. Zijn taak bestond erin om het moreel van de Vlaamse frontsoldaten te ondermijnen. Daarop gaf Rooms strooibiljetten en vlugschriften uit die verspreid werden aan de Belgische linies. Na de oorlog keerde Rooms terug naar Göttingen om er te helpen bij de afbouw van het krijgsgevangenkamp en bleef actief in het Vlaams studentengenootschap *Flandria* te Göttingen.³⁶ Er mag aangenomen worden dat het verhaal van Godfried Rooms eerder een uitzondering betreft om te verklaren waarom studenten zich inschreven aan de Vlaamse Hogeschool. Anderzijds geeft het aan dat niet iedere vrije student zich inschreef om de verplichte arbeidstewerkstelling te onlopen.

Ook de inschrijving van Gerard De Paep uit Melsele wijst in een gelijkaardige richting. De Paep had namelijk het flamingantisme van thuis uit meegekregen. Zijn vader was een welstellend landbouwer die actief was in de lokale politiek en in 1908 schepen was geworden te Melsele. Jan De Paep zou bovendien voor de oorlog als enige landbouwer de petitie tekenen ten voordele van de vervlaamsing van de Gentse hogeschool. In 1912 werd Gerard De Paep leerling van het Klein-Seminarie in Sint-Niklaas waar het verfranst onderwijs een voedingsbodem was voor zijn flamingantisme.³⁷ De 19-jarige De Paep schreef zich in als vrije leerling ingenieur burgerlijke bouwkunde op 15 december 1917. Het is niet geweten in welke mate de dwangarbeid een invloed uitoefende, maar het staat echter vast dat De Paep de activistische boodschap voorstond en net zijn humaniorastudies had beëindigd. Hij was met andere woorden een valabel kandidaat om zijn universitaire studies aan te vatten in de moedertaal. In oktober 1918 kwam De Paep zich nog inschrijven voor de eerste voorbereidende kandidatuur geneeskunde.³⁸

³³ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

³⁴ W. DOLDERER, 'Rooms, Godfried', in: R. DE SCHRYVER, e.a., *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 1998, p. 2653.

³⁵ W. DOLDERER, 'Activistische ballingen in Duitsland na WO1. Deel III', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 59, nr. 4, 2000, pp. 203-204.

³⁶ W. DOLDERER, *op. cit.*, 1998, p. 2653 en W. DOLDERER, *op. cit.*, 2000, p. 204.

³⁷ J. VAN REMOORTERE, *Dr. Gerard De Paep. Een leven van volksverbonden trouw*, Lummen: Europress, 1989, p. 28; N. WOUTERS, 'Gerard De Paep', in: T. VALCKE (ed.), *De fonteinen van de Oranjeberg: politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Deel 4: Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers*, Gent: Academia Press i.s.m. Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 2003, pp. 245-256 en B. DE WEVER, 'Paep, Gerard De', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2386.

³⁸ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Een ander voorbeeld dat aangeeft dat een vrije inschrijving niet automatisch gelijkstond aan het ontlopen van de dwangarbeid betrof de inschrijving van meisjesstudent Alice Lefèvre. Zij was de echtgenote van professor Albert Vlaminck die doceerde aan de Vlaamse Hogeschool. Lefèvre schreef zich in op 5 december 1917 voor de vrije cursus kunstgeschiedenis.³⁹ De inschrijving van flamingante Lefèvre was een gevolg van de sluiting van de scholen want ze was werkzaam als lerares te Gent. Bovendien zette de professorsvrouw zich actief in ten voordele van het activisme, met onder meer toespraken op vrouwendagen.⁴⁰ Het engagement van Lefèvre lag met andere woorden in lijn met de activistische overtuiging van haar eega.

De enkele voorbeelden geven aan dat er eveneens regelmatig ingeschreven studenten waren die de dwangarbeid ontlieden en vrije studenten ingeschreven waren die dat niet deden. Het neemt niet weg dat de meerderheid van de vrije inschrijvingen op het einde van 1917 voornamelijk te wijten waren aan de sluiting van de scholen en het risico op opgeëist te worden. Anderzijds mag er aangenomen worden dat een inschrijving steeds onderbouwd was door een zeker flamingantisme. Het betekent echter niet dat die Vlaamsgezindheid gelijk stond aan een anti-Belgische houding. Vooral onderwijs in de eigen spreektaal was de beweegreden.

4.1.4 Comparatieve analyse van de Vlaamse Hogeschool en de universiteit van Lille

Er werd reeds gewezen op het feit dat historicus Lode Wils het studentenaantal van de Vlaamse Hogeschool 'katastrofaal laag' inschatte, aangezien de Gentse universiteit de enige academische instelling was die de deuren opende tijdens de Eerste Wereldoorlog.⁴¹ Uit de vergelijking met het vooroorlogse jaar 1913-1914 blijkt dat Wils een punt heeft maar de vergelijking tussen de Vlaamse studenten leert dat het aantal gevoelig werd beïnvloed door het aantal buitenlandse studenten. Het is de vraag of de studentenpopulatie van de Vlaamse Hogeschool de vergelijking met de vooroorlogse periode kan doorstaan? De oorlog creëerde tenslotte een toestand van extreme levensomstandigheden. Vandaar dat het interessant is om het studentenbestand te vergelijken met een andere bezette academische instelling, namelijk de universiteit van Lille. Op deze manier wordt de oorlogscontext betrokken bij de analyse. Een vergelijking met het hoger onderwijs in Warschau was eveneens opportuun geweest maar het ontbrak aan de nodige cijfers om een dergelijke analyse te voeren. Vandaar de keuze voor de universiteit van Lille.

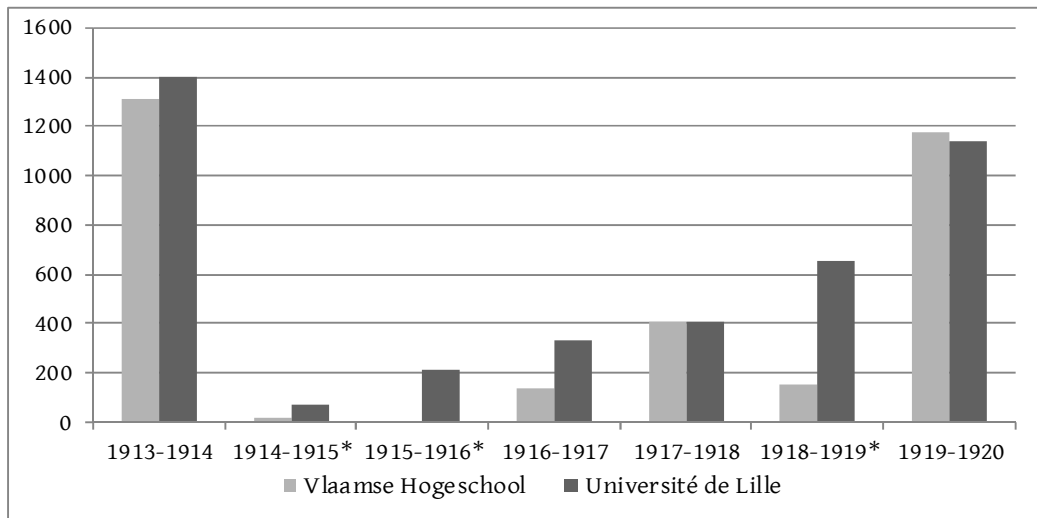
Er zijn verschillende redenen om de vergelijking te staven. De Noord-Franse universiteit kenmerkte zich door een gelijkaardig militair regime en was eveneens ingericht als hoofdzetel van een gouvernement-generaal. Lille lag dus net als de Arteveldestad geïsoleerd. Bovendien kende de universiteit van Lille een gelijkaardige omvang van het aantal studenten in 1913-1914. Als vertrekbasis was dit uiterst belangrijk om de evolutie tussen beide universiteiten te meten. Op figuur 6 is te zien dat er nauwelijks verschillen bestonden tussen beide universiteiten op basis van het totale aantal studenten.

³⁹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 8-10.

⁴⁰ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 331-332.

⁴¹ L. WILS, *Flamenpolitiek en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 167.

Figuur 6 Totaal aantal studenten universiteit Lille en Vlaamse Hogeschool, 1913-1920

Bron: J.-F. CONDETTE, 'In deutscher Hand: Die Universität Lille unter deutscher Besatzung', in: T. MAURER (ed.), *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer: Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart: Steiner, 2006, p. 120 en UAG 4A4/3 1913-1920, inschrijvingsregister op rolnummer.

Opmerkingen (*): De universiteit van Lille opende het academiejaar 1914-1915 in februari 1915. Academiejaren 1914-1915, 1918 (Vlaamse Hogeschool) en 1919 (Franstalige universiteit Gent) zijn onvolledig. Tijdens academiejaar 1915-1916 bleef de Vlaamse Hogeschool gesloten.

In 1913-1914 telde de universiteit van Lille 1402 studenten. Dat leverde net iets meer studenten op dan de 1315 inschrijvingen aan de Gentse universiteit. Tijdens de eerste twee oorlogsjaren bleef de Gentse universiteit gesloten, terwijl de Noord-Franse universiteit opnieuw opende in februari 1915. In het eerste academiejaar 1914-1915 telde de Noord-Franse universiteit 71 studenten, een aantal dat op liep tot 213 studenten in het volgende academiejaar. Het voornaamste verschil is het openingsjaar van de Vlaamse Hogeschool. In het jaar 1916-1917 waren 138 studenten ingeschreven aan de Gentse instelling, terwijl 333⁴² studenten zich inschreven aan de universiteit van Lille. Opmerkelijk is het bijna gelijke aantal studenten in het jaar 1917-1918. Lille kende slechts een inschrijving meer dan de Vlaamse Hogeschool, met name 408 inschrijvingen. Een vergelijking maken van het academiejaar 1918-1919 zou dubieus zijn, gezien de Gentse universiteit haar deuren sloot op het einde van de oorlog en de universiteit van Lille haar werkzaamheden verderzette. Het eerste volledige naoorlogse jaar 1919-1920 geeft een evenwicht weer tussen beide instellingen. De

⁴² Opmerking: de analyse van François Condette, waarop de aantallen voor de universiteit van Lille zijn gebaseerd, bevat een fout. De auteur vermeld 107 studenten aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren, 146 studenten aan de faculteit Rechten, 84 studenten aan de faculteit Geneeskunde en 96 studenten aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Dit geeft een totaal van 433 studenten. Ofwel maakte Condette een verkeerdelijke som, ofwel zijn de afzonderlijke cijfers van de verschillende faculteiten fout. Er werd geopteerd om de totalen uit het artikel te hanteren zonder eigen aanpassing. J.-F. CONDETTE, 'In deutscher Hand: Die Universität Lille unter deutscher Besatzung', p. 120.

Gentse universiteit telde 1173 inschrijvingen, terwijl de Noord-Franse universiteit enkele inschrijvingen minder telde met 1141⁴³ studenten.⁴⁴

De analyse van de universiteiten van Gent en Lille geeft aan dat er een correlatie bestaat wanneer uitsluitend de studentenomvang in rekening wordt gebracht. De Noord-Franse universiteit kende net als de Gentse instelling een sterke achteruitgang van het aantal studenten. Dit was voornamelijk te wijten aan het feit dat de stad Lille dicht bij de oorlogszone lag en een aanzienlijk deel van de professoren- en studentenpopulatie in legerdienst trokken of Noord-Frankrijk ruilden voor veiligere oorden. Anders dan in Gent weerhield het rector Georges Lyon niet om alle aanwezige docenten uit het gebied op te roepen om het werk te hervatten. Ondanks het betoog van de rector was de universiteit niet in staat om de leergangen te starten in oktober 1914. Een gevolg van het tekort aan onderwijzend personeel en tal van organisatorische problemen omwille van de oorlogscontext zoals de opeising van de universitaire gebouwen. Bovendien was Lille als bezettingszone afgesneden van de rest van de Franse natie. Ondanks het isolement en het lage aantal beschikbare professoren en studenten nam de universiteit de beslissing om de instelling te openen, afgezien van het feit dat de stad en haar universiteit binnen de gevechtslinies vielen en bijna dagelijks geconfronteerd werden met bombardementen. Tussen februari 1915 en juli 1918 werkten personeel en studenten continu verder.⁴⁵ De weigering van de Gentse professoren was voornamelijk ingegeven omdat ze zich loyaal opstelden ten aanzien van de studenten die vochten aan het front⁴⁶, terwijl de professoren van Lille de mening waren toegedaan dat een verderzetting van de leeractiviteiten getuigde van patriottisme en een bijdrage was voor overlevering van de Franse cultuur.⁴⁷

Uiteraard was het voornaamste verschil dat Lille geen ‘taalstrijdarena’ was en een inschrijving aan de universiteit geen politieke daad betrof zoals in Gent. In tegenstelling tot Gent was er in Lille dan ook geen sprake van een cultuurbeleid: “*Es gab zwar so etwas, wie eine deutsche Kulturpolitik in Lille, diese war aber ausschließlich an die deutschen Soldaten gerichtet*”, stelt historicus Jean-François Condette. Kortom, de Duitsers hadden voornamelijk oog voor de eigen militaire belangen in de stad. Waarschijnlijk werd het openhouden van de universiteit niet tegengewerkt vanuit strategische overwegingen. Op deze manier werd een mogelijk verzet van professoren en studenten in de kiem gesmoord.⁴⁸

Vooraf een tekort aan professoren en studenten omwille van de oorlogscontext en organisatorische problemen verklaren dus de sterke achteruitgang van het aantal studenten aan de universiteit van Lille. Anderzijds toont figuur 6 aan dat het aantal studenten steeds toenam naarmate de oorlog evolueerde. Een gelijkaardige analyse kan gemaakt worden van de Gentse

⁴³ Opmerking: net zoals de cijfers van het academiejaar 1916-1917, bevat de studentenomvang aan de universiteit van Lille in het academiejaar 1919-1920 een fout. De auteur vermeldt 239 studenten aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren, 249 studenten aan de faculteit Rechten, 286 studenten aan de faculteit Geneeskunde en 162 studenten aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Dit geeft een som van 936 studenten, terwijl auteur François Condette 1141 studenten vermeldt. Er werden geen aanpassingen gemaakt van het totale studentenbestand. J.-F. CONDETTE, ‘In deutscher Hand: Die Universität Lille unter deutscher Besatzung’, p. 120.

⁴⁴ J.-F. CONDETTE, *op. cit.*, p. 120 en UAG 4A4/3 1913-1920, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁴⁵ J.-F. CONDETTE, *op. cit.*, pp. 115-116, p. 121 en p. 125.

⁴⁶ In totaal verloren 82 Gentse studenten het leven tijdens de vijandigheden in de Eerste Wereldoorlog. *Aux étudiants morts pour la patrie: 1914-1918*, Gand: Vanderpoorten, 1922.

⁴⁷ J.-F. CONDETTE, *op. cit.*, p. 125.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 117 en p. 125.

universiteit. Omwille van het verzet van de professoren was het uiterst moeilijk voor de *Flamenpolitik* om voldoende valabele kandidaten te vinden. Vandaar dat niet alle leergangen werden ingericht en bepaalde faculteiten en hogescholen kampten met een onderbezetting van personeel. Bovendien vochten oudere studenten aan het front of studeerden in het buitenland. Het grootste obstakel in Gent was de sterke weerstand van de publieke opinie die iedere inschrijving veroordeelde en minachte.⁴⁹ Het was een element dat niet speelde te Lille.

Anderzijds werd reeds gewezen op het feit dat het aantal vrije studenten sinds november 1917 het Gentse studentenbestand gevoelig beïnvloedde en er mede voor zorgde dat het tweede academiejaar opmerkelijk meer studenten aantrok.⁵⁰ Bovendien geven de 156 inschrijvingen uit oktober 1918 aan dat er een zekere stijgende evolutie van het aantal inschrijvingen bestond aan de Vlaamse Hogeschool. Vermoedelijk was het hoge aantal eveneens te wijten aan de oorlogscontext. Naarmate het verlies van Duitsland nakende was, werden eveneens de opeisingen sterk opgevoerd.⁵¹ Het kan verklaren waarom de studenten zich voornamelijk inschreven als regelmatige studenten om niet de argwaan te wekken dat het te doen was om de dwangarbeid te ontlopen zoals in het tweede academiejaar. In het geval van Lille zijn er alvast geen aanwijzingen dat opgeëisten hun toevlucht konden nemen in een inschrijving aan de universiteit. Bovendien werd zeer actief propaganda gevoerd ten voordele van de Vlaamse Hogeschool waardoor eveneens niet-Gentse studenten werden aangetrokken en de mogelijkheid kregen om naar Gent te reizen. In Lille was dat niet het geval omdat de bezetter geen actief cultuurbeleid voerde. Vandaar dat de Noord-Franse universiteit uitsluitend kon recrutereren uit de lokale studentenbevolking.⁵²

De vergelijking tussen de universiteiten van Gent en Lille geeft aan dat beide universiteiten een laag aantal studenten aantrok in vergelijking met de vooroorlogse periode. Vooral de oorlogscontext verklaart waarom slechts een beperkt deel van het studentenbestand kon aangesproken worden. Het wil niet zeggen dat de beweegredenen gelijklopend waren want de afkeer ten opzichte van de Vlaamse Hogeschool was een element dat niet aanwezig was te Lille. Anderzijds kampten beide instellingen met gelijkaardige problemen wat betreft de personeelsbezetting of de interne organisatie zonder dat de oorzaken dezelfde waren.

De voorgestelde comparatieve analyse is alvast een pleidooi om meer onderzoek te verrichten naar academische instellingen in bezette gebieden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het grote voordeel van zulke analyses ligt in het feit dat de oorlogscontext steeds in rekening wordt gebracht. Bovendien staat een dergelijke doorlichting de vergelijking met de voor- en naoorlogse periode niet in de weg maar kan het net een aanvulling zijn om de oorlogsimpact beter te begrijpen. In dat opzicht kan een vergelijking tussen de Vlaamse Hogeschool en het hoger onderwijs in Warschau zeker aangeraden worden. Net zoals in Vlaanderen was er immers sprake van een actief cultuurbeleid in Polen.

⁴⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 173-175.

⁵⁰ M. BITTLESTONE, 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)', pp. 70-71.

⁵¹ A. CAPITEYN, 'Weinig werk, veel honger: de problemen van het dagelijks leven', in: A. CAPITEYN (ed.), *Gent en de Eerste Wereldoorlog: het stadsleven in de jaren 1914-1918*, Gent: Stad Gent, 1991, p. 82.

⁵² J.-F. CONDETTE, 'In deutscher Hand: Die Universität Lille unter deutscher Besatzung', p. 117 en p. 125.

4.2 Studiekeuzes

Onder meer de historische schets gaf reeds te kennen dat de Vlaamse Hogeschool kampte met diverse organisatorische problemen omwille van het vernederlandsingsproces. Vandaar het belang om het studieverloop toe te lichten en na te gaan in welke mate de diverse problemen een impact hadden op de studiekeuzes.

In totaal bezat de Vlaamse Hogeschool vier faculteiten, namelijk Wijsbegeerte en Letteren (WL), Rechten (R), Wiskunde en Natuurwetenschappen (WN) en Geneeskunde (G). Daarnaast bestonden drie hogescholen die aan de universiteit verbonden waren: de Technische Scholen (TS), de Hogere School voor Handelswetenschap (HW) en een Land- en Tuinbouwschool (LT). De meerderheid van de opleidingen betroffen vierjarige opleidingen. De uitzonderingen lagen in studierichtingen aan de faculteit Geneeskunde, de faculteit Rechten en de Technische Scholen waar eveneens opleidingen werden aangeboden die meer dan vier jaar in beslag namen.⁵³

Tabel 1 Totaal aantal inschrijvingen Vlaamse Hogeschool per faculteit en hogeschool, 1916-1918

	WL		R		WN		G		TS		HW		LT		Totaal
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
1916-1917	51	37%	13	9%	35	25%	15	11%	16	12%	5	4%	3	2%	138
1917-1918	133	33%	11	2%	75	18%	32	8%	86	21%	45	11%	25	6%	407
Totaal	184	34%	24	4%	110	20%	47	9%	102	19%	50	9%	28	5%	545
1918*	31	20%	2	1%	46	29%	9	6%	35	22%	21	13%	12	8%	156

Bron: UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

Opmerking (*): 1918 is een onvolledig jaar. De totalen zijn gebaseerd op 1916-1917 en 1917-1918.

De faculteiten Wijsbegeerte en Letteren en Wiskunde en Natuurwetenschappen trokken het grootste aantal studenten aan. De overige faculteiten en hogescholen kenmerkten zich door een beperkter aantal inschrijvingen. Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal studenten dat zich inschreef per faculteit of aanverwante hogeschool. Het derde jaar 1918 dient genuanceerd te worden omdat de Vlaamse Hogeschool eind oktober de deuren sloot. De universiteit nam enkel inschrijvingen aan tussen 7 en 26 oktober 1918.⁵⁴ Het is dan ook bijzonder moeilijk om uitspraken te doen in verband met het derde academiejaar of een vergelijking te maken met de twee voorgaande jaren. Daarom zal de analyse zich richten op de twee volledige jaren 1916-1917 en 1917-1918. Kanttekening is dat de universiteit niet altijd nauwkeurig de vermelding maakte van de studierichting. Vaak werd enkel de faculteit of de hogeschool vermeld of bleef de omschrijving

⁵³ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeren*, pp. 12-14. Het studieprogramma van de Vlaamse Hogeschool is opgenomen in het *Appendix*.

⁵⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

eerder vaag. De grootste problemen werden geconstateerd aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren.⁵⁵

4.2.1 Faculteiten

Wat betreft de twee volledige academiejaren trokken de faculteiten Wijsbegeerte en Letteren en Wiskunde en Natuurwetenschappen het meeste studenten aan. Dat had voornamelijk te maken met de goede organisatie van de faculteiten omdat de Vlaamse Hogeschool voornamelijk inzette op de uitbouw van de kandidaturen en het feit dat de vermelde faculteiten over voldoende personeelsleden beschikten. Daarnaast ondervonden deze faculteiten minder problemen van het vernederlandsingsproces in vergelijking met de faculteiten Rechten en Geneeskunde.⁵⁶ Het nam niet weg dat de Vlaamse Hogeschool steeds moeite had om de nodige Nederlandstalige literatuur ter beschikking te stellen. De aanvoer uit Nederland verliep stroef waardoor studenten vaak aangewezen waren op Duitstalige literatuur.⁵⁷

Wat betreft de twee volledige academiejaren telde de faculteit Wijsbegeerte en Letteren 184 studenten op 545 inschrijvingen of ongeveer 34% van het totaal aantal inschrijvingen. Vooral de studierichting Germaanse filologie was populair. Voor zover geweten waren 16 studenten ingeschreven in 1916-1917, met 9 studenten die reeds ingeschreven waren in oktober 1916. Een gelijkaardige trend is op te merken voor het academiejaar 1917-1918, met 19 studenten die zich inschreven voor de opleiding. Het neemt niet weg dat er ongetwijfeld meer inschrijvingen waren voor de studierichting. Nagenoeg alle studenten schreven zich in als regelmatige leerling.⁵⁸ Volgens Daniël Vanacker telde het eerste academiejaar van de Vlaamse Hogeschool alvast meer filologen dan de vooroorlogse periode.⁵⁹ Gezien het vernederlandsingsproces lag de keuze voor Germaanse filologie in lijn met het vernederlandsingsproces: “Zoals elk goed flamingant koos ik Germaanse”, herinnerde student Richard Declerck zich.⁶⁰

De andere studiekeuzes aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren waren vrij gelijkmatig verdeeld. De studenten kozen voornamelijk voor klassieke filologie en kunstgeschiedenis. Professor André Jolles doceerde de colleges kunstgeschiedenis en lokte zo tal van vrije studenten.⁶¹ Daarnaast waren de cursussen psychologie en pedagogiek van professor Paul Menzerath populair bij vrije studenten.⁶² Het is dan ook niet verwonderlijk dat de cursussen van de professoren Jolles en

⁵⁵ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918. Het niet exact noteren van de studierichting werd voornamelijk vastgesteld aan de Technische Scholen of de Hogere School voor Handelswetenschap. Vaak werden de studierichtingen omschreven als ‘ingenieur’ of ‘handelswetenschappen’. Wat betreft de faculteit Wijsbegeerte en Letteren konden 7 studierichtingen niet bepaald worden in 1916-1917 en in 1917-1918 waren dat 60 studierichtingen. In het geval van de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen betreft het 10 onbekende studierichtingen in 1916-1917 en 1 studierichting in 1917-1918.

⁵⁶ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 172 en p. 174.

⁵⁷ M. DE WULF, ‘Hoe het roerde en poerde te Gent’, pp. 7-8.

⁵⁸ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁵⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 174.

⁶⁰ J. FLORQUIN, ‘Richard Declerck, in: *Ten huize van...* 17, p. 253. Uiteindelijk koos Declerck voor de studierichting Romaanse filologie.

⁶¹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 171.

⁶² *Ibidem*, p. 346.

Menzerath voornamelijk studenten lokten vanaf eind november 1917 en in het bijzonder de leraressen die zich inschreven na de sluiting van de scholen. Slechts enkele studenten volgden een opleiding wijsbegeerte of geschiedenis. En er waren nauwelijks studenten die de studierichting Romaanse filologie verkozen.⁶³

Daarnaast 'herbergde' de faculteit Wijsbegeerte en Letteren studenten die in de voorbereiding van de rechtswetenschappen zaten. In het academiejaar 1916-1917 waren 10 studenten ingeschreven en in 1917-1918 waren dat 17 studenten.⁶⁴ Ten opzichte van de vooroorlogse periode schreven zich beduidend minder studenten in om een voorbereiding in de rechten aan te vatten.⁶⁵ De meerderheid van de studenten schreef zich dus effectief in voor een studierichting uit het aanbod van de faculteit Wijsbegeerte en Letteren.

In geval van de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen was net de omgekeerde vaststelling merkbaar. In totaal schreven zich 110 studenten in of ongeveer 20% van het studentenaantal in de twee volledige academiejaren. De grote meerderheid van de studenten zat in de voorbereiding van een geneeskundige richting. Voornamelijk de opleiding tot arts droeg de voorkeur weg en in mindere mate de opleiding apotheker. Aangezien een veeartsenijschool niet was ingericht, ontbrak het aan studenten die de voorbereiding tot veearts volgden. In het eerste academiejaar was het aantal studenten dat zich inschreef voor een voorbereidende geneeskundige richting maar liefst 69% en in het tweede academiejaar zelfs 77%. Het blijkt met andere woorden dat de studierichtingen natuurwetenschappen en wiskunde en natuurkunde minder studenten aantrokken.

Bij aanvang was de eerste kandidatuur aan de Vlaamse Hogeschool volledig ingericht en de tweede kandidatuur bijna volledig. Het verklaart waarom de faculteiten Rechten en Geneeskunde minder studenten aantrokken omdat de voorbereidende kandidaturen aan de twee overige faculteiten werden aangeboden. De populairste richtingen waren rechtswetenschappen en genees-, heel- en verloskunde.⁶⁶ De faculteiten Rechten en Geneeskunde waren met andere woorden afhankelijk van oudejaarsstudenten maar omwille van de oorlogsomstandigheden waren zij actief in het leger of studeerden in het buitenland. Daarnaast kampten de faculteiten met tal van organisatorische problemen ten gevolge van het vernederlandsingsproces. De nodige vertalingen van wetteksten ontbraken en de ontwikkeling van een Nederlandstalige terminologie stond nog in de kinderschoenen.⁶⁷

De faculteit Geneeskunde trok in het openingsjaar 15 studenten aan of 11% van de totale studentenbevolking in 1916-1917.⁶⁸ Daar waren 4 Duitse militairen bij die voornamelijk de opportuniteit namen om te studeren in functie van hun activiteit als ambulancier.⁶⁹ Het geeft aan dat slechts een beperkt deel van de studenten zich inschreef aan de faculteit. Anderzijds betekent

⁶³ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁶⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁶⁵ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 174.

⁶⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁶⁷ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 172 en p. 174.

⁶⁸ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁶⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 176.

het dat de 11 Vlaamse studenten reeds de voorbereidende kandidaturen gevolgd aan een universiteit in de vooroorlogse periode. Het verklaart de gemiddelde leeftijd van 25,6 jaar. Wat betreft het tweede academiejaar waren 31 studenten ingeschreven aan de faculteit Geneeskunde of 8% van het studentenbestand. Daarbij waren 14 Duitse militairen ingeschreven als vrije student. Kortom, de faculteit kon nauwelijks het studentenbestand aandikken in het tweede academiejaar, ondanks het feit dat de studentenbevolking in aantal gevoelig toenam.⁷⁰ Het is een indicatie voor het feit dat de organisatorische problemen aan de faculteit nooit echt werden weggewerkt.

De faculteit Rechten bezat slechts 4% van het aantal studenten uit de twee volledige academiejaren. In 1916-1917 waren 13 studenten ingeschreven en 11 in 1917-1918. De faculteit Rechten trok dus nauwelijks studenten aan. De meerderheid van de studenten koos voor de studierichting notariaat.⁷¹ De ondervertegenwoordiging lag in lijn met het aantrekken van onderwijzend personeel aan de faculteit. Een vaststelling die eveneens het activisme kenmerkte want de beweging sprak de advocatuur nauwelijks aan.

Uit de analyse blijkt dat het bijzonder moeilijk is om eenduidige uitspraken te doen met betrekking tot de faculteiten Geneeskunde en Rechten want de studentenpopulatie bleef uiterst beperkt. In dat opzicht geven de faculteiten Wijsbegeerte en Letteren en Wiskunde en Natuurwetenschappen een realistischer beeld en zijn scheefftrekkingen minder evident.

4.2.2 Hogescholen

Wat betreft de aanverwante hogescholen was het grootste aantal studenten ingeschreven aan de Technische Scholen. De hogeschool werd in totaal door 102 studenten bevolkt of 19% van de studentenbevolking. Vooral de discrepantie tussen de twee volledige studie jaren springt in het oog. Terwijl het academiejaar 1916-1917 slechts 16 studenten verwelkomde, steeg het aantal tot 86 inschrijvingen in het tweede jaar.⁷² Desondanks de groei bleef de ondervertegenwoordiging van studenten aan de Technische Scholen opmerkelijk omdat de vooroorlogse periode zich kenmerkte door een groot aantal ingenieursstudenten. Ongeveer 57% volgde een opleiding aan de Technische Scholen voor het uitbreken van de oorlog.⁷³

Verschillende factoren liggen hieraan ten grondslag. Enerzijds was de opleiding in de vooroorlogse periode voornamelijk populair bij buitenlandse studenten. Anderzijds kampte de hogeschool tijdens de oorlogsperiode met een ernstig personeelstekort, wat feitelijk nooit werd opgelost.⁷⁴ De voornaamste reden voor de stijging in het tweede academiejaar ligt in het verlengde van de sluiting der scholen eind november 1917. Het is bovendien mogelijk dat de sluiting van de Hogere Nijverheidsschool eveneens verband hield met de stijging van het aantal ingenieursstudenten. In totaal waren 64 van de 86 studenten uit het tweede academiejaar ingeschreven tussen

⁷⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁷¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁷² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁷³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 174.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 329.

19 november 1917 en 20 april 1918, wat neerkwam op ongeveer 74% van het aantal inschrijvingen. Maar liefst 88% van deze studenten schreef zich in als vrije student en was voornamelijk 20 jaar of jonger.⁷⁵ Kortom, de impact van de oorlogsomstandigheden had een duidelijke invloed op het aantal studenten dat zich inschreef aan de Technische Scholen.

De Hogere School voor Handelswetenschap kenmerkte zich door een gelijkaardige evolutie als de Technische Scholen. In totaal schreven zich 50 studenten in aan de hogeschool. In het eerste academiejaar waren 5 studenten ingeschreven. Het lage aantal is vooral te wijten aan het feit dat de Handelsschool pas in februari 1917 losgekoppeld werd van de faculteit Rechten. De vijf studenten schreven zich in tussen 30 januari en 8 mei. De onvolledige organisatie van de hogeschool is met andere woorden de voornaamste reden voor het lage aantal ingeschreven studenten. In het tweede academiejaar schreven zich 45 studenten in maar het merendeel trok pas naar de Vlaamse Hogeschool vanaf 3 december 1917. In totaal schreven zich 25 studenten in, waarvan 72% vrije studenten die nagenoeg allen een leeftijd hadden van 20 jaar of jonger.⁷⁶ Opnieuw leek het stilleggen van het middelbaar onderwijs en de dwangarbeid het studentenaantal gevoelig te beïnvloeden.

De Hogere Land- en Tuinbouwschool trok eveneens een beperkt aantal studenten aan. In totaal schreven zich 28 studenten in voor een opleiding landbouwingenieur of tuinbouwingenieur, wat neerkwam op 5% van het totale aantal inschrijvingen. Aangezien de Landbouwschool pas vorm kreeg in 1917 valt het niet te verwonderen dat het academiejaar 1916-1917 slechts drie kandidaten aantrok. In het tweede jaar schreven zich 25 studenten in of 6% van het studentenbestand in 1917-1918. In totaal waren 15 studenten ingeschreven na de sluiting van de scholen of ongeveer 60% van de studentenomvang aan de Landbouwschool. Het aantal vrije studenten was echter minder omvangrijk in vergelijking met de Technische Scholen of de Handelsschool. Bovendien trok de hogeschool een ouder publiek aan, met een gemiddelde leeftijd van 22,5 jaar.⁷⁷

Anderzijds is enige nuancering geboden. Net zoals de faculteiten Geneeskunde en Rechten is het niet vanzelfsprekend om sluitende conclusies te trekken in verband met de aanverwante hogescholen. Het aantal studenten bleef net als de vermelde faculteiten laag. De geschetste analyse is dus eerder indicatief opgevat.

4.2.3 Examens

Tenslotte staat de doorlichting van de examens centraal. Volgens Daniël Vanacker namen 56 studenten deel aan de examens in het eerste jaar en slaagden 48 studenten met vrucht. Voor het tweede academiejaar houdt Vanacker het aantal studenten dat deelnam aan examens op 63 studenten in juli 1918, waarvan 19 studenten verschenen voor de Centrale Examencommissie.⁷⁸ De cijfers worden enigszins tegengesproken door het *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit*

⁷⁵ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁷⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁷⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en UAG 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, lijst der hoogstudenten 1916-1918.

⁷⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 177 en p. 351.

te Gent willen studeeren, een uitgave van het *Gentsch Studentencorps* uit 1918. De volgende analyse is gebaseerd op het *inlichtingsboekje* dat zich uitsluitend richtte op het aantal geslaagde studenten.⁷⁹

In het eerste academiejaar slaagden 57 studenten voor de examens of 41% van het studentenbestand in 1916-1917. Er werden 11 grote onderscheidingen, 16 onderscheidingen en 30 voldoeningen toegekend. In totaal slaagden 43 studenten voor de examens in juli 1917 en 14 studenten in oktober 1917, waarvan 4 studenten voor een volgende kandidatuur of een aanvullend examen. Opmerkelijk betroffen de studenten die examens aflegden aan de faculteit Geneeskunde en de Landbouwschool. Wat betreft de faculteit Geneeskunde slaagden 10 van de 11 Vlaamse studenten. Het geeft aan dat deze studenten voornamelijk hun vooroorlogse studies wensten verder te zetten. Aan de Landbouwschool slaagden de 3 ingeschreven studenten voor de examens. De overige faculteiten en hogescholen kenmerkten zich door een laag aantal studenten dat deelnam aan de examens.⁸⁰ In totaal slaagden 36 pioniers⁸¹ met vrucht, wat betekende dat nagenoeg alle studentenleiders deelnamen aan de examens. Ook de overige geslaagden waren voornamelijk studenten die bekend stonden om hun flamingantische sympathieën.⁸²

Het volgende academiejaar kenmerkte zich door een nagenoeg gelijk aantal studenten dat deelnam aan de examens, ondanks de exponentiële groei van de studentenpopulatie. In totaal slaagden 56 studenten voor de examens of 14% van het totale studentenbestand. Het betekende met andere woorden een sterke achteruitgang ten opzichte van het vorige jaar. In totaal werden 11 grote onderscheidingen, 14 onderscheidingen en 27 voldoeningen uitgedeeld. In 4 gevallen is de uitslag niet bekend. Opnieuw slaagden 14 geneeskundestudenten voor de examens. De overige faculteiten en hogescholen kenden ondervetegenwoordiging van geslaagde studenten.⁸³ Opnieuw slaagden 40 studenten of 71% die zich inschreven rond de opening van het tweede jaar.⁸⁴

Er was met andere woorden een beperkt aantal studenten dat deelnam aan de examens. Dat werd ten dele in de hand gewerkt door de vrije inschrijvingen. Daarnaast was het voornamelijk een gevolg van de bestuurlijke scheiding en de reactie van de Belgische regering. In het kader van de radicalisering van het activisme had de regering in ballingschap namelijk de belofte uitgesproken om streng op te treden tegen iedereen die betrokken was bij de activistische instellingen.⁸⁵ Vandaar dat studenten weigerachtig stonden om examens af te leggen. Kortom, niet alleen de toevloed aan vrije studenten maar eveneens de angst voor mogelijke repercussies na de oorlog verklaren waarom studenten niet bereid waren om aan de examens deel te nemen. Dit wordt eveneens bevestigd door de inschrijvingsaanvragen van Vlaamse Hogeschoolstudenten in 1919. De studenten haalden vaak

⁷⁹ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-85.

⁸⁰ Het aantal geslaagde studenten was als volgt verdeeld: 2 aan de Handelsschool, 4 aan de faculteit Rechten, 7 aan de Technische Scholen, 17 aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren en 14 aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

⁸¹ Een lijst van alle 'pioniers' is opgenomen in het *Appendix*.

⁸² UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

⁸³ Het aantal geslaagde studenten was als volgt verdeeld: 5 aan de Handelsschool, 2 aan de Landbouwschool, 4 aan de faculteit Rechten, 6 aan de Technische Scholen, 11 aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren en 14 aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 81-85.

⁸⁴ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 71-85.

⁸⁵ M. DECKERS, 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel I: Het wettelijk kader', pp. 164-165.

het motief aan dat ze niet hadden deelgenomen hadden aan examens, wat een bewijs diende te zijn van het feit dat ze zich niet hadden ingelaten met het activisme.⁸⁶ Het argument maakte echter geen indruk. Anderzijds bleken voornamelijk overtuigde flaminganten deel te nemen aan de examens. Het is met andere woorden een waardemeter om de Vlaamsgezindheid van een student te bepalen, want de regering beloofde immers geen enkel diploma geldig te verklaren.⁸⁷ Vandaar dat een deelname aan de examens ongetwijfeld gepaard ging met een zeker idealisme.

4.3 Besluit

Het aantal studenten aan de Gentse universiteit werd sterk teruggedrongen in de oorlogsperiode. Terwijl het academiejaar 1913-1914 meer dan 1300 studenten verwelkomde, telde het openingsjaar van de Vlaamse Hogeschool 138 inschrijvingen. In de historiografie is het vaak een argument om de vernederlandste universiteit af te doen als een mislukt project. Enige nuance is echter geboden. Verschillende elementen verklaren waarom het studentenbestand gevoelig krimpde. Vooreerst wordt de analyse vrijwel steeds gemaakt op basis van het totale aantal studenten, terwijl de vooroorlogse periode tal van buitenlandse studenten aantrok en de Vlaamse Hogeschool bij voorbaat dergelijke inschrijvingen uitsloot omwille van de taalbarrière. Het nam niet weg dat de vernederlandste universiteit slechts een beperkt aantal studenten kon overtuigen naar Gent te trekken. Het was vooral de druk van de bevolking die de terughoudendheid van de studenten verklaart. Een inschrijving stond immers gelijk aan een politieke daad. Daarnaast beïnvloedde de oorlogscontext het aantal inschrijvingen want oudere studenten vochten aan het front, waren krijgsgevangen genomen of studeerden in het buitenland. Bovendien was de geïsoleerde ligging van Gent in het Etappengebied en de strenge militaire controle een handicap. Een optelsom van de argumenten maakt dat het aantal studenten werd teruggedrongen.

Het eerste academiejaar trok 138 studenten aan en kenmerkte zich door een normaal verloop van het aantal inschrijvingen. De meeste studenten waren op regelmatige basis ingeschreven en het aantal vrije studenten bleef beperkt ondanks het feit dat de dwangarbeid in voege trad wanneer de hogeschool de deuren officieel opende. De opeisingsdrang had bijgevolg weinig impact op het aantal inschrijvingen in 1916-1917. Er bestaat een sterke discrepantie met het tweede jaar want 407 studenten waren ingeschreven. De toevloed aan vrije studenten verklaart ten dele de groei. Voornamelijk de maanden november en december 1917 waren daarvan de oorzaak. In de historiografie wordt vaak verwezen naar de dwangarbeid als argument maar voornamelijk de sluiting van de scholen was de *primum movens*. Sinds het middelbaar onderwijs de activiteiten staakte, werden eveneens jongeren aanzien als werklozen en liepen zo het gevaar om opgeëist te worden. Het verklaart waarom het grootste aantal vrije studenten was ingeschreven vanaf eind november en voornamelijk in december 1917. De meerderheid schreef zich in aan de Technische Scholen, de Handelsschool of volgde de cursus kunstgeschiedenis aan de faculteit Wijsbegeerte en

⁸⁶ UAG 4A2/4, doos 188.324 strafbundel (oorlogsomstandigheden).

⁸⁷ M. BITTLESTONE, 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)', p. 66.

Letteren. Anderzijds mag er niet automatisch vanuit gegaan worden dat iedere vrije inschrijving gerelateerd was aan de sluiting van de scholen of de dwangarbeid, maar voor de meerderheid was dat het geval. De sterke aanwas vrije studenten verklaart echter niet geheel de opmerkelijke groei in het tweede academiejaar. Onder meer de maand oktober 1917 trok meer studenten aan dan het volledige openingsjaar. Bovendien was de meerderheid ingeschreven op regelmatige basis. Het betekent dat de wervingscampagnes en de propaganda ten voordele van de universiteit hun vruchten afwierpen in vergelijking met het studentenaantal in het openingsjaar.

Het feit dat het studentenaantal daalde lag in lijn met de vaststellingen met betrekking tot de universiteit van Lille. De Noord-Franse hogere instelling had nagenoeg een gelijkaardig aantal studenten in 1913-1914 als de Gentse universiteit maar kenmerkte zich eveneens door een sterke daling van het studentenbestand. De verklaring voor de inkrimping lag in het feit dat studenten en professoren het vaderland dienden en de stad Lille dicht bij de oorlogszone gelegen was. Anderzijds voerde het Duitse bewind geen actieve cultuurpolitiek te Lille en zette de academische instelling de leeractiviteiten verder vanaf februari 1915. Sinds de opening steeg het aantal studenten maar het vooroorlogse niveau werd nooit bereikt. In Gent was een gelijkaardige evolutie merkbaar. Ondanks het feit dat verschillende oorzaken de daling aan de universiteiten verklaren, bleek de oorlogscontext een belangrijke invloed uit te oefenen. Het toont aan dat het niet ongebruikelijk was dat de studentenpopulatie gevoelig daalde in vergelijking met de vooroorlogse periode.

Tot slot betekende de felle tegenkanting van de bevolking de grootste druk voor studenten om zich in te schrijven. Anderzijds mag er aangenomen worden dat de meerderheid van de studenten was ingeschreven uit een idealisme, ondanks motiveringen als de sluiting van de scholen of het ontlopen van de dwangarbeid. Het betekent echter niet dat die overtuiging gelijkstond aan een radicaal activistisch gedachtegoed. De meeste studenten trokken naar Gent omdat ze wilden studeren in de eigen spreektaal maar vergaten dat de beslissing evengoed een politieke daad was.

Hoofdstuk 5 Sociale afkomst

5.1 Inleiding

De sociale achtergrond van personen blootleggen, is allerm minst een makkelijke opdracht. Sinds decennia zijn historici op zoek naar methodes om het sociaal milieu te bepalen op basis van beroepstitels. Vooral de structuralistische aanpak kreeg kritiek, namelijk professionele groepen voorstellen als sociale groepen zonder aandacht te schenken aan het individu. In tegenstelling tot deze benadering wezen historici op het feit dat het belangrijk is om zoveel mogelijk informatie te vergaren per individu om een correcte analyse te maken. Bovendien moet de sociale stratificatie in functie staan van de onderzoeksvraag en niet omgekeerd. Het komt er met andere woorden op aan om beroepen niet vooraf te catalogeren, maar zo veel mogelijk beroepsgegevens en inkomensbronnen te verzamelen teneinde een sociale stratificatie op te stellen.¹ Tot slot is het belangrijk te wijzen op het feit dat beroepstitels sociale constructies zijn en een dergelijke ordening vaak niet de realiteit weerspiegelt. Het neemt niet weg dat zulk een opdeling nuttig kan zijn om bepaalde tendensen binnen een groep te achterhalen.²

Om het sociaal milieu te bepalen van de studenten is geopteerd om het M96-model van Kees Mandemakers te hanteren als leidraad. De auteur wijst op een veelheid aan indelingen in verschillende studies met betrekking tot een beroepsstratificatie. Enkele voorbeelden hiervan zijn ordeningen op basis markt- en arbeidsrelaties, de vereiste scholing, de status van het werk, hoofd- en handenarbeid, het technische niveau van het beroep, of de economische sector. Op basis hiervan ontwikkelde Mandemakers zijn model M96.³ De belangrijkste parameters die eveneens centraal stonden voor de analyse die hier aan bod komt, waren de indeling volgens juridische sector en de bepaling of het een zelfstandig of loonafhankelijk beroep betrof. Op basis van deze indexering was het mogelijk om professionele categorieën af te bakenen. Vervolgens kon aan iedere categorie een bepaalde sociale status gekoppeld worden.

Om de sociale achtergrond van de studenten te achterhalen, werd het beroep van het gezinshoofd (bijna uitsluitend de vader) in rekening gebracht aan de hand van de geboorteakte per student. Gezien de hoge arbeidsintensiviteit om de geboorteakten terug te vinden, was het niet

¹ E. VANHAUTE, 'Het debat dat er geen was. Sociale stratificatie in de geschiedschrijving', in: J. ART en L. FRANCOIS (eds.), *Docendo discimus. Liber amicorum Romain Van Eeno*, Gent: Academia press, 1999, pp. 229-230.

² C. VERBRUGGEN, *Schrijverschap in de Belgische belle époque: een sociaal-culturele geschiedenis*, p. 125.

³ K. MANDEMAKERS, 'Negen classificaties voor 19e en 20e eeuwse beroepstitels', in: *HSG research paper 19*, Amsterdam, 1995, p. 6.

mogelijk om enige informatie te vergaren met betrekking tot de inkomens van de vaders. In totaal werden 37 beroepen niet teruggevonden omdat de geboorteakte niet kon achterhaald worden. Daarnaast werden 26 dubbeltellingen vastgesteld omdat studenten broer en zus, zussen of broers waren. Er is geopteerd om geen rekening te houden met dubbeltellingen om de vaststellingen niet nodeloos ingewikkeld te maken. Tenslotte staat iedere student centraal in deze studie. Een gelijkaardige redenering werd gemaakt met betrekking tot het onvolledige derde academiejaar. Eveneens deze inschrijvingen werden aanzien als studenten van de Vlaamse Hogeschool.

Een eerste aanzet om de beroepen op te delen bestond uit een codeerproces. Dit gebeurde door een *digit* toe te kennen aan beroepstitels die min of meer duiden op eenzelfde beroepsactiviteit, om deze vervolgens te groeperen in een basiscategorie. Er werd geopteerd om de beschrijving van het beroep, zoals genoteerd in de geboorteakte, op te nemen in de database. Zo is het mogelijk om steeds het beroep te herleiden naar de bron en mogelijke foute inschattingen op te sporen. In totaal werden vijf basiscategorieën voorzien van een *digit* (1-5): overheid en semi-overheidsdiensten⁴, vrije beroepen, zelfstandige beroepen, beroepen in loondienst en een restgroep.

Vervolgens werd de basiscategorie verder gecodeerd aan de hand van een tweede *digit*. De eerste basiscategorie (overheid- en semi-overheidsdiensten) opdelen was vrij eenvoudig omdat de beroepsfunctie duidelijk refereerde naar overheidsinstellingen. De groep werd in totaal opgedeeld in zes subcategorieën: publieke ambtenaren zoals burgemeesters, staats- en gemeentelijke ambtenaren, politie en gerechtelijke macht, onderwijs en semi-overheidsinstellingen. Wat betreft de tweede categorie werden enkel die beroepen opgenomen waarvan de zekerheid bestond dat ze effectief als zelfstandig vrij beroep werden uitgevoerd en sterk verwant waren met de academische wereld. Een uitzondering hierop zijn professoren die ondergebracht werden bij de overheidsdiensten als onderwijzend personeel. In totaal werden acht vrije beroepsmilieus onderscheiden: advocatuur, geneeskunde, godsdienstuitoefening, ingenieurs, notariaat, architectuur, kunsten en journalistiek.

Het grootste probleem lag bij het derde en vierde criterium, namelijk de bepaling of een privaat beroep zelfstandig of in loondienst werd uitgevoerd. Het is immers niet mogelijk om op basis van de notering 'schoenmaker' af te leiden of deze persoon een eigen atelier bezat of in dienst werkte van een werkgever. Daarom werden alle beroepen die refereerden naar ambachten aanzien als zelfstandige private beroepen. De private zelfstandige beroepen werden opgedeeld in landbouw, industrie, kleinhandel, groothandel en horeca. Op deze manier werd een onderscheid gemaakt tussen de zogenaamde primaire, secundaire en tertiaire sector. Het vijfde criterium is een 'restgroep'. Het betreft de personen met een beroep dat niet achterhaald kon worden of gezinshoofden zonder beroep. Tot slot werden ook die beroepstitels opgenomen die door de vage omschrijving in meerdere categorieën kunnen opgedeeld worden. Het betreft bedienden, klerken of beambten die zowel in overheidsdienst als in de private sector voorkomen. Tabel 2 geeft het resultaat weer van de beroepsstratificatie.⁵

⁴ Met semi-overheidsdiensten wordt verwezen naar de Spoorwegen en het ministerie van Post, Telegrafie en Telefonie (PTT). Deze diensten waren ten tijde van de Eerste Wereldoorlog nog niet geprivatiseerd maar om het overzicht te bewaren, werd de term gebruikt.

⁵ Een volledige lijst met alle vermeldingen van beroepen per categorie is opgenomen in het *Appendix*. De beroepstitels werden weergegeven zoals ze vermeld stonden in de geboorteakten.

Tabel 2 Beroepscategorieën van gezinshoofden studenten Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

		Academiejaren						Totalen	
		1916-1917		1917-1918		1918*		Totaal	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Overheid en semi-overheid	Publieke ambten	0		1		0		1	0%
	Staatsambtenaren	1		7		4		9	2%
	Politie en gerechtelijke macht	5		12		8		14	3%
	Onderwijs	11		34		9		36	8%
	Semi-overheidsinstellingen	5		26		10		29	7%
	Ambtenaren gemeenten	6		12		4		14	3%
<i>Totaal overheid en semi-overheid</i>		28	22%	91	24%	35	23%	103	23%
Vrije beroepen	Advocatuur	1		1		1		1	0%
	Geneeskunde	8		16		11		19	4%
	Godsdienstuitoefening	0		2		1		2	0%
	Ingenieurs	0		1		0		1	0%
	Notariaat	5		5		5		8	2%
	Architectuur	1		1		1		1	0%
	Kunsten	2		8		2		8	2%
	Journalistiek	1		1		0		2	0%
<i>Totaal vrije beroepen</i>		18	14%	35	9%	21	14%	42	9%
Privé/zelfstandig	Landbouw	10		27		13		33	8%
	Industrie	3		11		3		12	3%
	Kleinhandel	38		120		40		138	31%
	Groothandel	8		20		13		29	7%
	Horeca	2		8		2		8	2%
<i>Totaal privé/zelfstandig</i>		61	48%	186	49%	71	47%	220	50%
Privé/loonarbeid	Handelsverkeer	1		1		0		2	0%
	Administratief personeel	3		4		2		5	1%
	Technisch- en toezienend personeel	0		1		0		1	0%
	Loonarbeiders	3		18		4		19	4%
	Bedienend personeel	2		6		3		7	2%
<i>Totaal privé/loonarbeid</i>		9	7%	30	8%	9	6%	34	8%
Overig	Zonder beroep	0		2		0		2	0%
	Rentenier	0		2		1		2	0%
	Beambten, bedienden en klerken	12		29		15		37	8%
<i>Totaal overig</i>		12	9%	33	9%	16	10%	41	9%
Totaal		128		376		152		440	
Onbekend		10		31		4		37	
		138		407		156		477	

Bron: Geboorteakten ingeschreven studenten 1916-1918 (cf. 'studentenfiches'). Titels en opdeling gebaseerd op K. MANDEMAKERS, 'Negen classificaties voor 19^e en 20^e eeuwse beroepstitels', in: *HSG research paper 19*, Amsterdam, 1995, p. 8. Opmerking (*): 1918 is een onvolledig jaar. Onbekende beroepstitels werden niet in rekening gebracht om de totalen te berekenen.

Aan de hand van de opdeling kan achterhaald worden uit welke sociale milieus de studenten afkomstig waren en kunnen bepaalde tendenzen blootgelegd worden. Daarnaast wordt de impact van de oorlog op de verschillende beroepsgroepen afgewogen en gekeken in welke mate de activistische boodschap doorgang vond in de sociale milieus. Het is belangrijk te wijzen op het suggestieve karakter van deze analyse. Het gebruik van geboorteakten impliceert immers een aanzienlijke tijdsperiode tussen de geboorte en de inschrijving van de student. Hierdoor kunnen bepaalde beroepstitels van gezinshoofden gewijzigd zijn in de tijd. Een andere vaststelling betreft studenten die al een aanzienlijke leeftijd hadden, wat doet vermoeden dat het sociaal milieu voornamelijk bepaald werd binnen de eigen levenssfeer.⁶ Het neemt niet weg dat de uitgezette methodologie op eenzelfde manier toegepast werd op ieder individu. Anderzijds wordt er weldegelijk aandacht besteed aan het argument in de persoonlijke verhalen van de studenten.

In totaal zijn 440 van de 477 (92%) beroepstitels geïdentificeerd. Hierdoor kunnen de resultaten zeker een bepaalde realiteit weergeven, zonder er vanuit te gaan dat de conclusies absoluut zijn. Om het overzicht te bewaren worden de basiscategorieën als uitgangspunt genomen en mogelijke verklaringen aangereikt.

5.2 Overheids- en semi-overheidsdiensten

De analyse van overheidsdiensten geeft aan dat 103 studenten of 23% van de totale studentenomvang uit een 'overheidsmilieu' kwam. De vaders waren voornamelijk actief in het onderwijs, de spoorwegen of de post. Dat was in 63% het geval. Opvallend is de sterke ondervertegenwoordiging van studenten uit het ambtenarenmilieu. Indien de staats- en gemeentelijke ambtenaren in rekening worden gebracht, kwamen 23 studenten uit een dergelijk milieu. Een gelijkaardige analyse kan gemaakt worden van studenten met een vader die actief was bij de politie of het gerecht.⁷

Ondanks het feit dat de overheidsdiensten een van de belangrijkste 'studentenleveranciers' waren, valt op dat een groot deel van de studenten niet uit een dergelijk milieu afkomstig was. Nochtans was het vernederlandsingsproces een machtsstrijd. Voor een marginale beweging als het activisme was het immers van belang om macht te verwerven, ten einde de oude machtsstructuren te doorbreken en de bestuurlijke scheiding alle kansen op slagen te bieden.⁸ Het activisme speelde in op de ontevredenheid die bestond rond de resultaten van de buitenparlementaire organisaties. Vandaar dat de beweging in eerste instantie recruteerde onder jonge Vlaamsgezinde intellectuelen en lagere ambtenaren die actief waren in de vooroorlogse pressiegroepen als het ANV en NVV. Het nam niet weg dat de meerderheid van de maatschappelijke klassen verzet aantekenden tegen de revolutionaire boodschap van het activisme: "*De activisten kozen bewust voor hun eigen sociale isolatie.*

⁶ Het betrof voornamelijk studenten die het beroep van onderwijzer of leraar uitoefenden.

⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁸ L. VANDEWEYER, 'Activisten op veroveringstocht in de administratie. Machtsverwerving in het Ministerie van Financiën tijdens de Eerste Wereldoorlog', p. 29.

Ze zagen niet in dat een revolutionaire minderheid geen kans op slagen heeft, wanneer de massa niet bereid is haar te volgen”, besluit Daniël Vanacker.⁹

5.2.1 Het onderwijs

Wat betreft het onderwijs waren 36 studenten afkomstig uit een gezin waarbij de vader een beroep uitoefende als leraar, onderwijzer of professor. Met andere woorden kwam 8% van de Vlaamse Hogeschoolstudenten uit een onderwijzersmilieu. Bovendien verkoos een kleine twee derde om zich in te schrijven aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren, wat in lijn lag met het beroep van de vader. Opmerkelijk is de vrij hoge gemiddelde leeftijd, namelijk 22 jaar.¹⁰ De vertegenwoordiging van ‘onderwijzersstudenten’ is op het eerste zicht laag te noemen, gezien de vernederlandsingsstrijd voornamelijk gericht was op het onderwijs en veel onderwijzend personeel zich schaarde achter de emancipatiestrijd in de vooroorlogse periode. Het was immers een maatschappelijke groep die bijna dagelijks geconfronteerd werd met de taalproblematiek. Vandaar dat de ontwikkeling van een Vlaamse Hogeschool als ultieme oplossing gold van het taalvraagstuk voor het uitbreken van de oorlog.

De hypothese voor het eerder lage aantal is dat onderwijzers afhankelijk waren van hun maatschappelijke status en het felle protest van de publieke opinie een grote druk betekende om het kind of zichzelf in te schrijven aan de vernederlandsste universiteit. Dat bleek onder meer uit een aantal studiebeursaanvragen van studenten. Bij aanvang van het tweede academiejaar diende student Alfons Versnick een aanvraag in voor een faculteitsbeurs aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren.¹¹ Zijn vader Charles Versnick was gemeenteonderwijzer in het Oost-Vlaamse Borsbeke.¹² De student vroeg de beurs aan omdat hij kampte met financiële problemen die het gevolg waren van de tegenkanting der ouders: *“Door de onwilligheid der ouders, welke als staatsbedienden bij eventueelen terugkeer van Belgische goevernement persoonlijk vergeldingsmaatregelen vreezen hoef ik mijne studien op eigen rekening voort te zetten”*.¹³ Een gelijkaardig relaas betrof de aanvraag van Gerard Van De Steen in het tweede academiejaar. Vader Karel Van De Steen was onderwijzer¹⁴ maar keurde de inschrijving van zijn zoon niet goed: *“Door deze daad [inschrijving Vlaamse Hogeschool] echter zijn de betrekkingen met mijn familie zoodanig gespannen dat ik van dien kant quasi geen financieelen steun te verwachten heb”*.¹⁵ De studenten kregen de beurs toegewezen.¹⁶ De vader van de broers Florent en Alfred Dierckx uit Temse verloor alvast zijn betrekking als tekenonderwijzer na de oorlog. Het is echter niet geweten in welke mate de inschrijving van de studenten de doorslag gaf.¹⁷ Er mag aangenomen worden dat

⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 486-488.

¹⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

¹¹ UAG 4A2/4, doos 181.3100 staatsbeurzen. Lijsten staatsstudiebeurzen Vlaamse Hogeschool 1917-1918.

¹² BS Borsbeke (1895) GA 23, Alphonse Germanus Frederik Versnick.

¹³ UAG 4A2/4 doos 181.301 vrijstellingen, brief Alfons Versnick aan decaan van de faculteit Wijsbegeerte en Letteren Josué De Decker, 27 oktober 1917.

¹⁴ BS Haasdonk (1897) GA 209, Leon Frans Gérard Van De Steen.

¹⁵ UAG 4A2/4 doos 181.301 vrijstellingen, brief Geert Van De Steen aan decaan Wijsbegeerte en Letteren, s.d.

¹⁶ UAG 4A2/4, doos 181.3100 staatsbeurzen. Lijsten staatsstudiebeurzen Vlaamse Hogeschool 1917-1918.

¹⁷ BS Temse (1897) GA 343, Florent Dierckx en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 471.

de boodschap van de Vlaamse Hogeschool de studenten overtuigde om zich in te schrijven, ondanks de tegenkanting van de ouders.

Het verzet dat aanwezig was en de belofte van de Belgische regering in ballingschap om streng op te treden, had een invloed op de houding van het onderwijzend personeel. De vrees bestond met andere woorden dat de slaagkansen op professioneel gebied na de oorlog in het gedrang kwamen. Het impliceert echter niet dat de vooroorlogse Vlaamsgezindheid wijzigde door het uitbreken van de oorlog. Vooral het feit dat de Vlaamse Hogeschool opende onder auspiciën van de bezetter, deed waarschijnlijk vele onderwijzers besluiten om hun kind of zichzelf niet te verbinden aan de academische instelling. Onder meer de studiebeursaanvragen van studenten Vernick en Van De Steen moeten waarschijnlijk op een dergelijke manier geïnterpreteerd worden.

Het relaas van student Paul Pée kan in dat opzicht meer klaarheid brengen. Pée groeide namelijk op in een onderwijzersmilieu want zowel zijn grootvader als zijn vader Julius Pée waren onderwijzers. Bovendien stond Julius Pée bekend om zijn Vlaamsgezinde overtuiging. Dat bleek onder meer uit het feit dat hij op het einde van de 19de eeuw lid was van de *Knopsenfamilie*, een kleine groep flaminganten waar eveneens de latere activist Pieter Tack toebehoorde. De 'Knopsen' hadden een aandeel gehad in de oprichting van het *Hooger Onderwijs voor het Volk*¹⁸ en Julius Pée beïnvloedde het latere verslag van Julius Mac Leod van de *Eerste Hogeschoolcommissie* met een lezing over de vernederlandsing van de universiteit. Julius Pée vervulde met andere woorden een voorname rol in de periode van het cultuurflamingantisme. Uiteindelijk verdween hij van het voorplan omwille van meningsverschillen maar de oorzaak is niet bekend.¹⁹

Sinds Julius Pée promoveerde aan de Gentse universiteit in 1894 als germanist, was hij aan de slag gegaan als leraar Duits en Nederlands aan het Instituut Laurent te Gent. Vervolgens was Pée als lesgever verbonden aan de athenea van Brussel, Hasselt en Brugge.²⁰ Tijdens het wereldconflict werd Julius Pée waarnemend studieprefect aan het Koninklijk Atheneum van Brugge, maar hield zich afzijdig van enig politiek engagement.²¹ Het was op het gelijknamige atheneum dat zoon Paul Pée school liep en lid werd van *Van Maerlant's Zonen*, een scholierengenootschap dat de Vlaamse taal, cultuur en geschiedenis propageerde in de vorm van vormingsavonden, toneelstukken en concerten.²² Tijdens de Eerste Wereldoorlog had Paul Pée zijn studies beëindigd aan het Brugse atheneum en wilde naar de vernederlandsste universiteit trekken. Vader Julius Pée verzette zich omdat zijn positie als waarnemend studieprefect in het gedrang kwam. De tegenkanting weerhield Paul Pée niet om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool op 16 april 1918.²³ Hij was slechts

¹⁸ De oprichting van het *Hooger Onderwijs voor het Volk* in 1892 was een initiatief van de Gentse professoren Julius Mac Leod, Paul Fredericiq en Jozef Vercouillie. Het doel was het hoger onderwijs onder het volk te brengen in de vorm van publieke bijeenkomsten. K. DE CLERCK, L. DE MEYER, E. LANGENDRIES en A.-M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *175 jaar Universiteit Gent*, p. 92.

¹⁹ K. FREMOUT, 'Pée, Julius', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2404.

²⁰ N. VAN CAMPENHOUT (ed.), *Een man, zijn vrouw en hun twee zonen: een collectieve biografie van de familie Pée*, Gent: Academia Press, 2012, p. 186.

²¹ K. FREMOUT, *op. cit.*, p. 2404.

²² N. VAN CAMPENHOUT (ed.), *op. cit.*, p. 187.

²³ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer, studentnummer 47682 (Herman Bossier) en 47984 (Paul Pée). In het recente werk betreffende de familie Pée zou Paul Pée zich samen ingeschreven hebben met goede vriend Herman Bossier maar dit blijkt niet te kloppen. Herman Bossier schreef zich in op 18 oktober 1917, terwijl Paul Pée zich pas inschreef op 16 april 1918. N. VAN CAMPENHOUT (ed.), *op. cit.*, p. 187.

kortstondig student want hij schreef zich niet in voor het volgende academiejaar.²⁴ De gevolgen waren nefast want Julius Pée ontliet een vaste benoeming als studieprefect aan het Brugse atheneum.²⁵ Het verhaal van Paul Pée geeft aan dat er binnen het onderwijzersmilieu weldegelijk een Vlaams engagement bestond maar het betekende niet dat de ouders een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool goedkeurden. Vooral de Duitse inmenging en de vrees voor repercussies op carrièrevlak verklaren de houding.

Daartegenover stonden de inschrijvingen van studenten waarbij de vader of de echtgenoot doceerde aan de Vlaamse Hogeschool. Het spreekt voor zich dat hier geen sprake was van een tegenkanting maar de inschrijving eerder in lijn lag met het activistisch engagement van het familielid. Het betrof Maurits De Caluwé, Nora De Vreese, Wilhelmina Godée-Molsbergen, Jozef en Josefina Tack, Walter Stöber en Albert Tritsmans.²⁶ Het waren allen kinderen van professoren, docenten of ere-hoogleraren aan de vernederlandse universiteit: professor Pieter De Caluwé, hoogleraar Willem De Vreese, hoogleraar Evarist Godée-Molsbergen, ere-hoogleraar Pieter Tack, hoogleraar Frans Stöber en docent Remi Tritsmans. Verder waren eveneens enkele professorenvrouwen ingeschreven. Het ging om mevrouw Hoeck, Anna Hoos, Alice Lefèvre en Augusta Vanmeerhaege. Zij waren respectievelijk de vrouwen van Evarist Godée-Molsbergen, buitengewoon hoogleraar Josua Valetton, docent Albert Vlamynck en docent Reimond Kimpe.²⁷ Tenslotte schreef Antoon Moortgat zich in. Zijn vader was weliswaar geen docent aan de Vlaamse Hogeschool maar werd directeur van de activistische handelsschool te Antwerpen.²⁸

Ondanks de eerder lage vertegenwoordiging van het aantal 'onderwijzersstudenten' waren enkele voorname studentenleiders uit een dergelijk milieu afkomstig. Dit bleek onder meer uit de analyse van het aantal inschrijvingen in oktober 1916 en oktober 1917. Van de 11 'onderwijzersinschrijvingen' uit 1916-1917 waren reeds 6 studenten ingeschreven op 25 oktober 1916. Het waren voornamelijk studenten die de leeftijd van 20 jaar reeds bereikt hadden. Dat waren onder meer Geo Van Tichelen en Robert Van Genechten uit Antwerpen.²⁹ Beiden waren zonen van gemeenteonderwijzers en zeer actief in het voeren van propaganda ten voordele van de Vlaamse Hogeschool.³⁰ Hetzelfde gold voor Jozef Tack en Werner Leeten³¹ die een van de drijvende krachten waren van de Vlaamse Hogeschoolpropaganda in Brussel en Limburg.³² Opmerkelijk was de inschrijving van Marie Van Den Bogaert op 18 oktober 1916. Zij was de dochter van een Oostends atheneumleraar³³ en een van de weinige meisjes aan de Vlaamse Hogeschool. Van Den Bogaert engageerde zich voor de opwaardering van de vrouw, een overtuiging die ze vanaf 1917 vertaalde naar de dameskroniek in het studententijdschrift *Aula*.³⁴ Een gelijkaardige vaststelling kan gemaakt

²⁴ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁵ N. VAN CAMPENHOUT (ed.), *Een man, zijn vrouw en hun twee zonen: een collectieve biografie van de familie Pée.*, p. 188.

²⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁷ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, p. 7-10.

²⁸ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 449.

²⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

³⁰ BS Antwerpen (1894) GA 129, Georgius Franciscus Van Tichelen en BS Antwerpen (1895) GA 6461, Robert Van Genechten.

³¹ BS Hasselt (1895) GA 294, Werner Antoon Lambrecht Jan Leeten.

³² D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 148 en p. 347.

³³ BS Oostende (1896) GA 1140, Maria Clemence Léonie Van Den Bogaert.

³⁴ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent, erkend orgaan van het GSC, 1917-1918.*

worden van het tweede academiejaar, met 13 onderwijzerskinderen die zich inschreven tussen 9 en 22 oktober 1917. Opnieuw waren studenten Van Tichelen, Van Genechten en Tack op de afspraak. Het mag dan ook niet verwonderen dat nagenoeg al de 'onderwijzersstudenten' lid waren van het GSC en ingeschreven waren op regelmatige basis.³⁵

Het onderwijzersmilieu was met andere woorden een belangrijke vertegenwoordiger van flamingantische studenten en ongetwijfeld heeft de gezinssituatie een bepaalde rol gespeeld in de Vlaamsgezindheid van de studenten. Om dit beter te kunnen duiden, is de inschrijving van Antoon Thiry uit Lier interessant. Zijn vader François Thiry was een katholiek onderwijzer te Korbeek nabij Leuven, en speelde een voorname rol in het lokale culturele en sociale leven. Rond de eeuwwisseling was het gezin verhuisd naar Lier, waar François Thiry een betrekking vond aan de Oefenschool van de Rijksnormaalschool en zijn zoon later het onderwijzersdiploma behaalde aan de gelijknamige school. In 1908 werd vader Thiry huismeester van de Rijksnormaalschool te Gent, waar Antoon Thiry zijn studies verderzette als regent. Bovendien was Thiry de eerste student in 1913 die een examen aflegde voor de *Centrale Examencommissie* in het Nederlands. Bij het uitbreken van de oorlog en de radicalisering van de Vlaamse Beweging stond Antoon Thiry aan de wieg van *Jong-Vlaanderen*. Samen met onder meer Marcel Minnaert en Reimond Kimpe was hij verantwoordelijk voor de oprichting van het vooroorlogse blad *De Bestuurlijke Scheiding* en stond Thiry in voor de redactie van het activistische *De Vlaamsche Post*.³⁶ De inschrijving van Antoon Thiry op 27 oktober 1916³⁷ lag met andere woorden in lijn van zijn activistisch engagement.

De overige onderwijzersstudenten schreven zich in rond de sluiting van de scholen, waarvan de meerderheid was ingeschreven als vrije student. In totaal waren dat 20 studenten of een kleine 60% van het aantal 'onderwijzersstudenten' in 1917-1918.³⁸ Anderzijds moeten de vaststellingen enigszins genuanceerd worden omdat de analyse gebaseerd is op geboorteakten. Het is immers zo dat sinds de sluiting der scholen een aantal werkloze leraren en leraressen zich inschreven aan de Vlaamse Hogeschool, terwijl zij volgens de vastgestelde criteria niet uit het onderwijzersmilieu kwamen. Daniël Vanacker schat het aantal leraren dat zich inschreef op een vijftigtal.³⁹ Activist, socialist en leraar aan de Gentse Rijksnormaalschool Johan Lefèvre (1881-1960) was hiervan een treffend voorbeeld.⁴⁰ Zijn vader was metsers van beroep⁴¹ maar Lefèvre was reeds voor het uitbreken van de oorlog zeer actief in de taalstrijd en overtuigd van de boodschap die de Vlaamse Hogeschool uitdroeg: "Omdat we een geslacht van onderwijzers moeten vormen, die wetenschappelijk kunnen bewijzen dat het te vroeg aanleren van een 2e taal verkeerd is en dat het onderwijs moet gegeven worden in en door de moedertaal".⁴² Lefèvre schreef zich in rond de periode dat de scholen sloten.⁴³ Het is een illustratie van het feit dat eveneens studenten waren ingeschreven die niet uit een onderwijzersgezin kwamen maar onder meer door hun beroep als onderwijzer naar de hogeschool trokken. Het aantal

³⁵ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

³⁶ G. DURNEZ, 'Thiry, Antoon J.F.', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 3062.

³⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

³⁸ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

³⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 346.

⁴⁰ G. VANSCHOENBEEK, 'Lefèvre, Johan', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*.

⁴¹ BS Gent (1881) GA 3459. Joannes Angelus Lefèvre.

⁴² AMVC-Letterenhuis, L3652 Johan Lefèvre. Brief Johan Lefèvre, 23 november 1916 (geen eigen onderlijning).

⁴³ Johan Lefèvre schreef zich in op 10 november 1917.

studenten met een achtergrond in het onderwijs lag dus ongetwijfeld hoger dan de analyse laat vermoeden.

Het neemt niet weg dat het aantal studenten uit het onderwijzersmilieu eerder aan de lage kant bleef. Zelfs indien de 50 werkloze leraren zouden opgeteld worden bij het aantal studenten uit een onderwijzersmilieu en geen rekening wordt gehouden met dubbelstellingen, blijft de omvang beperkt tot een kleine 20% van de totale studentenbevolking. Er mag nochtans aangenomen worden dat de Vlaamse Hogeschool deze beroepsgroep als een belangrijke rekruteringsbasis beschouwde. Anderzijds waren er nogal wat studenten uit het onderwijzersmilieu die zich opwierpen als studentenleiders of bekend stonden om hun flamingantisme.

5.2.2 De ondervertegenwoordiging van de overheid

Afgezien van het onderwijzersmilieu kwamen 67 studenten of 15% uit een ‘overheidsfamilie’. De belangrijkste vertegenwoordiger waren de Spoorwegen en de PTT – wat omschreven werd als ‘semi-overheid’ – met 29 studenten. Verder werden de politie en gerechtelijke macht vergetenwoordigd met 14 inschrijvingen, waarbij de meeste vaders actief waren in de ordehandhaving. Hetzelfde gold voor de gemeentelijke ambtenaren met een totaal van 14 studenten. De staatsambtenaren vertegenwoordigden 9 studenten. Tenslotte bekleedde een vader een publieke functie, namelijk burgemeester.⁴⁴

Naast het onderwijs waren de overheidsinstellingen een belangrijk terrein om binnen te dringen voor het activisme. Bovendien waren ambtenaren nauw betrokken bij het taalvraagstuk omdat ze er bijna dagelijks mee geconfronteerd werden, net zoals de onderwijzers. Volgens historicus Luc Vandeweyer verklaart het waarom de flamingantische ambtenarij een belangrijke rol speelde in de radicale lijn van de Vlaamse Beweging voor de oorlog. De auteur wijdt dit aan de carrièreperspectieven en de promotiekansen die het vernederlandsingsproces bood. De politieke context veranderde echter bij het uitbreken van de oorlog en de bestuurlijke scheiding voor de nodige dilemma’s zorgde, want *“wie in activistisch vaarwater ambtenaar zou worden, of een bevordering zou aanvaarden, was noodzakelijkerwijs met handen en voeten gebonden aan het activisme”*. Bij een eventuele terugkeer van de Belgische regering was een toekomst binnen de administratie met andere woorden uitgesloten. Bovendien had de meerderheid van de ambtenaren een loyaliteitsverklaring getekend op aanraden van de Belgische overheid met de belofte om geen landverraad te plegen.⁴⁵

De vrees voor represailles bij een terugkeer van de Belgische regering en het verlies van het ambt deden dus vele ambtenaren twijfelen om hun vooroorlogse Vlaamsgezindheid om te zetten in een activistisch ‘avontuur’. Het kan ook een verklaring bieden waarom slechts een minderheid van de studenten uit een dergelijk milieu afkomstig was. Slechts 5% van het totale aantal studenten kwam uit een gezin waarbij de vader een functie vervulde als staats- of gemeentelijk ambtenaar. Zelfs indien de beroepen die moeilijk kwalificeerbaar waren, zoals bedienden of beambten met de

⁴⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

⁴⁵ L. VANDEWEYER, ‘Activisten op veroveringstocht in de administratie. Machtsverwerving in het Ministerie van Financiën tijdens de Eerste Wereldoorlog’, pp. 29-30 en pp. 32-33.

overheid verband hielden, blijft het aantal beperkt. Het lijkt aan te geven dat de maatschappelijke positie een belangrijke factor was om zich te verzetten tegen een inschrijving van zoon of dochter aan de Vlaamse Hogeschool. Een gelijkaardige analyse kan gemaakt worden van beroepstitels die verwezen naar de ordehandhaving. Een tiental studenten kwam uit een dergelijk milieu. Deze beroepsgroep had eveneens heel wat te verliezen bij een eventuele terugkeer van de Belgische regering.

Anderzijds is het opmerkelijk dat 6 studenten een vader hadden die gemeentesecretaris was en 8 studenten uit een milieu kwamen waarbij de vader werkte voor de belastingen, douane of accijnzen.⁴⁶ Daarmee was 61% van het aantal ambtenaren bereikt. Het waren niet toevallig beroepen die de taalstrijd aan den lijve ondervonden. Onder meer de oprichting van de Antwerpse *Verbroedering van Vlaamsche tol- en Accijnzbedienden* in 1896 was een indicatie van het feit dat de strijd voor de opwaardering van de Nederlandse taal aanwezig was.⁴⁷ Het lag in lijn met de inschrijvingen van de studenten uit de vernoemde sociale milieus. De meerderheid was telkens in oktober van het academiejaar ingeschreven als regelmatige student.⁴⁸ Anderzijds verwees de meerderheid van de beroepstitels naar lagere posten binnen de ambtenarij.⁴⁹ Dat waren voornamelijk ambtenaren die aangesproken werden door het activisme en van het momentum gebruik wilden maken om de oude structuren te hervormen in hun eigen voordeel.

Twee beroepstitels springen in het oog omdat ze verwezen naar een voorname maatschappelijke functie. Benediktus 't Kint was burgemeester van het Oost-Vlaamse Welle.⁵⁰ Zijn zoon Frans 't Kint schreef zich in als vrije leerling op 12 december 1917.⁵¹ Daarnaast was de inschrijving van Reynold Van Mallegheem op 23 oktober 1916 opmerkelijk.⁵² Zijn vader, Francies Van Mallegheem, was advocaat-generaal bij het Gentse Hof van Beroep.⁵³ In feite was de magistratuur de enige staatsmacht die in functie bleef in het bezette gebied omdat de regering gevlucht was en de koning geen feitelijke macht uitoefende. Auteur Michel Deckers wijst in dit verband op de indrukwekkende lijst van magistraten die gedeporteerd of aangehouden werden. Het verklaart waarom de beroepsgroep fel protesteerde ten aanzien van de Duitse bezetting.⁵⁴ Vandaar dat de inschrijving van Reynold Van Mallegheem als landverraad werd aanzien. Welke houding zijn vader innam ten aanzien van de inschrijving is niet bekend maar een feit is dat Francies Van Mallegheem na de oorlog ontzet werd uit zijn functie.⁵⁵

Eveneens de inschrijving van studenten waarbij de vader een functie bekleedde bij de Spoorwegen of het Ministerie van Post, Telegrafie en Telefonie (PTT) bleef beperkt. In totaal kwamen 29 studenten (7%) uit een dergelijk sociaal milieu. Daarvan waren 21 vaders actief bij de

⁴⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁴⁷ L. VANDEWEYER, 'Vertalingen als steen des aanstoots. Taalpolitiek in het ministerie van Financiën vóór 1914 - Deel I', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXII, nr. 1, 2003, p. 19.

⁴⁸ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁴⁹ Geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁵⁰ BS Welle (1896) GA 8, Franciscus Carolus 't Kint.

⁵¹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁵² UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁵³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, p. 175.

⁵⁴ M. DECKERS, 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel II: De maatschappelijke invloed', p. 204.

⁵⁵ D. VANACKER, *op. cit.*, Gent: Academia Press, p. 471.

Spoorwegen en 8 vaders werkten voor de PTT.⁵⁶ Het betroffen andermaal beroepstitels die verwezen naar lagere functies.⁵⁷ Ook binnen deze overheidsdiensten was een evolutie merkbaar. Onder meer het *Verbond der Vlaamsche Grievenscomiteiten* boog zich over de heersende taalproblematiek, met Brusselaar Frans Reinhard als voorvechter. Rond de eeuwwisseling werden onder impuls van de 'Grievenscommissie' verschillende initiatieven genomen om de Vlaamse taal te bevoorrechten in de Spoorwegen en de PTT. Er bestond met andere woorden een opmars van de Vlaamse taal.⁵⁸ Het vertaalde zich alvast niet naar de inschrijvingen van de studenten aan de Vlaamse Hogeschool. Ongetwijfeld heeft het collaborerend karakter van de vernederlandste instelling een belangrijke invloed gekend op het inschrijvingsgedrag, ondanks het bestaande flamingantisme in deze kringen. Dat blijkt onder meer uit het feit dat slechts 5 studenten uit een dergelijk milieu ingeschreven waren in het openingsjaar. Er bestaat een sterke indicatie dat de meerheid werd aangetrokken door de oorlogsomstandigheden, want 65% van het aantal studenten schreef zich pas in rond de sluiting der scholen, met een gemiddelde leeftijd van 19 jaar. Nagenoeg alle studenten deden dat als vrije student.⁵⁹

De Vlaamse Hogeschool kon met andere woorden weinig studenten overtuigen uit het milieu van de Spoorwegen of de PTT, een beroepsgroep die vrijwel onmiddellijk slachtoffer werd van de oorlogscontext. De verderzetting van de beroepsactiviteit was immers steeds in het voordeel van de bezetter, waarop de ambtenaren meestal ontslag namen.⁶⁰ Het geeft aan dat activistische ambtenaren zeker geveiseerd zouden worden bij een eventuele terugkeer van de Belgische regering. Dit was onder meer het geval bij Desiderius De Wulf, die actief was als postontvanger te Sint-Niklaas.⁶¹ Zijn zoon, Marcelijn De Wulf, had zich aan de Vlaamse Hogeschool ingeschreven op 23 oktober 1917.⁶² Volgens Marcelijn De Wulf werd zijn vader op 9 december 1919 als postontvanger geschorst en op 23 december 1922 bij Koninklijk Besluit afgezet met de vermelding: "*overwegende dat de postmeester Dewulf DJ [De Wulf Desiderius Josephus⁶³] zijn minderjarige zoon naar Gent heeft gezonden om er de leergangen te volgen van de Vlaamsche Hoogeschool, opgericht door de activistische partij, onder bescherming des vijands en in dezes belang*". Bovendien had de broer van Marcelijn De Wulf gewerkt als ambtenaar aan het activistische Ministerie van Kunsten en Wetenschappen en zat zijn zus op de Normalschool te Brussel dat door de activisten hervormd was. Zijn vader had eveneens activistische volksvergaderingen bijgewoond te Sint-Niklaas.⁶⁴ Het bijwonen van meetings en een inschrijving als student aan de Vlaamse Hogeschool werden weliswaar niet als argument ingeroepen in het naoorlogse strafrechterlijke vervolgingsbeleid maar het blijkt dat burgers die zich inlieten met het activisme weldegelijk maatschappelijk gestraft werden.⁶⁵

⁵⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁵⁷ Het betreft onder meer de beroepstitels 'postontvanger' of 'spoorwegbediende'.

⁵⁸ L. VANDEWEYER, 'Vertalingen als steen des aanstoots. Taalpolitiek in het ministerie van Financiën vóór 1914 – Deel I', pp. 18-19.

⁵⁹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁶⁰ S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 130-131.

⁶¹ BS Asse (1898) GA 179, Henricus Carolus Marcellinus De Wulf.

⁶² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁶³ De geboorteakte vermeldt de naam in twee delen.

⁶⁴ M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', pp. 22-23.

⁶⁵ M. DECKERS, 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel II: De maatschappelijke invloed', pp. 195-197.

Net zoals dat het geval was bij het onderwijsmilieu, hadden opvallend weinig studenten een band met de overheid. De Vlaamse Hogeschool en het activisme hadden ongetwijfeld op meer inschrijvingen gerekend vanuit deze sectoren. De carrièreperspectieven die het vernederlandsingsproces bood in de vooroorlogse periode, werden beknot bij het uitbreken van de oorlog. Een toenadering tot het activisme stond immers gelijk aan het verlies van werk bij een eventuele terugkeer van de Belgische regering. Vooral in die optiek moet de ondervertegenwoordiging van het aantal studenten begrepen worden. Bovendien zou slechts een beperkt deel van de studenten bekend staan als een voorvechter van de Vlaamse zaak, in tegenstelling tot het onderwijzersmilieu bijvoorbeeld.

5.3 Vrije beroepen

Het aantal vaders van studenten die een vrij beroep uitoefenden, is beperkt. In totaal kwamen 42 studenten of ongeveer 9% van de totale studentenomvang uit een dergelijk milieu. Vooral het aantal geneesheren valt op met een totaal van 19 studenten. Een gelijkaardige opmerking kan gemaakt worden van studenten met een vader die actief was als notaris of notarisklerk want in 8 gevallen had de studenten een dergelijke sociale achtergrond. De overige vrije beroepen kenmerkten zich door een onvertegenwoordiging. Ter illustratie, slechts in een geval was de vader advocaat of ingenieur. In dat opzicht is ook de vertegenwoordiging van studenten uit het 'kunstenmilieu' eerder laag te noemen want het activisme had traditioneel een aantrekkingskracht op deze beroepsgroep. In totaal kwamen 8 studenten uit het vernoemde milieu.⁶⁶ De ondervertegenwoordiging geeft onmiddellijk een indicatie van het feit dat vaders met een vrij beroep niet geneigd waren om zoon of dochter naar de Vlaamse Hogeschool te sturen.

Het geringe aantal vrije beroepen neemt niet weg dat het artsenmilieu een van de belangrijkste 'leveranciers' was met een universitaire achtergrond. Ongetwijfeld betekende de Duitse inmenging het grootste opstakel en wensten de artsen hun maatschappelijke status niet in de weegschaal te leggen. Nochtans had de emancipatiestrijd een grotere aanhang gevonden binnen artsenkringen voor het uitbreken van de oorlog. Het was een gevolg van de medische vooruitgang en het feit dat de overheid sterk inzette op volksgezondheid, waardoor artsen zich eveneens politiek gingen engageren. Op deze manier werd een inkomensverzekering gekoppeld aan maatschappelijk aanzien. Bovendien verlangde het beroep om zich aan te passen aan het clientele en de taal. Vandaar dat een aantal artsen voeling kregen met de Vlaamse Beweging. Desondanks de evolutie kon de artsenwereld zich in de vooroorlogse periode onttrekken aan het verzuilingsproces maar het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog betekende een keerpunt. Voor het activisme was het immers belangrijk om de artsengemeenschap binnen te dringen, gezien hun maatschappelijk aanzien. Het homogene karakter van de artsenwereld werd zo teniet gedaan.⁶⁷

⁶⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁶⁷ L. VANDEWEYER, 'Taalstrijd en volksgezondheid: de Eerste Wereldoorlog als breekpunt in de Vlaamse artsenwereld', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 66, nr. 2, 2007, pp. 117-119 en p. 123.

De Vlaamsgezinde artsen waren immers van mening dat de taal een criterium diende te worden om in Vlaanderen het beroep te mogen uitoefenen. Op deze manier trachtten zij een antwoord te formuleren op de Franstalige dominantie, voornamelijk in grote steden als Gent en zelfs het ‘Vlaamse’ Antwerpen. Het ongenoegen bood met andere woorden perspectieven voor de *Flamenpolitik* en het activisme om zo een machtsbasis te verwerven. In zekere mate slaagde de beweging in haar opzet want “*de vertegenwoordiging van deze beroepsgroep in de leidende kringen van het activisme is opmerkelijk*”, stelt historicus Luc Vandeweyer. Dit bleek onder meer uit het aantal artsen dat bereid was om te doceren aan de Vlaamse Hogeschool en hun overwicht in de Raad van Vlaanderen.⁶⁸

Het is dus niet verwonderlijk dat een aantal studenten uit een geneeskundig milieu kwamen. De meerderheid van de vaders was geneesheer, met een totaal van 15. Daarnaast waren er 2 apothekers, 1 tandarts en 1 veearts.⁶⁹ Meer dan de helft van de studenten koos een studierichting die in het verlengde van de beroepsactiviteit van de vader lag of verkoos een opleiding die een zeker maatschappelijk aanzien bezat, zoals rechtswetenschappen of een ingenieursopleiding. Bovendien slaagden nagenoeg alle studenten voor de examens. Slechts een viertal studenten schreef zich in aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. De gemiddelde leeftijd van deze studenten lag iets hoger in vergelijking met andere groepen, met name 21 jaar. Dat werd mede in de hand gewerkt doordat minstens 6 studenten hun vooroorlogse studies verderzetten. Er waren dan ook nauwelijks studenten die zich inschreven als vrije leerling en voor zover geweten waren ze allen lid van het GSC.⁷⁰

Deze groep studenten laat met andere woorden vermoeden dat zij de sociale rol die de universiteit uitdroeg voorstonden. Het inschrijvingsgedrag lijkt dit eveneens aan te tonen want de meerderheid van de studenten was steeds ingeschreven in oktober of november.⁷¹ Het kan verklaren waarom een aantal van de studenten zich opwierpen als studentenleiders of bekend stonden om hun Vlaamsgezindheid. Dat was onder meer het geval bij Arthur Mulier, zoon van een Kortrijks apotheker⁷², die reeds de voorbereidende kandidaturen in de rechten had gevolgd aan de katholieke universiteit van Leuven. Mulier was medestichter en praeses van het *Gentsch Studentencorps* en hield zich in die hoedanigheid aanvankelijk afzijdig van politieke standpunten, wat in lijn lag met de beginselverklaring van het GSC. Dit wijzigde vanaf 1917 toen Mulier voorzitter werd van de *Lodewijk De Raet-Vereeniging*, een politieke club binnen de studentenvereniging.⁷³ Bovendien nam de leiding van het GSC de beslissing om een *Politieke Commissie* te benoemen om meer voeling te krijgen met de Raad Van Vlaanderen. Opnieuw werd Mulier voorzitter.⁷⁴

In dezelfde lijn lag het engagement van student en dokterszoon Alexander Strijckers uit Hoogstraten.⁷⁵ Hij werd eveneens benoemd in de *Politieke Commissie* van het GSC.⁷⁶ Net als Mulier had

⁶⁸ L. VANDEWEYER, ‘Taalstrijd en volksgezondheid: de Eerste Wereldoorlog als breekpunt in de Vlaamse artsenwereld’, pp. 125-129.

⁶⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

⁷⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-85.

⁷¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁷² BS Kortrijk (1892) GA 251, Arthur Oktaaf Lodewijk Mulier.

⁷³ N. WOUTERS en P. GUNST, ‘Mulier, Arthur’, in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2106.

⁷⁴ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent, erkend orgaan van het GSC*, jg. 1, nr. 11, 15 juni 1917, p. 212.

⁷⁵ BS Hoogstraten (1894) GA 49, Alexander Antoon Josef Maria Strijckers.

Stryckers reeds de voorbereidende kandidaturen gevolgd voor de opening van de Vlaamse Hogeschool.⁷⁷ Daarnaast was Stryckers voorzitter van de *Mastentop*, een vereniging die tot doelstelling had “*de studenten uit de Kempen te overhalen hunne studies voort te zetten aan de Vlaamsche Hoogeschool, en eene ijverige en doelmatige propaganda in de heidestreek te bewerkstelligen*”.⁷⁸ Hij zette zich in om studenten uit de Kempen te overtuigen om naar de Vlaamse Hogeschool te komen.⁷⁹ Een ander treffend voorbeeld was de inschrijving van Willem Stocké, zoon van geneesheer⁸⁰ en Jong-Vlaming Evarist Stocké. Net zoals zijn vader was Willem Stocké actief in activistische kringen. Dit bleek onder meer uit zijn lidmaatschap in de *Jong-Vlaamsche Wacht*, een door de Gentse student Reiner Ysabee opgerichte beweging met als doelstelling het activisme te radicaliseren.⁸¹ Tot slot was de inschrijving van Hildeward Van Der Spurt opmerkelijk. Hij kwam weliswaar niet uit een geneeskundig milieu want zijn vader was kleermaker⁸² maar Van Der Spurt was tandarts van beroep. Op 38-jarige leeftijd schreef hij zich in voor het tweede doctoraat aan de faculteit Geneeskunde. De inschrijving van Van Der Spurt moet dus eerder in verband gebracht worden binnen de eigen beroepssfeer en het feit dat hij een voornamelijk rol speelde in het Gentse activisme. Hij was een van de voormannen van het ANV en de *Katholieke Vlaamsche Oud-Studentenbond van Oost-Vlaanderen* en stond in nauw contact met activisten als Hippoliet Meert, Reimond Speleers en Lodewijk Dوسفel. Bovendien werd Van Der Spurt schepen van bevolking in het door de bezetter omgevormde activistische schepencollege van Gent in april 1918.⁸³

Het is niet geweten welke houding de vaders aannamen ten aanzien van de inschrijving maar het is opmerkelijk dat de studenten uit een geneeskundig milieu een belangrijke rol speelden in de studentengemeenschap van de Vlaamse Hogeschool. Bovendien waren ze voornamelijk naar Gent getrokken om te studeren, ondanks het feit dat de regering de belofte deed om geen enkel diploma te erkennen. Het nam niet weg dat de grote meerderheid van de Vlaamse artsen zich niet schaarden achter het activisme, maar net hun steun toezegden aan het onderdrukte volk. Bovendien kon door het felle protest de maatschappelijke positie aangetast worden.⁸⁴ Het kan verklaren waarom het aantal studenten uit een dergelijk milieu eerder beperkt bleef ten opzichte van het totale studentenbestand.

Bovendien is het opmerkelijk dat een aantal studenten een staatsstudiebeurs ontvingen, gezien er mag aangenomen worden dat de artsengroep over voldoende financiële middelen beschikte. In het eerste academiejaar kregen 2 studenten een staatsstudiebeurs van 800 Belgische frank toegewezen. Voor het volgende jaar werden 7 beurzen besteed van minstens 800 frank, waarbij de twee studenten uit het vorige jaar opnieuw een dergelijke beurs kregen toebedeeld. Het waren allen

⁷⁶ *De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging*, Gent: Van Doosselaere & Fils, 1922, p. 7.

⁷⁷ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁷⁸ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, jr. 1, nr. 1, januari, 1917, p. 16.

⁷⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 188.

⁸⁰ BS Beveren-Waas (1900) GA 195, Willem Jan Baptist Stocké.

⁸¹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 227.

⁸² BS Sint-Niklaas (1878) GA 80, Hildegardus Bernardus Maximilianus Van Der Spurt.

⁸³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 147, p. 223, p. 336 en p. 369.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 144.

kinderen van geneesheren.⁸⁵ Mogelijks lag de toewijzing van de beurzen in lijn met de getuigenissen van de 'onderwijzersstudenten'. Zij hadden namelijk geattendeerd op het feit dat de vader zich onttrok van financiële steun omdat de inschrijving een risico inhield om het maatschappelijk aanzien te verliezen. Kortom, het is aannemelijk dat de Vlaamsgezindheid van de studenten werd ingegeven door de sociale afkomst, maar dat de studenten voornamelijk op eigen initiatief naar Gent trokken.

Zoals gesteld bleef de vertegenwoordiging van de overige vrije beroepstitels beperkt, met een omvang van 23 studenten. In totaal kwamen 8 studenten uit een kunstenaarsgezin. Het waren vaders die actief waren in de beeldhouwkunst, de schilderkunst of de muziek. Nochtans oefende het activisme een bijzondere aantrekkingskracht uit op dergelijke beroepsgroepen maar het aantal studenten dat zich inschreef bleef gering.⁸⁶ Verder waren 4 vaders actief als notaris en 2 vaders als notarisklerk. Andere vrije beroepen kenmerkten zich door een bijzonder laag aantal. In totaal waren 6 vaders actief als advocaat, geestelijke, ingenieur, architect of journalist. De boodschap die de Vlaamse Hogeschool uitdroeg had met andere woorden nauwelijks effect op deze beroepscategorieën. Het collaborerend karakter van de universiteit en de aantasting van het maatschappelijk aanzien waren daar waarschijnlijk niet vreemd aan. Het neemt niet weg dat een aantal studenten uit een dergelijk milieu een voorname rol zou spelen aan de Vlaamse Hogeschool.

5.4 Private zelfstandige beroepen

Het milieu van zelfstandigen was de belangrijkste sociale groep waaruit de Vlaamse Hogeschoolstudenten afkomstig waren. Ongeveer de helft van de studenten kwam uit een dergelijk milieu. Het was een maatschappelijk groep die optrad als een schakel tussen de elite en de volksklasse en voornamelijk hun inkomsten haalden uit handelsactiviteiten. Voor dit onderzoek werden vijf categorieën bepaald, namelijk landbouw, industrie, kleinhandel, groothandel en horeca. Op deze manier was het mogelijk om een beter inzicht te verkrijgen in de gezinssituatie van de student.

De hoge vertegenwoordiging van zelfstandigen is opmerkelijk in vergelijking met de andere beroepscategorieën. Voornamelijk de beroepen die verwezen naar een 'zuivere' handelsfunctie of een ambachtelijk beroep, zijn het grootst in omvang. Het ging om beroepstitels die verwezen naar een rechtstreeks contact tussen verkoper en afnemer, de zogenaamde tertiaire sector. De kleinhandel was hierbij de grootste 'leverancier' van studenten. Maar liefst 138 studenten kwamen uit een dergelijk milieu of 31% van de totale studentenbevolking. De tweede belangrijkste 'handelsgroep' betroffen vaders die actief waren als handelaar of koopman. Zij werkten voornamelijk op grote schaal en stonden in als bevoorraders van de kleinhandel. In totaal oefenden 29 vaders een dergelijk of een aanverwand beroep uit. Dit kwam neer op een vertegenwoordiging van 7% van de totale studentenomvang. Ontegensprekelijk zullen bepaalde beroepstitels uit de

⁸⁵ UAG 4A2/4, doos 181.3100 staatsbeurzen. Lijsten staatsstudiebeurzen Vlaamse Hogeschool 1916-1918 en UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁸⁶ A. VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, p. 224.

groothandel tot de kleinhandel hebben behoord of omgekeerd. Een omschrijving als handelaar blijft immers uiterst vaag. Daarnaast kwamen 8 studenten uit het horecamilieu. Het spreekt vanzelf dat deze categorie een kleiner aantal studenten vertegenwoordigde omdat de omschrijving specifiek is ten opzichte van de klein- en groothandel. Indien alle 'tertiaire' handelsfuncties worden opgeteld, wordt een aantal bereikt van 175 studenten of 40% van de studenten die uit een dergelijk kwamen. Kortom, de meerderheid van de Vlaamse Hogeschoolstudenten kwam uit een milieu waar de inkomsten gehaald werden uit directe verkoopsactiviteiten.⁸⁷

Daarnaast bestond een vrij grote concentratie studenten waarbij de vader landbouwer was. In totaal hadden 33 studenten of 8% van de gehele studentenbevolking een vader die actief was in de landbouwsector. Overigens, het betekent dat het 'landbouwersmilieu' nagenoeg evenveel studenten vertegenwoordigde dan de gehele vrije beroepengroep. Tot slot waren de beroepstitels die verwezen naar de industrie in de minderheid. Slechts 12 studenten of 3% van het studentenbestand kwam uit zulk een milieu. Het geeft meteen een indicatie van het feit dat de maatschappelijk hoger aangeschreven beroepstitels ondervertegenwoordigd bleven.⁸⁸

De vaststellingen liggen geheel in lijn met de ontwikkeling van het activisme. De beweging was immers bij een uitstekend geënt op de kleine burgerij. De aanklacht tegen de sociaaleconomische situatie in Vlaanderen was namelijk gericht tegen de dominante Franstalige bourgeoisie waardoor de hogere klassen niet werden aangesproken. Vandaar dat het activisme ook enige aanhang vond onder de arbeidersklasse maar in beperktere mate. Per slot van rekening waren het net deze beroepsklassen die het meest te lijden hadden onder de Franse overheersing en het slachtoffer waren van de sociaaleconomische situatie. Het nam niet weg dat het activisme nooit kon uitgroeien tot een volksbeweging omdat de tegenkanting steeds groter was dan de steun. De beweging hield immers weinig rekening met de publieke opinie omdat het geloof ontbrak in het ontwikkelingsniveau van het Vlaamse volk. Daarom was de totstandkoming van een nieuwe elite van belang om de nodige hervormingen te kunnen doorvoeren. Enkel op deze manier zag het activisme een kans op slagen omdat het volk er niet toe in staat was.⁸⁹

Het kleinburgerlijk karakter van het activisme verklaart de sterke vertegenwoordiging van het 'kleinhandelsmilieu'. Hun aandeel oversteeg zelfs het volledige overheidsmilieu. Een achttal beroepstitels waren de belangrijkste vertegenwoordigers. Enerzijds kwamen 14 studenten uit een bakkersfamilie, 14 uit een slagersgezin, 13 uit kleermakersnest, 8 uit een timmermansgezin, 7 uit een schoenmakersgeslacht en 5 uit een brouwersfamilie. Het waren met andere woorden beroepstitels die verwezen naar een ambachtelijke functie. Daarnaast gaven de geboorteakten aan dat 15 studenten uit een schilders- of huisschildersfamilie kwamen. Het is echter niet geweten of zij allen hun diensten aanboden om bijvoorbeeld gevels te schilderen of eerder een artistiek beroep uitoefenden. Tenslotte verwezen 12 beroepen naar winkeliers. Het betekent dat 88 studenten afkomstig waren uit een van de vernoemde gezinnen of 64% van het gehele aantal dat omschreven werd als 'kleinhandel'. De overige beroepstitels lagen in lijn met de vaststellingen, namelijk een overwicht van beroepen die refereerden naar een zeker ambacht. Hetzelfde gold voor de groothandel met voornamelijk beroepstitels als handelaar, handelsreiziger of koopman. In totaal

⁸⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁸⁸ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁸⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 487-488.

kwamen 19 studenten uit een dergelijk gezin. Wat betreft de horeca verwezen nagenoeg alle beroepen naar herbergier.⁹⁰

Een deel van de kleine burgerij werd met andere woorden aangesproken door de ingezette emanciperingsstrijd. Onder meer bakkers- en handelaarszoon⁹¹ Wies Moens herinnerde zich het Oost-Vlaamse Hamme bijvoorbeeld als een gemeente waar tal van werkloze en ongeletterde arbeiders voor een peulschil gingen werken in de omliggende fabrieken. “*De industriëlen hadden àlles te zeggen. Geld was hun macht, en die lieten zij voelen op ieder terrein en naar elke richting! Hetgeen deze franskiljonerende uitbuiters, voor wie de eer van de arme even... weinig waarde bezat als z’n spierkracht, hun beschavingsgoed noemden, was enkel de vergulde afval van de Parijse tafelen; hun zogenaamd fatsoen: een dunne laag vernis, waar de doffe, schimmelige plekken door heenkeken... [sic]*”⁹² De situatie waarin de arbeidersklasse leefde verklaart waarom studenten uit de kleine burgerij en het arbeidersmilieu zich afzetten tegen de maatschappelijke hiërarchie en geloofden in het vernieuwende karakter van de Vlaamse Hogeschool. Tegelijkertijd toont het aan waarom slechts enkele studenten een vader hadden die werkzaam was als industrieel.

Het betekende niet dat de studenten de nodige tegenkanting ondervonden bij een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool. Ook de ouders van Moens keurden de keuze van hun zoon niet goed. De houding werd voornamelijk bepaald door de Duitse inmenging in het vernederlandsingsproces.⁹³ Tenslotte begon de bezetter sinds het uitbreken van de oorlog massaal grondstoffen op te eisen waarvan de kleine burgerij vrijwel onmiddellijk het slachtoffer werd. Ambachtelijke beroepen als bakkers, slaggers of brouwers konden niet voorzien in de productie van de nodige levensmiddelen omdat graan, vlees en gerst uiterst schaars werden. Het was in de eerste plaats een probleem voor de steden in het Etappengebied dat onder toezicht stond van een strenge militaire controle. Het gevolg was dat duizenden families werkloos werden tijdens de oorlog.⁹⁴ In dat opzicht ondervond het platteland de minst acute problemen. Landbouwers ondersteunden elkaar en konden bovendien een sluikhandel opzetten in voederingswaren naar de stad toe.⁹⁵

De familie Moens ondervond alvast ernstige problemen door het tekort aan grondstoffen. Het handelscijfer van de bakkerij en de handel in koloniale waren daalden gevoelig omwille van de oorlogscontext.⁹⁶ Vandaar dat Wies Moens een staatsstudiebeurs aanvroeg en verkreeg voor de twee volledige academiejaren.⁹⁷ Moens zette zijn flamingantisme kracht bij door zich in te schrijven op 19 oktober 1916 voor de opleiding Germaanse filologie, een studierichting die voornamelijk gekozen werd door studenten met Vlaamsgezinde sympathieën.⁹⁸

⁹⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

⁹¹ UAG 4A2/4, doos 181.301 vrijstellingen. Aanvraag staatsstudiebeurs Aloïs Moens aan decaan faculteit Wijsbegeerte en Letteren, 30 oktober 1917.

⁹² W. MOENS, ‘Het activistisch avontuur en wat er op volgde’, p. 13.

⁹³ *Ibidem*, pp. 14-15.

⁹⁴ M. STEELS, ‘Te Gent tijdens de Eerste Wereldoorlog’, in: *Gendtsche Tydinghen*, 6, 1978, p. 257 en p. 262.

⁹⁵ L. ELAUT, *Mijn memoires: van Keiberg tot Blandijnberg*, p. 139.

⁹⁶ UAG 4A2/4, doos 181.301 vrijstellingen. Aanvraag staatsstudiebeurs Aloïs Moens aan decaan faculteit Wijsbegeerte en Letteren, 30 oktober 1917.

⁹⁷ UAG 4A2/4, doos 181.3100 staatsbeurzen. Lijsten staatsstudiebeurzen Vlaamse Hogeschool 1916-1918.

⁹⁸ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

Het geloof in het emanciperend karakter van het activisme vertaalde Moens eveneens naar gedichten en schrijfsels ten voordele van de propaganda. Traditioneel waren schrijvers immers een belangrijke vertegenwoordiger van het activisme door hun rol in de verspreiding van flamingantische ideeën. Vandaar dat eveneens enkele studenten de pen hanteerden, zowel artistiek als politiek. Naast Wies Moens waren de bekendste literaire activisten onder de studenten Gaston Burssens, Remi Bosselaers en Achiel Mussche.⁹⁹ Zij voorzagen onder meer het studentenblad *Aula* van literaire bijdragen of schreven gedichten die de ingezette emancipatiebeweging verheerlijkten. “Maar onverfranst, onverduits. Niemand onder ons is Duitsgezind geweest”, poneerde Achiel Mussche.¹⁰⁰ In dezelfde lijn lagen de inschrijvingen van enkele oudere kunstenaars, namelijk beeldhouwer Jozef Cantré en dichter Richard Minne.¹⁰¹ De literaire studentenactivisten kwamen voornamelijk uit de kleine burgerij of de arbeidersklasse: Carolus Moens was bakker, Petrus Burssens was handelsbediende, Jan Bosselaers was schrijnwerker, Dominicus Mussche en Franciscus Cantré waren huisschilders en Victor Minne was bediende.¹⁰² Het waren allen studenten die zich inschreven aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren, voornamelijk voor de studierichting Germaanse filologie of de cursus kunstgeschiedenis als vrije student.¹⁰³ De ‘malaise van het volk’ was de belangrijkste motivator voor deze studenten om zich met de pen te kanten tegen de franskiljonse wurggreep.

Achilles Mussche herinnerde zich dat de levensomstandigheden in de ‘Gentse sloppen’ bijzonder hard waren. Het waren buurten waar het socialisme een sterke aanhang kende en het Vlaams alom tegenwoordig was. Vooral in de wintermaanden kende het gezin Mussche de nodige problemen omdat het beroep van huisschilder nauwelijks werk opleverde. Vandaar dat het gezin op die ogenblikken afhankelijk was van het kleingeld dat de moeder des huizes verdiende als spinster in de fabriek. Bovendien ondervond Achilles Mussche de nodige problemen op school omdat het Frans domineerde: “Daar [op school] ging het niet zo gemakkelijk, want alles was er in het Frans en van de wetenschappen b.v. verstond ik soms maar de helft”. Op 14-jarige leeftijd ging Mussche uiteindelijk werken aan de Gentse haven waar hij in contact kwam met tolbedienden en douaniers, een groep die bekend stond om haar afkeer tegen de Franstalige dominantie. Na een jaar ging Mussche uiteindelijk naar de Normaalschool te Gent en in 1915 behaalde hij het onderwijzersdiploma. Omwille van zijn inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool verloor hij een betrekking als onderwijzer in de naoorlogse periode.¹⁰⁴ Achilles Mussche had met andere woorden de mistoestanden die het activisme aankloeg aan den lijve ondervonden. Het verklaart zijn Vlaamsgezinde inschrijving.

De boodschap van het activisme kon dus vooral op steun rekenen van jongeren uit de kleine burgerij. Dat bleek onder meer uit het aantal pioniers van de Vlaamse Hogeschool want ongeveer de helft was afkomstig uit een dergelijk milieu.¹⁰⁵ De studenten hadden de idealistische overtuiging dat zij de toekomst waren van het ontvoogde Vlaanderen.

⁹⁹ G. BUELENS, M. DE RIDDER en J. STUYCK (eds.), *De Trust der Vaderlandsliefde: over literatuur en Vlaamse Beweging 1890-1940*, p. 14 en p. 165 en R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 568, p. 667, pp. 682-683 en p. 2066.

¹⁰⁰ J. FLORQUIN, ‘Achilles Mussche’, p. 108 en *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, 1918.

¹⁰¹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 357.

¹⁰² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

¹⁰³ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁰⁴ J. FLORQUIN, *op. cit.*, pp. 104-108.

¹⁰⁵ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

Anderzijds was het voornamelijk de kleine burgerij en de arbeidersklasse die getroffen werden door de dwangarbeid. Zij waren immers de grootste maatschappelijke bevolkingsgroepen en de Duitse opeisingen richtten zich voornamelijk op werklozen uit deze bevolkingslagen. Er werd reeds gewezen op het feit dat de maand december 1917 het grootste aantal inschrijvingen opleverde tijdens de twee volledige academiejaren. Van de 154 inschrijvingen in december kwamen 50 studenten uit een kleinhandelsmilieu, 8 studenten uit de groothandel en 3 studenten uit de horeca. Het betekent dat 40% van de studenten uit een kleinburgerlijk milieu afkomstig was. Daarvan hadden 44 studenten een leeftijd van 20 jaar of jonger, waarvan nagenoeg allen zich inschrijven als vrije leerling. Het aantal 'landbouwersstudenten' nam eveneens gevoelig toe in de maand december 1917. In totaal schreven zich 12 studenten of 8% in. Opmerkelijk is het feit dat 3 studenten een leeftijd bezaten van 30 jaar of ouder. Slechts in 7 gevallen was de student 20 jaar of jonger. Ook de industrie ontliiep de dans niet want van de 11 studenten in het academiejaar 1917-1918 dateerden 8 inschrijvingen in de maand december. Het betekent dat meer dan de helft van de studenten afkomstig was uit gezin van zelfstandigen. Bovendien verkoos een kleine 60% om zich in te schrijven aan de Handelsschool, de Landbouwschool of de Technische Scholen.¹⁰⁶ Het verklaart waarom de hogescholen nog een behoorlijk aantal studenten aantrok, ondanks de organisatorische problemen. Er mag niet vanuit gegaan worden dat iedere inschrijving gelijk stond aan het ontlopen van de verplichte arbeidstewerkstelling maar het is indicatie voor het feit dat de impact van de oorlogscontext op deze bevolkinggroepen groot was.

Besluitend kan gesteld worden dat het aandeel studenten uit het milieu van de zelfstandigen de belangrijkste vertegenwoordiger was van de totale studentenbevolking. De Vlaamsgezindheid die bestond lag in lijn met het kleinburgerlijk karakter van het activisme. Verschillende studenten wierpen zich dan ook op als voorvechters van de emancipatiebeweging. Anderzijds beïnvloedde de oorlogscontext het studentenaantal gevoelig.

5.5 Beroepen in private loondienst

In totaal werden 34 beroepstitels vastgesteld die verwezen naar een functie in loondienstverband. De omvang werd voornamelijk in de hand gewerkt door het aantal loonarbeiders met 19 studenten. Het betroffen beroepen als metser, dagloner of fabriekswerker. Verder hadden 12 studenten een vader die werkte als administratief of bedienend personeelslid. De beroepstitels verwezen naar onder meer koster, magazijnier en handelsbediende. Anderzijds verwezen 37 beroepen naar een functie als beampte, bediende of klerk. Het is niet geweten of dergelijke beroepen in overheids-, vrij beroeps- of privaat verband uitgeoefend werden, maar het geeft aan dat dergelijke beroepen werden uitgevoerd in loondienst. Afgezien van de loonarbeiders betekent het dat 52 studenten of 12% uit een milieu kwamen waarbij de vader werkte als bedienend personeelslid.¹⁰⁷

¹⁰⁶ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁰⁷ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

Het aantal studenten uit een arbeidersmilieu bleef met andere woorden beperkt. Dit werd mede in de hand gewerkt door het feit dat deze studenten vaak niet over de nodige getuigenschriften beschikten om universitaire studies aan te vangen. Daarnaast was het voornamelijk deze groep die getroffen werd door de dwangarbeid. Het verklaart de sterke Duitse antipathie en het passieve verzet onder de arbeidersbevolking sinds het uitbreken van de oorlog. Er waren dan ook nauwelijks studenten die bekend stonden als een notoir voorvechter van de vernederlandsing. Voor de grote meerderheid van de arbeidersklasse bleef de Vlaamse Hogeschool het toonbeeld van collaboratie.¹⁰⁸

5.6 Besluit

De sociale afkomst van de studenten leert dat de grote meerderheid afkomstig was uit een kleinburgerlijk milieu. Het is een vaststelling die in lijn ligt met de activistische achterban. Aangezien de beweging zich voornamelijk richtte tegen de oude machtsstructuren was het voornamelijk de middenklasse die aangesproken werd door de activistische boodschap, ten einde de oude maatschappelijke structuren te doorbreken. De inzet daartoe was de opwaardering van de Vlaamse cultuur. Het verklaart eveneens waarom verschillende studenten uit een dergelijk milieu zich opwierpen als voorvechters van de emancipatiestrijd. Zij bekommerden zich over de toestand in de Vlaamse gemeenten en de ontredde van het volk. De studenten deden dat aan de hand van literaire bijdragen of propaganda ten voordele van het activisme. Anderzijds was voornamelijk het kleinburgerlijk en de arbeidersklasse het slachtoffer van de dwangarbeid. Het verklaart waarom het verzet tegen een inschrijving aan de universiteit bijzonder groot was. Er mag aangenomen worden dat de druk van de ouders een belangrijke rem was op vele inschrijvingen en dat het aantal hoger had gelegen indien dat niet het geval was geweest.

Een gelijkaardige opmerking kan gemaakt worden van studenten uit een onderwijzersmilieu. Ook in deze gezinnen bestond een afkeer voor de Duitse inmenging in het vernederlandsingsproces, ondanks het feit dat de Vlaamsgezinde onderwijzers bijna dagelijks geconfronteerd werden met de Franstalige overheersing. Vooral de angst om hun functie te verliezen verklaart waarschijnlijk waarom een zekere terughoudendheid bestond om zichzelf of het kind in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool. Anderzijds is het opmerkelijk dat nogal wat studentenleiders of activistische studenten uit een dergelijk milieu afkomstig waren. Een overtuiging die zij vaak kracht bijzetten door een filologische richting te kiezen, wat nogal wat flamingantische studenten deden. Ongetwijfeld hadden deze studenten het flamingantisme van thuis uit meegekregen. Net zoals dat het geval was bij het kleinburgerlijk milieu lokte de sluiting van de scholen een vrij groot aantal leraars, leraressen of onderwijzerskinderen naar de universiteit. Het waren voornamelijk studenten die eveneens de Vlaamse zaak genegen waren.

Wat betreft de maatschappelijk hoger aangeschreven beroepsmilieus is een sterke ondervertegenwoordiging merkbaar. Er kwamen nauwelijks studenten uit het vrije beroepsmilieu. Vooral de maatschappelijke status verklaart waarom deze beroepsgroepen zich niet inlieten met de

¹⁰⁸ L. VANDEWEYER, 'Collaboreren en arbeiders deporteren!', p. 30.

activistische instelling die de universiteit was. Anderzijds waren de studenten uit een dergelijk milieu naar Gent gekomen om te studeren en de boodschap die het activisme verkondigde. Net als de onderwijzersstudenten verkozen ook zij een opleiding die in lijn lag met het beroep van de vader. Het waren bovendien studenten die vaak al gestudeerd hadden voor de opening van de Vlaamse Hogeschool aan de katholieke universiteit van Leuven. De ondervertegenwoordiging kenmerkte eveneens hogere ambtenaren. Slechts een heel beperkt aantal studenten had een dergelijke achtergrond. Het waren voornamelijk studenten uit de lagere ambtenarij die zich inschreven, wat opnieuw in lijn lag met de ontwikkeling van de taalstrijd. Net als de Vlaamsgezinde onderwijzers zagen zij zichzelf als een slachtoffer van de Franstalige overheersing in de vooroorlogse periode. Het uitbreken van de oorlog creëerde echter een sterke Duitse antipathie. Het verklaart vermoedelijk waarom het aantal studenten uit het overheidsmilieu beperkt bleef. Bovendien waren er nauwelijks studenten die bekend stonden als studentenleider want een groot aantal schreef zich in vanaf de opeisingen van jongeren in aantal toenamen. Hetzelfde gold voor de arbeidersklasse waar traditioneel een grote afkeer bestond ten opzicht van het activisme. Bovendien beschikten deze studenten vaak niet over de nodige getuigenschriften om hogere studies aan te vangen.

Ter afsluiting kan gesteld worden dat de studentenbevolking aan de Vlaamse Hogeschool – ondanks het feit dat het een beperkte maatschappelijke groep betrof – een goede indicator is van de maatschappelijke context tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het activisme richtte zich tegen de dominerende klasse en de dwangarbeid creëerde een afschuw voor de beweging binnen de arbeidersklasse. Het zijn elementen die de sociale afkomst van de studenten kenmerkten.

Hoofdstuk 6 Geografische herkomst

6.1 Inleiding: methodologie en afbakening

Het is interessant om de regionale herkomst van de studenten aan de Vlaamse Hogeschool dieper te analyseren omdat het een beter inzicht geeft in de manier waarop de omgeving een invloed uitoefende op het inschrijvingsgedrag van de studenten. Maar dit is allerminst een makkelijke opdracht. In 1993 wees Kari Van Horick in een studie naar het activisme te Mechelen op het feit dat het onderzoek op lokaal vlak nog in de kinderschoenen stond.¹ Een vaststelling die eveneens auteur Dirck Surdiacourt doet met betrekking tot het activisme in Aalst en Ninove in zijn recente studie over het activisme te Geraardsbergen. Vooral het ontbreken van het nodige bronnenmateriaal blijkt vaak problematisch.²

Het herleiden van de geografische afkomst van de studenten stelde alvast minder problemen dan het opsporen van de sociale afkomst. De reden hiervoor is dat het inschrijvingsregister vaak de woonplaats van de student in Gent en de woonplaats van de ouders opgaf. Op deze manier was het vrij eenvoudig om de geografische afkomst te bepalen. Er werd geopteerd om de geografische herkomst af te leiden op basis van het inschrijvingsregister en niet op basis van de geboorteakten. Het neemt niet weg dat het geboortecertificaat een uitstekend controlemiddel was. Zo was het mogelijk een realistischer beeld te schetsen van de regionale afkomst van de studenten en werden eventuele scheeftrekkingen omwille van een mogelijke verhuis tegengegaan. Enkel indien de woonplaats varieerde naar gelang het academiejaar (omdat de student zich inschreef voor verschillende jaren) werd de geboorteakte in rekening gebracht. De enige problemen betroffen bepaalde schrijfwijzes, gemeenten die ondertussen zijn opgegaan in een andere gemeente of vermeldingen waarbij het niet onmiddellijk duidelijk was tot welke provincie de gemeente behoorde. De gemeente Vorst is hiervan een voorbeeld. Het inschrijvingsregister maakte meestal een vermelding van de streek, zoals Kempen, waardoor een correcte bepaling mogelijk was. Indien dat niet het geval was, werd de geboorteakte van de student ter hand genomen.

¹ K. VAN HOORICK, 'Het activisme te Mechelen (1914-1918)', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXIV, nr. 3-4, 1993, p. 501.

² D. SURDIACOURT, 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916). Deel 1', in: *Gerardimontium*, nr. 245, september-oktober, 2012, pp. 28-29.

In totaal werden 153 steden of gemeenten³ teruggevonden voor 476 verschillende personen. Slechts in een geval was het niet mogelijk om te bepalen uit welke regio de student afkomstig was. Om een beter inzicht te krijgen in de geografische afkomst werden de deelgemeentes ondergebracht bij de hoofdgemeente. Op deze manier werd het aantal herleidt tot 111 steden en gemeenten. Er dient wel opgemerkt te worden dat hierbij geen rekening werd gehouden met het moment van de adresopgave. Vele gemeenten hadden namelijk een zelfstandig statuut ten tijde van de Eerste Wereldoorlog en werden pas toegevoegd aan een hoofdgemeente in de jaren 1970. Aaigem bijvoorbeeld werd opgenomen bij Erpe-Mere, ondanks het feit dat de gemeente pas in 1976 een deelgemeente werd. Het was een bewuste keuze om een al te ‘verbrokkelde’ weergave van de vele kleine gemeenten tegen te gaan en het risico om het algemene overzicht te verliezen. Dezelfde criteria golden voor grote steden als Gent of Antwerpen. Bij Gent werden de huidige deelgemeenten zoals Wondelgem of Oostakker opgenomen en wat betreft Antwerpen werd geen afzonderlijke opdeling gemaakt op basis van de zogenaamde districten zoals Ekeren of Merksem. Tot slot zal de voorgestelde doorlichting zich uitsluitend richten op de Vlaamse regio’s, met uitzondering van twee studenten uit Henegouwen. De buitenlandse studenten aan de universiteit zijn voorbehouden in een afzonderlijk hoofdstuk.

Ongetwijfeld hebben de vooroorlogse mobilisatiecampagnes, de wervingscampagnes ten voordele van de Vlaamse Hogeschool, het Vlaamsgezind karakter van bepaalde middelbare scholen en studentenbonden een invloed uitgeoefend op het inschrijvingsgedrag van de studenten. Hetzelfde geldt voor de oorlogsomstandigheden en de houding van de ouders. En ontegensprekelijk hebben verschillende elementen elkaar overlapt. In het kader van deze verhandeling was het echter niet mogelijk om al deze facetten te betrekken bij het onderzoek naar de verschillende regio’s want het is afhankelijk van de beschikbare bronnen en literatuur. Voor het merendeel van de regio’s waren de middelbare scholen en de studentenbonden het uitgangspunt om het inschrijvingsgedrag van de studenten te kaderen. De reden voor de keuze ligt in het feit dat de vernederlandsingsstrijd zich voornamelijk richtte op het onderwijs. Bovendien kan op deze manier getoetst worden of de studenten een verwantschap bezaten op basis van de regionale herkomst. Anderzijds was het niet mogelijk om de middelbare studies te achterhalen van elke individuele student omwille van de grote arbeidsintensiviteit. Zoals vermeld ontbreekt voor bepaalde steden ook het nodige bronnenmateriaal of literatuur. Daarom zijn regio’s als Evergem, Brussel of Kortrijk voornamelijk kwantitatief opgevat.

Kortom, op regionaal vlak kan inderdaad nog uitgebreider onderzoek verricht worden met betrekking tot de Vlaamse Hogeschoolstudenten. De uitgezette methodologie en geschetste analyses kunnen alvast een aanzet betekenen voor verder onderzoek.

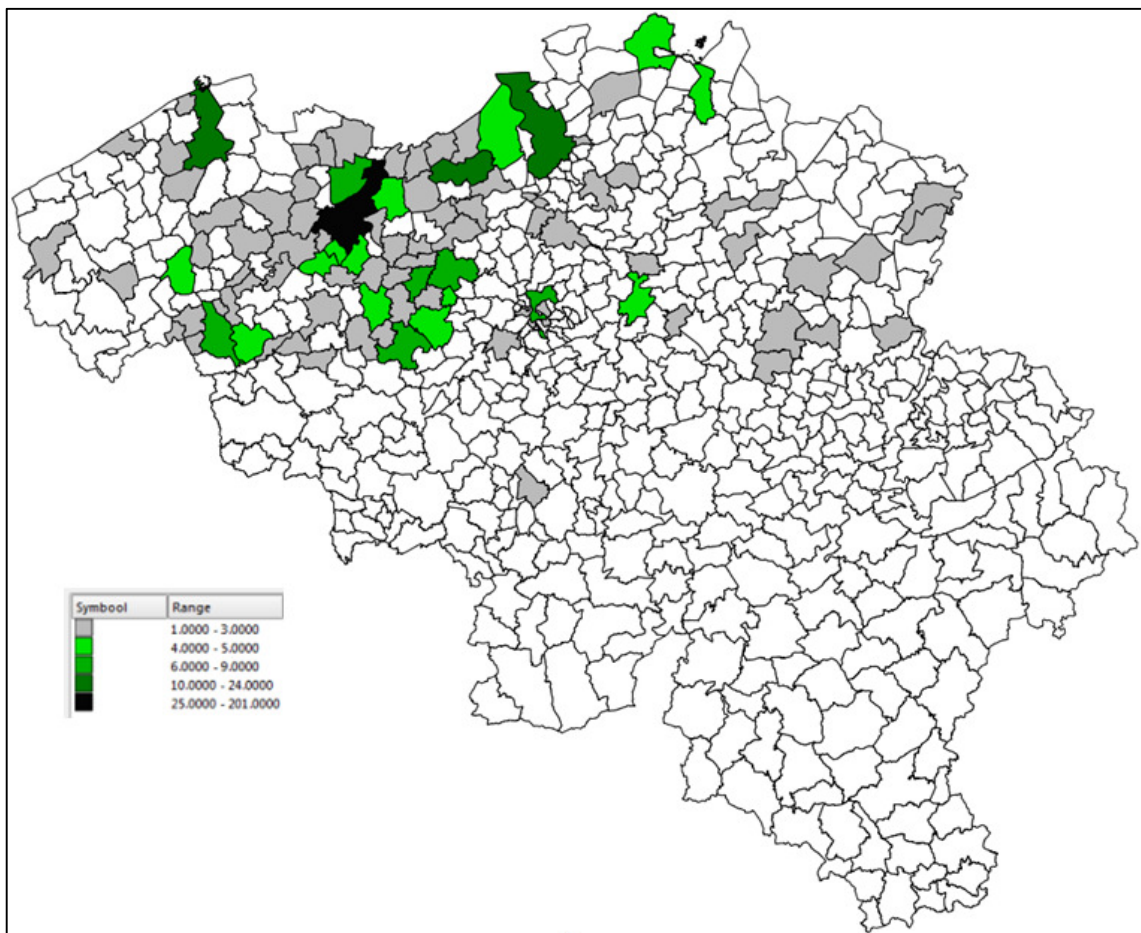
³ Een alfabetische lijst van alle steden en gemeenten is opgenomen in het *Appendix*.

6.2 Kwantitatieve analyse

6.2.1 De Vlaamse Hogeschool

Op basis van de vastgelegde criteria was het mogelijk om de gemeenten en steden weer te geven op een kaart van België.⁴ Figuur 7 toont het resultaat daarvan. Meteen springt de sterke concentratie Oost-Vlaamse gemeenten in het oog, met een totale vertegenwoordiging van 328 studenten of ongeveer 69%. De overige provincies zijn minder sterk vertegenwoordigd. Antwerpen leverde 46 studenten (10%), West-Vlaanderen 45 studenten (9%), Brabant⁵ 23 studenten (5%), Limburg 10 studenten (2%) en Henegouwen 2 studenten.⁶

Figuur 7 Geografische spreiding van studenten aan de vernederlandste universiteit Gent, 1916-1918

Bron: Inschrijvingsregister op rolnummer UAG 4A4/3 1916-1918.

⁴ Voor het samenstellen van de kaart gaat mijn dank uitdrukkelijk uit naar cartograaf Bart De Wit.

⁵ Bij de provincie Brabant zit eveneens Brussel met randgemeenten vervat.

⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

De trend die de sterke concentratie gemeenten en steden in Oost-Vlaanderen laat opmeten, zet zich met andere woorden door naar de andere provincies. Hoe verder de steden en gemeenten verwijderd lagen van Gent, hoe kleiner het aantal ingeschreven studenten. De overige studenten gaven een woonplaats op in het buitenland, met een totaal van 22 studenten (5%). Nagenoeg alle buitenlandse studenten waren Duitse militairen. Zoals gesteld kon in een geval de herkomst niet bepaald worden, wat het totaal brengt op 477 studenten. Het hoge aantal Oost-Vlaamse studenten valt voornamelijk te verklaren door de sterke vertegenwoordiging van de stad Gent met een totaal van 203 studenten of ongeveer 43% van de totale studentenpopulatie. Afgezien van de Gentse studenten waren de belangrijkste 'leveranciers' Antwerpen, Brugge, Sint-Niklaas, Aalst, Evergem, Erpe-Mere, Geraardsbergen, Kortrijk en Brussel. In totaal leverden deze steden 87 studenten of ongeveer 18% van de gehele studentenbevolking. Om deze vaststelling beter in kaart te brengen fungeert tabel 3 ter ondersteuning van figuur 7.⁷

Tabel 3 Aantal studenten Vlaamse Hogeschool per stad of gemeente, 1916-1918

<i>Nr.</i>	<i>Aantal studenten</i>	<i>Gemeente of stad</i>	<i>Provincie/Land</i>
1	203	Gent	Oost-Vlaanderen
2	23	Antwerpen	Antwerpen
3	13	Brugge	West-Vlaanderen
4	10	Sint-Niklaas	Oost-Vlaanderen
5	9	Aalst	Oost-Vlaanderen
6	7	Evergem	Oost-Vlaanderen
7	7	Erpe-Mere	Oost-Vlaanderen
8	7	Geraardsbergen	Oost-Vlaanderen
9	6	Kortrijk	West-Vlaanderen
10	5	Brussel	Brabant

Bron: UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Op basis van de vermelde vaststellingen kunnen de steden met het grootste aantal studenten opgedeeld worden in regio's. Er werd geopteerd om de steden uit tabel 3 als basis te nemen en daarna de omringende gemeenten bij het aantal op te tellen.⁸ Zoals gesteld werden deelgemeenten reeds toegevoegd aan de hoofdgemeente. De enige afwijking op de vooropgestelde methodologie betreft de regio Evergem die als een afzonderlijke regio werd aanzien, ondanks het feit dat Evergem eveneens grenst aan Gent. De omgeving van Evergem werd opgevat als het Meetjesland. In het geval van Erpe-Mere werd de gemeente toegevoegd aan de regio Aalst.

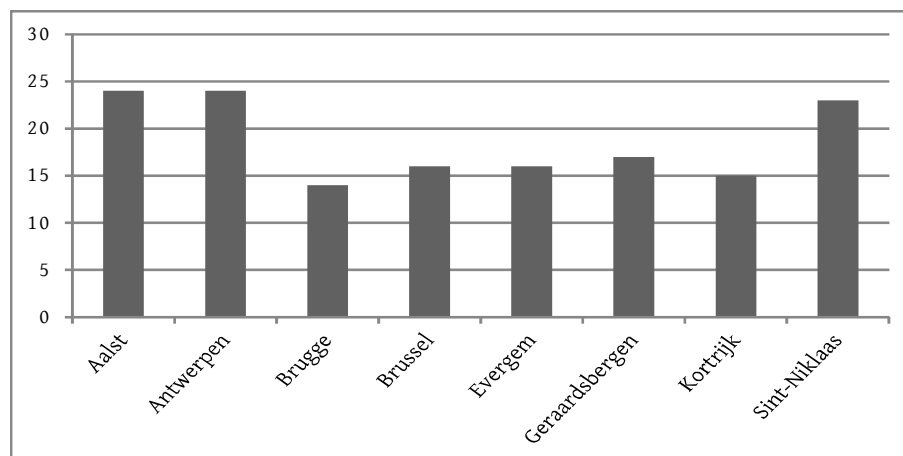
Volgens de vastgelegde criteria was het aantal studenten per regio als volgt verdeeld: 218 studenten uit van Gent, 24 uit Antwerpen, 24 uit Aalst, 23 uit Sint-Niklaas, 17 uit Geraardsbergen, 16 uit Evergem, 16 uit Brussel, 15 uit Kortrijk en 14 uit Brugge. Afgezien van Gent toont figuur 8 het

⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁸ Er werd geopteerd voor deze keuze omdat het opdelen in streken geen oplossing bood. De Denderstreek bijvoorbeeld omvat een uitgestrekt gebied waardoor een aantal steden te ver verwijderd lagen van de kern die onderzocht werd. Hetzelfde gold voor de Leiestreek of de Scheldestreek bijvoorbeeld. Bovendien vormt een dergelijke opdeling het probleem dat sommige steden in beide gebieden vallen, wat een correcte analyse in de weg stond.

uiteindelijke resultaat van de opdeling. Er zijn met andere woorden minder uitgesproken verschillen tussen de overige regio's. Naast Gent zijn de belangrijkste steden waaruit de studenten kwamen Antwerpen, Aalst en Sint-Niklaas. In totaal werden 367 studenten opgedeeld of 77% van het totale studentenbestand.⁹

Figuur 8 Regionale herkomst Vlaamse Hogeschoolstudenten, 1916-1918

Bron: UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

De analyse maakt duidelijk dat de regionale afkomst van de studenten beperkt bleef tot slechts enkele regio's, namelijk negen gebieden die voornamelijk verantwoordelijk waren voor de totale studentenbevolking. Het uitgangspunt is dat de meerderheid van de studenten een zekere verwantschap bezaten op basis van hun regionale afkomst, zoniet elkaar persoonlijk kenden.

6.2.2 Academiejaar 1913-1914

Het blijkt dat de meerderheid van de Vlaamse Hogeschoolstudenten voornamelijk uit een beperkt aantal regio's kwam, terwijl andere Belgische gebieden nauwelijks studenten leverden. Het is de vraag in welke mate de Vlaamse Hogeschool op dit vlak afweek ten opzichte van een andere periode. Vandaar de keuze om het aantal studenten uit 1916-1918 te plaatsen ten opzichte van de vooroorlogse periode, met name het academiejaar 1913-1914. Er werd reeds gewezen op het hoge aantal buitenlandse studenten dat zich toen inschreef. Om een correcte analyse te maken werden enkel de Vlaamse studenten uit 1913-1914 in rekening gebracht om de vergelijking te maken. De analyse gebeurde aan de hand van gelijke criteria, namelijk door een kern te bepalen en de omliggende gemeenten toe te voegen. Kanttekening is dat het gebruikte inschrijvingsregister van

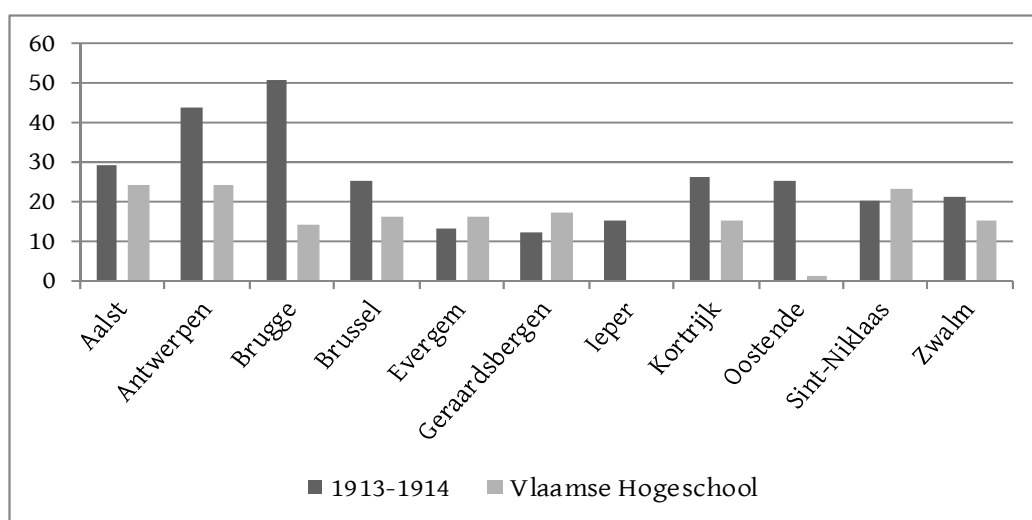
⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. In alfabetische volgorde zonder deelgemeenten: Aalst: 24 (Aalst: 9, Denderleeuw: 4, Dendermonde: 2, Erpe-Mere: 7, Haaltert: 1 en Lede: 1), Antwerpen: 24 (Antwerpen: 23 en Wijnegem: 1), Brugge: 14 (Brugge: 13 en Jabbeke: 1), Brussel: 16 (Brussel: 5, Etterbeek: 2, Schaarbeek: 2, Sint-Gillis: 3, Sint-Jans-Molenbeek: 2 en Sint-Pieters-Leeuw: 2), Evergem: 16 (Evergem: 7, Aalter: 1, Assenede: 1, Eeklo: 2, Kaprijke: 1, Nevele: 2, Zomergem: 2), Gent: 218 (Gent: 203, De Pinte: 4, Destelbergen: 2, Lochristi: 3, Merelbeke: 4, Sint-Martens-Latem: 1, Wachtebeke: 1) Geraardsbergen: 17 (Brakel: 2, Geraardsbergen: 7, Herzele: 3, Lierde: 1, Ninove: 4), Kortrijk: 15 (Harelbeke: 2, Kortrijk: 6, Kuurne: 1, Menen: 1, Wevelgem: 1 en Zwevegem: 4), Sint-Niklaas: 23 (Sint-Niklaas: 10, Beveren-Waas: 5, Lokeren: 2, Moerbeke-Waas: 1, Sint-Gillis-Waas: 1, Stekene: 1 en Temse: 3).

1913-1914 enkel de geboorteplaats weergeeft van de student en de bepaling bij de Vlaamse Hogeschoolstudenten gebeurde op basis van de opgegeven woonplaats tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De regionale spreiding van studenten die zich inschreven in 1913-1914 geeft aan dat Oost-Vlaanderen de voornaamste provincie was waaruit de Vlaamse studenten afkomstig waren. In totaal kwamen 399 studenten uit de provincie op een totaal van 661 of ongeveer 60%. Het blijkt dus dat net zoals de Vlaamse Hogeschoolstudenten het merendeel uit de provincie Oost-Vlaanderen kwam. Verder was voornamelijk de vertegenwoordiging van West-Vlaamse studenten opvallend, met 149 studenten of 22% van het totaal aantal Vlaamse studenten. Op dat vlak wijkt de Vlaamse Hogeschool af van 1913-1914 met een aantal van 9%. De provincies Antwerpen en Brabant blijven nagenoeg stabiel met 56 Antwerpse studenten of 8% en 31 Brabantse studenten of 5% in 1913-1914. Dit geldt eveneens voor de provincie Limburg met 12 studenten in 1913-1914 of 2% van de totale omvang Vlaamse studenten. Kortom, beide periodes kennen nagenoeg een gelijke trend, tenzij het aantal West-Vlaamse studenten dat fors in omvang afnam ten tijde van de Vlaamse Hogeschool.¹⁰

Gent was in 1913-1914 de voornaamste leverancier met 203 studenten of ongeveer 31%. Indien de omliggende gemeenten in rekening worden gebracht komt het aantal op 246 studenten of 37% van het aantal Vlaamse studenten in 1913-1914. In dat opzicht wijkt 1913-1914 weinig af van de Vlaamse Hogeschool. Het betekent eveneens dat 63% van de Vlaamse studenten in 1913-1914 niet uit de omgeving van Gent kwamen. Afgezien van Gent maakt figuur 9 een regionale vergelijking tussen de jaren 1913-1914 en 1916-1918.¹¹

Figuur 9 Regionale afkomst studenten 1913-1914 en Vlaamse Hogeschool 1916-1918

Bron: UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Wat opvalt is dat de periode 1913-1914 eveneens bestaat uit een aantal specifieke regio's die verantwoordelijk waren voor de totale omvang Vlaamse studenten. De voornaamste gebieden zijn de volgende: Brugge, Antwerpen, Aalst, Kortrijk en Oostende. Elk van deze steden leverden minstens

¹⁰ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹¹ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

25 studenten. Dit geeft een totaal van 175 studenten of ongeveer een vierde van de studenten in 1913-1914. Andere belangrijke regio's waren Brussel, Ieper, Sint-Niklaas en Zwalm.¹² De regio Zwalm wijkt enigszins af van de vastgelegde criteria omdat geen enkele student zich inschreef uit de gemeente, maar bij de analyse viel het op dat een aantal studenten uit het centrale deel van de Vlaamse Ardennen kwamen.

Het blijkt dat de voornaamste regio's uit 1913-1914 opnieuw het merendeel van de studenten leverden aan de Vlaamse Hogeschool. Enkel wat betreft de West-Vlaamse steden is een duidelijke terugval merkbaar. Nagenoeg geheel West-Vlaanderen lag immers in oorlogsgebied tijdens de oorlog. Het verklaart waarom Ieper of Oostende nauwelijks of geen studenten telde in 1916-1918. In het geval van Kortrijk is dat minder het geval want het aandeel Kortrijkse studenten blijft ongeveer gelijk tussen beide periodes. Wanneer de aantallen geplaatst worden ten opzichte van het totale studentenbestand, kennen de regio's Antwerpen en Zwalm een terugval. Anderzijds is er een lichte stijging van studenten uit de omgeving van Geraardsbergen, Evergem en Sint-Niklaas aan de Vlaamse Hogeschool. De overige regio's kenmerken zich door een nagenoeg gelijke verdeling.

De vergelijking tussen de vooroorlogse periode en de Vlaamse Hogeschool toont aan dat het niet ongebruikelijk was dat studenten voornamelijk uit een specifiek aantal gebieden kwamen die in de grote nabijheid van de Gentse universiteit lagen. Het betekent echter niet dat de aard van inschrijving gelijklopend was want de oorlogsomstandigheden en het felle protest van de publieke opinie waren elementen die niet aanwezig waren in de vooroorlogse periode. Bovendien was het aantal studenten dat de studies verderzetten aan de Vlaamse Hogeschool uiterst miniem. In totaal waren 20 studenten uit 1913-1914 opnieuw ingeschreven aan de Vlaamse Hogeschool.¹³ Het geeft aan dat de Vlaamse Hogeschool een nagenoeg nieuwe studentenbevolking verwelkomde.

6.3 De dominantie van Gentse studenten

In totaal waren 218 Vlaamse Hogeschoolstudenten woonachtig in de omgeving van Gent, ongeveer 46% van de totale studentenbevolking. Daarmee was Gent de belangrijkste leverancier van studenten. De meerderheid van de Gentse studenten was afkomstig uit de Arteveldestad met 164 inschrijvingen. Verder kwamen 15 studenten uit Ledeberg, 8 uit Sint-Amandsberg en 6 uit Gentbrugge. De overige studenten waren afkomstig uit de omgeving van Gent.

¹² UAG 4A4/3 1913-1914, inschrijvingsregister op rolnummer. In alfabetische volgorde zonder deelgemeenten: Aalst: 29 (Aalst: 9, Denderhoutem: 2, Dendermonde: 10, Erpe: 3, Lebbeke: 3, Moorsel: 1 en Oudegem: 1), Antwerpen: 44 (Antwerpen: 30, Berchem: 5, Deurne: 1, Hoboken: 1, Lillo: 1, Mortsel: 1, Schoten: 2, Wijnegem: 2 en Zwijndrecht: 1), Brugge: 51 (Brugge: 42, Aatrijke: 1, Dudzele: 1, Loppem: 3, Oostkamp: 3 en Ruddervoorde: 1), Brussel: 25 (Brussel: 11, Anderlecht: 2, Elsene: 2, Etterbeek: 2, Koekelberg: 1, Kuregem: 1, Laken: 1, Ruisbroek: 1 en Schaarbeek: 4), Evergem: 13 (Evergem: 0, Aalter: 3, Eeklo: 2, Lovendegem: 1, Maldegem: 3, Nevele: 1, Waarschoot: 1, Zelzate: 1, Zomergem: 1), Gent: 246 (Gent: 203, Afsnee: 1, Destelbergen: 1, Deurle: 1, Gentbrugge: 8, Ledeberg: 17, Lochristi: 2, Lovendegem: 2, Mariakerke: 1, Melle: 1, Merelbeke: 2, Oostakker: 1, Sint-Amandsberg: 7, Wondelgem: 1), Geraardsbergen: 12 (Geraardsbergen: 9, Nederbrakel: 1 en Ninove: 2), Ieper: 15, Kortrijk: 26 (Kortrijk: 15, Gullegem: 1, Harelbeke: 1, Kuurne: 2, Lendeledede: 2, Menen: 2, Moorsele: 1, Wevelgem: 1 en Zwevegem: 1), Oostende: 25, Sint-Niklaas: 20 (Sint-Niklaas: 4, Belsele-Waas: 1, Beveren-Waas: 1, Doel: 1, Lokeren: 7, Moerbeke-Waas: 2, Nieuwenkerken-Waas: 1, Temse: 2 en Waasmunster: 1) en Zwalm: 21 (Erwtegem: 1, Gavere: 1, Mullem: 1, Nederzwalm: 1, Oudenaarde: 10, Zingem: 1, Zottegem: 6).

¹³ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

De Gentse studenten kwamen overwegend uit de kleine burgerij, met 92 studenten. Daarnaast kwamen 9 studenten uit een landbouwersfamilie en 8 studenten uit een industriemilieu. Uit de overheid kwamen 41 studenten. Ongeveer de helft daarvan had een vader die werkte bij de politie of de spoorwegen. Opvallend is dat slechts 11 studenten uit een onderwijzersgezin kwamen. In 12 gevallen oefende de vader een vrij beroep uit. De meerderheid kwam uit een kunstzinnig milieu en amper 1 student was een dokterszoon. Verder waren er 15 studenten van wie de vader in loondienst werkte. Het aantal lag ongetwijfeld hoger aangezien 25 studenten een vader hadden die werkte als bediende of klerk. In 16 gevallen kon niet achterhaald worden wat de beroepstitel was.¹⁴ Afgaande op de beroepstitels kan gesteld worden dat de studenten uit de omgeving van Gent voornamelijk uit een kleinburgerlijk milieu kwamen of de lagere sociale klassen. De hoger aangeschreven sociale groepen leverden nauwelijks studenten.

De studiekeuzes lagen in het verlengde van de sociale afkomst. Er was een overwicht merkbaar van de faculteit Wijsbegeerte en Letteren met 74 studenten en verder trokken vooral de Technische Scholen met 57 inschrijvingen en de Handelsschool met 35 inschrijvingen Gentse studenten aan. Daarmee was ongeveer 76% van het aantal Gentse studenten ingeschreven. Het geeft aan dat het overige studieaanbod de Gentse studenten allerminst aanspraak. Slechts 8% van de Gentse studenten verkoos bijvoorbeeld een geneeskundige richting en 5% een opleiding in de rechten.

6.3.1 Het eerste academiejaar

Het is opmerkelijk dat het aantal Gentse studenten in het eerste academiejaar eerder beperkt bleef, namelijk 46 studenten of 33% van de totale studentenbevolking.¹⁵ Daar waren 30 studenten bij die zich pas inschreven eind november, met 8 inschrijvingen die dateerden vanaf 22 februari 1917.¹⁶ Het betekent dat de meerderheid in het openingsjaar niet afkomstig was uit de omgeving van Gent. Bovendien houdt de analyse rekening met de woonplaats tijdens de Eerste Wereldoorlog. In totaal waren 12 studenten uit de Gentse omgeving niet geboren in de regio Gent. Dit was voornamelijk te wijten aan het feit dat het reeds oudere studenten¹⁷ betroffen die werkten, een familielid hadden die verbonden was aan de Vlaamse Hogeschool of studeerden te Gent.¹⁸ De felle tegenstand van de

¹⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer: Reimond Moerman (De Pinte), Reimond Rens, Guido Irmen, Hendrika Mahy, Oscar De Neve, Juliaan Talloen, Gaston De Craene, Jozef Sack, Richard Minne, Reynold Van Malleghem, Antoon Thiry, Jozef Cantré, Robrecht Rens, Frans Naudts, Fernand Van Goethem, Juliaan De Vreese, Omer Vandenhoeck, Noël Smets, Firmin Parasie, Marcel Stepman, Achilles Deseyn, Maurits Callewaert, Louis De Schepper, Edmond Meier, Maurits Horion, Charles Rogghe, Jan Verbeeke, Polydore Grootaert, René Van Waes, Gaston Mahy, Lodewijk Haghenbeek, Anne Hoos, Hildward Van Der Spurt, Wilhelmina Godée-Molsbergen, Fernand Van Hoecke, Herman Van Overbeke, Julius Grootaert, Victor De Préez (Gent), Reimond De Clercq (Gentbrugge), Aloïs Van Den Borre, André Van Maercke (Ledeberg), Karel Van Acker (Lochristi), Leo Verhauwen (Munte), Aurelius Cattoir, Jan Brynseels (Sint-Amansberg) en Stanislas Paelinck (Zevergem).

¹⁶ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁷ De gemiddelde leeftijd lag rond de 25 jaar.

¹⁸ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer: Jan Bruynseels (Anderlecht), Noël Smets (Antwerpen), Reynold Van Malleghem (Beveren), Polydore Grootaert (Deinze), Edmond Meier (Doornik), Fernand Van Hoecke (Doornik), Anne Hoos (Giessen, Duitsland), Wilhelmina Godée-Molsbergen (Leiden, Nederland), Antoon Thiry (Leuven), Fernand Van Goethem (Lokeren), Hildeward Van Der Spurt (Sint-Niklaas), Juliaan Talloen (Zottegem).

Gentse bevolking en het weigerende professoraat hebben ongetwijfeld een invloed uitgeoefend op het aantal inschrijvingen.

De ondervertegenwoordiging van Gentse studenten in het eerste jaar bleek onder andere uit het aantal pioniers, met name studenten die zich inschreven rond de opening van het academiejaar. In totaal waren 11 studenten ingeschreven voor aanvang van het academiejaar op 24 oktober 1916: Reimond Rens, Guido Irmen, Hendrika Mahy, Aurelius Cattoir, Oscar De Neve, Karel Van Acker, Juliaan Talloen, Gaston De Craene, Jozef Sack, Richard Minne en Reynold Van Malleghem. Verder waren enkele studenten ingeschreven kort na de opening van de Vlaamse Hogeschool: Antoon Thiry, Jozef Cantré, Robert Rens, Frans Naudts, Fernand Van Goethem en Juliaan De Vreese.¹⁹ De meerderheid van de Gentse pioniers was afkomstig uit een onderwijzers-, kunstenaars- of kleinburgelijk milieu.²⁰ Nogal wat studenten hadden banden met *Jong-Vlaanderen*. Het verklaart eveneens de lage opkomst van studenten uit Gent want de marginale organisatie kon slechts terugvallen op een beperkte basis.

Bij de opening van de Vlaamse Hogeschool organiseerde *Jong-Vlaanderen* de treinreis van de studenten uit verschillende regio's. Door de geïsoleerde ligging was Gent immers moeilijk bereikbaar. Bij de aankomst verkregen de studenten van Jong-Vlaming Reimond Rens, de eerste ingeschreven student aan de Vlaamse Hogeschool, een gedrukte adressenlijst om een kamer te kunnen zoeken.²¹ In de avond werden de studenten verwelkomd door Marcel Minnaert in een lokaal op de Vrijdagsmarkt en de volgende ochtend woonden de meeste pioniers de plechtige opening bij van de Gentse *Alma Mater* in de Volderstraat.²² De 19-jarige Gentenaar Reimond Rens bleek dus een rol te vervullen in de organisatie bij aanvang van het academiejaar. Het benadrukte zijn flamingantisme. Dit was niet verwonderlijk want zijn twee jaar oudere broer Robert Rens, die zich inschreef op 7 november 1916, was een van de stichtende leden van *Jong-Vlaanderen*. Dat was eveneens het geval voor Antoon Thiry die zich inschreef op 27 oktober 1916. Jong-Vlamingen Robert Rens en Thiry waren bovendien leraren aan Rijksmiddelbare School te Gent.²³ Ook vader Ferdinand Rens speelde een rol want hij was bediende in de leeszaal van de universiteitsbibliotheek en 's avonds was hij bediende in de studiezaal van de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen.²⁴

Een gelijkaardig verhaal betrof de inschrijving van Oscar De Neve die net als de broers Rens en Thiry gelieerd was aan *Jong-Vlaanderen*. Bij de oprichting van het *Nationaal Vlaamsch Studentenverbond* in 1916 hadden De Neve en Minnaert namelijk de leiding genomen over de Gentse afdeling.²⁵ Als ondervoorzitter van het NVS had De Neve mede het standpunt van de Vlaamse studenten aan de Haverse regering op 12 juni 1916 verwoord. De tekst benadrukte dat de studenten het recht hadden om te studeren.²⁶ De inschrijving van de 22-jarige treinwachterszoon²⁷ De Neve lag met andere

¹⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁰ Geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²¹ M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', p. 9.

²² W. MOENS, 'Het activistisch avontuur en wat er op volgde', p. 16.

²³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 20 en p. 48.

²⁴ BS Gent (1897) GA 614, Raymond Alfred Ferdinand Rens; UBG Hs.III.23 Documenten betreffende de Wereldoorlog 1914-1918: Bedienden vereniging 's Rijks universiteit en M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', p. 16.

²⁵ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 148.

²⁶ *De Vlaamsche hogeschool te Gent, 1916-1918: verweerschrift van het Gentsch studentencorps Hou ende Trou*, Gent: Plantijn, 1919, pp. 14-17.

woorden in het verlengde van zijn engagement bij de start van de mobilisatiecampagne. Bovendien schreef De Neve zich in voor de tweede kandidatuur Germaanse filologie, een richting die populair was bij flamingantische studenten. De eerste kandidatuur had hij reeds met vrucht afgelegd aan de Gentse universiteit in 1913-1914.²⁸ Andere oudere pioniersstudenten waren de 25-jarige Richard Minne of 26-jarige Jozef Cantré. Het waren jonge kunstenaars die de boodschap van het activisme voorstonden.²⁹ Bovendien waren Minne en Cantré de eerste vrije studenten aan de vernederlandse universiteit en een cursus kunstgeschiedenis volgden.³⁰

De inschrijvingen van broer en zus Mahy waren eveneens Jong-Vlaams geïnspireerd. De 21-jarige regentes Hendrika 'Jet' Mahy³¹ was de eerste ingeschreven meisjesstudent op 10 oktober 1916. Haar oudere broer Gaston Mahy liet zich inschrijven op 4 december om zijn vooroorlogse ingenieursopleiding verder te zetten in het tweede jaar.³² Beide studenten waren vertrouwelingen van Jong-Vlaming Marcel Minnaert. Gaston Mahy werd assistent van Minnaert en Jet Mahy onderhield een intieme relatie met de docent natuurwetenschappen. Bovendien was Hendrika Mahy verloofd met Rudy Hoffmann die uitgeweken was naar de Verenigde Staten. Hij was de zoon van rector Peter Hoffmann.³³

Het vernieuwingsideaal dat de Vlaamse Hogeschool uitdroeg motiveerde zowel Hendrika als Gaston Mahy om zich in te schrijven. Een overtuiging die de autoritaire Franstalige vader Leo Mahy, een ketelmaker³⁴, overigens nooit had begrepen.³⁵ Het bleek onder meer uit de studieresultaten want Hendrika Mahy slaagde voor de eerste kandidatuur natuurwetenschappen in juli 1917 en Gaston Mahy deed hetzelfde voor het tweede jaar ingenieur in juli 1918.³⁶ Broer en zus Mahy waren weliswaar lid van het GSC maar zouden er geen belangrijke rol spelen. Hun engagement lag eerder in het Gentse activisme met de overtuiging dat het onderwijs de sleutel was voor de ontvoogding van Vlaanderen. Gaston Mahy bekleeg zich bijvoorbeeld in het studententijdschrift *Aula* over het egoïsme dat aanwezig was bij vele studenten, terwijl de eendracht centraal diende te staan. Volgens Mahy was het te wijten aan het secundair onderwijs dat nog een lange weg had af te leggen: *“Sommigen hadden verwacht, dat de jongenlingschap van 't eerste jaar der vervlaamschte Hoogeschool zou hebben uitgeblonken door eenige der in Vlaanderen broodnodige hoedanigheden; dat ze zich scherp zou hebben afgeteekend op den grijzen achtergrond der jaren van verdoofd nationaal gevoel [...] Hoe belachelijk schijnt deze voorstelling in 't licht der werkelijkheid! Van 'n jongelingschap is geen sprake; wel van jonge lieden. De 'beste makkers' uit m'n jaar staan wel ieder op het egoïstisch, afzonderend standpunt. De studenten van nu, zoo*

²⁷ BS Gent (1894) GA 2987, Oscar Josephus De Neve.

²⁸ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-85.

²⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 171.

³⁰ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

³¹ Volgens de geboorteakte betreft het Henrica Mahy zonder 'k' maar het inschrijvingsregister vermeldt Hendrika. BS Gent (1895) GA 2085, Henrica Emma Mahy en UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer, Hendrika Mahy (47453). Vermoedelijk vernederlandse ze haar naam om haar flamingantisme kracht bij te zetten. Het is overigens een opmerking die voor de meerderheid van de studenten gold.

³² UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

³³ L. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, p. 128 en p. 131.

³⁴ BS Gent (1892) GA 3690, Gaston Eduardus Mahy.

³⁵ L. MOLENAAR, *op. cit.*, p. 128 en p. 131.

³⁶ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-85.

wel die van vroeger, zijn arrivisten, bekommerd om de eigen toekomst en met bijvoorbeeld niet meer besef van de 'geestelijke gemeenschap' dan de arme drommels, die in vervlogen tijden als Flaminganten in de Fransche universiteit verloren liepen".³⁷ De denkbeelden van Jong-Vlaming Gaston Mahy lagen met andere woorden in lijn van de activistische boodschap. Bij de radicalisering van het activisme tijdens 1917 evolueerden eveneens Gaston en Hendrika Mahy³⁸ in dezelfde richting en werden bestuursleden van de *Jong-Vlaamsche Wacht*, een door de Gentse student Reiner Ysabee³⁹ opgerichte organisatie die de radicale lijn van het activisme predikte. Ook andere Gentse pioniers werden lid van beweging, zoals Reimond Rens en Frans Naudts^{40, 41}.

Het is opvallend dat er nauwelijks Gentse studenten waren die zich opwierpen tot studentenleider. De 21-jarige student Fernand Van Goethem was enigszins een uitzondering. Als student in de tweede voorbereidende kandidatuur rechtswetenschappen stond Van Goethem in voor de rubriek 'Geestelijke Stromingen' in de eerste jaargang van het studentenblad *Aula*.⁴² Van Goethem zette met andere woorden zijn studies verder. Hetzelfde deed de 23-jarige douanierszoon Guido Irmen.⁴³ Hij had de eerste kandidatuur natuurwetenschappen met vrucht beëindigd in 1913-1914 te Gent en zette dat elan verder tijdens de oorlog. Hij slaagde voor de tweede kandidatuur in juli 1917 en voor het eerste doctoraat in juli 1918, telkens met minstens onderscheiding. Irmen was weliswaar lid van het GSC maar zou zich tijdens de Vlaamse Hogeschoolperiode niet laten opmerken in de studentenvereniging of het Gentse activisme.⁴⁴

Zoals vermeld dateerden 30 Gentse inschrijvingen vanaf 23 november 1916. In totaal waren daar 20 vrije studenten bij die voornamelijk uit een klein burgerlijke milieu kwamen. Het vermoeden bestaat dat enkele studenten zich inschreven om de dwangarbeid te ontlopen. Vanuit een democratiserend oogpunt had de universiteit immers beslist om vanaf december vrije studenten toe te laten. Het betroffen overwegend jeugdige inschrijvingen want 17 studenten waren 20 jaar of

³⁷ Het vermelde citaat uit *Aula* geeft als initialen 'G.M.', wat vermoedelijk verwees naar Gaston Mahy. Het was alvast de enige student waarnaar de initialen konden verwijzen en voor zover geweten heeft het studentenblad nooit artikels uitgegeven van personen die niet gelieerd waren aan de Vlaamse Hogeschool. Bovendien was de reactie een eenmalige bijdrage van 'G.M.'. Het is een andere indicatie dat het Gaston Mahy betreft want de student maakte nooit deel uit van het *Aula*-bestuur. *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, jg. 1, nr. 9, 15 mei 1917, pp. 169-171.

³⁸ Uiteindelijk werd Gaston Mahy veroordeeld tot 7 jaar opsluiting voor zijn activistisch engagement in mei 1919. Hendrika Mahy ging na de oorlog haar verloofde achterna in de Verenigde Staten na een kort verblijf in de gevangenis. Rond deze periode schreef ze in haar dagboek: "Daar prijkt de Tempel der Wetenschap nu eenzaam en verlaten, gereed om bestormd te worden door de heersers van weleer". J. MONBALLYU, 'Repressie met maat? De omvang en de chronologie van de strafrechtelijke repressie van het Vlaamse burgeractivisme na de Eerste Wereldoorlog (studentenversie)', p. 13, p. 34 en L. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, p. 137.

³⁹ BS Gentbrugge (1898) GA 266 en UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer. De 19-jarige schilderszoon René Gaston Ysabee uit Gentbrugge schreef zich in op 5 december 1917 als vrije leerling ingenieur burgerlijke bouwkunde.

⁴⁰ Frans Naudts behoorde tot de activistische kern van de Vlaamse Hogeschoolstudenten. Hij was actief binnen het *Gentsch Studentencorps* maar eveneens in niet-universitaire organisaties. Naudts werd onder meer voorzitter van de *Jongelieden-Afdeeling* van het ANV en stuurde de afdeling in de richting van het activisme. D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006, p. 190.

⁴¹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 227.

⁴² UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, 1917.

⁴³ BS Gent (1893) GA 1861, Guido Raoul Firminus Irmen.

⁴⁴ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeren*, pp. 76-85.

jonger en de meerderheid volgde de cursus kunstgeschiedenis. Anderzijds zijn er aanwijzingen dat niet alle latere inschrijvingen gerelateerd waren aan de dwangarbeid. Onder meer de inschrijving van Gaston Mahy gaf daar een indicatie van. Hetzelfde geldt voor de 17-jarige dochter van hoogleraar Evarist Godée-Molsbergen. Wilhelmina Godée-Molsbergen was ingeschreven op 23 november 1917. Hoogstwaarschijnlijk lag de inschrijving in het verlengde van het engagement van haar vader.⁴⁵ Ook de 19-jarige onderwijzerszoon⁴⁶ Firmin Parasié was ingeschreven op 28 november 1916 voor de eerste kandidatuur Germaanse filologie. Parasié was reeds aan het Koninklijk Atheneum te Gent een leidsman geweest van de flamingantische leerlingenkring.⁴⁷ Tot slot springt de inschrijving van activist Hildeward Van Der Spurt in het oog op 24 januari 1917.⁴⁸ De 38-jarige tandarts en student geneeskunde schreef zich in als overtuigd flamingant en was onder meer een voorman van de Gentse ANV-tak.⁴⁹

Besluitend kan gesteld worden dat het eerste academiejaar van de Vlaamse Hogeschool een beperkt aantal studenten aantrok uit de omgeving van Gent. Dat is opmerkelijk gezien de universiteit gelegen was in de Arteveldstad. Ongetwijfeld heeft de sterke tegenkanting van de publieke opinie en het ontslagnemend professoraat druk gelegd op de Gentse studenten. Het verklaart waarom een vrije groot aantal banden had met de radicale beweging *Jong-Vlaanderen* of de inschrijving flamingantisch geïnspireerd was. De invloed van voorman Marcel Minnaert had daar ongetwijfeld een belangrijk aandeel in. Anderzijds namen een aantal Gentse studenten de opportuniteit om de studies verder te zetten. Het vermoeden bestaat dat eveneens een aantal jonge studenten zich inschreven om de dwangarbeid te ontlopen maar het aantal bleef gering.

6.3.2 Het tweede academiejaar

In het tweede jaar van de Vlaamse Hogeschool steeg het aantal Gentse studenten gevoelig tot 201 inschrijvingen of 42% van de totale studentenbevolking. Het betekende met andere woorden dat het aantal studenten meer dan verviervoudigde ten opzichte van het openingsjaar. In totaal waren 33 studenten uit het openingsjaar opnieuw ingeschreven. Onder meer de flamingantische studenten Reimond en Robert Rens, Naudts, Cantré, Minne, Gaston en Hendrika Mahy, Talloen, Van Der Spurt, Sack, Van Malleghem en Thiry behoorden daartoe. De maand oktober telde alvast een totaal van 40 Gentse inschrijvingen. Anderzijds betekent het dat maar liefst 80% later ingeschreven was. Daarvan dateerden 153 inschrijvingen na 19 november 1917 met een overwicht aan vrije leerlingen. Er bestaat dus een sterke discrepantie tussen de twee volledige academiejaren.⁵⁰

Vandaar het belang om het inschrijvingsgedrag van de Gentse studenten uit 1917-1918 aan een analyse te onderwerpen. Figuur 10 geeft een overzicht van het aantal wekelijkse inschrijvingen aan de Vlaamse Hogeschool eind 1917 en suggereert dat sinds de sluiting der scholen eind november 1917 het aantal inschrijvingen gestaag toenam. Gezien de universiteit geen inschrijvingen aannam

⁴⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁴⁶ BS Gent (1897) GA 3044, Firminus Petrus Josephus Parasié.

⁴⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006, pp. 384- 385.

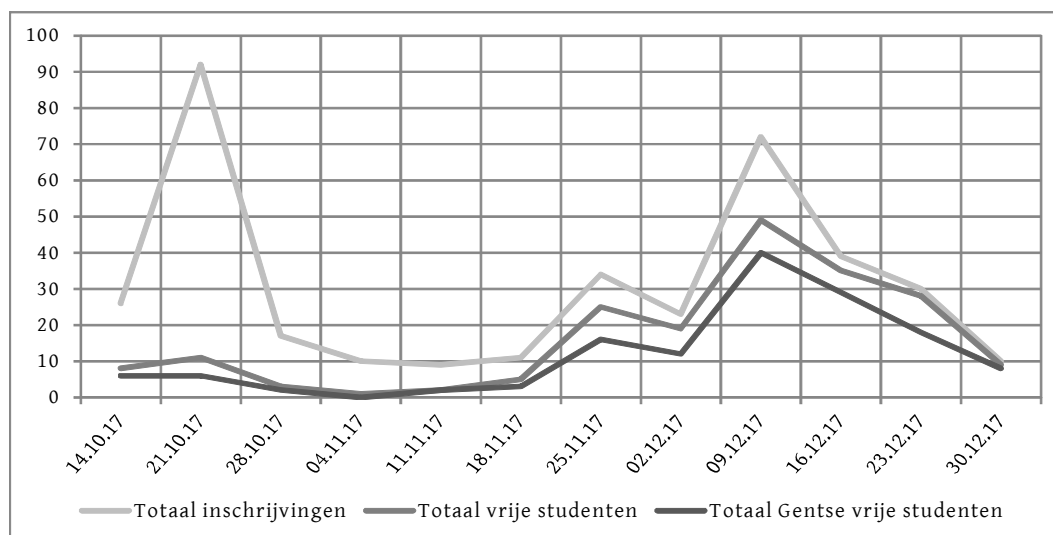
⁴⁸ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer

⁴⁹ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 147 en p. 223.

⁵⁰ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

op zondag werd deze dag als uitgangspunt genomen.⁵¹ Het is opmerkelijk dat het aantal vrije Gentse studenten nagenoeg een gelijkaardige evolutie kent als het totale aantal vrije studenten. Daarmee was de regio Gent de belangrijkste leverancier wat betreft vrije inschrijvingen. De omvang bleef tot de sluiting van de scholen beperkt maar kende een sterke stijging in de maand december.

Figuur 10 Wekelijks aantal inschrijvingen Vlaamse Hogeschool 1917, 14 oktober – 30 december

Bron: UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

In de maand oktober 1917 schreven zich 141 studenten in aan de Vlaamse Hogeschool. Daarmee was het totale aantal van het openingsjaar reeds overschreden. In totaal waren daar 28% Gentse studenten bij die overwegend uit een kleinburgerlijk milieu kwamen. Slechts enkele beroepstitels verwezen naar een zeker opleidingsniveau, met name notaris, magistraat, apotheker, twee onderwijzers en professor. De gemiddelde leeftijd van de Gentse studenten uit oktober was 22,7 jaar, met 20 jongeren die een leeftijd hadden van 20 jaar of jonger. Net zoals in het openingsjaar schreven de studenten zich voornamelijk in op regelmatige basis. Ongeveer 11 studenten schreven zich namelijk in als vrije student aan de Handelsschool of een cursus kunstgeschiedenis. De maand oktober 1917 ligt wat betreft de Gentse studenten dus in lijn met de vaststellingen uit het openingsjaar. Het aantal bleef eerder beperkt ten opzichte van het totale studentenbestand en het aantal vrije inschrijvingen was gering.⁵²

Vanaf november 1917 is er een duidelijke breuk merkbaar. In totaal schreven zich 78 studenten in, waarvan 36 uit de omgeving van Gent kwamen. Daarvan schreef 78% zich in na 18 november 1917. De studenten kwamen nadrukkelijker uit minder vooraanstaande milieus en het aantal regelmatige inschrijvingen werd sterk teruggedrongen. In totaal schreven 30 Gentse studenten zich in als vrije leerling of ongeveer 83%, met 27 inschrijvingen aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Dat is weinig verwonderlijk aangezien het initiatief om tegemoet te komen aan de sluiting van de scholen voornamelijk behandeld werd aan de vermelde faculteit. Op haar beurt moedigde de faculteit Wijsbegeerte en Letteren de overige faculteiten aan om hetzelfde te doen. Opvallend is het

⁵¹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en historische kalender, <http://www.timeanddate.com/calendar/> (geraadpleegd op 2 juli 2013).

⁵² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

feit dat de gemiddelde leeftijd hoger lag dan in oktober. De studenten waren gemiddeld 23 jaar, met 15 studenten die 20 jaar of jonger waren.⁵³

De maand december 1917 kende een totaal van 154 inschrijvingen, waarvan 113 Gentse studenten. Opnieuw waren het vooral studenten uit de kleine burgerij of de lagere sociale klassen want 78% kwam uit een dergelijk milieu. Een zestal studenten kwam uit een onderwijzersmilieu maar eveneens een aantal onderwijzers liet zich inschrijven. Vanaf december daalde de gemiddelde leeftijd gevoelig tot 20,1 jaar. In totaal hadden 90 Gentse studenten of 80% een leeftijd van 20 jaar of jonger in december. Maar liefst 96 Gentse studenten schreef zich in als vrije leerling. Het is opmerkelijk dat voornamelijk de Technische Scholen de vrije leerlingen aantrokken want 43 studenten verkoos een inschrijving aan de hogeschool. Daarnaast bleef de faculteit Wijsbegeerte en Letteren studenten aantrekken met 25 vrije inschrijvingen en de Handelsschool met 14 vrije inschrijvingen. De Gentse studenten hadden met andere woorden een belangrijk aandeel in het bestand aan de vermelde faculteit en hogescholen. In januari daalde het aantal inschrijvingen gevoelig tot 18 in totaal. Daarvan schreven zich 8 Gentse studenten in, waarvan 6 jongeren.⁵⁴

Zowel figuur 10 als de analyse van het inschrijvingsgedrag in het tweede academiejaar suggereren dat de impact van de sluiting der scholen een enorme impact heeft gehad. Wegens het kolentekort konden klaslokalen niet meer verwarmd worden en bleven de scholen immers gesloten. Het vangnet dat de school bood tegen de Duitse opeisingsdrang was verdwenen waardoor leerlingen uit het middelbaar onderwijs de dwangarbeid niet meer ontlieden.⁵⁵ Het had voornamelijk een effect op het aantal inschrijvingen van Gentse jongeren. Dat was te wijten aan het feit dat sporen naar Gent was uitgesloten waardoor de studenten nagenoeg allen uit de omgeving van de Arteveld kwamen. Bovendien hadden de oorlogsomstandigheden vooral een impact op de kleinburgerlijke kringen en de lagere sociale klassen.⁵⁶ Het lag in lijn met de dwangarbeid die voornamelijk dergelijke milieus troffen. Zij waren immers sinds het uitbreken van de oorlog slachtoffer geworden van de Duitse opeisingsdrang van allerhande grondstoffen en vaak werkloos geworden.

Kanttekening is dat het hoge aantal regelmatige inschrijvingen in oktober aangeeft dat de stijging van het aantal studenten in 1917-1918 niet enkel te verklaren valt door de toename van het aantal Gentse vrije studenten. Ontegensprekelijk hebben de wervingscampagnes en de propaganda ten voordele van de Vlaamse Hogeschool tijdens de vakantie van 1917 enige vruchten afgeworpen.

6.3.3 Casus: De Gentse humaniorastudenten

Om de impact van de sluiting der scholen op studenten uit de omgeving van Gent beter te kunnen duiden, is geopteerd om een casus uit te werken. De focus is uitgegaan naar het Gentse middelbaar onderwijs dat een humaniora-opleiding aanbood, met name het Koninklijk Atheneum, het Sint-Lievenscollege en het Sint-Barbaracollege.

De betrachtingen van de humaniorascholen lagen in lijn met het toenmalige onderwijssysteem, namelijk leerlingen voorbereiden op universitaire studies. Anderzijds trok de Vlaamse Hogeschool

⁵³ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁵⁴ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁵⁵ M. BITTLESTONE, 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)', pp. 70-74.

⁵⁶ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

omwille van de oorlogsomstandigheden eveneens scholieren aan uit andere Gentse scholen⁵⁷, maar door de aandacht te richten op de drie vermelde scholen was het mogelijk om de casus in omvang voldoende te onderbouwen. De studenten werden teruggevonden op basis van de universitaire inschrijvingsaanvragen⁵⁸ en middelbare prijsuitdelingen⁵⁹ in de periode 1914-1918. Er werden geen sporen teruggevonden van inschrijvingslijsten van de Gentse middelbare scholen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het is dus mogelijk dat het aantal leerlingen hoger lag dan de casus doet vermoeden.

In totaal telde de universiteit 242 inschrijvingen vanaf 19 november 1917, met 147 studenten die een leeftijd hadden van 20 jaar of jonger. Uit de omgeving van Gent kwamen in totaal 110 jongeren. Het betekent dat 23% van de studentenbevolking uit 1917-1918 een Gentse jongere was die zich inschreef vanaf de sluiting der scholen en nog schoolliep of de middelbare studies had beëindigd tijdens de Eerste Wereldoorlog.⁶⁰ In totaal werden 63 studenten van 20 jaar of jonger teruggevonden die gelieerd konden worden aan een van de Gentse humaniorascholen: 36 leerlingen waren afkomstig uit het Koninklijk Atheneum, 24 leerlingen uit het Sint-Lievenscollege en 3 leerlingen uit het Sint-Barbaracollege. In totaal dateerden slechts 9 inschrijvingen uit de maand oktober. De overige studenten schreven zich in vanaf 4 december 1917.⁶¹

6.3.3.1 Ten geleide: het ‘gefragmenteerd’ middelbaar onderwijs voor jongens

Aangezien de aandacht zich richt op het middelbaar onderwijs, is het belangrijk om het middelbaar onderwijssysteem voor jongens in België te kaderen. Op deze manier is het mogelijk om een beter inzicht te krijgen in het functioneren van het schoolsysteem en welke leerlingen kandidaat waren om universitaire studies aan te vatten. Het middelbaar onderwijs voor meisjes komt hier niet aan bod omdat het systeem zich kenmerkte door een strikte scheiding tussen jongens en meisjes. Het verklaart waarom beide systemen een geheel andere ontwikkeling kenden. Het meisjesonderwijs wordt besproken bij de analyse van de vrouwelijke studenten aan de Vlaamse Hogeschool.

Het middelbaar onderwijs voor jongens kreeg vorm door de wet van 1 juni 1950 en voorzag de oprichting van tien athenea en vijftig middelbare scholen voor jongens.⁶² Het betekende echter niet dat er een omliggende structuur werd gecreëerd. De onderwijsvormen voor leerlingen van twaalf jaar en ouder waren namelijk sterk uiteenlopend. Vandaar dat in de onderzochte periode moeilijk kan gesproken worden van ‘secundair onderwijs’. Het systeem kenmerkte zich door een vorm van ‘segmentering’, waarbij de onderwijstypes gericht waren op bepaalde bevolkingsgroepen.⁶³

⁵⁷ UAG 4A2/4, doos 188.324 strafbundel, brieven aan de rector: Leon Van Heesbeke 17 januari 1919, Henri Tuytten 17 januari 1919, Jules Geleyn 17 januari 1919, Rene Van Oostende 18 januari 1919 en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. Het ging om leerlingen van het Technisch Instituut te Sint-Amandsberg. Zij gaven te kennen dat ze zich inschreven aan de Vlaamse Hogeschool om de verplichte arbeidstewerkstelling te ontlopen sinds de sluiting van de scholen. Hun inschrijvingen lijken dat alvast te bevestigen. Ze schreven zich in tussen 5 en 11 december 1917 en waren 19 jaar of jonger.

⁵⁸ UAG 4A2/4, doos 183.30 inschrijvingen en UAG 4A2/4, doos 188.324 strafbundel.

⁵⁹ ASL prijsuitdelingen Sint-Lievenscollege Gent 1914-1918 en SAG U984-V805/16 t.e.m. U988-V805/20 prijsuitdelingen Koninklijk Atheneum Gent 1914-1918.

⁶⁰ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁶¹ ASL prijsuitdelingen Sint-Lievenscollege Gent 1914-1918; SAG U984-V805/16 t.e.m. U988-V805/20 prijsuitdelingen Koninklijk Atheneum Gent 1914-1918 en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁶² A.-M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *De eerste generatie meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883-1929/1930)*, p. 21.

⁶³ B. HENKENS, ‘Honderd jaar middelbaar onderwijs: van humaniora tot ASO’, in: M. D’HOKER, D. DE BOCK en D. JANSSENS (eds.), *Leraar zijn in Vlaanderen: terugblik op honderd jaar middelbaar onderwijs en nascholing*, Antwerpen: Garant, 2007, pp. 14-15.

Het gesegmenteerde onderwijs in België kreeg definitief vorm sinds de ingevoerde leerplicht van 1914. De wet bepaalde dat leerlingen verplicht waren om school te volgen tot de leeftijd van 14 jaar. Het lager onderwijs bestond uit drie graden van elk twee jaar tot een leeftijd van 12 jaar. Vooral de lagere sociale klassen volgden daarna de vierde graad van de lagere school die de leerlingen in staat diende te stellen om zich voor te bereiden op een beroep. Daarop verliet de meerderheid de school op een leeftijd van 14 jaar. Wie verder wilde studeren kon na de vierde graad een lerarenopleiding volgen bijvoorbeeld op de lagere normaalschool of een technische opleiding aan een 'vakschool'. Leerlingen uit welgestelde milieus gingen niet naar de gewone lagere scholen maar bereidden zich voor op het middelbaar onderwijs. Het geeft aan dat het middelbaar onderwijs, net zoals het hoger onderwijs, een elitair karakter bezat in de eerste helft van de 20ste eeuw. Twee schooltypes kenmerkten het systeem, namelijk de middelbare school die bestond uit drie jaar en de humaniora met een studieduur van zeven jaar. Binnen de humaniora bestond een klassieke en een moderne afdeling maar de klassieke humaniora genoot het meeste prestige.⁶⁴ Kortom, enkel voor een beperkt deel van de Belgische jongens was een dergelijk onderwijstype weggelegd, wat zich eveneens vertaalde naar het hoger onderwijs.

6.3.3.2 Het officiële en vrije onderwijs te Gent

Het Koninklijk Atheneum

In het tweede academiejaar kwamen in totaal 36 leerlingen uit Koninklijk Atheneum.⁶⁵ Daarvan dateerden 6 inschrijvingen uit de maand oktober 1917 en een uit de maand februari 1918. De overige 29 leerlingen schreven zich in tussen 4 december 1917 en 11 januari. De inschrijvingsdata geven een indicatie van de oorlogsimpact op het inschrijvingsgedrag van de atheneumleerlingen. Sinds de sluiting der scholen en de dreiging van de dwangarbeid steeg het aantal inschrijvingen gevoelig. Nadat de opeisingen in aantal afnamen in de loop van januari, daalden eveneens de inschrijvingen van de leerlingen. De meerderheid van de studenten verkoos een vrije inschrijving aan de Handelsschool of de Technische Scholen. In 72% van de onderzochte atheneumleerlingen was dat het geval. Het waren voornamelijk leerlingen uit het onderwijzers-, industrie- of kleinburgerlijk milieu.⁶⁶

De toename van het aantal atheneumleerlingen in december 1917 bleef in vergelijking met het totale leerlingenbestand van de school eerder gering. In de vooroorlogse periode liepen een 400-tal leerlingen school en bij het uitbreken van de wereldoorlog werd het aantal teruggedrongen tot een 250-tal.⁶⁷ Het wil zeggen dat de grote meerderheid van de leerlingen zich niet inschreef aan de Vlaamse Hogeschool. Op het vlak van vernederlandsing was er alvast weinig gebeurd op Gentse

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 14-15.

⁶⁵ SAG U984-V805/16 t.e.m. U988-V805/20 prijsuitdelingen Koninklijk Atheneum Gent 1914-1918: Jozef Bael, Gustaaf Baetens, Gustaaf De Brabander, Maurice De Caluwé, Reimond De Clercq, Victor De Coninck, Maurits De Leye, Edgard De Munter, Oscar De Rudder, Fernand De Valck, Juliaan De Vreese, René Dhaenens, Sytko Nieuwenhuis, René Galens, Emiel Gassée, Urbaan Lammens, Albert Mallebrancke, Camiel Marlier, Fernand Nachtergaele, Frans en Luciaan Naudts, Firmin Parasié, Reimond Rens, Urbaan Saerens, Marcel Schumacher, Firmin Stacino, Edgardus Standaert, Walter Stöber, Marcel Styns, Robrecht Van Den Daele, Eugeen Van Lierde, Leo Vermeulen, Adolf Vijt, Fernand Violon, Maurits Ysabaert en Gaston Ysabie.

⁶⁶ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁶⁷ H. DEMOOR, *Flitsen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum voor jongens te Gent: in het raam van de evolutie van het rijksmiddelbaar onderwijs in België*, Gent: Staelens, 1951, p. 144.

atheneum. Vandaar dat de Duitse bezetter in het kader van de *Flamenpolitik* had aangedrongen op de strikte toepassing van de taalwetten. Ook de Vlaamsgezinde leerlingenkring van het atheneum, *De Heremans' Zonen*, wezen op het feit dat de verplichte lessen in het Nederlands – geschiedenis en aardrijkskunde⁶⁸ – tweetalig bleven. In het schooljaar 1915-1916 had de leerlingenkring zich ten voordele van het activisme uitgesproken onder leiding van Firmin Parasio, die zich later als regelmatige student Germaanse filologie inschreef aan de Vlaamse Hogeschool op 28 november 1916.⁶⁹ Het fanatisme van de kring verdween echter met de inschrijving van Parasio.⁷⁰ Het Frans bleef het atheneum domineren.⁷¹

Uit de korte schets blijkt dat de Franstalige dominantie nog sterk aanwezig was op het Koninklijk Atheneum te Gent. Het kan verklaren waarom de druk op de jonge leerlingen groot was om zich in te schrijven. In totaal werden slechts 5 leerlingen teruggevonden⁷² die zich inschreven in het openingsjaar. Het waren niet verwondelijk flamingantische Gentse atheneumjongeren. De inschrijvingen van Firmin Parasio, Jong-Vlaming Reimond Rens en Frans Naudts wijzen in die richting. Het tweede academiejaar 1917-1918 trok zoals gezegd een groter aantal atheneumleerlingen aan. In totaal schreven zich 36 jongeren in.⁷³ Slechts 6 studenten waren ingeschreven in oktober 1917: Frans Naudts, Jozef Bael, Maurits Ysabaert, Reimond Rens, Reimond De Clercq en Juliaan De Vreese. Het waren niet toevallig voornamelijk studenten uit het openingsjaar. De overige leerlingen waren ingeschreven vanaf 4 december 1917⁷⁴ met als jongste leerling de 16-jarige Maurits De Leye.⁷⁵ Opmerkelijk zijn ook de inschrijvingen van professorenkinderen uit het atheneum. Zo schreef de 17-jarige zoon van hoogleraar François Stöber zich in op 20 december 1917 voor de cursus kunstgeschiedenis.⁷⁶ Daarnaast was Maurice de Caluwé ingeschreven op 8 januari 1918 als vrije leerling aan de Landbouwschool. Hij was de zoon van hoogleraar en landbouwkundige Pieter De Caluwé.⁷⁷

Gezien de jonge leeftijd van de leerlingen beschikte de meerderheid niet over de nodige getuigenschriften, maar in het kader van de opeisingen had de universiteit beslist om eveneens laatstejaarsleerlingen uit het middelbaar onderwijs toe te laten. Anderzijds stelde de universiteit zich tot doel om de jonge studenten voor te bereiden om regelmatige studenten te worden. Daar slaagde de universiteit alvast niet in wat betreft de atheneumleerlingen. 11 studenten waren in oktober 1918 opnieuw ingeschreven. Kanttekening is dat de flamingantische studenten Reimond

⁶⁸ Ook wiskunde werd door de bezetter als derde Nederlandstalige vak toegevoegd.

⁶⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer, studentnummer 47529. Firmin Parasio schreef zich in op 28 november 1916 in de eerste kandidatuur Germaanse filologie.

⁷⁰ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006, pp. 384- 385.

⁷¹ H. DEMOOR, *op. cit.*, p. 145.

⁷² SAG U984-V805/16 t.e.m. U988-V805/20 prijsuitdelingen Koninklijk Atheneum Gent 1914-1918: Reimond Rens, Frans Naudts, Juliaan De Vreese, Firmin Parasio en Reimond De Clercq.

⁷³ SAG U984-V805/16 t.e.m. U988-V805/20 prijsuitdelingen Koninklijk Atheneum Gent 1913-1918.

⁷⁴ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁷⁵ BS Gent (1901) GA 103, Maurice Durand Jean De Leye.

⁷⁶ UAG 4A2/4, Doos 183 183.30 inschrijvingen, brief Walter Stöber aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren 17 december 1917 en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁷⁷ BS Gent (1898) GA 4255, Mauritius Camillus Gaston De Caluwé en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 329.

Rens, Firmin Parasie en de broers Frans en Luciaan Naudts daarvan deeltuitmaakten.⁷⁸ Vermoedelijk keerde de grote meerderheid terug naar het atheneum om de middelbare school af te maken.

Er zijn met andere woorden verschillende elementen om aan te nemen dat de impact van de Duitse opeisingsdrang een effect had op het inschrijvingsgedrag van de atheneumleerlingen, zonet de primaire factor was. Verschillende leerlingen of hun vaders gaven dit eveneens aan wanneer ze zich opnieuw trachtten in te schrijven aan de heropende Franstalige universiteit in 1919. Ondanks het feit dat de leerlingen er alle belang bij hadden om een reden op te geven in hun voordeel, mag aangenomen worden dat de vermelde redenen verband hielden met de oorlogsomstandigheden.⁷⁹ De inschrijvingsdata en de jonge leeftijden zijn daar aanwijzingen van. Anderzijds bestaat het vermoeden dat de inschrijvingen eveneens Vlaamsgezind onderbouwd waren en de atheneumleerlingen voornamelijk uit flamingantische kringen van de school kwamen.

De colleges

De 'tegenhanger' van het atheneum was het vrije onderwijs, met name de katholieke colleges. In totaal waren 24 jongeren uit het Sint-Lievenscollege⁸⁰ ingeschreven aan de Vlaamse Hogeschool.⁸¹ Wat betreft de studiekeuzes was er een duidelijk verschil merkbaar met het atheneum. Meer dan de helft verkoos om zich als vrije leerling in te schrijven aan de faculteiten Wijsbegeerte en Letteren en Wiskunde en Natuurwetenschappen. Voornamelijk de cursussen kunstgeschiedenis, filologie of geneeskundige vakken springen in het oog. Ook de sociale afkomst van de leerlingen verschilde met het atheneum want nagenoeg alle leerlingen kwamen uit een kleinburgerlijk milieu of lagere sociale klassen. Slechts een vader was hulponderwijzer of notaris.⁸²

Net zoals dat het geval was bij het atheneum, bleef het aantal collegeleerlingen in vergelijking met het totale scholierenbestand beperkt. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kende het college namelijk een gemiddelde van een 245-tal leerlingen, wat in lijn lag met het Koninklijk Atheneum. Uiteindelijk sloot de school de deuren van midden november 1917 tot midden maart 1918.⁸³ Waarschijnlijk waren de collegeleerlingen net als hun collega's uit het atheneum voornamelijk lid van een Vlaamsgezinde studentenkring op de school. Op het college verenigden de leerlingen zich in de studentenbond *Leie en Schelde* met lezingen, zang en voordrachten.⁸⁴

⁷⁸ UAG 4A4/3 1918-1919, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁷⁹ UAG 4A2/4, Doos 183 188.324 strafbundel. Brieven aan de rector: Oscar De Rudder 18 januari 1919, Fernand De Valck 17 januari 1919, René Galens 18 januari 1919, Camiel Marlier 29 januari 1919, Fernand Nachtergaele 19 januari 1919, Urbaan Saerens 18 januari 1919 en Eugeen Van Lierde 18 januari 1919.

⁸⁰ Het 'Sint-Lievensgesticht' werd opgericht in oktober 1865 om een antwoord te bieden op het officiële middelbare onderwijs te Gent en richtte zich op jongens uit de middenstand. Rond 1890 werd de school uitgebreid met onder meer de oude humaniora op het programma en trok de school eveneens leerlingen uit de gegoede klasse aan, hoewel het overwicht van de kleine burgerij bleef domineren. W. DE RYCKE, D. KETELAERE, I. VINCKE, e.a., *Over Sint-Lievens gesproken 1865-1991: 125 jaar Sint-Lievenscollege Gent*, Gent: s.n., 1991, p. 15, p. 35 en pp. 45-47.

⁸¹ ASL prijsuitdelingen Sint-Lievenscollege Gent 1914-1918: Michel Bafort, Gaston Caenepeel, Cyriel De Meulemeester, Paul De Reu, Joseph De Wilde, Louis De Wilde, Emiel Deloose, Odillon Foele, Renaat Harteel, Octaaf Leyman, Antoon Rotthier, Gerard Slabbaert, Prudent Smetrijns, Jeromme Tack, Juliaan en Herman Talloen, Albrecht Van Durme, Jozef Van Hamme, Hendrik Van Laere, Marcel Van Moortel, Antoon Verleye, Maurice Vermeulen, Jan Vlerick.

⁸² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

⁸³ W. DE RYCKE, D. KETELAERE, I. VINCKE, e.a., *op. cit.*, pp. 45-47.

⁸⁴ L. ELAUT, *Mijn memoires: van Keiberg tot Blandijnberg*, p. 139.

In totaal werden 30 leerlingen teruggevonden uit Sint-Lievenscollege, met 24 scholieren die een leeftijd hadden van 20 jaar of jonger.⁸⁵ De Zottegemse notariszoon Juliaan Talloen⁸⁶ was de enige die zich inschreef in het openingsjaar en bekend stond om zijn Vlaamsgezindheid.⁸⁷ Voor zover geweten, trok het eerste academiejaar dus nauwelijks collegestudenten aan. Voor het tweede academiejaar was eveneens Juliaan Talloen opnieuw ingeschreven in oktober, samen met zijn broer Herman en Emiel Deloose. Vermoedelijk schreven de drie studenten zich in uit Vlaamse overtuiging. De overige collegeleerlingen schreven zich in vanaf 7 december 1917⁸⁸, in de periode dat het Sint-Lievenscollege definitief de deuren sloot tot maart 1918. In totaal waren dat 21 studenten. Volgens het historisch overzicht van 125 jaar Sint-Lievenscollege werd begin december 1917 een aantal leerlingen uit de burgerij opgeëist en deed het gerucht de ronde dat er nog meer zouden volgen. De angst die daarvan uitging verklaart waarom een deel van de collegeleerlingen zich inschreef aan de Vlaamse Hogeschool.⁸⁹ Net zoals dat het geval was bij het Koninklijk Atheneum lijken het inschrijvingsgedrag en de jonge leeftijd de stelling te staven. Slechts twee studenten schreven zich in als regelmatig student.⁹⁰

Anderzijds gaf de inschrijvingsaanvraag van Jan Vlerick op 9 december 1917 een geheel andere toon aan: *“Uit eigen beweging en volle overtuiging koesterde ik reeds lang de gedachte, eens in het bezit van diploma, mijn studiën aan de Vlaamsche Hogeschool voort te zetten. Daar nu echter de regelmatige leergangen onderbroken worden, durf ik mij reeds aanbieden, alhoewel ik de Rhetorika nog niet voleindigd heb”*.⁹¹ Vlerick wijst met andere woorden op zijn Vlaamse overtuiging en het feit dat het college de deuren zou sluiten. Het is dus niet geweten in welke mate de opeisingen een invloed kenden op de inschrijving, maar Vlerick vermeldde het alvast niet. Ook uit andere inschrijvingsaanvragen rond dezelfde periode blijkt dat het argument van opeising niet werd ingeroepen. Het is slechts een hypothese maar vermoedelijk speelde de angst voor de Duitse censuur en de houding van de universiteit een rol. De universiteit had namelijk bepaald dat het leerlingen uit de laatste jaargangen zou toegelaten, maar tegelijkertijd streng zou toezien op de geschiktheid van de kandidaten. Het is echter niet geweten in welke mate de studenten of de scholen daarvan op de hoogte waren en de studenten daarop attendeerden. Er kon vastgesteld worden dat de superior van het Sint-Lievenscollege, E.H. Raphaël Beyls (1878-1950)⁹², meermaals een document bezorgde aan de leerlingen om de nodige

⁸⁵ ASL prijsuitdelingen Sint-Lievenscollege Gent 1914-1918.

⁸⁶ BS Zottegem (1896) GA 19, Pieter Joseph Julien Talloen.

⁸⁷ RAB R81.51 (7993-4002) (dossier ontbreekt). Pieter Jozef Julien Talloen. Op 14 juni 1921 werd Talloen veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf voor het voeren van propaganda ten voordele van het activisme in de omgeving van Gent

⁸⁸ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en ASL prijsuitdelingen Sint-Lievenscollege Gent 1914-1918.

⁸⁹ W. DE RYCKE, D. KETELAERE, I. VINCKE, e.a., *Over Sint-Lievens gesproken 1865-1991: 125 jaar Sint-Lievenscollege Gent*, p. 47.

⁹⁰ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁹¹ UAG 4A2/4, Doos 183 183.30 inschrijvingen, brief Jan Vlerick aan de decaan 9 december 1917.

⁹² Raphaël Beyls was een geestelijke die afkomstig was uit Ronse die sinds 1903 les gaf aan het Sint-Lievenscollege en vanaf 1907 de functie van superior bekleedde. *“Hij was een man met Vlaamse openhartigheid en een aangename eerder Franse jovialiteit, twee karaktertrekken die blijkbaar iets met zijn geboorteplaats op de taalgrens te maken hadden”*, vermeld de uitgave rond het 125-jarig bestaan van het Sint-Lievenscollege. Na de oorlog werd Beyls vice-rector aan de katholieke universiteit van Leuven. W. DE RYCKE, D. KETELAERE, I. VINCKE, e.a., *op. cit.*, p. 44, p. 47 en p. 243.

kwalificaties aan te tonen.⁹³ Het kan betekenen dat de leerlingen het risico op dwangarbeid ontlieden doordat Beyls de nodige documenten bezorgde om de kans op toelating te verhogen. Anderzijds werd bij de inschrijvingsaanvragen in 1919 de opeising uitdrukkelijk ingeroepen als argument.⁹⁴ Het geeft aan dat voorzichtigheid geboden is om sluitende conclusies te trekken. Desalniettemin mag aangenomen worden dat de angst voor een eventuele opeising als arbeidskracht een belangrijke invloed kende op de inschrijvingen van de leerlingen.

De leerlingen uit de meer gegoede kringen gingen naar het Sint-Barbaracollege, bij de Jezuïeten.⁹⁵ Sinds het uitbreken van de oorlog en het naar buiten treden van het activisme ontwikkelden zich twee stromingen op het Sint-Barbaracollege, namelijk leerlingen die hun steun toezegden en anderen die zich radicaal tegen uitspraken. Student Leo Elaut wees op het feit dat de Jezuïeten eerder afzijdig stonden ten aanzien van de zaak en voornamelijk de goede naam van het college in ere wensten te houden. Na de bekendmaking dat de Vlaamse Hogeschool zou openen, werden eveneens wervingsacties opgezet binnen de collegemuren. Enkele leerlingen hadden *Vlaanderen Herleeft* opgericht. De opgerichte studentenbond werd afgestemd op de oudere studentenbond *Leie en Schelde* van het Sint-Lievenscollege. Volgens Elaut stond de studentenbond niet in het teken van het activisme – hoewel het uiteraard ter sprake kwam – maar al snel ontwikkelde zich een passivistische en activistische kern. Hoe dan ook, de impact bleef beperkt want “op het college was men tegen, tot en met”, herinnerde Elaut zich.⁹⁶ Bij de heropening van het college in 1918 waren ongeveer 470 leerlingen ingeschreven.⁹⁷

De tegenkanting binnen de collegemuren bleek uit het aantal inschrijven van Sint-Barbaraleerlingen. In totaal werden slechts 3 studenten teruggevonden. Het betrof de reeds vermelde landbouwerszoon Leo Elaut, samen met handelaarszoon Jerome Claeys en brouwerszoon Gustaaf De Raeve.⁹⁸ Het waren met andere woorden geen kinderen uit de dominerende klassen. De drie studenten hadden de humaniora beëindigd aan het college en waren ingeschreven aan de eveneens francofone Hogere Nijverheidsschool in september 1917. Door de sluiting van de hogeschool en het risico van opeising schreven de studenten zich in aan de Vlaamse Hogeschool.⁹⁹ Ze waren allen ingeschreven aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen om de

⁹³ UAG 4A2/4, Doos 183 183.30 inschrijvingen. Brief Rafaël Beyls in naam van Antoon Verleye (47855) 6 december 1917; brief Rafaël Beyls in naam van Hendrik Van Laere (47857) 6 december 1917; brief Rafaël Beyls in naam van Gerard Slabbaert (47938) 13 december 1917 en brief Rafaël Beyls in naam van Marcel Van Moortel (47960) 14 december 1917.

⁹⁴ UAG 4A2/4, Doos 183 188.324 strafbundel. Brief Gaston Caenepeel aan de rector 17 januari 1919, brief Renaat Harteel aan de rector 22 januari 1919 en brief Odillon Foele aan de rector 28 januari 1919.

⁹⁵ Sinds de oprichting in 1833 kenmerkte het Sint-Barbaracollege zich als een bolwerk van Fransgezindheid. Dit werd vooral in de hand gewerkt door de vele leerlingen die afkomstig waren uit de franskiljonse bourgeoisie. Op de school bestond een strenge discipline met nadruk op zware studie. Immers, in de geest van de Jezuïeten diende de humaniora tot niets want het had enkel een vormende taak en stond in functie van de latere universitaire studies. L. DE GRAUWE, ‘Iets over ons college, de Vlaamse zaak en het Nederlands’, in: P. VANDERGHOTE, H. VAN BOSTRAETEN, P. DE BAERE en L. DE GRAUWE (eds.), *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent*, Gent: Vanderghote, 1983, p. 79; P. VANDERGHOTE, e.a. (eds.), *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent*, pp. 31-36 en W. DE RYCKE, D. KETELAERE, I. VINCKE, e.a., *Over Sint-Lievens gesproken 1865-1991: 125 jaar Sint-Lievenscollege Gent*, p. 15.

⁹⁶ L. ELAUT, *Mijn memoires: van Keiberg tot Blandijnberg*, pp. 138-139 en p. 148.

⁹⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 392.

⁹⁸ BS Gentbrugge (1897) GA 367, Leo Josephus Stephanus Elaut; BS Moeskroen (1897) GA 138, Jérôme Alphonse Claeys en BS Gent (1900) GA 1627, Gustavus Mauritius Rachel De Raeve.

⁹⁹ L. ELAUT, *op. cit.*, p. 149 en p. 151.

voorbereidende kandidatuur geneeskunde te volgen. Enkel Jerome Claeys schreef zich opnieuw in voor het derde academiejaar.¹⁰⁰

6.3.3.3 Conclusie

Uit de casus blijkt dat de impact van de oorlogsomstandigheden een invloed uitoefenden op het inschrijvingsgedrag van leerlingen uit het middelbaar onderwijs te Gent. Op deze manier hadden de jongeren een belangrijk aandeel in het studentenbestand van 1917-1918 en verklaart het ten dele waarom het aantal gevoelig steeg ten opzichte van het openingsjaar. Vooral de leerlingen uit het Koninklijk Atheneum en het Sint-Lievenscollege zochten hun toevlucht tot de Vlaamse Hogeschool, terwijl de Sint-Barbaraleerlingen zich nauwelijks inschreven. Er mag aangenomen worden dat de meerderheid uit een flamingantische scholierenbeweging kwam. Het betekent echter niet dat het gelijk stond aan een overtuigd activisme. Anderzijds kan gesteld worden dat slechts een beperkte minderheid van het aantal leerlingen naar de Vlaamse Hogeschool trok in vergelijking met het totale leerlingenbestand. De tegenkanting die aanwezig was op de scholen en de doelstelling om de goede naam te bewaren hebben daar ongetwijfeld een rol in gespeeld.

6.4 Antwerpen

6.4.1 Regio Antwerpen

In totaal waren 24 studenten aan de Vlaamse Hogeschool ingeschreven uit de omgeving van Antwerpen.¹⁰¹ De sinjorenstudenten kenmerkten zich door een vrij hoge gemiddelde leeftijd, namelijk 21 jaar. Wat betreft de sociale afkomst kwamen 10 studenten uit een kleinburgerlijk milieu en 9 studenten hadden een vader die werkte voor de overheid. De overige beroepsmilieus kenden een lage vertegenwoordiging. De vrije beroepen kenden slechts 1 student, net als de beroepen in loondienst. In 3 gevallen kon de beroepstitel niet in een categorie geplaatst worden. In totaal schreven zich 9 studenten in aan de faculteit Wiskunde Natuurwetenschappen en 8 studenten waren aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren ingeschreven. 6 studenten kozen voor een ingenieursopleiding en 1 student schreef zich in aan de faculteit Geneeskunde. Slechts een student was ingeschreven als vrije leerling en voor zover geweten waren alle Antwerpenaren lid van het GSC.

Het was geen toeval dat Antwerpen een leverancier was van studenten want de stad stond bekend om haar Vlaamsgezind karakter. Zowel in vrijzinnige als in katholieke milieus was het

¹⁰⁰ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁰¹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer: Georges Van Tichelen, Robert Van Genechten, Jan Melis, Antoon Moortgat, August Docx, Frans Van Gelder, Jozef Van Caeckenberghe, Ferdinand Van Camp, Leo Van Immelen, Hendrik Jaspers, Albert Van Laar, Gaston Neuhard, Raoul Barbier, Edmond Pacquet, Rudolf Bergman, Edward Vermarien, Arthur Van Den Brande (Antwerpen), Mathias Van Bulck, Gustaaf Van Den Houdt (Borgerhout), Jozef De Decker (Deurne), de broers Louis en Herman Craeybeckx (Ekeren), Reimond Timmermans (Merksem), Jozef Hillemans (Wijnegem).

flamingantisme aanwezig in de vooroorlogse periode.¹⁰² Dit bleek onder meer uit het aantal Antwerpenaren dat een voorname rol had gespeeld in *Hoogeschoolcommissies* en de daaruit voortvloeiende mobilisatiecampagnes ten voordele van een Vlaamse Hogeschool.¹⁰³ Het uitbreken van de oorlog en de Duitse inmenging in de vernederlandsingsstrijd hebben ontegensprekelijk een invloed uitgeoefend op het inschrijvingsgedrag van de studenten. Het verklaart waarom het aandeel Antwerpse studenten eerder beperkt bleef in vergelijking met de massale steun voor een Vlaamse Hogeschool in de vooroorlogse periode en het aantal Antwerpse studenten uit 1913-1914.

In het eerste academiejaar waren 12 Antwerpse studenten op regelmatige basis ingeschreven. Daarvan dateerden 11 inschrijvingen van 23 oktober 1916, een dag voor de officiële opening van de Vlaamse Hogeschool. Dat waren de pioniers Geo Van Tichelen, Bob Van Genechten, Jan Melis, Antoon Moortgat, Mathias Van Bulck, August Docx, Frans Van Gelder, Jozef Van Caeckenberghe, de broers Lode en Herman Craeybeckx en Jozef De Decker.¹⁰⁴ Samen met de Wase studenten waren de Antwerpenaren op 23 oktober per trein naar Gent getrokken. Het 'belofde land' zoals student Marcelijn De Wulf uit Sint-Niklaas zich herinnerde.¹⁰⁵ Bovendien waren de studenten naar Gent getrokken om te studeren. In totaal slaagden 8 studenten voor de examens.¹⁰⁶

Opmerkelijk was de sociale afkomst van de pioniers. In totaal waren 3 vaders actief als politieagent, 2 vaders als onderwijzer en 1 vader als gemeentesecretaris. Daarnaast verwezen twee beroepstitels naar leidinggevende functies, namelijk natiebaas en bestuurder. Tenslotte valt het op dat 3 studenten uit een milieu kwamen waarbij de vader een ambachtelijk beroep uitoefende waarvoor een zekere opleiding vereist was. Het betrof twee diamantslijpers en een goudsmid.¹⁰⁷ Antoon Vrints heeft in zijn studie betreffende het Antwerpse activisme gewezen op het belang van laatstgenoemde beroepstitels. Er bestond namelijk een ontvankelijkheid van diamantsbewerkers voor het activisme. Vrints wees in dat verband op de economische factoren die een rol speelden en het feit dat dergelijke beroepen afhankelijk waren van Duitse reserves aan ruwe diamant.¹⁰⁸ De stelling van Vrints dat het ontwikkelingspeil een verklaring kan bieden voor het Antwerpse activisme lijkt dus overeen te komen met de sociale afkomst van de studenten. Nagenoeg alle Antwerpse pioniers kwamen uit een milieu met een zeker opleidingsniveau. Dit lag in lijn met de studiekeuzes want de meerderheid verkoos een geneeskundige richting of volgde de voorbereidende kandidatuur in de rechtswetenschappen. Opvallend is dat slechts een student koos voor Germaanse filologie.¹⁰⁹

Er bestaat een sterk vermoeden dat de Antwerpse studenten uit het openingsjaar flaminganten waren en het Koninklijk Atheneum fungeerde als plaats van verwantschap. Sinds de 19de eeuw stond de school immers bekend als een 'kweekvijver' van Vlaamsgezinden. Onder andere de studenten Geo Van Tichelen, Bob Van Genechten en Lode Craeybeckx hadden er schoolgelopen en Antwerpse

¹⁰² L. VANDEWEYER, L. WILS en B. DE WEVER, 'Antwerpen (stad)', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 335.

¹⁰³ A.L. FAIGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, pp. 337- 339 en M. BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, p. 139.

¹⁰⁴ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁰⁵ M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', p. 6.

¹⁰⁶ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeren*, pp. 76-81.

¹⁰⁷ Geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁰⁸ A. VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 261-262.

¹⁰⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

activisten als August Borms of Paul De Mont waren er lesgevers geweest. De Vlaamse leerlingen verenigden zich in de *Vlaamsche Bond*, die financieel werd ondersteund door het ANV, en toekeek op de strikte toepassing van de wet-Coormans uit 1883.¹¹⁰ De onderwijzerszonen Bob Van Genechten en Geo Van Tichelen hadden een belangrijke rol gespeeld in de *Bond* voor hun afreis naar Gent. Van Tichelen had de functie van voorzitter waargenomen en Van Genechten was bijvoorbeeld betrokken geweest bij de landdagen het *Algemeen Verbond der Vlaamsche Studenten van Middelbaar Onderwijs* in april 1914.¹¹¹ Bij het uitbreken van de oorlog werd Van Genechten bovendien een mederwerker van het activistische blad *De Vlaamsche Post*.¹¹² Anderzijds had Jozef Van Caeckenberghe, een zoon van een goudsmid, een belangrijke rol vervuld in het katholieke scholierenmilieu. Na de beëindiging van zijn studies aan het Sint-Bergmanscollege in juli 1915 werd hij voorzitter van het *Katholiek Vlaamsch Studentenverbond* en verzette zich tegen de taaltoestanden in het middelbaar onderwijs.¹¹³

De vrijzinnige en katholieke Vlaamse studenten bundelden de krachten met de oprichting van het *Nationaal Vlaamsch Studentenverbond* in 1916. De doelstelling was om studenten te overtuigen naar Gent te trekken. In mei 1916 nam het Antwerpse NVS de beslissing om actief propaganda te voeren ten voordele van de vernederlandsing. Geo Van Tichelen werd voorzitter en Jozef Van Caeckenberghe bekleedde de functie van secretaris.¹¹⁴ Bob Van Genechten schreef in opdracht van het NVS de brochure *De vervlaamsching der Gentse hoogeschool*, waarin hij het Vlaamse onrecht aanklaagde en de wettelijkheid van het vernederlandsingsinitiatief benadrukte.¹¹⁵ Verder werden door de lokale afdelingen van het NVS verschillende studentenvergaderingen gehouden in Vlaanderen.¹¹⁶ In Antwerpen vond in augustus een vergadering plaats met bijdragen over activisme en zelfbestuur.¹¹⁷ De wervingsacties eindigden met twee grote meetings waar vooraanstaande activisten het woord namen.¹¹⁸ Beide vergaderingen vonden plaats in het Koninklijk Atheneum van Antwerpen. De eerste bijeenkomst vond plaats op 17 september 1916, met onder meer Geo Van Tichelen en de Antwerpse volksvertegenwoordiger Adelfons Henderickx als sprekers. De tweede vergadering ging door op 15 oktober, een week voor de opening van de Vlaamse Hogeschool. Het een initiatief kwam van het *Katholieke Studenten Verbond*, met onder meer redes van August Borms en Lodewijk Dosfel.¹¹⁹ Er mag aangenomen worden dat verschillende Antwerpse 'pioniers' aanwezig waren op de vergaderingen.

Ook andere Antwerpse studenten hadden een rol gespeeld in Vlaamsgezinde kringen voor hun inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool. Een voorbeeld was Lode Craeybeckx. Als atheneumleerling was hij lid geweest van de *Vlaamsche Bond* en zeer actief in het culturele leven te Antwerpen.¹²⁰

¹¹⁰ C. VAN EVERBROECK, *August Borms: zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood: de biografie*, pp. 50-52.

¹¹¹ AMVC-Letterenhuis, G278 Robert Van Genechten. Brief Robert Van Genechten aan Lode Baekelmans, 25 maart 1914 en brief Robert Van Genechten aan Max Rooses, 16 maart 1914.

¹¹² D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 148.

¹¹³ J. VAN BEVER, 'Caeckenberghe, Jozef van', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 673.

¹¹⁴ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 148-149.

¹¹⁵ R. VAN GENECHTEN, *De vervlaamsching der Gentse hoogeschool*, 1916.

¹¹⁶ D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 148-149.

¹¹⁷ AMVC-Letterenhuis, C1008 Jozef Van Caeckenberghe. Brief Jozef Van Caeckenberghe aan Albert Goris, 13 augustus 1916.

¹¹⁸ A. VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, pp. 93-94.

¹¹⁹ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, pp. 425-427.

¹²⁰ R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 817-818.

Craeybeckx was voornamelijk een voorbeeld van jongeren die wilden breken met de oude cultuur en uit was op een verjonging van de samenleving door in te zetten op een nieuwe vorm van pedagogiek. Net voor het uitbreken van de oorlog vertaalde het zich naar de oprichting van de Johanneskring, een socialistisch geïnspireerde beweging dat een tegengewicht wou bieden aan het heersende kapitalisme. Ook Herman Craeybeckx, de broer van Lode, was lid van de kring.¹²¹ Anderzijds lagen de inschrijvingen van enkele Antwerpse pioniersstudenten in lijn met het flamingantisme van de vader. Dat was onder meer het geval bij de studenten August Docx, Frans Van Gelder en Jan Melis, zoon van de Antwerpse stadssecretaris en activist Hubert Melis.¹²²

Voor het tweede academiejaar engageerden zich enkele pioniers om het aantal Antwerpse studenten aan de Vlaamse Hogeschool op te voeren. Bob Van Genechten nam de algemene leiding op zich voor de regio Antwerpen. Het studentenblad *Aula* kwam tijdens de vakantie 1917 eveneens onder zijn redactie en stond in het teken van propaganda. Op 16 september werd nog een meeting georganiseerd in het Antwerpse atheneum in de hoop het studentenbestand te versterken.¹²³ Het tweede academiejaar trok 19 Antwerpse studenten aan. Daarbij waren 10 studenten uit het openingsjaar opnieuw ingeschreven en de meerderheid deed dat omtrent de opening. Enkel August Docx en Lode Craeybeckx haakten af. Het betekende dat 9 nieuwe studenten werden verwelkomd uit de omgeving van Antwerpen. Daarvan dateerden 5 inschrijvingen vanaf 24 november 1917.¹²⁴ Opvallend is dat 4 'laatkomers' uit een sociaal milieu kwamen waarvoor geen opleidingsgraad vereist was. Anderzijds schreef Edward Vermarien zich in, zoon van een diamantslijper die bekend stond om zijn activistische sympathieën.¹²⁵

Er kan gesteld worden dat de wervingscampagnes in de regio Antwerpen nauwelijks studenten had aangetrokken in de vakantie.¹²⁶ Vermoedelijk waren de belofte van de Belgische regering om geen enkel diploma te erkennen en de verdere radicalisering van het activisme belangrijke factoren voor het beperkt aantal nieuwelingen. Het verklaart waarom slechts 6 studenten slaagden voor de examens. Niet toevallig waren daar Van Genechten, Van Tichelen en Van Caeckenberghe bij.¹²⁷ Anderzijds schreven nagenoeg alle Antwerpse studenten uit 1917-1918 zich in als regelmatige student en waren allen lid van het GSC. Slechts een student kon achterhaald worden met een inschrijving als vrije student. In december 1917 had Raoul Barbier zich ingeschreven als vrije student aan de Technische Scholen maar onderbrak slechts een aantal maanden later zijn studies wegens ziekte.¹²⁸ Voor het derde academiejaar schreven zich nog 10 Antwerpse studenten in die allen reeds ingeschreven waren. In totaal waren daar 4 pioniers bij.¹²⁹

¹²¹ O. BOEHME, 'Lode Craeybeckx: Vlaams socialisme en identiteit (1914-1940)', pp. 375-376.

¹²² Privaat archief Antoon Vrints. 'Namenlijst 18 maart 2000', L. VANDEWEYER, 'Gelder, Frans van', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 1244-1245 en L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 163.

¹²³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 348.

¹²⁴ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹²⁵ Geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches') en privaat archief Antoon Vrints. 'Namenlijst 18 maart 2000'.

¹²⁶ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹²⁷ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 81-85.

¹²⁸ UAG 4A2/4, Doos 183 183.329 inlichtingen aan en over studenten, brief Raoul Barbier 20 maart 1918.

¹²⁹ UAG 4A4/3 1918-1919, inschrijvingsregister op rolnummer.

De Antwerpse studenten mochten dan in aantal beperkt zijn, ze waren een van de drijvende krachten achter het flamingantisme onder de studenten. Het lag in lijn met hun engagement in Vlaamsgezinde scholierenkringen voor het openen van de Vlaamse Hogeschool. Het Koninklijk Atheneum en de *Vlaamsche bond* speelden hierin een voorname rol. Vandaar dat verschillende Antwerpse studenten zich opwierpen als studentenleiders en mee evolueerden in de radicale lijn van het activisme.¹³⁰ Bovendien is het opmerkelijk dat de studenten voornamelijk uit milieus kwamen waar de vader een zekere opleiding genoten had.

6.4.2 Regio Antwerpse Kempen

Uit de provincie Antwerpen waren eveneens een aantal studenten uit de Antwerpse Kempen afkomstig. Het geeft een totaal van 16 studenten.¹³¹ Het eerste academiejaar trok 9 studenten aan en in het tweede jaar waren 11 studenten ingeschreven. Daar waren 6 nieuwe inschrijvingen bij. In oktober 1918 schreven zich 7 studenten in met een nieuwe inschrijving. De helft van de studenten kwam uit de omgeving van Hoogstraten of Turnhout. Het waren vooral iets oudere studenten want de gemiddelde leeftijd lag tussen 22 en 23 jaar. Wat betreft de sociale achtergrond kwamen 7 studenten uit een kleinburgerlijk milieu en 2 studenten hadden een vader die landbouwer was. Verder waren 4 studenten afkomstig uit een overheidsmilieu, namelijk de gemeenteambtenarij, en 1 student was een dokterszoon. Tenslotte had 1 student een vader die koster was en in een geval kon het beroep niet achterhaald worden. De meerderheid van de studenten verkoos een studierichting die een maatschappelijk aanzien genoot zoals geneeskunde of rechtswetenschappen. Ook de filologische opleidingen werden gekozen. Het is opmerkelijk dat slechts een student was ingeschreven op vrije basis en nagenoeg alle studenten lid waren van het GSC.¹³² Er bestaat met andere woorden een zekere gelijkenis met de sinjorenstudenten op basis van het aantal regelmatige inschrijvingen en de gekozen studierichtingen.

Het opmerkelijkste verschil met de sinjorenstudenten betrof het feit dat slechts 2 studenten tot de pioniers behoorden. Dat waren Huibrecht Van Ael en Emiel Sniijders. De 21-jarige Huibrecht Van Ael was sinds 1913 lid van het *Vlaamsche Veem* en secretaris van de Lierse afdeling van het ANV. Tijdens de oorlog werd de winkelierszoon een voorman van de lokale Jong-Vlaamse afdeling en redactielid van *De Vlaamsche Post*, het radicale blad van *Jong-Vlaanderen*.¹³³ Het feit dat Lier op een radicale achterban kon rekenen bleek ook uit het feit dat ingenieur Reimond Kimpe en onderwijzer Antoon Thiry – een aangetrouwd familielid van Van Ael – een belangrijke rol speelden in het *Vlaamsche Veem* en de Lierse tak van het ANV. Uiteindelijk werd de Lierse ANV-vleugel onder leiding van Kimpe

¹³⁰ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 178-184 en p. 472.

¹³¹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Edgard Ernalstein, August Verdyck (Brecht), Alexander Strycker, Frans De Haes (Hoogstraten), Emiel Diels (Kessel), Huibrecht Van Ael, Theophiel Dom (Lier), Emiel en Honoré Sniijders (Meer), Rafaël De Maeyer (Niel), Marcel Roelants, Frans Van Damme, Alfons Notebaert, Joannes Bastiaensen (Turnhout), Edmond Van Den Bosch, Joris Franssen (Vorst).

¹³² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹³³ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 69 en G. DURNEZ, 'Ael, Huibrecht van', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 225.

een van de belangrijkste steunpilaren van *Jong-Vlaanderen*.¹³⁴ De inschrijving van Huibrecht Van Ael lag dus in het verlengde van zijn radicaal flamingantisme. Op 18 oktober 1916 schreef hij zich in voor een opleiding Germaanse filologie. Een studie die hij eveneens verkoos in het volgende jaar. Anderzijds bleef de aantrekkingskracht van de Vlaamse Hogeschool op studenten uit Lier uiterst beperkt. Naast Van Ael was er slechts een Lierse inschrijving, namelijk 30-jarige apothekerszoon Theophiel Dom die zich pas inschreef in december 1917. Antoon Thiry had weliswaar sterke banden met Lier maar was eveneens onderwijzer te Gent. Hij was met andere woorden actief in het Gentse en Lierse activisme.¹³⁵ Daarnaast was de 18-jarige Sniijders uit Meer (Hoogstraten) samen met de Antwerpse studenten naar Gent afgezakt op 23 oktober 1916. In januari liet eveneens zijn oudere broer Honoré Sniijders zich inschrijven. Hun vader was actief als gemeentesecretaris, een functie met een zekere maatschappelijke invloed. Beide broers schreven zich opnieuw in voor het tweede academiejaar.¹³⁶

Een andere opmerkelijke inschrijving betrof die van de 22-jarige dokterszoon Alexander Stryckers uit Hoogstraten. Hij schreef zich in voor de tweede kandidatuur geneeskunde op 16 november 1916. Ook de volgende twee jaren was de student ingeschreven. Daarnaast wierp Stryckers zich op als voorzitter van de *Mastentop*, de vereniging van Kempische studenten, waar hij Marcel Roelants¹³⁷ uit Turnhout opvolgde. Later werd Stryckers lid van de *Politieke Commissie* van het GSC en stond zo in nauw contact met andere flamingantische studenten als Arthur Mulier of Bob Van Genechten.¹³⁸

Zowel de inschrijvingen van Stryckers en de broers Sniijders verwezen reeds naar de stad Hoogstraten. Ook student Frans De Haes kwam uit de regio maar was pas ingeschreven in oktober 1918.¹³⁹ Het is niet ondenkbaar dat het Klein-Seminarie van Hoogstraten een plaats van verwantschap was voor de studenten. Sinds het laatste kwart van de 19de eeuw was er een Vlaamsgezinde kring opgericht, een traditie die zich verderzette in de vooroorlogse periode. Het was een reactie op de Franstalige overheersing wat een voedingsbodem betekende voor het flamingantisme onder de Vlaamse studenten. Onder meer de latere hoogstudenten Emiel Diels uit Kessel en Remi Bosselaers uit Mechelen hadden in de jaren 1911-1914 de leiding genomen over een clandestiene Vlaamse Beweging op de school, maar uiteindelijk maakte de oorlog een einde aan de activiteiten van de organisatie.¹⁴⁰ Gezien Diels en Bosselaers niet uit de onmiddellijke omgeving kwamen van Hoogstraten is het niet ondenkbaar dat eveneens andere Kempische studenten naar de school gingen. Daarop schreven de schrijnwerkerszonen Diels en Bosselaers zich samen in op 17

¹³⁴ K. VAN HOORICK en P. VAN HEES, 'Kimpe, Reimond J.P.', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 1716-1717, G. DURNEZ, 'Ael, Huibrecht van', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 225 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 64.

¹³⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹³⁶ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹³⁷ Daniël Vancker vermeldt 'Marcel Roelandt' maar volgens de geboorteakte betreft het 'Marcel Roelants'. D. VANACKER, *op. cit.*, p. 188; BS Turnhout (1891) GA 315, Marcellus Maria Eduardus Emilius Roelants.

¹³⁸ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer; geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches'); *De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging*, p. 7; *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, jr. 1, nr. 1, januari, 1917, p. 16.

¹³⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer; geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁴⁰ J. LAUWERYS en G. LANDUYT, 'Klein Seminarie van Hoogstraten', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 1722-1723.

oktober 1917 en volgden de eerste voorbereidende kandidatuur in de rechten.¹⁴¹ Zowel Diels als Bosselaers zetten hun Vlaamgezinde overtuiging verder aan de Vlaamse Hogeschool. Diels was onder meer actief in de Kempische *Mastentop* met toespraken ten voordele van de vernederlandsing en Bosselaers was actief met propaganda ten voordele van het activisme in de vorm van literaire bijdragen.¹⁴²

Er bestaan aanwijzingen dat de Kempische studenten net als hun Antwerpse ‘collega’s’ uit Vlaamsgezindheid naar Gent trokken. Bovendien betroffen het eveneens iets oudere studenten. Vermoedelijk hadden scholierenbewegingen op het Klein-Seminarie van Hoogstraten een aandeel in de ontwikkeling van het flamingantisme. Tijdens de hogeschoolperiode verenigden de studenten zich in de *Mastentop*, die voornamelijk tot doel had om leerlingen uit de Kempen te overtuigen naar de Vlaamse Hogeschool te komen maar van enig succes was geen sprake.

Verder schreven zich nog 6 studenten in uit de provincie Antwerpen. Dat waren pionier Gaston Burssens en Alfons Van Den Dries uit Mechelen, Rafaël De Maeyer uit Niel, Jozef Theunen en Jules Verbruggen uit Boom en Edmond De Rudder uit Willebroek.¹⁴³

6.5 Sint-Niklaas

Uit de omgeving van Sint-Niklaas kwamen 23 studenten.¹⁴⁴ In dat opzicht vertegenwoordigden de Wase studenten een gelijkaardige omvang als de regio Antwerpen. De studenten kwamen voornamelijk verspreid uit het Waasland, met de stad Sint-Niklaas als belangrijkste ‘leverancier’. De gemiddelde leeftijd van 21 jaar en was vergelijkbaar met de Antwerpse studenten. De meerderheid kwam uit de middenklasse, met name 13 studenten. Daarnaast kwamen 6 studenten uit een overheidsmilieu en 4 studenten hadden een vader die loonafhankelijk was. Wat betreft de studiekeuzes was een overwicht merkbaar van de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen met 10 Wase studenten en de faculteit Wijsbegeerte en Letteren met 9 studenten. Slechts 3 studenten verkozen de Technische Scholen, 2 studenten de Landbouwschool en 1 student was ingeschreven aan de faculteit Geneeskunde.¹⁴⁵

Voor het uitbreken van de oorlog kenmerkte de stad Sint-Niklaas zich om haar Vlaams bewustzijn. Het betekende weliswaar niet dat Sint-Niklaas bekend stond als een notoir voorvechter van de

¹⁴¹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁴² D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 393 en p. 449.

¹⁴³ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer; geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

¹⁴⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Albert Geltmeyer (Belsele), Willem Stocké en Albert Van Snik (Beveren-Waas), Firmin Versichel (Doel), Gerard Van De Steen (Haasdonk), Gerard Slabbaert en Huibrecht Van Den Abbeele (Lokeren), Gerard De Paep (Melsele), Angela Vanden Bosch (Moerbeke-Waas), Cyriel De Wael, Jozef De Waele en Romain Verstraeten (Sinaai), Gilbert Strymes (Sint-Gillis-Waas), Marcelijn De Wulf, Frans Mariman, Edgard Morel, Pieter Van Geert en Alfons Vandenhende (Sint-Niklaas), Karel Vydts (Stekene), Floren en Alfred Dierckx, Cyriel Pycke (Temse).

¹⁴⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

Vlaamse zaak, zoals dat het geval was bij Antwerpen.¹⁴⁶ Een voorbeeld daarvan was het Sint-Jozef-Klein-Seminarie, een school waar de Vlaamse cultuur bijzondere aandacht kreeg. Het was onder impuls van bisschop Antoine Stillemans dat er in 1870 een scholierenbond werd opgericht, *De Klauwaerts*, die zich wijdde aan de Vlaamse taal in de vorm van voordrachten of toneelstukken en de aanzet was voor een bloeiende werking. Het resulteerde onder meer in de eerste studentenlanddagen te Gent in september 1877, met een belangrijke vertegenwoordiging van Sint-Niklase studenten.¹⁴⁷ De opvolger van Stillemans, Charles Mazzez, was echter geen voorstander van Vlaamse invloed in het onderwijs. Het ontnam niet dat de flamingantische *Waasche Studentenkring* werd opgericht in 1893.¹⁴⁸

Het Vlaams cultuurflamingantisme vond met andere woorden doorgang in de stad Sint-Niklaas. Het kan verklaren waarom enkele Sint-Niklase Vlaamsgezinden tijdens de oorlog toetraden tot het activisme en zich opwierpen tot vooraanstaanden in de beweging. Onder meer August Borms en Karel Heynderickx waren daar de belichaming van. Beide heren hadden de humaniora gevolgd aan het Sint-Jozefscollege. Borms' activisme richtte zich voornamelijk op de stad Antwerpen, maar het nam niet weg dat hij voor de opening van de Vlaamse Hogeschool in nagenoeg iedere Wase gemeente de vernederlandsing van de Gentse universiteit had gepropageerd.¹⁴⁹ Ook Karel Heynderickx speelde een belangrijke rol. Hij was een van de oprichters van de *Waasche Studentenkring* en had gestudeerd aan de katholieke universiteit van Leuven. Samen met de toekomstige activisten Adelfons Henderickx en Jef Van den Eynde ontpopte Heynderickx zich tot 'het grote drietal der studentengeneratie voor de Eerste Wereldoorlog'. Henderickx had in 1888 het Vlaams studententijdschrift *Ons Leven* opgericht en Jef Van den Eynde stichtte een tiental jaar later het *Katholiek Vlaamsch Hoogstudenten Verbond*. Eveneens Karel Heynderickx had een aandeel in beide initiatieven. Bovendien wist Heynderickx zich op te werken tot stadssecretaris van Sint-Niklaas en secretaris-generaal van het *Dauidsfonds*, het katholieke cultuurnetwerk. Nog voor de opening van de vernederlandsing zou het driemanschap zich inzetten als studentenleiders met toespraken ten voordele van de Vlaamse Hogeschool en werd Heynderickx ere-hoogleraar. Sinds de bestuurlijke scheiding in 1917 bezette het trio eveneens belangrijke functies in de activistische ministeries.¹⁵⁰

Het Sint-Jozefscollege was met andere woorden een belangrijke plaats voor de vorming van Vlaamsgezinde jongeren. Voor dit onderzoek kon alvast vastgesteld worden dat minstens 7 studenten uit de school afkomstig waren: Oscar De Paep, Frans Mariman, Florent Dierckx, Marcelijn De Wulf, Cyriel De Wael, Fernand De Waele en Albert Geltmeyer. Het waren allen katholieke studenten die bekend stonden om hun Vlaamsgezinde overtuiging.¹⁵¹ Bovendien was oud-

¹⁴⁶ C. VAN EVERBROECK, *August Borms: zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood: de biografie*, pp. 24-25.

¹⁴⁷ B. WOESTENBORGH, 'Klein Seminarie van Sint-Niklaas', in: R. DE SCHRUYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 1730-1731.

¹⁴⁸ C. VAN EVERBROECK, *op. cit.*, pp. 26-27.

¹⁴⁹ AMVC H625 Karel Heynderickx: 'Dr jur. Karel Heyndrickx [sic]', in: *Ons Leven*, jg. 22, nr. 8, 29 januari 1910, p. 113 en C. VAN EVERBROECK, *op. cit.*, pp. 60-61. en

¹⁵⁰ AMVC H625 Karel Heynderickx: 'Dr jur. Karel Heyndrickx [sic]', p. 113 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 151-152, p. 163, p. 352 en p. 445.

¹⁵¹ M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', pp. 1-28.

collegeleerling Karel Heynderickx een aanspreekpunt voor de studenten uit Sint-Niklaas.¹⁵² Onder meer student Marcelijn De Wulf stond als leerling van het Sint-Jozefscollege en voorzitter van de *Wase Studentengilde* in contact met Heynderickx. Midden 1916 kwam de studentenleider bijvoorbeeld spreken op een bijeenkomst van de *gilde* in naam van de *Vlaamse Arrondissementsbond van het Land van Waas* en bracht de boodschap dat de Gentse universiteit haar deuren zou openen.¹⁵³

Uiteindelijk bleken de initiatieven een gering succes op te leveren.¹⁵⁴ Op 23 oktober waren de Sint-Niklazenaars Raymond Matthijs, Frans Mariman, Edgard Morel en Marcelijn De Wulf samen met de Antwerpse studenten naar Gent getrokken en twee dagen na de officiële opening schreven Cyriel Pycke uit Temse en Alfons Vandenhende uit Sint-Niklaas zich in. De andere inschrijvingen dateerden van een latere datum, met de inschrijvingen van Cyriel De Wael, Jozef De Waele, Karel Vydt en Firmin Versichel.¹⁵⁵ Het leverde een vrije inschrijving op en alle studenten waren lid van het GSC. Bovendien waren de Sint-Niklase studenten naar Gent getrokken om te studeren. In totaal slaagden 6 studenten voor de examens.¹⁵⁶

Ondanks de lage vertegenwoordigers wierpen de Wase studenten uit het eerste academiejaar zich op als studentenleiders of engageerden zich in de activistische beweging. Het waren voornamelijk studenten die de leeftijd van 20 jaar reeds bereikt hadden. Onder meer molenaarszoon Frans Mariman was zeer actief in het GSC. Hij had zijn humaniora beëindigd op het Sint-Jozefscollege en was in 1913-1914 een ingenieursopleiding gestart aan de katholieke universiteit van Leuven. Mariman trok uit Vlaamsgezindheid naar Gent en zette zijn ingezette studies verder in het tweede jaar ingenieur.¹⁵⁷ Ook de 20-jarige Cyriel De Wael speelde een vooraanstaande rol in het Gentse studentenleven, namelijk in de politieke club de *Lodewijk de Raet-vereeniging*.¹⁵⁸ Bovendien werd De Wael na de oorlog contactman in Vlaanderen van enkele radicale activisten die een revolutie planden in 1919 vanuit Nederland.¹⁵⁹ Daarnaast was de 19-jarige kleermakerszoon Cyriel Pycke uit Temse een markant figuur. Voor de oorlog was hij woordvoerder van de *Christene Vlaamsche Studentengilde* en werd hij omwille van zijn Vlaamsgezindheid door de Sint-Amandusschool te Gent aan de deur gezet. Pycke liep met andere woorden school te Gent maar hield duidelijk nog contacten met de Wase leerlingen. Hij schreef zich steeds in met de studenten uit Sint-Niklaas.¹⁶⁰ Pycke was tijdens de Vlaamse Hogeschoolperiode actief in het verspreiden van activistische propaganda.¹⁶¹ En de vader van Raymond Matthijs was een bekende van activist Leo Meert. Zij hadden rond de eeuwwisseling propaganda gevoerd ten voordele van de boeren in Transvaal. Tot slot was Fons 'De Fonne' Vandenhende vurig Vlaamsgezind. Hij zette zich onder meer

¹⁵² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer, studentnummer 47696.

¹⁵³ M. DE WULF, 'Hoe het roerde en poerde te Gent', p. 6.

¹⁵⁴ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁵⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁵⁶ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

¹⁵⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 179 en R.F. VAN BOCXSTAELE en L. VANDEWEYER, 'Mariman, Odilon F.', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2002.

¹⁵⁸ J. BRANS en P. VAN HEES, 'Wael, Cyriel de', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 3653.

¹⁵⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 460.

¹⁶⁰ Het verklaart waarom Pycke werd opgenomen bij de Wase studenten.

¹⁶¹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 152 en p. 189.

in voor het GSC en kreeg een betrekking bij het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen na de splitsing in een Vlaamse en Waalse afdeling in 1917.¹⁶²

In het tweede academiejaar steeg het aantal tot 20 Wase studenten, waarvan 14 studenten ingeschreven waren op regelmatige basis in de maand oktober. Daar waren 6 herinschrijvingen bij en opnieuw schreven de Wase studenten zich samen in op bepaalde dagen. Op twee vrije studenten na waren alle Wase studenten lid van het GSC. Wat voornamelijk opvalt aan het tweede academiejaar was de sterkere vertegenwoordiging van Wase studenten uit een overheids- of een vrij beroepsmilieu, terwijl de studenten uit het openingsjaar voornamelijk uit een kleinburgerlijk milieu afkomstig waren.¹⁶³

Wat betreft de toename van het aantal Wase studenten is het niet ondenkbaar dat de eerstejaarsstudenten – net zoals de Antwerpenaren – bereid waren geweest om een deel van hun vakantie op te offeren om andere studenten te overtuigen naar Gent te gaan studeren.¹⁶⁴ Het Sint-Jozefscollege was alvast niet gesteld op de Vlaamse Hogeschoolstudenten. Wanneer De Wulf tijdens de kerstperiode van 1916 terug naar de school ging, kreeg hij te horen om “*in naam van alle leraars nooit geen voet meer in het College te zetten*”. Het college wilde haar reputatie niet op het spel zetten omwille van de sterke tegenkanting die bestond onder de bevolking.¹⁶⁵ Het felle protest verklaart vermoedelijk waarom het aantal Wase studenten in 1917-1918 nauwelijks steeg. In oktober waren er slechts 7 nieuwe inschrijvingen. Het nam niet weg dat de vernederlandsing de doorslag gaf: “*bij het aanvangen van het studiejaar 1917-18 achtte ik het mijn plicht als student en als Vlaming, mijn studiën aan de vervlaamschte hogeschool van Gent te beginnen*”, oordeelde rechtenstudent Gerard Van De Steen uit Haasdonk. Hij had zich ingeschreven op 19 oktober 1917.¹⁶⁶

Een opvallende nieuwkomer was Willem Stocké uit Beveren. Zijn inschrijving lag in het verlengde van het activistisch engagement van zijn vader. Evarist Stocké was oogarts en een belangrijke pion in *Jong-Vlaanderen*. Zoon Willem werd in 1917 onder meer lid van de *Jong-Vlaamsche Wacht*, een radicaal activistische jongerenbeweging.¹⁶⁷ Ook landbouwerszoon Gerard De Paep uit Melsele kwam uit een Vlaamsgezind nest. In 1912 werd Gerard De Paep leerling van het Klein-Seminarie in Sint-Niklaas waar het verfranst onderwijs een voedingsbodem was voor zijn flamingantisme. Vandaar dat De Paep toetrad tot verschillende scholierenbewegingen zoals de Beverse studentenbond *Vlaams en Vrij*. Onder meer een toespraak van August Borms gaf het idealisme van De Paep de stimulans om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool. Hij deed dat op 15 december 1917 als vrije ingenieursstudent maar wijzigde zijn keuze in oktober 1918 naar de voorbereidende kandidatuur geneeskunde.¹⁶⁸

¹⁶² M. DE WULF, ‘Hoe het roerde en poerde te Gent’, pp. 25-26.

¹⁶³ Geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

¹⁶⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 347.

¹⁶⁵ M. DE WULF, *op. cit.*, p. 22.

¹⁶⁶ UAG 4A2/4, Doos 183 181.301 vrijstellingen, brief Gerard Van De Steen aan de decaan, s.d. en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁶⁷ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 65 en p. 227.

¹⁶⁸ J. VAN REMOORTERE, *Dr. Gerard De Paep. Een leven van volksverbonden trouw*, Lummen: Europress, 1989, p. 28; N. WOUTERS, ‘Gerard De Paep’, in: T. VALCKE (ed.), *De fonteinen van de Oranjeberg: politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Deel 4: Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers*, Gent: Academia Press i.s.m. Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 2003, pp. 245-256 en B. DE WEVER, ‘Paep, Gerard De’, p. 2386.

Het blijkt dat de studenten uit de omgeving van Sint-Niklaas voornamelijk naar Gent trokken uit Vlaamsgezinde overtuiging. Ze ontwikkelden hun flamingantisme in lokale studentenbonden of in de scholierenbewegingen van het Klein-Seminarie van Sint-Niklaas. Anderzijds heeft ongetwijfeld de overtuigingskracht van activisten als Karel Heynderickx en Karel Borms studenten kunnen overhalen tot een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool.

6.6 Aalst

Uit de omgeving van Aalst waren 24 studenten afkomstig.¹⁶⁹ De studenten kwamen voornamelijk uit een overheidsmilieu met 8 studenten of de lagere burgerij met 9 studenten. 4 studenten hadden een vader die werkte in loondienst en in 2 gevallen kon de beroepstitel niet ingedeeld worden. Wat betreft de studiekeuzes was de faculteit Wijsbegeerte en Letteren met 9 inschrijvingen dominant. De overige studiekeuzes lagen verspreid: 5 studenten aan de Technische Scholen, 5 aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen, 4 aan de Handelsschool en 1 aan de faculteit Geneeskunde. In totaal waren 11 studenten ingeschreven als vrije leerling en de grote meerderheid van de studenten was lid van het GSC. De gemiddelde leeftijd van de studenten lag rond de 22 jaar.¹⁷⁰

Voor het uitbreken van de oorlog kon de Vlaamse emancipatiestrijd eveneens in de stad Aalst op een achterban rekenen. In 1910 was het *Congres der Catholieke Jonge Wachten* georganiseerd waar de flaminganten de vervlaamsing propageerden en in 1911 had het Aalsterse stadsbestuur haar steun betuigd voor de Vlaamse zaak.¹⁷¹ De aandacht richtte zich voornamelijk op de katholieke studenten uit de omgeving van Aalst. In 1912 had Hilaire Gravez als voorzitter van de in 1908 opgerichte *Katholieke Vlaamsche Studentengilde van Aalst en Omtrek, De Witte Kaproenen* het woord gericht aan de jongeren uit de Denderstreek: “Gij die in ’t Vlaamsch geboren zijt en in ons Denderstreek woont, en met de tale den aard en zeden van ons volk zijt vergroeid [...] Gij die katholieken zijt, en met ons strijden zijde aan zijde in de voorwacht van dat zelfde kristene leger [...] Komt met ons ter gilde, Makkers [...] Harop! Studenten, voor God en Vlaanderenland”.¹⁷²

In dezelfde optiek begon de jezuïet pater Stracke de volksontwikkeling te prediken. Hij was leraar aan het jezuïetcollege te Aalst van 1909 tot 1912.¹⁷³ De omgeving van Aalst kenmerkte zich immers door een algemeen lage levensstandaard, waardoor de ingezette ontvoogdingsstrijd

¹⁶⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: De broers Remi en Octaaf Ponnet (Aaigem), Albert De Backer, Rob De Kegel, Roger Dhaenens, Armand Franck, Antoon Mermans, Armand Verbiest (Aalst), Jozef Redant, de broers Frans en Arthur Vaerman, Ferdinand Villers (Denderleeuw), Jozef Van Den Bossche, Jan Van Den Eeckhaut (Erondegem), Frans De Boeck, Philemon De Boeck, Frans De Groeve (Erpe), Johannes Muylaert (Haalter), Louis Gravez (Hofstade), Clement Roelandt (Lede), Alfons Moens (Moorsele), Alice De Backer, Aloïs Moens (Sint-Gillis-bij-Dendermonde).

¹⁷⁰ UAG 4A4/3 1913-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

¹⁷¹ D. SURDIACOURT, ‘Geraardsbergse makkers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916). Deel 1’, p. 30.

¹⁷² F. VAN CAMPENHOUT, ‘Gravez, Hilaire B.’, in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1354 en D. SURDIACOURT, *op. cit.*, Deel 1, p. 32.

¹⁷³ J. FLORQUIN, ‘Pater Desiderius Stracke’, 1969, p. 240.

toekomstperspectieven bood. Het verklaart waarom een groot deel van de Aalsterse bevolking de vernieuwende boodschap genegen was.¹⁷⁴ Stracke had onder meer gepleit om zich massaal achter de Vlaamse Beweging te scharen: “[...] er valt veel, zeer veel nog te doen in Vlaanderen; daarom moeten we flamingant zijn en ‘k ben fier me zoo te noemen’”. Pater Stracke vervulde met andere woorden een voorname rol en gaf voordrachten. Zijn belangrijkste ‘testament’ betrof het vlugschrift *Arm Vlaanderen* uit 1914 wat een diepe indruk naliet op de bevolking.¹⁷⁵ Onder andere student Wies Moens uit Sint-Gillis-bij-Dendermonde schreef dat het vlugschrift in vele aspecten een weerspiegeling was van de Vlaamse steden uit de regio.¹⁷⁶ Bovendien werd de titel een begrip waarop het toekomstige activisme zou terugvallen in het kader van propaganda. Het engagement van Stracke richtte zich voornamelijk op het volksonderwijs en zijn geloof dat het de sleutel betekende voor de toekomst van Vlaanderen.¹⁷⁷ De pater omschreef de ingezette beweging als volgt: “Het was ons [de flaminganten] te doen om de hele cultuur en niet de taal alleen. Wel meenden we dat de taal de hefboom was van het overige. Het was het enige wat we aan gewone mensen konden doen begrijpen, want zij wisten het ook: Als je geen Frans kent, ben je niets; ken je wel Frans, ben je iets meer”.¹⁷⁸

Ondanks de ingezette beweging bleef het aantal studenten uit de omgeving van Aalst beperkt in het openingsjaar van de Vlaamse Hogeschool. Slechts vier studenten schreven zich in, namelijk Wies Moens, Louis Gravez, Frans De Boeck en meisjesstudent Alice De Backer.¹⁷⁹

Wies Moens was een van de pioniers en was ingeschreven op 19 oktober. Zijn inschrijving lag in het verlengde van een vooroorlogs engagement voor de Vlaamse zaak. Als leerling van het Heilige-Maagdcollège te Dendermonde was Moens actief in de lokale afdeling van het *Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond* en werkte samen met de Hamse studentenbond van Maurits De Meyer¹⁸⁰, die eveneens studeerde aan de Vlaamse Hogeschool.¹⁸¹ De Meyer had in die hoedanigheid onder meer een ‘dagschool’ voor werkloze arbeiders opgericht. Moens zou tijdens de Vlaamse Hogeschoolperiode een belangrijke rol spelen onder de flamingantische studenten met onder meer literaire bijdragen voor *Aula*. De inschrijving was mede ingegeven door de beslissing van Dendermondenaar Lodewijk Dosfel, die na lang tobben professor werd aan de Vlaamse Hogeschool: “Zijn [Dosfel] beslissing, welke eindelijk viel, was de beslissing van een man die alles rijpelijk gewikt en gewogen had; niet de beslissing van ’n kansberekenaar, maar die van de nauwgezette keurder en rangschikker der waarden, van de echte leidsman, die in de dienst van wat zijn geweten hem als waar en goed voorhield, zijn volle verantwoordelijkheid voor God en Volk opnam. Dosfels beslissing was in de ogen van heel velen dè grote gebeurtenis geworden, waardoor de stichting ener Nederlandse universiteit te Gent, tijdens de oorlog, de sanctie verkreeg van iets ontegenzeggelijk deugdelijks”.¹⁸² Het idealisme van Moens vertaalde zich naar schrijfsels

¹⁷⁴ W. MOENS, ‘Het activistisch avontuur en wat er op volgde’, p. 13.

¹⁷⁵ D. SURDIACOURT, ‘Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916). Deel 1’, pp. 30-32.

¹⁷⁶ W. MOENS, *op. cit.*, p. 13.

¹⁷⁷ D. SURDIACOURT, *op. cit.*, Deel 1, pp. 30-32.

¹⁷⁸ J. FLORQUIN, ‘Pater Desiderius Stracke’, 1969, p. 243.

¹⁷⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁸⁰ O. MOENS en Y. T’SJOEN, ‘Moens, Wies’, in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2066.

¹⁸¹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer. Maurits De Meyer was net als Wies Moens een van de pioniers van de Vlaamse Hogeschool. Hij schreef zich in op 16 oktober 1916. Uiteindelijk bleef het aantal Hamse studenten beperkt tot de ene inschrijving van De Meyer.

¹⁸² W. MOENS, *op. cit.*, pp. 13-15.

ten voordele van het activistische ideëngoed, waarvoor hij in de naoorlogse repressie veroordeeld werd tot vier jaar gevangenisstraf.¹⁸³ In deze periode schreef Moens zijn *Celbrieven*, voornamelijk denkbeelden van een idealist die een droom zag uiteenspatten.¹⁸⁴

In dezelfde lijn lag de inschrijving van Louis Gravez. Hij was de jongere broer van Hilaire Gravez die zich in de vooroorlogse periode rond Aalst had ingezet voor de Vlaamse taalstrijd en toetrad tot de activistische beweging tijdens de oorlog. Louis Gravez schreef zich in op 31 oktober 1916 en werd samen met Moens een belangrijk figuur in *Uylenspieghel*, de sociëteit die binnen het GSC instond voor het gezelligheidsleven onder de studenten. Uiteindelijk was Gravez enkel ingeschreven tijdens het openingsjaar. Ook Frans De Boeck speelde een rol in het studentenleven. Hij had zich ingeschreven op 9 november 1916 en werd begin 1917 verkozen in de senaat van het GSC.¹⁸⁵ Waarom meisjestudent Alice De Backer zich inschreef is niet geweten maar ze kwam naar de hogeschool in december 1916. Voor de examens slaagden alvast Wies Moens en Frans De Boeck met grote onderscheiding in de Germaanse filologie.¹⁸⁶

Het is opmerkelijk dat het tweede academiejaar beduidend meer Aalsterse studenten kon overtuigen want in totaal schreven 19 studenten zich in. Anderzijds waren slechts 3 studenten ingeschreven rond de opening van het tweede jaar. Wies Moens en Frans Vaerman deden dat op 15 oktober en Antoon Mermans op 17 oktober 1917. De overige Aalsterse inschrijvingen dateerden vanaf 13 november 1917. In totaal waren 15 studenten ingeschreven tot 23 januari 1918, waarvan 11 vrije inschrijvingen.¹⁸⁷ Daar waren alvast 3 studenten bij uit een onderwijzersgezin.¹⁸⁸ Het vermoeden bestaat dat de meerderheid zich inschreef omwille de dwangarbeid te ontlopen. Onder meer aannemerszoon Clement Roelandt uit Lede gaf een indicatie in die richting. In een brief gericht aan rector Paul Fredericq uit januari 1919 gaf de student te kennen dat zijn inschrijving voornamelijk was ingegeven door het risico om opgeëist te worden.¹⁸⁹ Het was niet mogelijk om te verifiëren in welke mate de bekentenis van Roelandt strookte met de waarheid maar zijn inschrijving midden november lijkt het te bevestigen. Anderzijds was Roelandt lid van het GSC en slaagde voor de examens in juli 1918.¹⁹⁰ Het doet vermoeden dat een zekere Vlaamsgezindheid eveneens de inschrijving motiveerde. Een gelijkaardige opmerking kan gemaakt worden bij de inschrijving van de 18-jarige Armand Franck uit Zandbergen. Hij was ingeschreven als vrije student kunstgeschiedenis op 30 november 1917. De inschrijving van Franck lijkt aan te geven dat de oorlogsomstandigheden de doorslag gaven, maar als leerling van het Sint-Livinuscollege te Aalst was Franck aan de deur gezet wegens een uitgesproken Vlaamsgezindheid.¹⁹¹

¹⁸³ RAB R81.50 (7943-3331) Moens Aloïs (dossier ontbreekt).

¹⁸⁴ W. MOENS, *Celbrieven*, Antwerpen: De Sikkel, 1920.

¹⁸⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 180 en p. 182.

¹⁸⁶ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

¹⁸⁷ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁸⁸ Geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁸⁹ UAG 4A2/4 doos 188.324 strafbundel (oorlogsomstandigheden), brief Clement Roelandt aan rector Paul Fredericq, 17 januari 1919.

¹⁹⁰ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, p. 83.

¹⁹¹ D. SURDIACOURT, 'Arthur Broekaert en zijn keuze voor de Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)', in: *Gerardimontium*, nr. 230, maart-april 2010, p. 9.

Het is dus aannemelijk dat de inschrijving van nogal wat studenten onderbouwd was door een geloof in het vernieuwingsideaal van de Vlaamse Hogeschool, maar dat de twijfel omwille van de algemene tegenkanting werd ontnomen door de oorlogscontext. De onzekerheid bleek uit het aantal Aalsterse studenten die slaagden voor de examens. Enkel Wies Moens, Frans De Boeck, de vermelde Clement Roeland en Philemon De Boeck namen deel met succes. Philemon De Boeck behaalde bovendien een promotie door te slagen in het derde doctoraat geneeskunde.¹⁹²

Afsluitend kan gesteld worden dat de boodschap voor het vernederlandsingsproces in de vooroorlogse periode aanwezig was in de omgeving van Aalst maar slechts enkele studenten kon overtuigen om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool. De tegenkanting en de oorlogsomstandigheden hebben daar ongetwijfeld een rol in gespeeld. De vrije grote vertegenwoordiging van Aalsterse studenten in vergelijking met de overige regio's is vermoedelijk te wijten aan het feit dat studenten de dwangarbeid trachtten te ontlopen. Onder meer de inschrijvingsdata en het aantal vrije leerlingen geven alvast indicaties in die richting. Bovendien kan het verklaren waarom slechts enkele studenten uit de omgeving van Aalst een voorname rol speelden.

Er waren eveneens 8 studenten ingeschreven die uit het gebied tussen het Waasland en Aalst afkomstig waren. Het betrof de inschrijving van de reeds vermelde Maurtis De Meyer uit Hamme, Louis De Wilde, André Rasschaert en Willem Verhelst uit Wetteren, Emiel Van Boxelaer uit Schellebelle en Gustaaf Famaey, Robert Geens en Gustaaf Haegens uit Zele.¹⁹³

6.7 Geraardsbergen

6.7.1 Regio Geraardsbergen

In totaal waren 17 studenten ingeschreven uit de omgeving van Geraardsbergen.¹⁹⁴ In het eerste academiejaar schreven zich 6 studenten in, wat opliep in het volgende academiejaar tot 15 studenten en oktober 1918 noteerde 8 inschrijvingen. Het merendeel was afkomstig uit de stad Geraardsbergen en de omgeving van Ninove, met een totaal van 11 studenten. De gemiddelde leeftijd van de studenten was 22 jaar. Wat betreft de sociale afkomst was de meerderheid van de studenten afkomstig uit een kleinburgerlijk milieu. 11 studenten kwamen uit een dergelijk milieu, met voornamelijk de beroepen in de landbouwsfeer en de kleinhandel in het oog springen. Daarnaast waren drie vaders van studenten actief in het onderwijs. Het merendeel van de studenten was ingeschreven aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren of volgden een geneeskundige

¹⁹² *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 81-85.

¹⁹³ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁹⁴ August Torrekens (Appelterre), Nestor Vlassenbroeck (Aspelare), Alfons Versnick, Petrus De Vuyst (Borsbeke), André Vermeren (Denderwindeke), Fabian Achtergael, Arthur Broekaert, Fernand De Spiegeleer, Albert d'Haese, Frans De Jonge, Paul Flamée, Jan Van Den Driessche (Geraardsbergen), Michiel Deruyver (Nederbrakel), Paul Beeckman (Ninove), Alfons Brackeva (Sint-Maria-Lierde), Robrecht De Graeve (Woubrechtgem).

opleiding, wat neerkwam op 12 studenten.¹⁹⁵ In totaal schreven 7 studenten zich in als vrije leerling en nagenoeg alle Geraardsbergse studenten waren lid van het GSC.¹⁹⁶

Net zoals in vele steden weerklonk de vernederlandsingsboodschap steeds luider rond 1910 in de omgeving van Geraardsbergen. Het gaf onder meer aanleiding tot de oprichting de *Katholieke Vlaamsche Studentenbond van het land van Geraardsbergen*, een lokale verlofbond. Aan het hoofd kwam Albert 'den Berten' d'Haese. De opgerichte bond was een lokale tak van de *Algemeen Katholiek Vlaamse Studentenbond*, met als doel de Geraardsbergse studenten voor te bereiden op hun toekomstige sociale rol. De vele voordrachten en volksvergaderingen in het kader van de mobilisatiecampagnes van de *Hoogeschoolcommissies* zetten de beweging kracht bij. In Geraardsbergen ging het initiatief uit van de *Vlaamsstrijdende Klauwaartsgilde* dat een propagandacomité oprichtte ten voordele van een Vlaamse Hogeschool. Vanuit Gent kreeg de *gilde* onder andere strooibiljetten en ander propagandamateriaal bezorgd. Het uiteindelijke doel was het Geraardsbergse stadsbestuur te overtuigen van de goede zaak, wat gebeurde in februari 1911. Onder meer de toekomstige hoogleraar Emiel Van Bockstaele gaf zijn steun als katholiek gemeenteraadslid. Hieruit vloeiden nog tal van volksvergaderingen voort in en rond Geraardsbergen, gehouden in 1911 en 1912.¹⁹⁷

De algemene eensgezindheid van de emancipatiebeweging werd verstoord door het uitbreken van de oorlog, wat eveneens gold voor de Geraardsbergse studentenbond. Ondanks de benarde levensomstandigheden vonden toch enkele vergaderingen plaats in 1914 en 1915. Er bestond echter geen eensgezindheid over welke koers de bond diende te varen. Uiteindelijk werd in 1915 een nieuw bestuur aangeduid met Arthur Broekaert¹⁹⁸ als voorzitter. Vermoedelijk was het op aangeven van Albert d'Haese dat de verlofbond een Vlaamsgezind standpunt innam. Dat was te merken aan de samenstelling van de bond. Naast Broekaert werden eveneens de toekomstige studenten Jan Vanden Driessche als ondervoorzitter en Fabian Achtergael als secretaris aangeduid. Ook Paul Flamée en Fernand De Spiegeleer waren lid.¹⁹⁹

Het vernieuwde bestuur stond niet weigerachtig ten aanzien van de Duitse inmenging in het taalvraagstuk. Tegen november 1915 bestond de overtuiging dat er niets te verwachten viel van de Belgische regering. Het verklaart het nodige enthousiasme onder de leden wanneer in 1916 bekend gemaakt werd dat de Vlaamse Hogeschool zou openen in oktober. In de zomer wees het bestuur van de bond op het feit dat het activisme zich niet kenmerkte door antipatriottisme en de Vlaamse Hogeschool legitiem was, conform de Haagse Conventie. Desondanks bleef er verwarring bestaan onder de leden van de bond. Vandaar dat de secretaris van de *Katholieke Vlaamsche Oud-Hoogstudentenbond van Oost-Vlaanderen*, de Gentse activist Hildeward Van der Spurt, uitgenodigd werd door voorzitter Broekaert in juli 1916. De vergadering werd stilgehouden omwille van de

¹⁹⁵ Student Jan Vanden Driessche is een uitzondering. Hij schreef zich in aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen in 1916-1917 maar wijzigde zijn studiekeuze in 1917-1918 om een ingenieursopleiding te volgen aan de Technische Scholen. Een keuze die hij eveneens maakte in oktober 1918.

¹⁹⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

¹⁹⁷ D. SURDIACOURT, 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916). Deel 1', pp. 29-31.

¹⁹⁸ BS Geraardsbergen (1894) GA 69, Arthur Maria Philomena Broeckeaert. De geboorteakte vermeldt de naam met een 'c' maar vermoedelijk verkorte Arthur Broekaert de naam om zijn Vlaamsgezindheid te onderlijnen. D. SURDIACOURT, 'De onverwachte ontmoeting van de jonge Arthur Broekaert met Edgar Tinel', in: *Gerardimontium*, nr. 227, september-oktober, 2009, p. 24.

¹⁹⁹ D. SURDIACOURT, *op. cit.*, Deel 1, pp. 36-37.

talrijke tegenkantingen en proteststemmen. De verdeeldheid onder de studenten in de bond bleef met andere woorden bestaan. In een tweede vergadering die enige tijd later volgde, werd besloten om een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool niet aan te moedigen.²⁰⁰

Figuur 11 Vlaamse Hogeschoolstudenten, 1917-1918

Onderaan: Fabian Achtergael (uiterst links), Gerard Van De Steen (tweede links), Albert Vandepoel (centraal), Frans Mariman (tweede rechts), Albert d'Haese (uiterst rechts). Bovenaan: Jan Vanden Driessche (tweede links), Emiel Deloose (derde links) Arthur Broekaert (centraal), August Verdyck (tweede rechts), Paul Flamée (uiterst rechts). Bron: AMVS, XXXIII Archief Frans Mariman.

Het uiteindelijke standpunt van de bond verklaart waarschijnlijk waarom slechts 6 studenten zich inschreven in het openingsjaar van de Vlaamse Hogeschool. Arthur Broekaert, Jan Vanden Driessche en Edward Van Hoorde waren pioniers en schreven zich in op 14 oktober 1916.²⁰¹ Het waren bovendien de enige studenten die met succes slaagden voor de examens in juli 1917.²⁰² In november was André Vermeren ingeschreven en in december trok Michiel Deruyver naar Gent. De laatste ingeschreven student betrof Albert d'Haese op 8 mei 1917. Enkel Vermeren schreef zich in als vrije leerling en was geen lid van het GSC.²⁰³

Zowel Broekaert als d'Haese hadden reeds gestudeerd aan de universiteit van Leuven maar staakten hun studies omwille van de vernielingen aan de universiteitsgebouwen in augustus 1914. Broekaert had met succes de voorbereidende kandidaturen van de geneeskunde gevolgd en d'Haese

²⁰⁰ D. SURDIACOURT, 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916). Deel 1', pp. 38-40.

²⁰¹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁰² *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeren*, pp. 76-81.

²⁰³ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

was met vrucht geslaagd voor de kandidaturen in de Germaanse filologie.²⁰⁴ Beiden zetten hun studies verder aan de Vlaamse Hogeschool. Hetzelfde gold voor Van Hoorde die in 1916 de tweede kandidatuur in de geneeskunde volgde en Jan Vanden Driessche schreef zich in voor de tweede kandidatuur aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Het is niet geweten aan welke universiteit Van Hoorde of Vanden Driessche gestudeerd hadden, maar het geeft aan dat het voornamelijk oudere Geraardsbergse studenten waren die zich inschreven in het openingsjaar. De gemiddelde leeftijd lag rond 22 jaar.²⁰⁵

De inschrijving van Broekaert, Vanden Driessche en d'Haese lagen met andere woorden in het verlengde van hun engagement voor de lokale Geraardsbergse studentenbond en hun overtuiging van de goede zaak. Het betekende echter niet dat er een zekere twijfel gepaard ging bij de inschrijving. Arthur Broekaert besefte dat een inschrijving op sterke weerstand zou botsen en nadelig kon zijn voor zijn familie. Vandaar dat vader Gustaaf Broeckaert niet was opgetogen met de inschrijving. Uiteindelijk kon Broekaert overtuigd worden door de Geraardsbergse dokter Emiel Van Bockstaele waarmee hij een nauwe band onderhield. Van Bockstaele had Broekaert onder andere een functie aangeboden bij het Rode Kruis nadat Leuven in puin lag. Ze troffen elkaar op de Vlaamse Hogeschool want Van Bockstaele had na een innerlijke strijd een leerstoel aanvaard aan de vernederlandse universiteit.²⁰⁶ Vanaf dat moment nam Van Bockstaele de leiding over het Geraardsbergse activisme.²⁰⁷

Rond de eindejaarsperiode van 1916-1917 stichtten dokter Van Bockstaele, Broekaert en d'Haese en andere voormalige leden van de Geraardsbergse studentenbond een activistische kern. Vanden Driessche stond in voor de financiën en d'Haese verzorgde de propaganda. Volgens auteur Dirck Surdiacourt bleven de propaganda-acties door de kern beperkt, wat voornamelijk te wijten was aan de felle tegenkanting van de Geraardsbergse bevolking.²⁰⁸ Dit bleek eveneens uit het aantal inschrijvingen voor het tweede jaar want in totaal schreven zich 15 studenten in: Alfons Versnick schreef zich in op 10 oktober 1917. Arthur Broekaert en Fabian Achtergael deden dat op 15 oktober. Jan Vanden Driessche schreef zich twee dagen later in en Albert d'Haese op 22 oktober. Tenslotte was André Vermeren ingeschreven op 26 oktober en Edward Van Hoorde op 2 november 1917. Het is met andere woorden opmerkelijk dat er nauwelijks nieuwe studenten uit Geraardsbergen konden overtuigd worden. Achtergael was alvast lid geweest van de activistische Geraardsbergse studentenbond. Hetzelfde gold voor de latere inschrijvingen van Paul 'Pol' Flamée en Fernand De Spiegeleer die zich samen ingeschreven op 13 december. Verder schreven zich nog 5 studenten in vanaf 20 november 1917: Robrecht De Graeve, Petrus De Vuyst, Alfons Brackeva, Frans De Jonge, Nestor Vlassenbroeck en August Torrekens. Nagenoeg alle latere inschrijvingen betroffen vrije studenten.²⁰⁹

²⁰⁴ D. SURDIACOURT, 'Arthur Broekaert en zijn keuze voor de Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)', p. 3 en G. DURNEZ, 'Haese, Bert d'', in: R. DE SCHRUYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1395.

²⁰⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁰⁶ D. SURDIACOURT, 'Arthur Broekaert en zijn keuze voor de Vlaamsche Hoogeschool te Gent (1916-1918)', pp. 3-11.

²⁰⁷ D. SURDIACOURT, 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme: het politiek activisme in Geraardsbergen (1916-1918) deel 2', p. 16.

²⁰⁸ *Ibidem*, pp. 3-5.

²⁰⁹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Uiteindelijk bleef het aantal studenten uit Geraardsbergen beperkt. Dit was voornamelijk te wijten aan de overwegend passivistische houding van de bevolking maar ook binnen de lokale studentenbond bestond geen eenduidigheid. De bond keerde zich tegen het vernederlandsinitiatief. Het verklaart waarom slechts enkele studenten bereid gevonden werden om naar Gent te trekken. Anderzijds bleef het Geraardsbergse activisme eerder gematigd in tegenstelling tot de radicale lijn van *Jong-Vlaanderen* bijvoorbeeld. Volgens auteur Surdiacourt was dit voornamelijk te wijten aan de visie van dokter Van Bockstaele.²¹⁰

6.7.2 Regio Zottegem

In totaal kwamen 14 studenten uit de omgeving van Zottegem.²¹¹ In het eerste academiejaar schreven zich 9 studenten in en in het tweede jaar waren 11 studenten ingeschreven met 6 herinschrijvingen. Oktober 1918 leverde nog 6 inschrijvingen op. Opmerkelijk is dat een aantal studenten uit de betere sociale milieus afkomstig kwam. Het ging om de beroepstitels gemeenteonderwijzer, dokter, notaris en grondeigenaar. De overige studenten waren voornamelijk uit een kleinburgerlijk milieu afkomstig of de lagere sociale klassen. Ook de gemiddelde leeftijd springt in het oog, namelijk 24 jaar.²¹²

Ondanks het beperkt aantal studenten is het opvallend dat 5 studenten behoorden tot de pioniers. Dat waren Edmond Maes, Paul Van Der Donckt, Edgard De Backer, Boudewijn Ruyffelaert en Marcel Devenyns. Landbouwerszoon Maes uit Sint-Goriks-Oudenhove²¹³ was net als de Geraardsbergse studenten ingeschreven op 14 oktober 1916. Student geneeskunde Ruyffelaert uit Kwaremont liet zich samen met dorpsgenoot Marcel Devenyns inschrijven op 25 oktober 1916. Beide studenten huurden overigens een kamer in de Metdeppingenstraat 20 te Gent. Ruyffelaert zetelde in de senaat van het GSC en was feitelijk de rechterhand van voorzitter Arthur Mulier.²¹⁴ Bovendien waren geneeskundestudenten Ruyffelaert en Maes naar Gent getrokken om hun studies verder te zetten. Ook Octaaf Polfliet uit Oudenaarde deed dat en was een van de weinige studenten die in juli 1917 een promotie verkreeg door te slagen met voldoening in het tweede doctoraat in de Germaanse filologie.²¹⁵ Daarop werd Polfliet een activistisch leraar aan het vervlaamste Koninklijk Atheneum te Gent.²¹⁶ Verder kwamen Clovis Vincent uit Zottegem en Paul Haeck uit Ronse eveneens voortstuderen.²¹⁷ Hetzelfde gold voor Edgard De Backer die net als Polfliet en Clovis reeds

²¹⁰ D. SURDIACOURT, 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme: het politiek activisme in Geraardsbergen (1916-1918) deel 2', p. 16.

²¹¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Marcel Devenyns, Boudewijn Ruyffelaert (Kwaremont), Eugeen De Deken (Melden), Triphon en Theodoor Wymeersch (Oosterzele), Octaaf Polfliet (Oudenaarde), Paul Haeck, Sylvère Langbeen (Ronse), Prudent Mertens (Scheldewindeke), Edmond Maes (Sint-Goriks-Oudenhove), Edgard De Backer (Sint-Lievens-Houtem), Paul Van Der Donckt (Sint-Maria Oudenhove), Leon Van Ost, Clovis Vincent (Zottegem).

²¹² UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²¹³ BS Sint-Goriks-Oudenhove (1892) GA 23, Edmundus Josephus Maes.

²¹⁴ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer; geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches') en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 179-181, pp. 185-186.

²¹⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²¹⁶ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 188 en p. 464.

²¹⁷ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

gestudeerd had te Gent. De 27-jarige onderwijzerszoon²¹⁸ was ingeschreven voor het vierde jaar ingenieur aan Technische Scholen. Bovendien bekleedde vader Aloïs De Backer een bediendefunctie aan de Vlaamse Hogeschool.²¹⁹ Het zestal dat de studies verderzette verklaart meteen de hogere leeftijd van de studenten uit de omgeving van Zottegem. Anderzijds waren 4 studenten voor het eerst ingeschreven in december 1917. Het doet vermoeden dat eveneens de oorlogsomstandigheden een aandeel hadden in het aantal inschrijvingen.²²⁰

6.8 Brussel

6.8.1 Regio Brussel

De Brusselse studenten waren met 16 studenten.²²¹ In totaal kwamen 5 studenten uit een overheidsmilieu en 2 vaders van studenten oefenden een vrij beroep uit, namelijk predikant en ingenieur. 5 studenten kwamen uit een kleinburgelijk milieu en in 4 gevallen kon het beroep van de vader niet achterhaald worden.²²² De meerderheid van de Brusselse studenten kwamen uit de betere sociale klassen. In totaal waren 10 regelmatige studenten ingeschreven en slechts 2 studenten waren geen lid van het GSC. Voor het derde academiejaar schreven zich nog 4 Brusselse studenten in.²²³

Sinds het uitbreken van oorlog en de ontwikkeling van het activisme ontstond te Brussel een radicale kern. Begin 1915 werd de basis gelegd voor contacten tussen *Jong-Vlaanderen* en Brussel. Het was geen toeval want sinds de bezetting had de stad als hoofdzetel van het gouvernement-generaal een belangrijke positie ingenomen.²²⁴ Onder meer Frans Reinhard, Maurits Josson, Pieter Tack en de ingeweken Duitser Jozef Haller von Ziegesar hadden een belangrijke rol gespeeld.²²⁵ Bij het bekendmaken dat de Vlaamse Hogeschool zou openen hadden de heren een aandeel gehad in de stichting van de *Vereeniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak*, een radicale club die in contact stond

²¹⁸ BS Denderhoutem (1889) GA 51, Denis Edgard De Backer.

²¹⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer; geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches') en UBG Hs.III.23 Documenten betreffende de Wereldoorlog 1914-1918: Bedienden vereeniging 's Rijks universiteit.

²²⁰ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²²¹ Albert Coenen, Victor Zaman (Brussel), Jozef en Josefina Tack (Etterbeek), Hendrik Segers, Karel Chrispeels, Emiel Krahé (Laken), Florimond Plasch (Ruisbroek), Adriaan Haven, Fernand Violon (Schaarbeek), de broers Maximiliaan en Robert Lamberty, Vaast Verhuyck (Sint-Gillis), Willem Reinhard, Albert Mallebrancke (Sint-Jans-Molenbeek), Frans Janssens (Sint-Pieters-Leeuw).

²²² geboorteakten studenten regio Brussel (cf. 'studentenfiches').

²²³ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²²⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 51.

²²⁵ De Brusselse advocaat Maurits Josson was de oprichter van het *Vlaamsche Veem* waaruit een radicale Gentse tak ontstond. Het betekende de aanzet voor de stichting van *De Bestuurlijke Scheiding*, met de uiteindelijke oprichting van *Jong-Vlaanderen*. De Duitser Jozef Haller von Ziegesar verbleef al een hele tijd in België. Rond de eeuwwisseling was Haller leraar aan het Koninklijk Atheneum te Gent en beïnvloedde in die hoedanigheid het flamingantisme van onder meer Reimond Kimpe. Tijdens de oorlog was de ingeweken Duitser samen met Jan Derk Domela Nieuwenhuis Nyegaard een van de contactpersonen bij aanvang van de *Flamenpolitik*. D. VANACKER, *op. cit.*, pp. 9-16 en B. DE WEVER, *Greep naar de macht*, p. 22.

met de Duitsers en de mobilisatiecampagne ten voordele van de Vlaamse Hogeschool op gang bracht begin 1916. Op deze manier had Brussel een belangrijk aandeel in de *Flamenpolitik*. Tijdens de oorlog bleef de Brusselse activistische kern actief ten voordele van het activisme. Onder meer Pieter Tack werd bij de splitsing van het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen directeur-generaal en bevoegd voor het hoger onderwijs. Een hoedanigheid die in het verlengde lag van zijn vroegere functie als taalinspecteur bij het ministerie en zijn engagement in het ANV.²²⁶ Tack werd eveneens ere-hoogleraar aan de Vlaamse Hogeschool.²²⁷ Vermoedelijk speelde Jozef Haller een rol in de rekrutering van Brusselse studenten. In september 1916 had hij als leraar van het Koninklijk Atheneum te Brussel het manifest ondertekend ten voordele van een Vlaamse Hogeschool, waarin beargmunteerd werd dat het geen Duitse gunst betrof maar een rechtsgeldig initiatief was. Ook Reinhard en Josson hadden het document ondertekend.²²⁸

Het openingsjaar van de Vlaamse Hogeschool trok slechts 3 studenten aan uit de omgeving van Brussel. Dat waren Willem Reinhard uit Sint-Jans-Molenbeek en Jozef Tack uit Etterbeek die zich op regelmatige basis inschreven op 25 oktober 1916. Beiden waren lid van het GSC. Victor Zaman uit Brussel schreef zich pas in op 10 maart 1917. De leeftijd van de studenten schommelde rond de 18 jaar. In het tweede academiejaar steeg het aantal studenten uit de omgeving van Brussel tot 14 inschrijvingen. Daarvan dateerden 7 inschrijvingen in oktober met opnieuw de inschrijvingen van Willem Reinhard en Jozef Tack, met eveneens de inschrijving van zus Josefina Tack. Verder waren Adriaan Haven, Hendrik Segers, Karel Chrispeels en Frans Janssens ingeschreven. De andere inschrijvingen dateerden vanaf november, waarvan het merendeel van de studenten zich inschreef in december 1917. Dat waren onder meer de inschrijvingen van de broers Max en Robert Lamberty uit Sint-Gillis.²²⁹

De inschrijvingen van Willem Reinhard en Jozef Tack op 25 oktober 1916 lagen met andere woorden in het verlengde van het activisme van hun vaders. Beide 19-jarige flamingantische studenten waren kenissen en trokken samen naar Gent.²³⁰ Voor de opening van de Vlaamse Hogeschool hadden Reinhard en Tack de leiding genomen in de Brusselse afdeling van het *Nationaal Vlaamsch Studentenverbond* en stonden in voor de propaganda ten voordele van de vernederlandsing. Ook tijdens de vakantie in 1917 bleven beide studenten actief met propaganda en zetten zich in voor het GSC.²³¹ Het is dus niet ondenkbaar dat Reinhard en Tack een aandeel hadden in de toename van het aantal Brusselse studenten in het tweede academiejaar. Het is echter niet geweten in welke mate dat effectief zo was. De inschrijving van Josefina Tack op 17 oktober 1917 lag alvast in het verlengde van het activisme van haar broer en vader. Verder waren 4 Brusselse studenten ingeschreven rond de opening van het tweede jaar wat een indicatie is voor het feit dat de propaganda weinig studenten kon overtuigen.²³²

²²⁶ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 68 en p. 148, pp. 163-164 en p. 207.

²²⁷ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, p. 8.

²²⁸ *Vlaanderen begroet zijn Hoogeschool: De opening van de Vlaamsche Hoogeschool te Gent. Twee manifesten met bij de 200 Handteekeningen van de meest Gezaghebbende Vlamingen*, 19 september 1916, p. 9 en D. VANACKER, op. cit., pp. 150-151.

²²⁹ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²³⁰ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

²³¹ D. VANACKER, op. cit., p. 148 en p. 347.

²³² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

De meest in het oogspringende Brusselse inschrijvingen in het tweede academiejaar waren die van Max en Robert Lamberty. Hun Waalse vader Georges Lamberty was namelijk gehuwd met Anna De Raet, zus van Lodewijk De Raet. Nadat vader Lamberty was gestorven in 1900, had Lodewijk De Raet de broers onder zijn hoede genomen.²³³ De Raet was rond de eeuwwisseling de belichaming van een nieuwe generatie Brusselse flaminganten geworden die streeden voor Nederlandstalig onderwijs, waar eveneens Pieter Tack toebehoorde. Een rol die De Raet kracht bijzette door het verslag op te stellen van de *Tweede Hogeschoolcommissie* en daarmee de richting aangaf voor een Vlaamse Hogeschool.²³⁴ Het was bijgevolg niet verwonderlijk dat de opvoeding van de broers Lamberty in het teken van de Vlaamse cultuur stond. “*Zo heb ik mijn hele jeugd binnenshuis in een Vlaamse sfeer doorgebracht terwijl buitenshuis praktisch alles Frans*”, herinnerde Max Lamberty zich.²³⁵

Lamberty volgde het lager onderwijs aan de gemeenteschool te Sint-Gillis en de middelbare school aan het Koninklijk Atheneum te Brussel.²³⁶ Aan het atheneum domineerde de Franse taal want de taalwet van 1883 had geen betrekking op Brussel. Het nam niet weg dat er een Vlaamse afdeling bestond op de school maar volgens Lamberty zater er amper drie leerlingen in de klas. Na het beëindigen van de humaniora trokken de broers Lamberty in 1913 naar de vrije universiteit van Brussel waar Max Lamberty zich inschreef voor de voorbereidende kandidatuur rechtswetenschappen.²³⁷ Een studie die broers staakten door het uitbreken van de oorlog en het plotse overlijden van Lodewijk De Raet op 24 november 1914 na een beroerte.²³⁸ Uiteindelijk schreven Max en Robert Lamberty zich in aan de Vlaamse Hogeschool op 7 december 1917 voor de tweede voorbereidende kandidatuur rechtswetenschappen en schreven zich opnieuw in voor het derde academiejaar. Ze waren beiden lid van het GSC, ontvingen een staatsstudiebeurs van elk 1000 Belgische frank maar namen niet deel aan de examens.²³⁹ De broers waren voornamelijk naar Gent getrokken om te studeren en speelden geen voorname rol in het flamingantische studentenleven.

In tegenstelling tot steden als Antwerpen, Sint-Niklaas of Geraardsbergen is het opmerkelijk dat de Brusselse studenten zich nauwelijks opwierpen als flamingantische voorvechters. Enkel de inschrijvingen van Willem Reinhard en Jozef Tack wijzen in die richting. Het blijft met andere woorden onduidelijk welke motivering schuilde achter de meerderheid van de Brusselse inschrijvingen.

6.8.2 Regio Brabant

Het aantal Brabanders bleef beperkt tot 7 studenten.²⁴⁰ Geen enkele student was ingeschreven in het eerste jaar en slechts 3 studenten schreven zich in voor het tweede academiejaar: Isidoor Van Roy,

²³³ F. LEYS, *Max Lamberty*, Antwerpen: Nederlandsche Boekhandel, 1977, pp. 12-13.

²³⁴ M. DE METSENAERE, 'Brussel', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 635 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 164.

²³⁵ J. FLORQUIN, 'Max Lamberty', in: *Ten huize van...* 5, p. 231.

²³⁶ J. SMEYERS, 'Lamberty, Max', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1772.

²³⁷ J. FLORQUIN, *op. cit.*, pp. 233-234 en F. LEYS, *Max Lamberty*, p. 28.

²³⁸ J. SMEYERS, *op. cit.*, p. 1772 en F. LEYS, *op. cit.*, p. 29.

²³⁹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁴⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Albert Vandepoel (Diest), Albert Tritsmans, Isidoor Van Roy, Alfons en Jozef Raymaekers (Leuven), Vital Henskens (Vertrijk), Walter Verhaegen (Wezemaal).

Albert Tritsmans en Albert Vandepoel²⁴¹. Het is opmerkelijk dat het aantal voornamelijk bereikt werd door de inschrijvingen in oktober 1918 want alle 7 studenten waren in die maand ingeschreven. Het is dan ook moeilijk om conclusies te trekken gezien het beperkt aantal inschrijvingen tijdens de werkelijke hogeschoolperiode.

Wat betreft het tweede academiejaar schreef de 21-jarige dokterszoon Isidoor Van Roy²⁴² zich samen in met de 19-jarige onderwijzerszoon Albert Tritsmans op 18 oktober 1917.²⁴³ Beide studenten waren afkomstig uit Heverlee. De inschrijving van Albert Tritsmans lag in het verlengde van het activistisch engagement van zijn vader. Landbouwingenieur Remi Tritsmans was een van de weinige docenten aan de Landbouwschool.²⁴⁴ Zijn zoon schreef zich in voor het eerste jaar landbouwingenieur. Isidoor Van Roy kwam alvast zijn studies geneeskunde verderzetten in de tweede voorbereidende kandidatuur, wat eveneens in lijn lag met het beroep van zijn vader. Hij slaagde met onderscheiding voor de examens in juli 1918. Verder schreef de 19-jarige Albert Vandepoel uit Diest zich in op 29 oktober 1917 voor de eerste voorbereidende kandidatuur rechten.²⁴⁵ Hij had zijn humaniorastudies beëindigd aan het aartsbisschoppelijk college te Diest. Na de oorlog vluchtte Vandepoel naar Nederland uit vrees voor de repressie.²⁴⁶

6.9 Evergem

Uit de omgeving van Evergem kwamen 16 studenten.²⁴⁷ In het eerste academiejaar schreven zich 2 studenten in. De inschrijvingen dateerden van december 1916. Het tweede jaar trok beduidend meer studenten aan uit de omgeving van Evergem. In totaal waren 15 studenten ingeschreven, met 7 inschrijvingen in oktober en 8 inschrijvingen die dateerden vanaf de sluiting der scholen eind november. Opvallend is dat het voornamelijk oudere studenten betroffen. De gemiddelde leeftijd betrof 22,4. Slechts 5 jongeren schreven zich in voor het tweede academiejaar. Wat betreft de sociale afkomst is een duidelijk overwicht merkbaar van de kleine burgerij en in mindere mate de landbouwsector. Slechts in 3 gevallen refereerde de beroepstitel naar een ander milieu, namelijk een ordehandhaver, een onderwijzer en een notaris.²⁴⁸

²⁴¹ BS Diest (1898) GA 106, Josephus Eugenius Albertus Vandepoel. In de literatuur wordt steeds verwezen naar 'Van De Poel' maar volgende de geboorteakte betreft het een woord.

²⁴² Voor zover geweten geen familie van de activistische broers Alfons, Jules en Robert Van Roy.

²⁴³ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Naast de inschrijvingsdatum wijst het studentennummer op het feit dat ze zich samen inschreven: Isidoor Van Roy (47680) en Albert Tritsmans (47681).

²⁴⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 329.

²⁴⁵ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²⁴⁶ H. MOMMAERTS EN P. VAN HEES, 'Poel, J.E. Albert van de', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2492.

²⁴⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer (opgevat als Meetjesland): Maurits De Witte (Aalter), Maurits Steegers (Assenede), Florimond Reyckler, Philemon Van De Genachte (Eeklo), Petrus Daeninck, Julius Neyt, Julius Potvlieghe (Evergem), Amand Claeys (Kaprijke), Astère De Ketelaere, Antoine Verbiest (Nevele), Albert De Maertelaere, Amaat De Walsche, Gustaaf en Medard Van Hyfte (Sleidinge), Joseph De Smet, Gaston d'Hauwe (Zomergem).

²⁴⁸ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

6.10 Kortrijk

In totaal schreven zich 15 studenten in uit de omgeving van Kortrijk.²⁴⁹ De meerderheid kwam uit de stad Kortrijk met 6 inschrijvingen. De gemiddelde leeftijd van de studenten lag vrij hoog, met een gemiddelde leeftijd van 22 jaar en een mediane leeftijd van 20 jaar in 1917. De meeste studenten schreven zich in op regelmatige basis. Voor zover geweten waren 5 studenten als vrije leerling ingeschreven en nagenoeg allen lid van het GSC. Wat betreft de sociale afkomst van de studenten is een overwicht merkbaar van het kleinburgerlijk milieu met 8 studenten en de vrije beroepssfeer met 6 studenten. In een geval werkte de vader als bureeloverste wat mogelijks verband hield met de overheid.²⁵⁰

In het eerste academiejaar waren apothekerszoon Athur Mulier en Emmanuel Lambrecht, een zoon van een advocaat, op 23 oktober 1916 ingeschreven. Beiden kwamen zich met andere woorden inschrijven met de andere pioniers uit Antwerpen en Sint-Niklaas. De overige inschrijvingen waren van een latere datum. Op 4 november schreef Michiel Byttebier zich in, op 6 november Michiel Donckele en op 22 november Oscar Lagae. Zowel Mulier, Donckele als Lagae kwamen hun vooroorlogse studies verderzetten. Het verklaart de gemiddelde leeftijd van 23,8 jaar.²⁵¹ Mulier, Lambrecht en Lagae slaagden voor de examens in juli 1917.²⁵²

Arthur Mulier is vermoedelijk van belang geweest voor de inschrijvingen van studenten uit de regio Kortrijk. In de vooroorlogse periode was de lovaniensis zeer actief met voordrachten ten voordele van de vernederlandsing op verschillende vergaderingen in het Vlaamse land. In november 1913 had Mulier alvast een rondreis gemaakt langs de taalgrens in de omgeving van Kortrijk. Hij deed daarbij de gemeenten Avelgem, Coghem, Sint-Denijs, Heestert, Moen, Bellegem, Bossuit en Zwevegem aan.²⁵³ Ook aan de vooravond van de Vlaamse Hogeschool had Mulier zich laten opmerken door onder meer het in 1916 opgerichte *Nationaal Vlaamsch Studentenverbond* te ondersteunen met redevoeringen aan lokale afdelingen. Het doel was de toekomstige studenten aan de Vlaamse Hogeschool te verenigen. In die hoedanigheid sprak Mulier samen met Lodewijk Dosfel in juni op een bijeenkomst te Gent en drukte de toehoorders op het hart dat de rede diende centraal te staan en niet het gevoel.²⁵⁴

Als student aan de katholieke universiteit van Leuven had Mulier reeds de voorbereidende kandidaturen rechtswetenschappen gevolgd en kwam onder meer naar Gent om zijn studies verder te zetten.²⁵⁵ Dat deed de 24-jarige Mulier alvast met vrucht door in juli 1917 te slagen voor het eerste

²⁴⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Robrecht Devos, Michiel Donckele (Harelbeke), Raphaël Delbeke, Michiel Byttebier (Heestert), Arthur Mulier, J.B. Emmanuel Lambrecht, Gaston Vandenberghe, Charles Notredame, Jozef De Meyere, Lucien Vanden Driessche (Kortrijk), Oscar Lagae (Kuurne), Suzanne Herreman (Menen), René Van Hoonacker (Wevelgem), de broers Arthur en Juliaan Baert (Zwevegem).

²⁵⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²⁵¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²⁵² *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

²⁵³ AMVC-Letterenhuis, M887 Arthur Mulier. Onkostennota Arthur Mulier aan Jozef Goossenaerts, 20 november 1913 (datum en geadresseerde in potlood).

²⁵⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 148-149.

²⁵⁵ *Ibidem*, p. 179.

doctoraat en met succes te slagen voor het tweede en derde doctoraat in 1918, telkens met grote onderscheiding. Het lag in het verlengde van Muliers overtuiging dat de Vlaamse Hogeschool een hoger doel vervulde waarbij de studenten zich dienden te manifesteren als de elite van de toekomst. En die toekomst was Vlaanderen. Mulier voegde de woord bij de daad en was een van de oprichters van het GSC waarvan hij voorzitter werd.²⁵⁶ Het aanvankelijke doel van het GSC was zich te onthouden van politiek maar naarmate de radicalisering van het activisme in 1917, evolueerde de studentenbeweging en Mulier eveneens in dezelfde richting. Mulier gaf onder meer voordrachten in de omgeving van Kortrijk over activisme en de economische voordelen van het vernederlandsingsproces.²⁵⁷ In juni werd de lijn doorgetrokken naar het GSC door de oprichting van een *Politieke Commissie* met Mulier als voorzitter.²⁵⁸ Het was de bedoeling om meer voeling te krijgen met het activisme.²⁵⁹ Mulier bleef zich doorheen de gehele oorlog opwerpen als een vooraanstaand activistisch studentenleider. Voor zijn idealistisch avontuur werd hij uiteindelijk veroordeeld tot 3 jaar gevangenisstraf door het Hof van Assisen Oost-Vlaanderen in juli 1922.²⁶⁰ Op het proces getuigde weduwe De Prins, waar Mulier inwoonde, dat hij steeds in contact had gestaan met bekende activisten die geregeld langskwamen.²⁶¹

Arthur Mulier verbleef tijdens de Eerste Wereldoorlog in de Ketelvest 11 te Gent. Het was een vrij groot pand want verschillende studenten vonden er een onderkomen. Tijdens het eerste academiejaar woonde Mulier er onder andere samen met streekgenoten Emmanuel Lambrecht. Het is opmerkelijk dat het allen studenten waren die een vrij beroepsmilieu kwamen.²⁶² Emmanuel Lambrecht was samen met Mulier per trein naar Gent getrokken en werd assessor van de GSC-senaat in 1917. In tegenstelling tot Mulier was Lambrecht een jongere student van 19 jaar die zich inschreef voor de eerste voorbereidende kandidatuur geneeskunde. Michiel Byttebier had dezelfde leeftijd als Lambrecht en volgde een ingenieursopleiding. Hij liet zich opmerken als een van de 'plakkers' in maart 1917. Samen met Frans Naudts, Frans Van Gelder en Cyriel Pycke had Byttebier propaganda verspreid ten voordele van de Vlamingen in het Belgisch leger. De groep werd daarvoor gearresteerd door de bezetter maar vrij snel terug vrijgelaten. Uiteindelijk werd de 'plakkersgilde' erkend door het GSC.²⁶³

Voor het tweede academiejaar schreven zich 12 Kortrijkse studenten in. Michiel Donckele schreef zich niet meer in²⁶⁴ en Oscar Lagae was reeds overleden voor het academiejaar aanvatte.²⁶⁵ Arthur Mulier, Emmanuel Lambrecht en Michiel Byttebier waren in oktober 1917 ingeschreven en

²⁵⁶ N. WOUTERS en P. GUNST, 'Mulier, Arthur', in: R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2106.

²⁵⁷ *De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging*, pp. 6-8.

²⁵⁸ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, jg. 1, nr. 12, 1 juli 1917.

²⁵⁹ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006, p. 189.

²⁶⁰ RAB R81.51 (8052-4107) Arthur Mulier (dossier ontbreekt).

²⁶¹ *De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging*, p. 14.

²⁶² UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁶³ D. VANACKER, *op. cit.*, Gent: Academia Press, 2006, p. 354 en p. 189.

²⁶⁴ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁶⁵ Ex-lovaniensis Oscar Lagae overleed op 9 september 1917 te Kuurne. Tijdens de oorlog had hij zich onder meer ingezet als geneesheer ten dienste van het Weldadigheidsbureau te Kortrijk. *Gentsche studenten-almanak voor het jaar 1918: 1^e jaargang*, Gent: Mercurius, 1917, p. 103 en *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, vakantie-uitgave nr. 3, 20 september 1917.

opnieuw gehuisvestigd in de Ketelvest 11.²⁶⁶ De overige Kortrijkse studenten waren voornamelijk ingeschreven in oktober 1917: Charles Notredame, de broers Juliaan en Arthur Baert, Gaston Vandenberghe, Raphaël Delbeke en Lucien Vanden Driessche. De andere inschrijvingen dateerden vanaf 20 november. Dat waren René Van Hoonacker, Suzanne Herreman en Jozef De Meyere. De meerderheid van de studenten schreef zich in als regelmatige leerling²⁶⁷ en was lid van het GSC. Daarvan hadden 3 studenten een vader die een vrij beroep uitoefende, namelijk twee artsen en een beeldhouwer. De overige studenten kwamen uit een kleinburgerlijk milieu.²⁶⁸

Ter afsluiting kan gesteld worden dat de Kortrijkse studenten een opmerkelijke groep betroffen. De meerderheid schreef zich in bij de opening van het academiejaar als regelmatige leerling en was lid van het GSC. Ondanks de lage vertegenwoordiging van het vrije beroepsmilieu aan de Vlaamse Hogeschool is de aanwezigheid van Kortrijkse studenten met een dergelijke achtergrond opmerkelijk. Daarbij waren een advocaat, twee artsen, een apotheker, een beeldhouwer en een bouwmeester. Een aanzienlijk aantal Kortrijkse studenten kwam met andere woorden uit de betere sociale klassen. Een andere indicatie daarvan is het feit dat geen enkele student een studiebeurs aanvraag of verkreeg.²⁶⁹ Mogelijks kan in dat verband de link gelegd worden met de Kortrijkse artsen Alfons Depla en Gustaaf Doussy die doceerden aan de Vlaamse Hogeschool. Beide heren waren reeds actief in de Vlaamse Beweging voor het uitbreken van de oorlog.²⁷⁰ Zoals de analyses van andere Vlaamse regio's reeds lieten opmerken, waren het meestal enkele figuren die de leiding namen in het lokale activisme en vaak verbonden waren aan de Vlaamse Hogeschool of de Raad van Vlaanderen. Het is dus aannemelijk dat Depla, Doussy en Mulier een belangrijke rol vervulden in de propaganda om Kortrijkse studenten te overtuigen naar Gent te trekken. Verder onderzoek naar het Kortrijkse activisme is zeker aangewezen om de stelling te motiveren.

6.11 Brugge

De vergelijking met academiejaar 1913-1914 gaf reeds aan dat er een sterke achteruitgang bestond van het aantal Brugse studenten. In totaal schreven zich 14 studenten in uit de omgeving van Brugge, waarvan 13 studenten uit de stad zelf kwamen.²⁷¹ De Brugse studenten waren voornamelijk jonge studenten, met een gemiddelde leeftijd van 20 jaar. In totaal kwamen 7 studenten uit een kleinburgerlijke milieu en 4 hadden een vader die werkte voor de overheid, waarvan twee vaders onderwezen. Daarnaast was een vader notaris en een bediende. Wat betreft de

²⁶⁶ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁶⁷ In totaal waren 5 Kortrijkse studenten ingeschreven als vrije leerling.

²⁶⁸ Geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

²⁶⁹ UAG 4A2/4, doos 181.3100 staatsbeurzen. Lijsten staatsstudiebeurzen Vlaamse Hogeschool 1916-1918.

²⁷⁰ AMVC-Letterenhuis, D342 Alfons Depla. 'Doctor Alfons Depla', in: *Ons Leven*, jg. 22, nr. 4, 4 december 1919, pp. 51-52 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 48 en pp. 151-152.

²⁷¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: De broers Karel en Joris Pockelé, de broers Herman en Walter Bossier, de tweeling Willy en Raoul Goddijn, Fritz De Jonghe, Aymard Biltris, Walter Deblaere, Richard Declerck, Etienne Mengé, Daniel Strubbe, Paul Pée (Brugge), Richard Strubbe (Varsenare).

studiekeuzes verkozen 5 studenten om zich in te schrijven aan de Technische Scholen. De overige studenten waren ingeschreven aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Wiskunde en Natuurwetenschappen, met elk 4 Brugse studenten. Er was een inschrijving aan de faculteit Geneeskunde.²⁷²

In het eerste academiejaar schreven zich 4 Brugse studenten in. Op 25 oktober 1916 waren dat notariszonen Raoul en Willy Goddijn uit Brugge en landbouwerszoon Richard Strubbe uit Varsenare. De drie inschrijvingen lagen in lijn met de ‘aanvoer’ van andere West-Vlaamse studenten, georganiseerd door *Jong-Vlaanderen*. De eerste West-Vlaamse inschrijvingen gebeurden namelijk nadat de Geraardsbergse, Antwerpse en Sint-Niklase studenten zich inschreven. Het benadrukt andermaal de systematiek die achter de inschrijvingen schuilging. De vierde student was Joris Pockelé uit Brugge, ingeschreven op 6 januari 1917.²⁷³ Opvallend is dat de 4 studenten naar Gent trokken om hun studies verder te zetten. De broers Goddijn volgden de tweede voorbereidende kandidatuur apotheker en hadden de eerste kandidatuur met vrucht afgelegd aan de Gentse universiteit in 1913-1914. Richard Strubbe schreef zich in voor de tweede kandidatuur geneeskunde. Joris Pockelé was net als de broers Goddijn een oud-student van de Gentse universiteit en schreef zich in voor het tweede jaar ingenieur burgerlijke bouwkunde.²⁷⁴ Het verklaart waarom de Brugse studenten uit 1916-1917 een gemiddelde leeftijd bezaten van ongeveer 22 jaar. Alle Brugse studenten slaagden voor de examens in juli 1917 en waren lid van het GSC.²⁷⁵

Wat betreft het tweede academiejaar waren 12 Brugse studenten op regelmatige basis ingeschreven. Op een inschrijving na gebeurde dat telkens in de maand oktober 1917. Op 10 oktober was Richard Strubbe heringeschreven en Karel Pockelé schreef zich in op 15 oktober 1917. Hij was de broer van Joris Pockelé die zich overigens niet meer inschreef. Verder schreven Walter Deblaere en Fritz De Jonghe zich op 17 oktober, Aymard Biltris, Daniel Strubbe²⁷⁶, de broers Herman en Walter Bossier en Richard Declerck op 18 oktober en de broers Goddijn op 19 oktober. De laatste Brugse inschrijving dateerde van 16 april 1918 en dat was student Paul Pée. Alle nieuwelingen schreven zich in voor de eerste kandidatuur en werden net als de oudere Brugse studenten lid van het GSC.²⁷⁷ De nieuwe Brugse studenten kwamen voornamelijk uit de lagere burgerij. In twee gevallen kwam de student uit een onderwijzersgezin en een vader werkte bij de spoorwegen.²⁷⁸ In het tweede jaar slaagden 4 studenten voor de examens waaronder Richard Strubbe. Voor het derde academiejaar schreven zich 8 Brugse studenten in, waaronder de drie pioniers. Slechts een student was nog nooit ingeschreven, namelijk Etienne Mengé uit Brugge.²⁷⁹

De analyse van de Brugse studenten geeft aan dat zij een opmerkelijke groep betroffen. Verschillende vaststellingen doen namelijk vermoeden dat deze studenten hoofdzakelijk uit

²⁷² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

²⁷³ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

²⁷⁴ UAG 4A4/3 1913-1914 en UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregisters op rolnummer.

²⁷⁵ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

²⁷⁶ Het is niet geweten of hij een familielid was van Richard Strubbe maar hij was alleszins geen broer.

²⁷⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁷⁸ Geboorteakten studenten (cf. ‘studentenfiches’).

²⁷⁹ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 81-85 en UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Vlaamsgezinde overtuiging ingeschreven waren. Onder meer de inschrijvingsdata en het aantal leden van het GSC geven daarvan een indicatie. Bovendien kon vastgesteld worden dat minstens de helft van de studenten het middelbaar onderwijs had doorlopen op het katholieke Sint-Lodewijkscollege te Brugge, namelijk de studenten Biltris, de broers Goddijn, Declerck, Deblaere en de broers Bossier.²⁸⁰ Een uitzondering betrof de inschrijving van atheneumleerling Paul Pée.²⁸¹ Nochtans was de Gentse universiteit in de vooroorlogse periode voornamelijk populair bij de atheneumleerlingen, terwijl de collegestudenten traditioneel de katholieke universiteit van Leuven verkozen.²⁸² Leuven was echter geen optie meer.

In Brugge kon het officieel onderwijs dus gevolgd worden aan het Koninklijk Atheneum en het vrije onderwijs aan het Sint-Lodewijkscollege. Daarnaast bestonden nog andere scholen maar het atheneum en het college kenmerkten zich door hun elitair karakter en hun doelstelling om universiteitsstudenten op te leiden.²⁸³ Het college was gelegen in de Zilverstraat te Brugge. Vanuit een strenge katholieke overtuiging werd discipline verwacht van de humanioraleerlingen, met aandacht voor gebed, studie en lichaamsontwikkeling. Op weekdays was het ten strengste verboden om Nederlands te spreken. Enkel zondagen betekenden een uitzondering op de regel. Het Frans domineerde met andere woorden het college.²⁸⁴ Ter illustratie, leerling Herman Bossier herinnerde zich het systeem van de 'signe'. Het was een blikken doosje met een rolletje papier en een stukje potlood. Wie waagde om Nederlands te praten, kreeg de signe toebedeeld en schreef zijn naam op het stukje papier. Daarop werd de leerling uitgesloten om deel te nemen aan activiteiten op de speelplaats en diende de student opnieuw een slachtoffer te vinden om de signe door te geven.²⁸⁵ "Het was een smerig middel om ons te dwingen Frans te spreken", gaf Richard Declerck later toe.²⁸⁶ Het nam niet weg dat de taalwet van 1910, die bepaalde dat de helft van de lessen Nederlandstalig dienden te zijn, gedeeltelijk doorgang vond op het college. Onder meer de vakken godsdienst, geschiedenis en Duits werden vanaf de invoering van de wet in het Nederlands onderwezen. Vakken die aanschouwd werden als belangrijk voor de hogere studies bleven Franstalig.²⁸⁷

Sinds de roep naar een Nederlandstalige universiteit vanaf 1910 een speerpunt werd in de Vlaamse emancipatiestrijd, ontwikkelde zich eveneens een kern van collegeleerlingen die zich engageerden ten voordele van de vernederlandsing. Volgens leerling Jos De Smet²⁸⁸ was de

²⁸⁰ H. BOSSIER, 'Herinneringen uit mijn collegejaren', in: *Haec Olim Jaarboek van de Oudleerlingenbond Sint-Lodewijkscollege*, XVIII, 1968, pp. 36-40 en J. DE SMET, 'Herinneringen uit mijn collegejaren 1910-1916', in: *Haec Olim*, jg. 1954-1955, pp. 17-25.

²⁸¹ Gezien niet alle middelbare scholen werden achterhaald is het mogelijk dat het aantal atheneumleerlingen hoger lag. N. VAN CAMPENHOUT (ed.), *Een man, zijn vrouw en hun twee zonen: een collectieve biografie van de familie Pée*, Gent: Academia Press, 2012, pp. 186-187.

²⁸² V. VAN RENTERGHEM, *Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten (1817-1914)*, Gent: RUG Archief, 1986, p. 89.

²⁸³ *Ibidem*, p. 81.

²⁸⁴ J. DE SMET, 'Herinneringen uit mijn collegejaren 1910-1916', pp. 18-21 en H. BOSSIER, 'Herinneringen uit mijn collegejaren', p. 37.

²⁸⁵ H. BOSSIER, 'Onze collegejaren tijdens de eerste Oorlog', in: *Liber Amicorum Gouverneur Richard Declerck*, Antwerpen: Ontwikkeling, 1960, pp. 53-54.

²⁸⁶ J. FLORQUIN, 'Richard Declerck', in: *Ten huize van...* 17, p. 252.

²⁸⁷ J. DE SMET, *op. cit.*, p. 22.

²⁸⁸ Jos De Smet was hij geen student aan de Vlaamse Hogeschool. Naar eigen zeggen werd hij pas hoogstudent toen de universiteit opnieuw Franstalig werd in 1919. Het betreft met andere woorden niet Josephus De Smet uit de studentenlijst die afkomstig was uit Zomergem. J. DE SMET, 'Herinneringen uit mijn collegejaren 1910-1916', p. 23 en UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

vernederlandsingsstrijd alom aanwezig: “Op school verkochten leerlingen per honderd ronde gele plakbriefjes, met in het midden een zwarte leeuw en errond ‘Wij eischen een Vlaamsche Hogeschool te Gent’ [...] De Fransgezinde studenten bleven echter niet bij de pakken zitten. Ze kochten ook deze ronde Vlaamse plakbriefjes om iedermaal twee ervan te overplakken met een langwerpige witte briefje ‘Pas de flamandisation de notre Université’. Bovendien werden de Belgische en Vlaamse feestdag niet gevierd op het college, wat aanleiding gaf tot ‘de dag der incidentjes’: “De talrijke Vlaamsgezinde studenten voelden dit als een miskennis van hun rechten. Als protest kwamen ze naar school met hun beste pluim aan”.²⁸⁹ Het is niet geweten hoeveel leerlingen bekend stonden als flamingant maar een aantal, zoals Herman Bossier, werden lid van de Vlaamse studentenkring van het college. Zij organiseerden spelnamiddagen en eveneens uitstappen naar het klein-seminarie van Roeselare en andere West-Vlaamse steden zoals Loppem of Oostende. “Wij [Vlaamse studentenaanvoerders] ontwikkelden er onze Vlaamse overtuiging”, schreef Bossier.²⁹⁰

Naarmate de roep om vernederlandsing sterker werd in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog, werd eveneens de propaganda opgevoerd om de leerlingen te overtuigen van de goede zaak: “In die dagen werden overal meetings gehouden voor de vervlaamsing van de Gentse Universiteit”, stelde Jos De Smet. Bovendien herinnerde De Smet zich dat een tweeling, die het Sint-Lodewijkcollege hadden verlaten in 1913 en studeerden aan de Gentse universiteit, afzakten naar de school om propaganda te verspreiden ten voordele van een Vlaamse Hogeschool.²⁹¹ Vermoedelijk ging het om de Brugse tweeling Raoul en Willy Goddijn.²⁹² Ze waren oudleerlingen van het college en ingeschreven op de rol van Gentse universiteit in 1913-1914 in de eerste kandidatuur.²⁹³ Het geeft aan dat oudere studenten van belang waren voor de propaganda ten voordele van de Vlaamse Hogeschool.

De gevoerde propaganda leverde met andere woorden enkele inschrijvingen op want 8 nieuwe Brugse studenten trokken naar Gent in oktober 1917. De gemiddelde leeftijd lag rond de 19 jaar, wat aangeeft dat het leerlingen waren die net de middelbare school hadden beëindigd. Anderzijds is het opmerkelijk dat er nauwelijks Brugse studenten zich opwierpen als studentenleiders of zich politiek engageerden, zoals dat het geval was bij de Antwerpse en Sint-Niklaase studenten. Dit valt te verklaren door het feit dat het voornamelijk jonge studenten betroffen. Zoals reeds aangetoond manifesteerden de meeste studentenleiders zich reeds voor de opening van de Vlaamse Hogeschool als voortrekkers van de Vlaamse zaak in het studentenleven, waardoor ze een iets hogere leeftijd hadden. Het verklaart bijvoorbeeld de voortrekkersrol van de Brugse tweeling Goddijn.

Kortom, er mag aangenomen worden dat de Vlaamsgezindheid van de Brugse studenten werd gevormd op de middelbare school en de doorslag gaf om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool. Bovendien gaven de studenten met hun inschrijving aan dat ze gekomen waren om te studeren want geen enkele student was ingeschreven als vrije leerling.

²⁸⁹ J. DE SMET, *op. cit.*, p. 22.

²⁹⁰ H. BOSSIER, ‘Herinneringen uit mijn collegejaren’, p. 39.

²⁹¹ J. DE SMET, *op. cit.*, pp. 22-23.

²⁹² BS Brugge (1894) GA 197 en GA 198, Raoul en Willy Goddijn.

²⁹³ UAG 4A4/3 1913-1914 en 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer.

6.12 Overige regio's

Tot slot wordt een kort overzicht gegeven van de studenten die nog niet aan bod kwamen in de regionale analyse. Het geeft een totaal van 35 studenten of 7% van de studentenbevolking.

Uit de provincie Limburg kwamen 10 studenten.²⁹⁴ Het leverde 6 inschrijvingen op in het eerste academiejaar en 7 inschrijvingen in het tweede jaar. Het opmerkelijkste aan de Limburgse inschrijvingen betrof de sociale afkomst van de studenten. De broers Cuypers en Jan Quix waren dokterszonen en Werner Leeten was een professorszoon. Daarnaast oefende de vader van Julius Demarré het beroep van bestuurder uit.²⁹⁵ Het geeft aan dat enkele Limburgse studenten uit de betere sociale kringen afkomstig waren. Ze verkozen vooral een opleiding in de geneeskunde of de rechten.²⁹⁶ Er werd reeds gewezen op het feit dat dergelijke milieus van belang waren voor het flamingantisme onder de studenten. De inschrijvingen van de 21-jarige Leeten en de 32-jarige ex-lovaniensis Demmaré bevestigen alvast de analyse omdat zij zich opwierpen als voorvechters van de propaganda ten voordele van de Vlaamse Hogeschool.²⁹⁷ Verder was een vader negociant van beroep en kwamen 3 studenten uit een landbouwersmilieu: Jozef Neys, Theodoor Neven en Jan Roebroek. Tot slot lag de inschrijving van de 20-jarige Paul Bessemans uit Sint-Truiden in lijn met de geneeskundige studies van zijn broer. Albert Bessemans was sinds 1912 doktor in de geneeskunde en zou vanaf 1924 doceren aan de Gentse universiteit.²⁹⁸

Uit de provincie Henegouwen kwamen 2 studenten. Het betrof de inschrijvingen van de Waalse dokterszonen Alfred en Philippe Bastin uit Trazegnies (Courcelles)²⁹⁹ op 2 november 1917. De 19-jarige Philippe volgde de eerste voorbereidende kandidatuur geneeskunde en de twee jaar oudere Alfred schreef zich voor de eerste kandidatuur geneeskunde. Alfred Bastin had de voorbereidende kandidatuur reeds gevolgd aan de katholieke universiteit van Leuven.³⁰⁰ De broers kozen dus een studierichting in lijn met het beroep van hun vader. Opmerkelijk is het feit dat ze lid waren van het GSC en bovendien op hetzelfde adres woonden als Arthur Mulier, namelijk Ketelvest 11 te Gent.³⁰¹

Uit de provincie Oost-Vlaanderen kwamen nog 7 studenten uit een niet-specifieke regio.³⁰² Het ging om het gebied tussen de regio's Evergem en Zottegem. De studenten waren voornamelijk

²⁹⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Jan Roebroek (Elen), Jozef Neys (Genk), Julius Demarré (Gotem), Werner Leeten (Hasselt), Theodoor Neven (Herderen), Luciaan Renson (Jeuk), Jan Quix (Maaseik), Pieter en Hubert Cuypers (Oostham), Paul Bessemans (Sint-Truiden).

²⁹⁵ BS Oostham (1899) GA 22, Hubertus Auguste Cuypers; BS Maaseik (1900) GA 7, Jean Paul Quix en BS Gotem (1884) GA 2, Jules Celeste Demmaré.

²⁹⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

²⁹⁷ R. DE SCHRYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 900 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 179-181.

²⁹⁸ T. LUYCKX, *Rijksuniversiteit Gent. Liber memorialis 1913-1960: deel II faculteit geneeskunde*, Gent: RUG Rectoraat, 1960, p. 178.

²⁹⁹ BS Trazegnies (1895) GA 144, Alfred Hyacinthe Bastin en BS Trazegnies (1898) GA 25, Philippe Hyacinthe Bastin.

³⁰⁰ UAG 4A2/4, doos 188.324 strafbundel (oorlogsomstandigheden). Brief Jules Bastin aan de rector, 12 januari 1919.

³⁰¹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

³⁰² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Fernand Pauwels, Robert Torck (Deinze), Paul De Coster (Machelen), Adhemar en Antoon De Visscher, Nestor Glibert (Nazareth).

ingeschreven in het tweede academiejaar rond de sluiting van de scholen.³⁰³ Tot slot kwamen 16 studenten verspreid uit de provincie West-Vlaanderen.³⁰⁴ Het is opmerkelijk dat het voornamelijk oudere studenten betroffen. Het verklaart waarom een aantal onder hen de studies kwamen verderzetten.³⁰⁵

6.13 Conclusie

De regionale herkomst leert dat nagenoeg de helft van de studenten afkomstig was uit de omgeving van Gent. Het was voornamelijk een gevolg van de geïsoleerde ligging van de Arteveldestad in het Etappengebied en het feit dat spoorstudenten uitgesloten waren. Vandaar dat er een bepaalde systematiek zat in de aanvoering van niet-Gentse studenten. Anderzijds toont de vergelijking met academiejaar 1913-1914 aan dat het niet ongebruikelijk was dat studenten uit de Gentse omgeving kwamen. De overige studenten waren voornamelijk afkomstig uit een bepaald aantal gebieden. De belangrijkste 'leveranciers' waren de steden Antwerpen, Sint-Niklaas en Aalst met elk meer dan 20 studenten.

Het aantal Gentse studenten werd bereikt door de sluiting van de scholen en het daaropvolgende risico om opgeëist te worden. In dat opzicht hadden de leerlingen van de Gentse middelbare scholen een belangrijk aandeel in het aantal vrije inschrijvingen maar ook in het totale Gentse studentenbestand. Er bestaan sterke vermoedens dat het eveneens een element was dat speelde bij de Aalsterse inschrijvingen. Mochten de scholen hun activiteiten hebben verdergezet, had het aantal ontegensprekelijk lager gelegen. Een andere opmerkelijke vaststelling was het feit dat er nauwelijks Gentse pioniersstudenten waren ingeschreven of zich opwierpen als studentenleider. De meerderheid van de flamingantische studenten werd gerecruteerd uit de lokale Jong-Vlaamse beweging. Onder meer Marcel Minnaert had daar een belangrijk aandeel in.

Het waren voornamelijk de Antwerpse studenten die zich een leidersrol toekenden. Zij hadden vaak reeds voor de opening van de Vlaamse Hogeschool propaganda gevoerd ten voordele van het vernederlandsingsproces en waren bijgevolg iets oudere studenten. Bovendien bestond er een link met het Koninklijk Atheneum, een 'kweekvijver' van flaminganten. In dat opzicht was het niet verwonderlijk dat de sinjoren zich opwierpen als studentenleiders en mee evolueerden in de radicalisering van het activisme. Een gelijkaardige opmerking kan gemaakt worden in verband met de Sint-Niklase, Geraardsbergse en Kempische inschrijvingen, hoewel het flamingantisch karakter minder uitgesproken was dan de Antwerpenaren. Ook deze studenten waren reeds actief voor de opening van de hogeschool in lokale studentenbonden. Daarnaast stonden zowel de Antwerpse, Sint-Niklase als Geraardsbergse studenten in contact stonden met voorname activisten.

³⁰³ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

³⁰⁴ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer: Vital Haesaert (Aartrijke), Joris Baert, Paul Vandenberghe (Ardoioe), Marcel d'Haese (Avelgem), Karel Verbrugge (Blankenberge), Edgard Hebbelinck (Langemark), Urbaan Lammens (Leisele), Maria Van Den Bogaert (Oostende), Peroon Ampe (Oostrozebeke), Jozef Ossieur, Camiel Soenen, Marcel Van Coillie, Marcel Van Moortel (Roelare), Judith Verberck (Tielt), Odillon De Vaere (Wielsbeke), Maurits De Tavernier (Wingene).

³⁰⁵ UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten (cf. 'studentenfiches').

Ongetwijfeld heeft de overredingskracht van figuren als August Borms, Karel Heynderickx en Emiel Van Bockstaele een invloed uitgeoefend op het inschrijvingsgedrag. Anderzijds waren enkele studenten zeer actief in de recrutering maar het betrof steeds enkelingen uit de verschillende regio's. Het benadrukt de sterke tegenkanting die aanwezig was tijdens de oorlog.

Uiteindelijk bleken de voornaamste flamingantische studenten reeds gestudeerd te hebben voor de opening van de Vlaamse Hogeschool. Vooral de link met de katholieke universiteit van Leuven was in dat opzicht belangrijk. De studenten hadden er hun Vlaamsgezindheid ontwikkeld. Bovendien kwam de meerderheid de studies kwamen verderzetten en slaagden voor de examens. Vooral de inschrijvingen van studenten uit de omgeving van Zottegem was in dat opzicht opmerkelijk. Dat was ook het geval voor de Brugse studenten. De meerderheid had weliswaar nog geen universitaire studies achter de rug maar het is opmerkelijk dat ze naar Gent trokken om te studeren.

Tot slot kan gesteld worden dat de omgeving een belangrijke invloed uitoefende op het inschrijvingsgedrag van de studenten. De meerderheid was actief geweest in lokale studentenbonden of scholierenbewegingen waar de Vlaamse cultuur centraal stond. Anderzijds zette de algemene afkeer van de bevolking druk op de inschrijving. Het ideaal dat de studenten voorstonden was sterk maar de afkeer verklaart tegelijkertijd waarom het aantal inschrijvingen aan de Vlaamse Hogeschool beperkt bleef.

Hoofdstuk 7 Studentengroepen

Dit hoofdstuk licht twee specifieke groepen uit het totale studentenbestand. Het betreft de meisjesstudenten en de buitenlandse studenten. Deze studentengroepen zijn specifiek omdat universitair onderwijs in de onderzochte periode vooral een mannenaangelegenheid betrof en het vernederlandsingsproces bij voorbaat buitenlandse studenten uitsloot omwille van de taalbarrière. Vandaar de keuze om de aandacht te vestigen op deze studenten. Anderzijds is het zo dat er weldegelijk andere specifieke groepen aangehaald kunnen worden. Denk bijvoorbeeld aan de pioniersstudenten of studenten die veroordeeld werden. Er waren verschillende redenen om dat niet te doen. Wat betreft de pioniers zou er teveel overlapping bestaan hebben met de vorige hoofdstukken en in het geval van de veroordeelde studenten ontbraken de meeste strafdossiers. Bovendien werd gewezen op het feit dat de Vlaamse Hogeschoolstudenten vaak in de marge blijven in de historiografie. Een vaststelling die in het bijzonder geldt voor meisjesstudenten en buitenlandse studenten. Vandaar het belang om deze twee groepen extra aandacht te schenken.

7.1 Meisjesstudenten

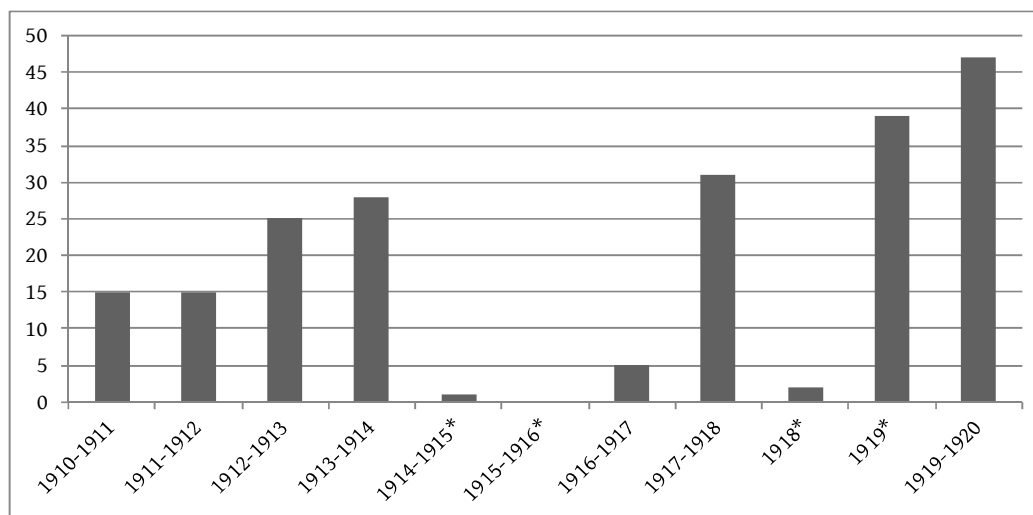
Op het eerste zich bleef het aantal meisjesstudenten aan de Vlaamse Hogeschool beperkt in vergelijking met het aantal mannelijke inschrijvingen. In totaal schreven zich 31 vrouwelijke studenten in of 6,5% van het totale studentenbestand. Het geringe aantal ligt in het verlengde van de tijdsgeest want het was niet evident dat meisjes ingeschreven waren aan de universiteit. Het was voornamelijk een gevolg van de ontwikkeling van het middelbaar onderwijs voor meisjes dat een geheel andere evolutie kende dan het middelbaar onderwijs voor jongens.

Om een beter inzicht te verkrijgen in het meisjesstudentenbestand aan de Vlaamse Hogeschool zal de analyse eerst het totale aantal Vlaamse Hogeschoolmeisjes in verband brengen met de voor- en naoorlogse periode en wordt de evolutie van het Belgisch meisjesonderwijs kort toegelicht. Vervolgens ligt de klemtoon op het inschrijvingsgedrag, de studiekeuzes en de sociale afkomst. Tot slot worden op basis van de vaststellingen verklaringen aangereikt met betrekking tot het motief van inschrijven. Op deze manier kan nagegaan worden in welke mate de activistische boodschap meisjesstudenten kon overtuigen.

7.1.1 De ondervertegenwoordiging van meisjesstudenten

Om een correct beeld te krijgen van de meisjesstudenten aan de Vlaamse Hogeschool, wordt de groep geplaatst binnen de evolutie van het aantal vrouwelijke studenten in het decennium van de Eerste Wereldoorlog. Figuur 12 geeft een overzicht van het aantal meisjes dat zich tussen 1910 en 1920 inschreef om een universitaire opleiding te volgen.

Figuur 12 Aantal inschrijvingen meisjesstudenten universiteit Gent, 1910-1920

Bron: A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, Gent: RUG Archief, 1982, p. 38 en p. 48 en UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Opmerking (*): 1914-1915, 1918 (Vlaamse Hogeschool) en 1919 (Franstalige universiteit Gent) zijn onvolledige jaren. Tijdens 1915-1916 bleef de universiteit gesloten.

Het geschetste beeld geeft aan dat het aantal meisjesstudenten beperkt bleef. Bij de start van het academiejaar 1910 was slechts 1% van het totaal aantal studenten van het vrouwelijk geslacht, terwijl de omvang verdubbelde in het academiejaar voor het uitbreken van de oorlog.¹ Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleef het aantal meisjesstudenten in het openingsjaar beperkt tot 5 inschrijvingen. Voornamelijk academiejaar 1917-1918 springt in het oog, met een totaal van 31 vrouwelijke inschrijvingen of 7% van het studentenbestand. Het aantal steeg met andere woorden boven de omvang in de vooroorlogse periode. Voor het derde academiejaar schreven zich nog twee meisjes in.² Bij de herinrichting van de Franstalige universiteit Gent in januari 1919 waren iets meer dan 2,5% meisjes ingeschreven. Een aantal dat toenam in het academiejaar 1919-1920 met 47 ingeschreven meisjes. Dit kwam neer op 4% van het totaal aantal studenten. De naoorlogse periode laat vooral opmerken dat er een zekere stijgende evolutie merkbaar was van het aantal meisjesstudenten.³

¹ A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, p. 38.

² UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

³ A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *op. cit.*, p. 38 en UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Het geringe aantal inschrijvingen van vrouwelijke studenten aan de universiteit tussen 1910 en 1920 valt te verklaren door de evolutie te schetsen van het middelbaar onderwijs voor meisjes. Het middelbaar onderwijs voor jongens was bepaald door de wet van 1 juni 1850, met de oprichting van tien athenea en vijftig middelbare scholen, maar het meisjesonderwijs werd ontzien. Het duurde tot 1864 vooraleer een eerste middelbare meisjesschool opende te Brussel, een initiatief van oprichtster Isabelle Gatti De Gamond. Het project kende uitbreiding in diverse Belgische steden maar een opwaardering kwam er pas door de wet van 15 juni 1881, onder impuls van de liberale regering. De wet bepaalde de oprichting van vijftig rijksmiddelbare scholen voor meisjes. Het opmerkelijkste verschil met de middelbare scholen voor jongens, was de inrichting van slechts drie studie jaren. Op deze manier werden de kansen op universitaire studies voor meisjes bij voorbaat beknot. Een eerste initiatief om hieraan tegemoet te komen dateerde van 1891. De oprichting van het Brusselse *Cours d'Éducation* bood de mogelijkheid voor meisjes om een pre-universitaire opleiding te volgen.⁴

In Gent kwam een dergelijk initiatief pas aan de oppervlakte in 1907, door de oprichting van het *Athenée de Jeunes Filles* op 20 december.⁵ Een van de drijvende krachten achter de initiatieven was Rosa De Guchtenaere (1875-1942)⁶, een oud-leerlinge van De Gamand. Peter Hoffmann, de latere rector van de Vlaamse Hogeschool, werd directeur en gaf er les. Bij de opening in 1907 schreven zich 7 meisjes in maar om meer kandidates aan te trekken werd eveneens een moderne afdeling opgericht, naast de oude humaniora. Vanaf 1911 was het mogelijk om een volledige cyclus van zes jaren te volgen. Dit initiatief bleek het nodige succes te kennen want in 1912 trok het meisjesatheneum 65 meisjes aan en in 1916 volgden 125 meisjes les.⁷

Ondanks de toenane was het een gering succes, gezien het merendeel van de Gentse meisjesbevolking de weg niet vond naar het meisjesatheneum. Overigens, zowel het Gentse stadsbestuur als de publieke opinie stonden wantrouwig ten opzichte van het atheneum, vooral wat de gevolgde pedagogiek betreft. Het atheneum droeg namelijk vrijheid, verantwoordelijkheid en kameraadschap hoog in het vaandel. Bovendien ging de school verder dan het louter overbrengen van kennis want het stimuleren van lichaam en geest stonden centraal. Kortom, de school stond voor vernieuwing en modernisering.⁸

⁴ A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, p. 21.

⁵ M. VAN GINDERACHTER, 'De gekroonde koningin van Vlaanderen. Rosa De Guchtenaere herdacht (1875-1942)', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 60, nr. 2, 2001, p. 100.

⁶ BS Ledeberg (1875) GA 251. Rosalie Maria De Guchtenaere.

⁷ A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, pp. 21-24.

⁸ *Ibidem*, pp. 24-26.

7.1.2 Meisjes aan de Vlaamse Hogeschool

“Wij [meisjesstudenten] moeten van de gelegenheid tot ontwikkeling onzer verstandelijke vermogens gebruik maken, niet alleen om onszelfs wille, maar ook om der wille van ons volk. We zijn het aan ons volk verschuldigd [...] Juist op ons, meisjes, rust een groot deel van dien plicht. Want het is bij onze zusters dat nog het meest te doen is.”⁹

(Marieke Van Den Bogaert, 10 augustus 1917)

Net voor de oorlog werd de roep voor de opwaardering van de vrouw sterker. De komst van een vernederlandse universiteit leek in dat opzicht een geschenk en bood meisjes de kans om zich op te werpen in de strijd voor de ontvoogding van de vrouw. De vraag die zich oppert, is in welke mate de verkondigde boodschap van het activisme een invloed had op het aantal inschrijvingen van vrouwelijke studenten. In welke mate initiatieven als het *Athenée de jeunes filles* van belang waren voor het inschrijvingsgedrag van meisjes en hoe de oorlogsomstandigheden de keuzes van de meisjes beïnvloedden. Kort gezegd, wat motiveerde het inschrijvingsgedrag van de meisjes?

In totaal waren 31 vrouwelijke studenten ingeschreven aan de vernederlandse universiteit. Een opmerkelijk aantal in vergelijking met de vooroorlogse periode. Zoals de vermeld waren 5 meisjes ingeschreven in het eerste academiejaar, terwijl het aantal steeg tot 30 vrouwelijke studenten in het volgende academiejaar. De mediane leeftijd van de meisjes was 20 jaar. Tabel 4 geeft in dit verband een overzicht van alle Vlaamse Hogeschoolmeisjes, met aandacht voor biografische gegevens en studieaangelegenheden. De meisjes kwamen overwegend uit een overheids- of kleinburgerlijk milieu. Afgezien van een aantal meisjes uit een onderwijzersmilieu refereerden de beroepen uit de overheid voornamelijk naar dienende functies. De sociale afkomst lag met andere woorden in lijn met de mannelijke studenten. Enkel het aantal vrije beroepen was ondervertegenwoordigd.¹⁰ Geen enkele vader was actief als advocaat of geneesheer.¹¹ Anderzijds geeft het overzicht uit tabel 4 aan dat de meerderheid van de meisjes actief was als onderwijzeres of voor het beroep studeerde.

Ongeveer 90% van de meisjes verkoos een inschrijving aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Vooral de cursussen kunstgeschiedenis, psychologie of opvoedkunde droegen hun voorkeur weg. De meerderheid was ingeschreven als vrije student. Slechts 2 meisjes schreven zich aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en 1 meisje was ingeschreven aan de Hogere School voor Handelswetenschap.¹² De studiekeuzes verschilden enigszins met de vooroorlogse periode. Voor de oorlog was hoofdzakelijk de opleiding farmaceutische wetenschappen populair bij meisjes, want de studieduur van drie jaar was aantrekkelijk en de kennis van Latijn of Grieks was niet vereist. Het verklaart meteen waarom de faculteit Wijsbegeerte en Letteren toen minder meisjes aantrok. Bovendien bood de laatstgenoemde faculteit voornamelijk een uitweg naar het hoger middelbaar onderwijs en dat stond voor meisjes pas in de kinderschoenen voor het uitbreken van de

⁹ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent, erkend orgaan van het GSC, Gent: Mercurius, vakantie-uitgave nr. 1, 10 augustus 1917, p. 3.*

¹⁰ Het betreft 'beeldhouwer' en 'redacteur'.

¹¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

wereldoorlog.¹³ In dat opzicht was de Vlaamse Hogeschool vernieuwend, wat de vrije inschrijvingen van meisjes aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren onderlijnde.

Tabel 4 Meisjesstudenten aan de Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

Nr	Naam	Plaats	°	Beroep/Studie	Faculteit	1° jaar	2° jaar	3 jaar
1	Melanie Alzado	Gent	1892	Onderwijzeres	WL		JA	
2	Edith Cantineau	Gent	1897	Onderwijzeres	WL		JA	
3	Marguerite Claeys	Gent	1894	Onderwijzeres	WL		JA	
4	Alice De Backer	St-Gillis-bij-Dendermonde	1895	Zonder beroep	WL	JA		
5	Gabrielle De Cavel	Gent	1893	Lerares	WL		JA	
6	Rosa De Guchtenaere	Ledeberg	1875	Lerares	WL		JA	
7	Elvira De Roo	Gent	1895	Onderwijzeres	WL		JA	
8	Nora De Vreese	Gent	1892	Zonder beroep	WL		JA	
9	Armandine Deman	Gent	1899	Zonder beroep	WN		JA	
10	Yvonne Destanberg	Gent	1897	Onderwijzeres	WL		JA	
11	Helene Gerardi	Gent	1897	Onderwijzeres	WL		JA	
12	Wilhelmina Godée-Molsbergen	Gent	1899	Secretaresse	HW		JA	
13	Godée-Molsbergen/Hoek	Gent	1877	x	WL	JA	JA	
14	Suzanne Herreman	Menen	1897	Onderwijzeres	WL		JA	
15	Alice Herrmann	Gent	1893	Onderwijzeres	WL		JA	
16	Anne Hoos-Valeton	Gent	1890	x	WL	JA	JA	
17	Martha Ingels	Gent	1892	Lerares	WL		JA	
18	Germaine Leeman	Ledeberg	1897	Winkeljuffrouw	WL		JA	
19	Alice Lefèvre-Vlamynck	Gent	1894	Lerares	WL		JA	JA
20	Hendrika Mahy	Gent	1895	Regentes	WN	JA	JA	
21	Irena Moulinas	Gent	1897	Onderwijzeres	WL		JA	
22	Paula Peters	Gent	1898	Onderwijzeres	WL		JA	
23	Marguerite Peters	Gent	1896	Onderwijzeres	WL		JA	
24	Josefina Tack	Etterbeek	1899	Zonder beroep	WL		JA	
25	Louise Temmerman	Gent	1899	Bediende	WL		JA	
26	Maria Van Den Bogaert	Oostende	1896	x	WL	JA	JA	
27	Angela Vanden Bosch	Moerbeke-Waas	1898	Lerares	WL		JA	
28	Bertha Vandenvveegaete	Gent	1893	Onderwijzeres	WL		JA	
29	Augusta Vanmeerhaeghe-Kimpe	Gent	1886	x	WL		JA	
30	Judith Verberckt	Tielt	1893	Lerares	WL		JA	JA
31	Irène Wante	Ledeberg	1897	Kassierster	WL		JA	

Bron: UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer, geboorteakten meisjesstudenten (cf. 'studentenfiches'), en A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, Gent: RUG Archief, 1982, pp. 90-266.

Anderzijds was het niet ongebruikelijk dat meisjes zich inschreven als vrije student om enkele cursussen te volgen. Sinds 1902 trok de universiteit enkele vrije meisjesstudenten aan die enkele opleidingen volgden in het verlengde van hun activiteit als onderwijzeres of regentes.¹⁴ In dat opzicht bestaat een correlatie met de Vlaamse Hogeschool want tabel 4 geeft een duidelijk

¹³ A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, pp. 42-43.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 42-43.

overwicht weer van meisjes die verbonden waren met het onderwijs. Van de gekende beroeps- of studeeractiviteit was circa 68% van de meisjesstudenten actief als onderwijzeres, lerares of regentes. Bovendien was een veelvoud aan Gentse scholen vertegenwoordigd zoals het 'Froebelonderwijs'¹⁵, de openluchtschool¹⁶, het *Athenée de jeunes filles* en de *Rijksmiddelbare Meisjesnormaalschool*. De overige beroepen van de meisjes waren voornamelijk in loondienst: bediende, privé-secretaresse en winkeljuffrouw. Er waren vier meisjes zonder beroep en van vier andere meisjes is het niet geweten of ze een beroep beoefenden.¹⁷ Wat betreft de regionale herkomst gaven maar liefst 26 vrouwelijke studenten een woonplaats op in Gent of Ledeberg. De overige meisjes kwamen respectievelijk uit Moerbeke-Waas, Sint-Gillis-bij-Dendermonde, Tielt, Menen en Oostende.¹⁸

De kwantitatieve analyse geeft alvast enkele opmerkelijke tendenzen weer met betrekking tot de Vlaamse Hogeschoolmeisjes. De meerderheid van de meisjes was actief in het onderwijs en schreef zich in als vrije student in het tweede academiejaar. Er was met andere woorden slechts een minderheid ingeschreven als regelmatige student, wat tot doelstelling had om een diploma te behalen. Op basis van deze vaststellingen worden de meisjes opgedeeld in categoriën, ten einde het inschrijvingsgedrag te verklaren.

7.1.3 Inschrijvingsmotieven

7.1.3.1 Het overzicht van het onderwijs

In totaal schreven zich 19 meisjes in die onderwijzeres waren of er voor studeerden.¹⁹ Zij waren allen ingeschreven in het tweede academiejaar aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren als vrije student. Bovendien is het opmerkelijk dat nagenoeg alle inschrijvingen dateerden vanaf november 1917. In totaal schreven zich 16 meisjes in tussen 20 november en 5 december 1917. De overige inschrijvingen dateerden van februari en april 1918.²⁰ Er bestaat met andere woorden een sterk vermoeden dat de sluiting van de scholen eind november 1917 een invloed heeft gekend op het inschrijvingsgedrag van de meisjes. Anders dan de jongens was het risico op een eventuele opeising als arbeidskracht overigens veel geringer, wat een inschrijving uit Vlaamsgezindheid aannemelijk maakt. Bovendien kon vastgesteld worden dat een aantal van de 'onderwijsmeisjes' verbonden was aan het *Athenée de Jeunes Filles* of de *Rijksmiddelbare Meisjesnormaalschool*: Alice Lefèvre, Rosa De

¹⁵ De scholen van Fröbel richtten zich op kinderen jonger dan zes jaar en kenmerken zich door de methodische aanpak van de pedagogiek. Vooral creatieve en dynamische componenten lagen ten grondslag van de onderwijsmethode.

¹⁶ Een openluchtschool was - zoals de naam aangeeft - een onderwijsvorm waarbij de voorkeur uitging om les te geven in openlucht. De onderwijsvorm lag voornamelijk in het verlengde van de toegenomen aandacht voor gezondheidszorg binnen het onderwijs sinds het einde van de 19de eeuw.

¹⁷ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, pp. 90-266.

¹⁸ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

¹⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. De inschrijving van Hendrika Mahy vormt een uitzondering. Ook zij was actief als regentes maar schreef zich in als regelmatige student. Daarom werd Mahy opgenomen in de groep van de regelmatig ingeschreven studenten.

²⁰ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Guchtenaere, Angela Vanden Bosch, Gabriëlle De Cavel, Martha Ingels, Melanie Alzado, Hendrika Mahy, Alice Herreman en Suzanne Herrmann.²¹

Figuur 13 Vlaamse Hogeschoolstudenten, 1918

Bovenaan: Albert Vandepoel, Vital Haesaert, M. Vanden Bosch (?), Frans Mariman, Emiel Deloose, Karel Van Sande. Onderaan (?): Judith Verberck, Angela Vanden Bosch, Paula Verberck. Bron: AMVS, XXXIII Archief Frans Mariman (posities meisjesstudenten onzeker).

Rosa De Guchtenaere heeft vermoedelijk een aandeel gehad in het inschrijvingsgedrag van de meisjes want ze was betrokken bij de twee vermelde meisjesscholen. De Guchtenaere had namelijk een belangrijke rol gespeeld in de Vlaamse Beweging voor het uitbreken van de oorlog. Sinds de eeuwwisseling was ze actief als bestuurslid van het ANV en ijverde ze voor de emancipatie van de 'volksvrouw'. Het vertaalde zich naar cursussen *Hooger Middelbaaronderwijs voor Meisjes*, waaruit het *Athenée de Jeunes Filles* ontstond waar ze lerares werd. Bij het uitbreken van het wereldconflict hield De Guchtenaere zich aanvankelijk op de achtergrond wat betreft het activisme, maar vanaf 1916 werd ze een verwoed voorvechtster van de beweging.²² Voornamelijk het bekendmaken van de Vlaamse Hogeschool heeft haar overtuigd want onderwijs lag haar nauw aan het hart. Ze werd uiteindelijk lerares te Laken omdat het Gentse meisjesatheneum onder Franstalige invloed stond en De Guchtenaere haar positie daar kwijtgespeeld. Nadat het atheneum gesloten werd door de bezetter omwille van de Franstalige overheersing, werd een alternatief gevonden in de oprichting

²¹ 4A2/4 doos 183.329 inlichtingen aan en over studenten, brief Bertha Vandenvvegaete aan rector Peter Hoffmann 24 november 1917 en A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, pp. 90-266.

²² Op 18 april 1919 werd De Guchtenaere veroordeeld door de Krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier tot 15 jaar dwangarbeid. De straf werd in hoger beroep herleid tot 10 jaar. *Mej. Roza De Guchtenaere voor den Krijgsraad*, Gent: Plantijn, 1919 en J. MONBALLYU, 'Het uur van vergelding: Vlaamse activisten voor het Groot Hoofdkwartier van het leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 2', p. 39.

van de *Rijksmiddelbare Meisjes-normaalschool* in november 1917 met Nederlands als voertaal. De Guchtanaere kwam terug uit Brussel en werd er directrice.²³

Ontegensprekelijk hebben de geschetste elementen een weerslag gehad op het inschrijvingsgedrag van de meisjesstudenten. Een indicatie daarvan zijn de inschrijvingen van Melanie Alzado, Martha Ingels en Gabriëlle De Cavel. De meisjes hadden schoolgelopen aan het *Athenée de Jeunes Filles* en behaalden hun diploma regentes aan de *Rijksmiddelbare Meisjesnormaalschool* na de heropening in 1918. Het waren leerlingen van De Guchtanaere.²⁴ Bovendien behoorden Alzado en Ingels in de vooroorlogse periode tot de gematigde vleugel van het *Vlaamsche Veem*, de organisatie die later werd omgevormd tot *De Bestuurlijke Scheiding* door de radicalere vleugel van onder meer Jong-Vlamingen Marcel Minnaert en Antoon Thiry.²⁵ Ook de Guchtanaere was geabonneerd op het radicale blad en stond in contact met *Jong-Vlaanderen* voorman Domela Nieuwenhuis.²⁶

De sluiting van de scholen is met andere woorden een belangrijke factor geweest voor het inschrijvingsgedrag van de meisjesstudenten en betekende tegelijkertijd een opportuniteit om de emancipatie van de vrouw kracht bij te zetten. Dit gaf studente Bertha Vanderveegaete alvast aan in haar inschrijvingsaanvraag: “Door ’t sluiten onzer scholen hebben ze [onderwijzeressen] nu dagelijks eenige uren meer voor de studie, ’t zou dus een echt meevallertje geweest zijn wat aan opvoedkunde te gaan doen”. Bovendien voegde Vanderveegaete eraan toe dat het een ideaal moment was voor ‘de opbeuring van het ongelukkig volk’. De aanvraag was gericht aan rector Hoffman en was eveneens ondertekend door studentes Alzado, Ingels, Herreman en Herrmann.²⁷ Vanderveegaete voegde alvast het daad bij het woord. Zij was de eerste meisjesstudent die zich inschreef sinds de scholen sloten op 20 november.²⁸ De meisjesstudenten uit het onderwijs wilden zich dus inzetten voor het beoogde emancipatieproces. Vandaar dat de meerderheid een cursus volgde die in lijn lag met hun activiteiten in het onderwijs, zoals geschiedenis van de opvoedkunde of psychologie.²⁹

Een andere factor betreft het inschrijvingsgedrag. De korte periode waarin de meisjes zich inschreven is opmerkelijk want ze deden dat vaak op bepaalde dagen. Alzado en Ingels schreven zich in op 24 november, Rosa De Guchtanaere en Edith Cantineau op 26 november, Elvira De Roo en Suzanne Herreman op 27 november en Helene Gerardi, de zussen Paula en Marguerite Peters, Irene Moulinas en Marguerite Claeys waren op 4 december ingeschreven. Het is met andere woorden aannemelijk dat de meisjes zich samen inschreven. Merk op dat Ingels, Alzado en De Guchtanaere de voortrekkers waren om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool.³⁰

²³ M. VAN GINDERACHTER, ‘De gekroonde koningin van Vlaanderen. Rosa De Guchtanaere herdacht (1875-1942)’, pp. 100-101; L. VANDEWEYER, ‘Guchtanaere, Roza de’, in: R. DE SCHRUYVER, e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 1376-1377 en D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 368-389.

²⁴ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 387-389.

²⁵ D. VANACKER, *op. cit.*, p. 387.

²⁶ M. VAN GINDERACHTER, ‘De gekroonde koningin van Vlaanderen. Rosa De Guchtanaere herdacht (1875-1942)’, p. 100.

²⁷ 4A2/4 doos 183.329 inlichtingen aan en over studenten, brief Bertha Vanderveegaete aan rector Peter Hoffmann 24 november 1917.

²⁸ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer, Bertha Vanderveegaete (47765).

²⁹ 4A2/4 doos 183.30 inschrijvingen, brieven aan decaan Dedecker van de faculteit Wijsbegeerte en Letteren: brief Martha Ingels 10 december 1917, brief Judith Verberckx 18 december 1917 en brief Angela Vanden Bosch 9 maart 1918.

³⁰ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en BR Gent, telling 1911-1920 (personenindex). Paula Peters huwde op 22 april 1922 met Herman Craeybeckx.

7.1.3.2 Professorenvrouwen

Het onderwijs was veruit de belangrijkste sector waaruit de vrouwelijke studenten afkomstig waren. Bovendien waren 7 vrouwelijke studenten rechtstreeks gelieerd aan de Vlaamse Hogeschool omdat de echtgenoot of de vader doceerde aan de instelling. De meerderheid koos om de cursus kunstgeschiedenis te volgen. Het feit dat het overwegend echtgenotes betroffen, verklaart de gemiddelde leeftijd van 26 jaar. Wilhelmina was de dochter van de Nederlander Evarist Godée-Molsbergen, decaan en hoogleraar aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Eveneens de vrouw van Godée-Molsbergen schreef zich in. Nora was de dochter van Willem De Vreese, hoogleraar aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren, Josefina was de dochter van Pieter Tack, ere-hoogleraar aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Anne Hoos was de echtgenote van Josua Valeton, buitengewoon hoogleraar aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Augusta Vanmeerhaeghe was getrouwd met Reimond Kimpe, die als ingenieur verbonden was aan de Technische Scholen. En Alice Lefèvre was de echtgenote van Albert Vlamynck, docent aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren.³¹ Enkel Lefèvre-Vlamynck was zelf actief in het onderwijs als lerares. Net als haar eega had ze voor de sluiting van het *Athenée de Jeunes Filles* in 1917 les gegeven aan de school.³² Tenslotte was er de inschrijving van Marieke Van Den Bogaert. Zij had weliswaar geen familielid dat doceerde aan de universiteit maar haar vader was een Oostends atheneumleraar.³³

Enkele professorenvrouwen namen eveneens deel aan activistische initiatieven. Een voorbeeld was de oprichting van een *Maatschappij voor Sociale Werken* in het Gentse universitair ziekenhuis. De doelstelling was hulp te bieden aan de zieken. Door in te zetten op hulpverlening trachtte het activisme de wetenschap centraal te stellen, de ziekenhuizen uit te breiden en meer mensen te binden aan de Vlaamse Hogeschool. Het initiatief stond onder leiding van Josephina Van Overberge, de moeder van Marcel Minnaert, met medewerking van de professorenvrouwen Anne Hoos-Valeton en Alice Lefèvre-Vlamynck.³⁴ Daarnaast organiseerden flamingantische vrouwen zich op meetings, zoals in het Koninklijk Atheneum van Antwerpen in juni 1918. Onder meer Rosa De Guchtanaere en Alice Lefèvre traden aan als sprekers op het 'vrouwenbetoog'.³⁵

De motivering om zich in te schrijven bij deze groep meisjes lag voor de hand. Door de gezinssituatie bestond geen weerstand en lag de inschrijving in het verlengde van het Vlaamsgezind engagement van de echtgenoot of de vader.

7.1.3.3 Bewuste studiekeuze

In tegenstelling tot de meerderheid van de vrije meisjesstudenten, besloten 4 meisjes om zich in te schrijven als regelmatige student. Hendrika Mahy en Marie Van Den Bogaert waren zogenaamde 'pioniers' van de Vlaamse Hogeschool en schreven zich in op 10 oktober en 18 oktober 1916. De

³¹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en *inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 8-10.

³² D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 386-387 en A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, p. 177.

³³ BS Oostende (1896) GA 1140, Marie Clemence Léonie Van Den Bogaert.

³⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, pp. 331-332.

³⁵ K. ANGERMILLE, *De lotgevallen van een activist: van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*, p. 212.

meisjes schreven zich opnieuw in voor het tweede academiejaar. Eveneens Armandine Deman en Nora De Vreese waren ingeschreven als regelmatige student.³⁶

Marie Van Den Bogaert en Nora De Vreese schreven zich in aan de faculteit Wijsgebeerte en Letteren. Wat betreft De Vreese lag dat in lijn met haar vooroorlogse studies en het feit dat haar vader, Willem De Vreese, doceerde aan de Vlaamse Hogeschool. In het academiejaar 1913-1914 slaagde ze voor de eerste kandidatuur Germaanse Filologie, een studie die ze trachtte verder te zetten door de tweede kandidatuur te volgen in het academiejaar 1917-1918. Ze nam echter niet deel aan de examens.³⁷ Marie Van Den Bogaert volgde eveneens Germaanse Filologie en was een van de weinige meisjes die deelnam aan de examens. In het openingsjaar slaagde ze met voldoening in de eerste kandidatuur.³⁸ Haar studieinzet lag in lijn met haar flamingantische overtuiging. Van Den Bogaert was namelijk verantwoordelijk voor de dameskroniek in het studententijdschrift *Aula*, waarin ze de stem vertolkte van de vrouwelijke studenten aan de Vlaamse Hogeschool.³⁹ In het blad riep Van Den Bogaert meermaals op om van het momentum gebruik te maken en de vrouwenemancipatie in te zetten: “Niet om te pronken met geleerdheid, niet om anderen te verbluffen met ijdele wijsheid gaan de moderne meisjes-studenten naar de Hoogeschool. Zij voeren een hooger ideaal: zelfverheffing en zelfontwikkeling door ernstige studie om zoo te komen tot een betere, reinere en meer bewuste levensopvatting, ziedaar wat zij [de meisjesstudenten] beoogen”.⁴⁰ De stelling van Van Den Bogaert lag met andere woorden in het verlengde van de actisische boodschap, namelijk breken met de oude waarden en normen.

Aan de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen schreven zich twee meisjes in als regelmatige student: Hendrika Mahy en Armandine Deman. De inschrijving van Deman lag in lijn met de vooroorlogse traditie want het meisje schreef zich in voor de eerste kandidatuur apotheker. Ze nam niet deel aan de examens.⁴¹ Deman was bovendien lid van de *Jong-Vlaamsche Wacht*, een jongerenorganisatie die streefde naar de radicalisering van het activisme.⁴² De inschrijving op 17 oktober 1917 hield waarschijnlijk verband met haar flamingantisme.⁴³

Hendrika ‘Jet’ Mahy had het diploma behaald van regentes aan het *Athenée de Jeunes Filles*⁴⁴ en was ingeschreven voor de eerste kandidatuur Natuurwetenschappen. In het tweede academiejaar slaagde ze met onderscheiding voor de examens.⁴⁵ Ook haar broer Gaston Mahy volgde de twee volledige academiejaren. Daarnaast was Hendrika Mahy net als Deman lid van de *Jong-Vlaamsche Wacht* en goed bevriend met Jong-Vlaming Marcel Minnaert.⁴⁶

³⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

³⁷ UAG 4A4/3 1913-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

³⁸ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 76-81.

³⁹ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, 1917-1918.

⁴⁰ *Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent*, jg. 1, nr 4, 15 februari 1917, pp. 66-67.

⁴¹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer en *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 81-85.

⁴² D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 227.

⁴³ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁴⁴ A.-M. SIMON VAN DER MEERSCH, *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, pp. 184-185.

⁴⁵ *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 81-85.

⁴⁶ L. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum.*, p. 29 en p. 128.

De inschrijving van Hendrika Mahy's was dus te wijten aan een overtuigd flamingantisme en haar vriendschap met docent Natuurkunde Minnaert. Er circuleerde zelfs het gerucht van een vermeende relatie, ondanks dat Mahy verloofd was met rectorszoon Rudy Hoffmann, die uitgeweken was naar de Verenigde Staten. Hoe dan ook, de lescapaciteiten van Minnaert maakten grote indruk op Mahy. Minnaert stond immers voor een geheel vernieuwde vorm van lesgeven, met aandacht voor het experiment.⁴⁷ Bovendien was de jonge docent een voorstander van meisjes aan de universiteit. In zijn strijd om studenten te overtuigen naar de Vlaamse Hogeschool te komen, liet Minnaert het niet na om de ontvoogding van de vrouw te benadrukken: "*Waar zijn de ouders, die nu tot hun kinderen spreken van de trouw aan het Vlaams ideaal, van de plicht der intellectuele jeugd tegenover het volk? Waar hoort men de mannelijke taal die een Vlaamse vader past als hij spreekt tot zijn zoon? In veel hogere mate hebben de meisjes onder deze voortdurende onvrijheid te lijden en 't is niet voor niets dat Bernard Shaw zegt: Home is the girl's prison!*"⁴⁸

Minnaert onderlijnde op gepaste wijze de doelstelling van het activisme, namelijk de universiteit ontdoen van het vooroorlogse aristocratische karakter. Een boodschap die de meerderheid van de meisjes aansprak.

7.2 Buitenlandse studenten

Naast de meisjesstudenten betroffen de buitenlandse studenten een opmerkelijk groep. Het was immers niet evident dat dergelijke studenten zich inschreven gezien het vernederlandsingsproces. Toch waren 27 studenten ingeschreven die geboren waren in het buitenland. Een schrill contrast met de vooroorlogse periode. Sinds de 19de eeuw had de Gentse universiteit namelijk een aantrekkingskracht uitgeoefend op buitenlandse studenten die voornamelijk een ingenieursopleiding volgden.⁴⁹ De grote vertegenwoordiging van buitenlandse studenten blijkt onder meer uit het academiejaar 1913-1914, met ongeveer 29% van het totale studentenbestand. De meerderheid kwam uit Rusland, Bulgarije of Russisch Polen. Bovendien waren een dertigtal verschillende nationaliteiten vertegenwoordigd uit diverse continenten.⁵⁰

In totaal waren dus 27 buitenlandse studenten ingeschreven. Dat waren 21 studenten uit Duitsland⁵¹, 4 uit Nederland, 1 uit Oostenrijk en 1 uit Luxemburg. De meerderheid schreef zich in als vrije student om een geneeskundige cursus te volgen of lessen bij te wonen aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Slechts twee studenten schreven zich in aan de faculteit Rechten en een

⁴⁷ L. MOLENAAR, *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, p. 29 en p. 128.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 126.

⁴⁹ R. MANTELS, *Gent: een geschiedenis van stad en universiteit*, Brussel: Mercatorfonds, 2013, p. 112.

⁵⁰ UAG 4A4/3 1913-1914. Eigen analyse op basis van het inschrijvingsregister. In totaal kwamen 661 studenten uit Vlaanderen en 266 studenten waren afkomstig uit Wallonië. In totaal schreven zich 376 studenten in die geen Belg waren. Ongeveer 84% (317 studenten) van de buitenlandste studenten was afkomstig uit Europa. Verder waren de buitenlandste studenten afkomstig uit Zuid-Amerika (8%), Azië (6%) en Afrika (1%). Bij de analyse van het academiejaar 1913-1914 is van 12 studenten niet geweten welke nationaliteit ze bezaten.

⁵¹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer. Anne Amelie Hoos was de enige student van Duitse afkomst die geen militair was. Zij was de echtgenote van hoogleraar Josua Valetton.

student aan de Hogere School voor Handelswetenschap.⁵² De analyse van de geboorteplaatsen moet enigszins genuanceerd worden. De vraag is in welke mate de Vlaamse Hogeschool buitenlandse studenten wist te overtuigen naar Gent te trekken? De hypothese is dat nagenoeg geen enkele buitenlandse student zijn woonplaats in het buitenland verliet om het avontuur in Gent op te zoeken, wat niet wegneemt dat er onder de buitenlandse studenten geen Vlaamse sympathie kon bestaan.

7.2.1 Duitse militairen

De grootste groep buitenlandse studenten betroffen Duitse militairen. In totaal schreven zich 21 militairen in aan de Vlaamse Hogeschool.⁵³ Duitse militairen werden met andere woorden gedoogd aan de universiteit maar mochten geen lessen volgen in uniform, hoewel dit niet altijd opgevolgd werd. Nochtans was de Vlaamse Hogeschool beducht voor de Duitse aanwezigheid omdat het een voedingsbodem was voor het protest en het collaborerend karakter in de verf zette.⁵⁴ Hoe dan ook, het aantal Duitse militairen dat cursussen volgden aan de Vlaamse Hogeschool bleef beperkt want naar schatting waren ongeveer 12000 Duitse militairen gestationeerd te Gent.⁵⁵

Tabel 5 geeft een overzicht met aandacht voor biografische en universitaire gegevens van de Duitse militairen aan de universiteit. De faculteit Geneeskunde trok het grootste aantal aan met 14 studenten en nagenoeg alle Duitse militairen schreven zich in als vrije student. In het eerste academiejaar waren 9 Duitse studenten ingeschreven en in het tweede academiejaar 13 studenten, met 3 studenten die reeds cursussen hadden gevolgd in het vorige jaar. De gemiddelde leeftijd van de studenten lag rond de 25 jaar en geen enkele Duitser was lid van het GSC.⁵⁶

De faculteit Geneeskunde trok dus het grootste aantal militairen aan. Daniël Vanacker stelt dat zij meestal actief waren als ambulancier en hun studies wensten verder te zetten.⁵⁷ Het aantal studenten dat zich inschreef voor een geneeskundige opleiding lijkt dit te bevestigen. Bovendien werd vaak een domiciliëringsadres te Gent opgegeven dat refereerde naar een functie als ambulancier, zoals het militair hospitaal of het Flandria Palace Hotel^{58, 59}. De vrij hoge leeftijd van de Duitse studenten doet eveneens vermoeden dat zij van de omstandigheden gebruik maakten om hun studies verder te zetten te Gent of minstens in het verlengde van hun taak enkele cursussen volgden. Verschillende Duitse militairen laten vermoeden dat de stelling klopt. De studenten Heinrich Hofmann (°1889) en M. Steinfeld (°1892) kregen bij hun inschrijving de vermelding 'dr.' mee. Dit doet veronderstellen dat zij reeds gestudeerd hadden voor het uitbreken van de oorlog.

⁵² UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁵³ Het betreft 19 Duitsers, 1 Oostenrijker en 1 Pool.

⁵⁴ UAG 4A2/4, doos 183, 183.329 inlichtingen aan en over studenten. Brief Peter Hoffmann aan Josué De Decker, 13 november 1917.

⁵⁵ A. CAPITEYN, 'Militaire bezetting: Gent, hoofdplaats van Etappe IV', in: A. CAPITEYN (ed.), *Gent en de Eerste Wereldoorlog: het stadsleven in de jaren 1914-1918*, Gent: Stad Gent, 1991, p. 25.

⁵⁶ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

⁵⁷ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, p. 176.

⁵⁸ Sinds 26 oktober 1914 was het Flandria Palace Hotel ingericht als hospitaal. Andere ziekenhuizen waren het militair hospitaal Ekkergem, het Casino op de Coupure, het Klein Justitiepaleis en het Floraliënpaleis. A. CAPITEYN, 'Militaire bezetting: Gent, hoofdplaats van Etappe IV', p. 25.

⁵⁹ UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Ook het voorbeeld van Egon Kittler wijst in een gelijkaardige richting.⁶⁰ In de vooroorlogse periode was de Duitse militair ingeschreven als student geneeskunde aan de universiteit van München en na de oorlog schreef hij zich opnieuw in voor een opleiding geneeskunde aan de universiteit van Rostock.⁶¹ Eveneens Edmund Kohl schreef zich net na het einde van de oorlog in als geneeskundestudent aan de universiteit van München.⁶² En ook Julian Schimmikowski ging zich na de oorlog inschrijven aan de gelijknamige universiteit. In de vooroorlogse periode studeerde Schimmikowski reeds te München aan de filosofische faculteit, wat in lijn lag met zijn inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool. Als aalmoezenier van de Duitse troepen te Oudenaarde volgde hij de cursussen psychologie en pedagogiek van hoogleraar Paul Menzareth.⁶³

Tabel 5 Duitse militairen Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

Nr	Naam	Afkomst	•	Facul teit	1° jaar	2° jaar
1	Max Arendt	Duitsland	1891	WL	JA	
2	Carl Bock	Duitsland	1897	G	JA	JA
3	Walter Friedländer	Duitsland	1890	G		JA
4	Johannes Giese	Duitsland	1894	G		JA
5	Karl Hansen	Duitsland	1893	G		JA
6	Frans Hapke	Duitsland	1881	G	JA	
7	Hans Hillig	Duitsland	1892	G		JA
8	Heinrich Hofmann (dr.)	Duitsland	1889	G	JA	JA
9	Rudolf Keitel	Oostenrijk	1888	WN	JA	
10	Egon Kittler	Duitsland	1894	G		JA
11	Alfred Klapstock	Duitsland	1896	G		JA
12	Edmond Kohl	Duitsland	1895	G		JA
13	Albert Masbaum	Duitsland	1893	G		JA
14	Ernest Moser	Duitsland	1892	G		JA
15	Gerhardt Ockel	Duitsland	1894	G	JA	JA
16	Gothard Schiller	Duitsland	1894	G		JA
17	Juliaan Schimmikovski	Polen	1886	WL		JA
18	Walter Schlör	Duitsland	1892	G	JA	
19	M. Steinfeld (dr.)	Duitsland	1892	G		JA
20	Erich Stuffman	Duitsland	1894	R	JA	
21	Karl Wehrman	Duitsland	1892	R	JA	

Bron: Inschrijvingsregister op rolnummer UAG 4A4/3 (1916-1918).

Het lijkt dus aannemelijk dat de Duitse militairen aan de Vlaamse Hogeschool van de situatie gebruikt maakten om de studies verder te zetten. Maar in welke mate de universiteit een hand had in de omvang of het profiel van de studenten is niets geweten. Hetzelfde geldt voor de houding van de Vlaamse studenten ten aanzien van de militairen.

⁶⁰ BS Ortrand (1894) GA 20, Egon Kittler.

⁶¹ Matrikelportal Rostock – Datenbankedition der Immatrikulationen an der Universität Rostock (<http://matrikel.uni-rostock.de>). Geraadpleegd op 18 juni 2013.

⁶² *Personalstand der Ludwig-Maximilians-Universität München*, München, winter-halbjahr 1918/19, 1920, p. 102.

⁶³ UAG 4A2/4, doos 183, 183.329 inlichtingen aan en over studenten, brief Julian Schimmikowski aan professor Josué De Decker, 15 december 1917 en *Personalstand der Ludwig-Maximilians-Universität München*, München, winter-halbjahr 1918/19, 1920, p. 138.

7.2.2 Nederlanders

Het aantal Duitse studenten bleef beperkt, net zoals de aanwezigheid van Nederlandse studenten. Immers, gezien het vernederlandsingsproces en de taalverwantschap hoopte de Vlaamse Hogeschool een aantrekkingskracht uit te oefenen op Nederlandse studenten. Maar het verhoopte succes bleef uit.⁶⁴ Dit gold eveneens voor de Nederlandse professoren die door de publieke opinie en de uitgeweken passivisten naar Nederland onder druk werden gezet om zich niet in te schrijven.⁶⁵ Er werd zelfs gefluisterd dat een lidmaatschap aan de Vlaamse Hogeschool het verlies van de nationaliteit kon betekenen.⁶⁶ Tijdens het tweede academiejaar was uiteindelijk 25% van het professoraat van Nederlandse afkomst.⁶⁷ Nederland opteerde met andere woorden om vast te houden aan de neutrale status. Eveneens de oorlogscontext en de geïsoleerde ligging van de stad Gent hebben ongetwijfeld een weerslag gehad. Bovendien bleven de Nederlandse universiteiten geopend. Het neemt echter niet weg dat er Nederlandse studentenorganisaties bestonden die hun steun en sympathie aan de Vlaamse Hogeschool toezegden.

Uiteindelijk maakte geen enkele Nederlandse student de reis van Nederland naar België uit eigen beweging. Er waren wel de inschrijvingen van mevrouw Godée-Molsbergen en dochter Wilhelmina, maar zij reisden naar Gent omdat echtgenoot en vader Evarist Godée-Molsbergen bij verordening van 28 augustus 1916 een benoeming had aanvaard als hoogleraar.⁶⁸ Beiden schreven zich in als vrije leerling. Dochter Wilhelmina was net achttien jaar en schreef zich in voor twee academiejaren aan de heropende Handelsschool en mevrouw Godée-Molsbergen in het tweede academiejaar aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren. Een gelijkaardige analyse kan gemaakt worden van Sypko Domela Nieuwenhuis, zoon van de Jong-Vlaamse voorman Jan Derk Domela Nieuwenhuis Nyegaard, die zich inschreef als vrije leerling aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren in januari 1918. Sypko Domela Nieuwenhuis was slechts zeventien jaar en woonde nog in de ouderlijke woonst te Gent. Zijn inschrijving werd ingegeven door het radicalisme van zijn vader. De vierde Nederlander van geboorte was Rudolf Bergman. Hij was een regelmatig ingeschreven student en volgde de voorbereidende kandidaturen van de geneeskunde. Maar Bergman was niet uit Nederland gekomen om te studeren. Hij was namelijk uit Antwerpen naar Gent getrokken.⁶⁹

Het is met andere woorden opvallend dat geen enkele Nederlandse student initieel kon overhaald worden om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool. De Nederlandse studenten die zich inschreven deden dat voornamelijk op basis van een familielid dat verbonden was aan de Vlaamse Hogeschool.

⁶⁴ D. VANACKER, *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006, p. 175.

⁶⁵ L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, p. 167.

⁶⁶ D. VANACKER, *op. cit.*, Gent: Academia Press, 2006, p. 160.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 328.

⁶⁸ A.L. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, p. 427.

⁶⁹ UAG 4A4/3 1917-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

7.2.3 Een uitzondering op de regel

Uit de analyse van de buitenlandse studenten kon slechts een voorbeeld gevonden worden waarbij een student uit eigen beweging de buitenlandse woonplaats ruilde om studies aan te vangen in Gent. De 23-jarige Luxemburger Nicolas Schank werd geboren op 25 november 1893 te Hüpperdingen. Hij schreef zich in op 12 oktober 1917 aan de faculteit Wijsbegeerte en Letteren en volgde de tweede kandidatuur Germaanse filologie. Schank legde geen examen af maar was wel lid van het GSC, wat uitzonderlijk was voor buitenlandse studenten.⁷⁰

De Luxemburgse student was op 16 september 1917 naar Gent gekomen en naar eigen zeggen was de vernederlandsing van de Vlaamse Hogeschool de motivering om zich in te schrijven: “Zoodra hij [Nicolas Schank] vernam dat de Vlaamsche hoogeschool de cursussen hervat had, diende hij een verzoek in om een reispas naar Gent te krijgen”.⁷¹ Naar eigen zeggen was Schanck voor de opening van de Vlaamse Hogeschool reeds ingeschreven aan de universiteit van Freiburg in Zwitserland en daarna aan de universiteit van Utrecht in Nederland. Bovendien beweerde hij in het bezit te zijn van een Belgisch maturiteitsdiploma – een bijkomend getuigschrift dat studenten secundair onderwijs konden behalen – wat er op wijst dat hij reeds in België naar school was geweest. Het lijkt bevestigd te worden omdat Schank een eerste maal geregistreerd was te Gent in september 1907. Hij was toen dertien jaar en bijgevolg kandidaat voor het secundair onderwijs. Het kan verklaren waarom er geen taalbarrière bestond, wat het mogelijk maakt dat Schank naar Gent kwam uit Vlaamsgezinde sympathie.⁷² Hij getuigde alvast in de *Gentsche studenten-almanak* van 1918 over het studentenleven aan de universiteit van Freiburg.⁷³ In augustus 1918 verliet Schank de Arteveldestad om zich opnieuw te vestigen in zijn geboortedorp Hüpperdingen.⁷⁴

Het is ironisch dat net een Luxemburger de enige student was die uit eigen beweging van Nederland naar Gent reisde.

7.3 Besluit

Het aantal meisjesstudenten aan de Vlaamse Hogeschool steeg ten opzichte van de vooroorlogse periode. De meerderheid van de meisjes studeerden voor onderwijzeres of oefenden het beroep uit. Vooral de sluiting van de scholen lag aan de basis van hun inschrijving. Het was voor de meisjes een mogelijkheid om hun kennis uit te breiden. Ze schreven zich in uit Vlaamse overtuiging, maar het betekende niet dat de meisjes radicaal flamingantisch waren. Slechts voor een beperkt aantal meisjesstudenten was dat het geval. Vermoedelijk is de invloed van Rosa De Guchteneere van belang

⁷⁰ Inschrijvingsregister op rolnummer UAG 4A4/3 1917-1918 en bevolkingsregister Gent, telling 1911-1920 (personenindex).

⁷¹ UAG 4A2/4, doos 183, 183.30 inschrijvingen, brief in naam van Nicolas Schank aan Josué De Decker, 21 april 1918. Het is niet geweten wie de brief in naam van Nicolas Schank schreef.

⁷² UAG 4A2/4, doos 183, 183.30 inschrijvingen, brief in naam van Nicolas Schank aan Josué De Decker, 21 april 1918 en BR Gent, telling 1911-1920 (personenindex),

⁷³ *Gentsche studenten-almanak voor het jaar 1918: 1e jaargang*, Gent: Mercurius, 1917, pp. 180-184.

⁷⁴ BR Gent, telling 1911-1920 (personenindex),

geweest bij de inschrijvingen van de meisjes. De Guchtenaere vervulde immers een voortrekkersrol in het meisjesonderwijs te Gent. Bovendien had ze aan nogal wat meisjes leggegeven of stond ze ermee in contact.

Wat betreft het aandeel buitenlandse studenten bleef het aantal inschrijvingen uiterst beperkt. Dat was niet onlogisch gezien het vernederlandsingsproces en de taalbarrière die daar een gevolg van was. De meerderheid waren Duitse militairen die in het kader van hun medische functie enkele geneeskundige cursussen volgden. Opmerkelijk is het feit dat de aanwezigheid van studenten uit Nederland nagenoeg onbestaande was. Nochtans verkondigde het activisme een boodschap van verwantschap met de noorderbuur maar het kon geen Nederlandse studenten overtuigen. De algemene afkeer en de oorlogscontext hebben dat ongetwijfeld in de hand gewerkt. De enkele Nederlandse studenten betroffen familieleden van docenten aan de Vlaamse Hogeschool.

Algemene conclusies

Het doel van deze eindverhandeling was een analyse te maken van de inschrijvingsmotieven van de studenten aan de Vlaamse Hogeschool tijdens de Eerste Wereldoorlog. Allerm minst een evidente keuze gezien de storm van protest. Tenslotte werd de universiteit geopend onder auspiciën van de Duitse bezetter en was de instelling onlosmakelijk verbonden met het activisme. De studenten kregen in het proces een bijzondere rol toebedeeld want zij dienden zich op te werpen als voorvechters van de Vlaamse zaak. Op deze manier kon een nieuwe generatie het onwetende Vlaamse volk bevrijden van de Franstalige wurggreep. De Duitse inmenging in het proces kon echter op bijzonder weinig bijval rekenen. Vooral het feit dat de dwangarbeid ongeveer gelijktijdig startte met de opening van de Vlaamse Hogeschool, stak de ogen van de bevolking uit. Kortom, een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool was eveneens een politieke stellingname.

Aan de hand van een aantal gerichte vragen ben ik op zoek gegaan naar het inschrijvingsgedrag van de studenten. Om de motivering te achterhalen was de hoofdvraag drieledig. De eerste vraag was de volgende: kan de aantrekkingskracht van de Vlaamse Hogeschool gemeten worden aan de hand van het totale studentenbestand? Een tweede luik betrof de sociale afkomst van de studenten. Oefende de gezinssituatie een invloed uit op de keuzes van de studenten en op welke manier keken de verschillende bevolkingslagen aan tegen het vernederlandsingsproces? Tenslotte stond de geografische herkomst van de studenten centraal. In welke mate speelde de omgeving een rol bij de inschrijving? Door de aandacht te vestigen op de oorlogscontext, de vooroorlogse periode, andere bezette universiteiten, sociale bevolkingsgroepen, scholierenbewegingen, het handelen van de studenten aan de Vlaamse Hogeschool en lokale activistische actoren trachtte ik een antwoord te formuleren op de vragen.

Het aantal studenten zakte gevoelig tijdens de Eerste Wereldoorlog. In de vooroorlogse periode bevond de Gentse universiteit zich op een hoogtepunt van wetenschappelijkheid en werd het heersende dynamisme onder meer vertaald naar de studentenpopulatie. Maar liefst 1315 studenten uit een dertigtal verschillende naties waren ingeschreven in 1913-1914. Het was een schril contrast met de 138 inschrijvingen aan de Vlaamse Hogeschool in het openingsjaar. Ook tijdens het tweede academiejaar wist de vernederlandsing de vooroorlogse peil nauwelijks te bereiken want het studentenbestand klokte af op 407 studenten. Nochtans was Gent de enige instelling die geopend was tijdens het wereldconflict. Ik heb vooral gewezen op het feit dat enige nuancering geboden is. Ten eerste kenmerkte de vooroorlogse periode zich door tal van buitenlandse en Waalse inschrijvingen en waren dergelijke studenten bij voorbaat uitgesloten tijdens de oorlog omwille van de taalbarrière. Uiteindelijk waren de enkele buitenlandse inschrijvingen aan de Vlaamse Hogeschool voornamelijk Duitse militairen. Wanneer het vernoemde element in rekening wordt

gebracht, blijkt dat ongeveer de helft in 1913-1914 afkomstig was uit Vlaanderen. Het betekent dat de discrepantie tussen beide periodes minder sterk is. Anderzijds mag het aantal inschrijvingen aan de Vlaamse Hogeschool niet als succesvol bestempeld worden. Vooral het algemene verzet van de bevolking was een drukingsmiddel tegen een inschrijving. De 138 inschrijvingen in het openingsjaar lagen dan ook in lijn met flamingantisme van de studenten. De meerderheid was naar Gent getrokken omdat ze de emanciperende boodschap voorstonden en trotseerden de algemene afkeer die aanwezig was.

Opmerkelijk is het feit dat het studentenaantal verdrievoudigde in het tweede academiejaar. Kan hieruit besloten worden dat de Vlaamse Hogeschool meer sociale aanvaarding kreeg? Het antwoord op de vraag kan zeker niet eenduidig beantwoord worden. Enerzijds heb ik kunnen aantonen dat de regelmatige inschrijvingen in de maand oktober 1917 zich duidelijk kenmerkten door een gevoelige toename in vergelijking met het eerste academiejaar. Het lijkt aan te geven dat er inderdaad meer studenten konden overtuigd worden om zich in te schrijven aan de Vlaamse Hogeschool, ondanks het felle protest dat alom aanwezig bleef. Anderzijds mag de invloed zeker niet overschat worden want het aantal bleef beperkt. De toename in het tweede academiejaar was voornamelijk een gevolg van de sluiting van de scholen eind november 1917. Het betekende dat de jongeren aanzien werden als werklozen en het risico bestond om opgeëist te worden als arbeidskracht. Een gevolg was een sterke toestroom van jonge studenten die zich op vrije basis inschreven. De universiteit fungeerde met andere woorden als een vangnet om te ontsnappen aan de Duitse opeisingszucht. Vooral december 1917 was de maand met het grootste aantal vrije studenten. De oorlogscontext had een belangrijk aandeel in de toename van het aantal studenten maar verklaart slechts een deel van de motivering. Er mag aangenomen worden dat de inschrijving eveneens Vlaamsgezind onderbouwd was. De twijfel die aanwezig was om zich in te schrijven omwille van de algemene tegenkanting werd immers weggenomen door de opeisingsbrief. Vandaar dat de studenten van het momentum gebruik maakten om hun Vlaamgezinde sympathieën kracht bij te zetten.

Elementen als de publieke druk, de oorlogscontext, het aantal vrije studenten en het vernederlandsingsproces hebben ontegensprekelijk een invloed gehad op het studentenaantal. Vandaar dat een vergelijking met de vooroorlogse periode bijzonder moeilijk is. Ik heb in dit verband kunnen aantonen dat een dergelijke achteruitgang eveneens de universiteit van Lille kenmerkte. De Noord-Franse academische instelling lag eveneens in bezet gebied en kende een nagenoeg gelijk aantal studenten in 1913-1914. Het is opvallend dat beide universiteiten een gelijkaardig verloop kenden wat betreft het studentenaantal, ondanks het feit dat er in Lille geen sprake was van een cultuurstrijd. Net als in Gent had de universiteit van Lille te maken met een tekort aan personeel en had de instelling te kampen met een onvolledige interne organisatie. Maar het betekent niet dat de oorzaken van soortgelijke aard waren. De vergelijking geeft vooral aan dat het niet ongebruikelijk was dat het studentenaantal gevoelig daalde omwille van de oorlogsomstandigheden.

Het tweede groot luik van het onderzoek richtte zich op de sociale afkomst van de studenten. Ik heb mij in dat verband gericht op het overheids-, vrije beroeps-, zelfstandigen- en arbeidersmilieu. Er kan gesteld worden dat de ontvankelijkheid voor de vernederlandsing binnen het ambtenarenmilieu beperkt bleef. Slechts een aantal studenten kwam uit een milieu waar de vader werkte als ambtenaar, ordehandhaver, de spoorwegen, de PTT of het gerecht. Het waren nochtans beroepsgroepen waar een zekere Vlaamsgezindheid aanwezig was voor het uitbreken van de oorlog. Anderzijds waren dergelijke groepen vrijwel onmiddellijk slachtoffer van de vijandigheden. Het verklaart waarom de meerderheid zich uitsprak tegen de Duitse inmenging in het

vernederlandsingsproces. Bovendien beloofde de Belgische regering in ballingschap om streng op te treden tegen een toetreding tot het activisme, wat het verlies van werk kon betekenen. Verschillende studenten wezen daarom op de tegenkanting van de ouders. Bovendien bleek een beperkt aantal studenten zich op te werpen als studentenleiders.

Feitelijk was het onderwijzersmilieu de belangrijkste leverancier van de overheidsinstellingen. Dat was weinig verwonderlijk gezien de onderwijzers bijna dagelijks geconfronteerd werden met de taalstrijd en het vernederlandsingsproces de nodige carrièreperspectieven bood voor het uitbreken van de oorlog. Anderzijds schreven zich eveneens studenten in die onderwijzer waren of een familielid hadden aan de Vlaamse Hogeschool. Ook het grootste aantal meisjesstudenten kwam uit het onderwijzersmilieu. Ondanks dergelijke argumenten bleef de ontvankelijkheid binnen het onderwijzersmilieu gering. Vooral de publieke druk en de kans op het verlies van een betrekking verklaren het aantal inschrijvingen. Een gelijkaardige opmerking kan gemaakt worden van het vrije beroepsmilieu. Ook vanuit deze beroepsgroep kwamen nauwelijks studenten. In feite waren enkel dokterszonen vrij goed vertegenwoordigd in vergelijking met het totale aantal vrije beroepen. Het lag in lijn met de ontvankelijkheid van het aantal geneesheren dat toetrad tot de activistische beweging. Het is opmerkelijk dat zowel de studenten uit een onderwijzers- als een doktersmilieu zich uitdrukkelijk opwierpen als flamingantische studenten en voornamelijk een studierichting verkozen in het verlengde van het beroep van de vader. Het is niet ondenkbaar dat de Vlaamsgezindheid van thuis uit meegegeven werd, ondanks het feit dat nogal wat ouders zich verzetten tegen de inschrijving. Er bestond immers een risico om een zeker maatschappelijk aanzien te verliezen.

Ongeveer de helft van het aantal studenten was afkomstig uit een kleinburgerlijk milieu. Het lag in lijn met het kleinburgerlijk karakter van het activisme. Aangezien de beweging zich uitdrukkelijk afzette tegen de dominerende groepen, kon de verkondigde boodschap voornamelijk in dergelijke milieus op bijval rekenen. Het verklaart tevens waarom hogere ambtenaren, de vrije beroepen of industriëlen sterk ondervertegenwoordigd bleven. De aanklacht van de kleinburgerlijke studenten was voornamelijk gericht tegen de mistoestanden die heersten en vandaar dat ze een zeker flamingantisme ontwikkelden waarop het activisme kon inspelen. Anderzijds was het eveneens deze groep en de arbeidersklasse die getroffen werden door de Duitse opeisingsdrang. Grondstoffen waren niet voorradig, fabrieken sloten en arbeidskrachten werden opgeëist. Vandaar dat binnen deze sociale groepen een grote Duitse antipathie aanwezig was. De meeste ouders waren dan ook niet opgezet met een inschrijving aan de Vlaamse Hogeschool. Het aantal studenten uit een arbeidersmilieu bleef alvast beperkt. De dwangarbeid had daar ongetwijfeld mee te maken. Bovendien beschikten deze studenten vaak niet over de nodige kwalificaties om universitaire studies aan te vangen.

De derde pijler van het onderzoek was de geografische herkomst van de studenten. Het grootste aantal studenten kwam uit de omgeving van Gent en de overige studenten waren voornamelijk afkomstig uit een specifiek aantal regio's. Op zich was het niet ongewoon want ook in 1913-1914 waren slechts enkele gebieden verantwoordelijk voor de Vlaamse studentenpopulatie. Naast Gent waren de belangrijkste 'studentenleveranciers' de volgende regio's: Antwerpen, Aalst, Sint-Niklaas, Geraardsbergen, Brussel, Evergem, Kortrijk en Brugge. In totaal kwam ongeveer drie vierde van het studentenbestand uit een van de vermelde gebieden.

Uit het onderzoek is gebleken dat verschillende factoren van belang waren. Een eerste element betrof de oorlogscontext. Vooral de sterke terugval van het aantal West-Vlaamse studenten in vergelijking met de vooroorlogse periode moet in dat opzicht begrepen worden. De provincie lag

immers in de eigenlijke gevechtszone. Het verklaart tevens waarom de West-Vlaamse studenten meer dan andere studenten verspreid uit een aantal steden en gemeenten kwamen. Brugge vormde een uitzondering want nagenoeg alle studenten waren uit de stad afkomstig. Anderzijds was het risico op opeising een belangrijke factor om zich in te schrijven. Het trof voornamelijk de jonge leerlingen uit Gent. Het heeft ontegensprekelijk het aantal vrije inschrijvingen in de hand gewerkt maar eveneens het hoge aantal Gentse studenten. Daarnaast bestaan er sterke vermoedens dat een gelijkaardig element speelde bij de Aalsterse inschrijvingen en ongetwijfeld heeft het eveneens andere inschrijvingen beïnvloed. Er kan gesteld worden dat het voornamelijk de regio's uit Oost-Vlaanderen waren.

De oorlogscontext was een zaak maar er zakten eveneens studenten af naar Gent omdat ze de activistische boodschap voorstonden. Voornamelijk de pioniers hadden daar een belangrijk aandeel in. Zij waren ingeschreven rond de opening van de Vlaamse Hogeschool en profileerden zich als studentenleiders. Vooral de Antwerpse studenten hadden daar een belangrijk aandeel in. Het waren vaak studenten die reeds voor de opening actief waren met propaganda ten voordele van het activisme. Daarnaast lagen eveneens de Sint-Niklase en Geraardsbergse inschrijvingen in dezelfde lijn, hoewel minder uitgesproken voor de gehele groep. Een gelijkaardige opmerking kan gemaakt worden betreffende de studenten uit de omgeving van Zottegem. Ook Gent leverde een aantal pioniers, maar het aantal was gering in vergelijking met het totaal. Het waren voornamelijk jongeren uit het Gentse activisme wat de beperkte recruiteringsruimte in de verf zet.

Het is opmerkelijk dat de studentenleiders voornamelijk van iets oudere leeftijd waren. Bovendien bestond er een duidelijk link met de katholieke universiteit van Leuven waar nogal wat overtuigde flaminganten gestudeerd hadden. Zij hadden daar hun Vlaamsgezinde sympathieën ontwikkeld in studentenverenigingen en manifesteerden zich te Gent als voortrekkers van de jongere generatie. Het waren eveneens studenten die gekomen waren om te studeren. Nagenoeg alle studentenleiders slaagden bovendien voor de examens. Anderzijds was de middelbare school een belangrijke plaats van verwantschap waar leerlingen zich verenigden in Vlaamsgezinde scholierenbonden. In de grotere steden als Antwerpen en Gent waren het voornamelijk de athenea die een belangrijke positie innamen. Wat betreft de overige steden kwamen de studenten uit de college's en meer bepaald de Klein-Seminaries. Het neemt niet weg vrijwel alle scholen zich uitspraken tegen de Vlaamse Hogeschool om de goede naam te bewaren. Het verklaart meteen waarom het totaal steeds beperkt bleef tot enkele inschrijvingen.

Een laatste belangrijk element betrof de overtuigingskracht van bepaalde activistische actoren. Figuren als August Borms, Karel Heynderickx, Lodewijk Dosfel, Marcel Minnaert, Rosa De Guchtenaere en Emiel Van Bockstaele hadden een belangrijke invloed op het inschrijvingsgedrag. Zij konden met voordrachten of via persoonlijke relaties de studenten overhalen om zich in te schrijven. Ook enkele oudere studenten waren zeer actief in de propaganda.

Ter afsluiting kan gesteld worden dat de studenten leefden in een kleine gemeenschap waar het idealisme zegevierde. Zij waren niet naar de Vlaamse Hogeschool getrokken omdat ze tegen België waren. Ze deden het voor Vlaanderen.

Nabeschouwing

Ik hoop met deze eindverhandeling de studenten uit de marge van de historiografie gehaald te hebben. Anderzijds is een dergelijk onderzoek nooit definitief en blijven steeds vragen open. In dat opzicht zijn er nog een aantal elementen die een diepere analyse vragen. Ik beperk mij tot enkele suggesties. De Duitse bezetter voerde zowel in Vlaanderen als in Polen een cultuurbeleid waar het hoger onderwijs de inzet was. In welke mate zijn er parallellen trekken tussen het inschrijvingsgedrag te Gent en Polen? Een ander element betrof de katholieke studenten aan de Vlaamse Hogeschool. Nogal wat studenten had gestudeerd te Leuven of waren leerlingen van het vrije onderwijs. Nochtans had het activisme binnen deze kringen een beperkte aantrekkingskracht. Bestond er een overwicht van katholieke studenten aan de Vlaamse Hogeschool of lag het aantal in lijn met de toetredingen van katholieken in de activistische beweging? Daarnaast hebben tal van studenten in de naoorlogse periode hun studies verdergezet en carrière gemaakt. Lode Craeybeckx werd burgemeester van Antwerpen, Leo Elaut werd doctor in de geneeskunde en de Nederlander Rufolf Bergman werd een voornaam antropoloog. Kunnen deze voorbeelden doorgetrokken worden naar de gehele studentengemeenschap van de Vlaamse Hogeschool? En in welke mate hebben de studenten zich verder ingezet voor de Vlaamse Beweging? Een laatste bemerking is het feit er op lokaal vlak nog meer onderzoek kan verricht worden naar het activisme of studentenbewegingen van middelbare scholen. Het kan eveneens een bijdrage betekenen voor de Vlaamse Hogeschoolstudenten.

Bibliografie

BRONNEN

ARCHIEVEN

Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC-Letterenhuis)

Minderbroederstraat 22, 2000 Antwerpen

C1008 Jozef Van Caekenberghe

G278 Robert Van Genechten

H625 Karel Heynderickx

L3652 Johan Lefèvre

M887 Arthur Mulier

Archief Burgerlijke Stand Gent (verdieping -1)

Woodrow Wilsonplein 1, 9000 Gent

Bevolkingsregisters (telling 1911-1920) – Stratenindex

Bevolkingsregisters – Personenindex

Archief en Museum van het Vlaams Studentenleven (AMVS)

Monseigneur Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven

XXXIII Archief Frans Mariman

Archief Sint-Lievenscollege

Zilverenberg 1, 9000 Gent

Prijzuitdelingen Sint-Lievenscollege (1914-1918)

Private archieven

Joost Vandommele

Antoon Vrints

Rijksarchief Beveren-Waas (RAB)

Kruibekesteenweg 39 bus 1, 9120 Beveren

BURGERLIJKE STAND

Akten van de Burgerlijke Stand Antwerpen
Akten van de Burgerlijke Stand Berchem
Akten van de Burgerlijke Stand Borgerhout
Akten van de Burgerlijke Stand Drongen
Akten van de Burgerlijke Stand Gent
Akten van de Burgerlijke Stand Gentbrugge
Akten van de Burgerlijke Stand Hoboken
Akten van de Burgerlijke Stand Kortrijk
Akten van de Burgerlijke Stand Kuurne
Akten van de Burgerlijke Stand Ledeberg
Akten van de Burgerlijke Stand Lovendegem
Akten van de Burgerlijke Stand Mariakerke
Akten van de Burgerlijke Stand Meer
Akten van de Burgerlijke Stand Merksem
Akten van de Burgerlijke Stand Merksplas
Akten van de Burgerlijke Stand Niel
Akten van de Burgerlijke Stand Oostakker
Akten van de Burgerlijke Stand Roeselare
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Amandsberg
Akten van de Burgerlijke Stand Wondelgem
Akten van de Burgerlijke Stand Zottegem
Akten van de Burgerlijke Stand Zwijnaarde

ARRESTBOEKEN VAN HET HOF VAN ASSISEN ANTWERPEN

Arrest 10-3256: Robert Van Genechten (dossier ontbreekt)

ARRESTBOEKEN VAN HET HOF VAN ASSISEN OOST-VLAANDEREN

R81.50 (7932-3312) Jozef Cantré (dossier ontbreekt)
R81.50 (7943-3331) Moens Aloïs (dossier ontbreekt)
R81.50 (7949-3339) Hildwardus Van Der Spurt (dossier ontbreekt)
R81.50 (7987-3395) Antoon De Visscher (dossier ontbreekt)
R81.51 (7993-4002) Pieter Jozef Talloen (dossier ontbreekt)
R81.51 (8038-4081) Albert d'Haese (dossier ontbreekt)
R81.51 (8052-4107) Arthur Mulier (dossier ontbreekt)

Stadsarchief Gent 'De Zwarte Doos'

Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge

U984-V805/16 t.e.m. U988-V805/20 Prijsuitdelingen Koninklijk Atheneum Gent (1913-1918)
AR/2005/449 Oorlog 14/18 (map Hogeschool)
NVW1224-XXI/6 Affiche 'tegen de ontvoering en slavernij der Belgen'

Universiteitsarchief Gent (oud rectoraat, verdieping -2)

Sint-Pietersnieuwstraat 25, 9000 Gent

- 4A2/4 Doos 181 (1916/1917) Studenten
- 4A2/4 Doos 183 (1917/1918) Studenten
- 4A2/4 Doos 188 (1918/1919) Studenten
- 4A4/2 Inschrijvingsregisters (1912-1922)
- 4A4/3 Inschrijvingsregisters (1914-1922)

Universiteitsbibliotheek Gent (handschriften)

Rozier 9, 9000 Gent

- III.23 Documenten betreffende de Wereldoorlog 1914-1918

BURGERLIJKE STAND

Antwerpen

- Akten van de Burgerlijke Stand Boom
- Akten van de Burgerlijke Stand Brecht
- Akten van de Burgerlijke Stand Hoogstraten
- Akten van de Burgerlijke Stand Kessel
- Akten van de Burgerlijke Stand Lier
- Akten van de Burgerlijke Stand Mechelen
- Akten van de Burgerlijke Stand Turnhout
- Akten van de Burgerlijke Stand Vorst
- Akten van de Burgerlijke Stand Wijnegem
- Akten van de Burgerlijke Stand Willebroek

Brussel en Vlaams-Brabant

- Akten van de Burgerlijke Stand Asse
- Akten van de Burgerlijke Stand Diest
- Akten van de Burgerlijke Stand Ezemaal
- Akten van de Burgerlijke Stand Halle
- Akten van de Burgerlijke Stand Leuven
- Akten van de Burgerlijke Stand Ruisbroek
- Akten van de Burgerlijke Stand Schaarbeek
- Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Gillis
- Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Jans-Molenbeek
- Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Joost-ten-Node
- Akten van de Burgerlijke Stand Verrijck
- Akten van de Burgerlijke Stand Werchter
- Akten van de Burgerlijke Stand Wezemaal

Duitsland en Nederland

- Akten van de Burgerlijke Stand Esslingen (D)
- Akten van de Burgerlijke Stand Frankfurt (D)
- Akten van de Burgerlijke Stand Hameln (D)
- Akten van de Burgerlijke Stand Odijk (NL)

Akten van de Burgerlijke Stand Ortrand (D)
Akten van de Burgerlijke Stand Osnabrück (D)
Akten van de Burgerlijke Stand Yerseke (NL)

Henegouwen (Hainaut)

Akten van de Burgerlijke Stand Doornik (Tournai)
Akten van de Burgerlijke Stand Moeskroen (Mouscron)
Akten van de Burgerlijke Stand Roux
Akten van de Burgerlijke Stand Trazegnies

Limburg

Akten van de Burgerlijke Stand Elen
Akten van de Burgerlijke Stand Genk
Akten van de Burgerlijke Stand Gotem
Akten van de Burgerlijke Stand Hasselt
Akten van de Burgerlijke Stand Herderen
Akten van de Burgerlijke Stand Jeuk
Akten van de Burgerlijke Stand Lanaken
Akten van de Burgerlijke Stand Maaseik
Akten van de Burgerlijke Stand Oostham
Akten van de Burgerlijke Stand Ophoven
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Truiden

Luik (Liège)

Akten van de Burgerlijke Stand Hoi (Huy)

Oost-Vlaanderen

Akten van de Burgerlijke Stand Aaigem
Akten van de Burgerlijke Stand Aalter
Akten van de Burgerlijke Stand Appelterre
Akten van de Burgerlijke Stand Aspelare
Akten van de Burgerlijke Stand Asper
Akten van de Burgerlijke Stand Assenede
Akten van de Burgerlijke Stand Bazel
Akten van de Burgerlijke Stand Belsele
Akten van de Burgerlijke Stand Beveren
Akten van de Burgerlijke Stand Boekhoute
Akten van de Burgerlijke Stand Borsbeke
Akten van de Burgerlijke Stand Bottelare
Akten van de Burgerlijke Stand Deinze
Akten van de Burgerlijke Stand Denderhoutem
Akten van de Burgerlijke Stand Denderleeuw
Akten van de Burgerlijke Stand Dendermonde
Akten van de Burgerlijke Stand Denderwindeke
Akten van de Burgerlijke Stand De Pinte
Akten van de Burgerlijke Stand Deurle
Akten van de Burgerlijke Stand Drongen

Akten van de Burgerlijke Stand Eeklo
Akten van de Burgerlijke Stand Elversele
Akten van de Burgerlijke Stand Erondegem
Akten van de Burgerlijke Stand Erpe
Akten van de Burgerlijke Stand Evergem
Akten van de Burgerlijke Stand Gavere
Akten van de Burgerlijke Stand Geraardsbergen
Akten van de Burgerlijke Stand Gijzegem
Akten van de Burgerlijke Stand Haaltert
Akten van de Burgerlijke Stand Haasdonk
Akten van de Burgerlijke Stand Heusden
Akten van de Burgerlijke Stand Kaprijke
Akten van de Burgerlijke Stand Kruishoutem
Akten van de Burgerlijke Stand Kwaremont
Akten van de Burgerlijke Stand Lede
Akten van de Burgerlijke Stand Lemberge
Akten van de Burgerlijke Stand Lochristi
Akten van de Burgerlijke Stand Lokeren
Akten van de Burgerlijke Stand Machelen
Akten van de Burgerlijke Stand Melden
Akten van de Burgerlijke Stand Melsele
Akten van de Burgerlijke Stand Merelbeke
Akten van de Burgerlijke Stand Moerbeke
Akten van de Burgerlijke Stand Moorsel
Akten van de Burgerlijke Stand Mullem
Akten van de Burgerlijke Stand Munte
Akten van de Burgerlijke Stand Nazareth
Akten van de Burgerlijke Stand Nederbrakel
Akten van de Burgerlijke Stand Nevele
Akten van de Burgerlijke Stand Ninove
Akten van de Burgerlijke Stand Okegem
Akten van de Burgerlijke Stand Oosterzele
Akten van de Burgerlijke Stand Oudenaarde
Akten van de Burgerlijke Stand Parike
Akten van de Burgerlijke Stand Ronse
Akten van de Burgerlijke Stand Scheldewindeke
Akten van de Burgerlijke Stand Schellebelle
Akten van de Burgerlijke Stand Semmerzake
Akten van de Burgerlijke Stand Sinaai
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Gillis-bij-Dendermonde
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Goriks-Oudenhove
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Maria-Horebeke
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Maria-Lierde
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Maria-Oudenhove
Akten van de Burgerlijke Stand Sint-Niklaas

Akten van de Burgerlijke Stand Sleidinge
Akten van de Burgerlijke Stand Stekene
Akten van de Burgerlijke Stand Temse
Akten van de Burgerlijke Stand Verrebroek
Akten van de Burgerlijke Stand Waasmunster
Akten van de Burgerlijke Stand Wachtebeke
Akten van de Burgerlijke Stand Welle
Akten van de Burgerlijke Stand Wetteren
Akten van de Burgerlijke Stand Woubrechtgem
Akten van de Burgerlijke Stand Zaffelare

West-Vlaanderen

Akten van de Burgerlijke Stand Aartrijke
Akten van de Burgerlijke Stand Ardoois
Akten van de Burgerlijke Stand Avelgem
Akten van de Burgerlijke Stand Beveren
Akten van de Burgerlijke Stand Blankenberge
Akten van de Burgerlijke Stand Bredene
Akten van de Burgerlijke Stand Dudzele
Akten van de Burgerlijke Stand Gistel
Akten van de Burgerlijke Stand Harelbeke
Akten van de Burgerlijke Stand Heestert
Akten van de Burgerlijke Stand Langemark
Akten van de Burgerlijke Stand Leisele
Akten van de Burgerlijke Stand Menen
Akten van de Burgerlijke Stand Middelkerke
Akten van de Burgerlijke Stand Oostende
Akten van de Burgerlijke Stand Oostkamp
Akten van de Burgerlijke Stand Oostrozebeke
Akten van de Burgerlijke Stand Torhout
Akten van de Burgerlijke Stand Uitkerke
Akten van de Burgerlijke Stand Wevelgem
Akten van de Burgerlijke Stand Wielsbeke
Akten van de Burgerlijke Stand Wingene
Akten van de Burgerlijke Stand Zwevegem

DATABANKEN EN WEBSITES

Agrippa, databank AMVC-Letterenhuis:

http://museum.antwerpen.be/amvc_letterenhuis/agrippa.html

Archiefbank Brugge:

<http://www.archiefbankbrugge.be>

Akten van de Burgerlijke Stand Brugge

Beeldbank Universiteitsbibliotheek Gent:

<http://adore.ugent.be>

Bibliotheca Andana:

www.bibliotheca-andana.be

Akten van de Burgerlijke Stand Seilles

Databestand UGentMemorialis:

<http://aleph.ugent.be>

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren:

<http://www.dbnl.org>

Historische kalender:

<http://www.timeanddate.com/calendar/>

Made in Aalst, genealogie:

<http://madeinaalst.be/genealogie>

Akten van de Burgerlijke Stand Aalst

Akten van de Burgerlijke Stand Erembodegem

Akten van de Burgerlijke Stand Gijzegem

Akten van de Burgerlijke Stand Moorsel

Matrikelportal Rostock – Datenbankedition der Immatrikulationen an der Universität Rostock:

<http://matrikel.uni-rostock.de>

Onderzoekssteunpunt en databank intermediaire structuren in Vlaanderen (ODIS), 19e-20e eeuw:

<http://www.odis.be>

Universitätsmatrikel München:

<http://wiki-de.genealogy.net/Universitätsmatrikel>

UITGEGEVEN BRONNEN

Aux étudiants morts pour la patrie: 1914-1918, Gand : Vanderpoorten, 1922.

De Vlaamsche Hoogeschool te Gent, 1916-1918: verweerschrift van het Gentsch studentencorps Hou ende Trou, Gent: Plantijn, 1919.

De zaak Arthur Mulier: akte van beschuldiging, Gent: Van Doosselaere & Fils, 1922.

DEMOS (pseudoniem van Josué De Decker), *De strijd om de Vlaamsche Hoogeschool: het huidig standpunt (februari 1916)*, Brussel: Drukkerij Richard, 1916.

DOSFEL (L.), 'De vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool', voordracht op de Katholieke Studentenvergadering den 15e October 1916 in het Atheneum Antwerpen, 1916.

FLORQUIN (J.), 'Achilles Mussche', in: *Ten huize van...* 2, Leuven: Davidsfonds, 1971, pp. 100-131

FLORQUIN (J.), 'Reimond Kimpe', in: *Ten huize van...* 3, Leuven: Davidsfonds, 1974, pp. 80-103.

FLORQUIN (J.), 'Leon Elaut', in: *Ten huize van...* 4, Leuven: Davidsfonds, 1968, pp. 200-231.

- FLORQUIN (J.), 'Lode Craeybeckx', in: *Ten huize van...* 4, Leuven: Davidsfonds, 1968, pp. 264-297.
- FLORQUIN (J.), 'Pater Desiderius Stracke', in: *Ten huize van...* 5, Leuven: Davidsfonds, 1969, pp. 232-263.
- FLORQUIN (J.), 'Max Lamberty', in: *Ten huize van...* 5, Leuven: Davidsfonds, 1969, pp. 228-253.
- FLORQUIN (J.), 'Wies Moens', in: *Ten huize van...* 12, Leuven: Davidsfonds, 1976, pp. 9-61.
- FLORQUIN (J.), 'Richard Declerck', in: *Ten huize van...* 17, Leuven: Davidsfonds, 1981, pp. 248-274.
- Gentsche studenten-almanak voor het jaar 1918: 1e jaargang*, Gent: Mercurius, 1917.
- HEYSE (T.), *L'Université flamande*, Gand: Vanderpoorten, 1918-1919.
- Hoogeschool te Gent: plechtige opening op 21 en 24 October 1916*, Gent: Drukkerij Plantijn, 1916.
- Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, Gent: Mercurius, 1918.
- LOVELING (V.) en STYNEN (L.), *In oorlogsnood: Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, Gent: Koninklijke academie voor Nederlandse taal- en letterkunde, 1999.
- MAC LEOD (J.), 'Nieuwe Wegen', voordracht gehouden in de Studentenvereniging *Geen Taal, Geen Vrijheid* te Brussel, december 1900, pp. 1-24.
- Mej. Roza De Guchtenaere voor den Krijgsraad*, Gent: Plantijn, 1919.
- Personalstand der Ludwig-Maximilians-Universität München*, München, winter-halbjahr 1918/19, 1920.
- VAN GENECHTEN (B.), *De vervlaamsching der Gentse hoogeschool*, Antwerpen: Nationaal Vlaamsch Studentenverbond, 1916.
- VON DYCK (W.), 'Vierter Bericht über die Vlamisierung der Universität Gent', in: LANGENDRIES (E.), *De Vlaamsche hoogeschool te Gent (1916-1918)*, Gent: RUG Archief, deel B, 1985, pp. 524-579.
- Vlaanderen begroet zijn Hoogeschool: De opening van de Vlaamsche Hoogeschool te Gent. Twee manifesten met bij de 200 Handteekeningen van de meest Gezaghebbende Vlamingen*, 19 september 1916.

PERIODIEKEN

- Aula: tijdschrift voor studenten aan 's Rijks hogeschool te Gent, erkend orgaan van het GSC*, Gent: Mercurius, 1917-1918. (archief Joost Vandommele)

SECUNDAIRE LITERATUUR

- ANGERMILLE (K.), *De lotgevallen van een activist: van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*, Borgerhout: Regenboog, 1931.
- BAERTSOEN (M.), *Notes d'un Gantois sur la guerre de 1914-1918*, Gand : Vandeweghe, 1929.
- BASSE (M.), *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, Gent : Van Rysselberghe en Rombaut, deel 1, 1930.
- BERTRAMS (K.), 'De universiteiten', in : VAN DEN EECKHOUT (P.) en VANTHEMSCHE (G.), *Bronnen voor de studie van het hedendaags België, 19^e-21^e eeuw*, Brussel : Koninklijke commissie voor geschiedenis, 2009, pp. 669-686.
- BITTLESTONE (M.), 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (1)', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 42, nr. 1, 1983, pp. 1-18.
- BITTLESTONE (M.), 'De Gentse Universiteit gedurende de Eerste Wereldoorlog (2)', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 42, nr. 2, 1983, pp. 65-82.
- BOEHME (O.), 'Lode Craeybeckx: Vlaams socialisme en identiteit (1914-1940)', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXVI, 2006, 3-4, pp. 373-407.
- BOSSIER (H.), 'Herinneringen uit mijn collegejaren, in: *Haec Olim Jaarboek van de Oudleerlingenbond Sint-Lodewijkcollege*, XVIII, 1968, pp. 36-40.
- BOSSIER (H.), 'Onze collegejaren tijdens de eerste Oorlog', in: *Liber Amicorum Gouverneur Richard Declerck*, Antwerpen: Ontwikkeling, 1960, pp. 53-57.
- BRANS (J.) en VAN HEES (P.), 'Wael, Cyriel de', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tiel: Lannoo, 1998, pp. 3653-3654.
- BROUWERS (L.), 'Historische schets van het Sint-Barbaracollege', in: VANDERGHOTE (P.), VAN BOSTRAETEN (H.), DE BAERE (P.) en DE GRAUWE (L.) (eds.), *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent*, Gent: Vanderghote, 1983, pp. 31-43.
- BUELENS (G.), DE RIDDER (M.) en STUYCK (J.) (eds.), *De Trust der Vaderlandsliefde: over literatuur en Vlaamse Beweging 1890-1940*, Antwerpen: AMVC-Letterenhuis, 2005.
- BUNING (L.), 'De vooravond en het begin van het radicale activisme te Gent', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 32, nr. 4-5, 1973, pp. 193-216.
- BURKE (P.), *Popular Culture in Early Modern Europe*, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2009.
- BURSENS (G.) en DE RIDDER (M.), *Alles is mogelijk in een gedicht: verzamelde verzen 1914-1965*, Antwerpen: Meulenhoff, 2005.
- CAPITEYN (A.), 'Weinig werk, veel honger: de problemen van het dagelijks leven', in: CAPITEYN (A.) (ed.), *Gent en de Eerste Wereldoorlog: het stadsleven in de jaren 1914-1918*, Gent: Stad Gent, 1991, pp. 63-88.
- CAPITEYN (A.), 'Militaire bezetting: Gent, hoofdplaats van Etappe IV, in: CAPITEYN (A.) (ed.), *Gent en de Eerste Wereldoorlog: het stadsleven in de jaren 1914-1918*, Gent: Stad Gent, 1991, pp. 25-38.
- CAPITEYN (A.), 'Verloren vrijheid: de intocht van de Duitsers in Gent, in: CAPITEYN (A.) (ed.), *Gent en de Eerste Wereldoorlog: het stadsleven in de jaren 1914-1918*, Gent: Stad Gent, 1991, pp. 9-24.
- CHARLE (C.), 'The growth of nation states and universities in centra land eastern Europe', in: RÜEGG (W.) (ed.), *A history of the university in Europe. Volume III: Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800-1945)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 40-43.

- CHARLES (L.), ANTHEUNIS (G.), CAPITEYN (A.), DE VUYST (W.), DE WEERDT (D.) en LALEMAN (M.C.), *Buskruit en Sauerkraut: Oorlogsbronnen in De Zwarte Doos (20ste eeuw)*, Gent: Stadsarchief, 2007.
- CONDETTE (J.-F.), 'In deutscher Hand: Die Universität Lille unter deutscher Besatzung', in: MAURER (T.) (ed.), *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer: Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart: Steiner, 2006, pp. 107-126.
- DECKERS (M.), 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel I: Het wettelijk kader', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 61, nr. 3, 2002, pp. 156-178.
- DECKERS (M.), 'Strafrechterlijke vervolging van het activisme. Deel II: De maatschappelijke invloed', in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 61, nr. 4, 2002, pp. 191-211.
- DE CLERCK (K.), *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit*, Gent: RUG Archief, 1985.
- DE CLERCK (K.), DE MEYER (L.), LANGENDRIES (E.) en SIMON-VAN DER MEERSCH (A.-M.), *175 jaar Universiteit Gent: een verhaal in beeld*, Gent: RUG, 1992.
- DEDEURWAERDER (J.), *Professor Speleers: een biografie*, Antwerpen: Perspectief, 2002.
- DE GRAUWE (L.), 'Iets over ons college, de Vlaamse zaak en het Nederlands', in: VANDERGHOTE (P.), VAN BOSTRAETEN (H.), DE BAERE (P.) en DE GRAUWE (L.) (eds.), *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent*, Gent: Vanderghote, 1983, pp. 79-83.
- DE METSENAERE (M.), 'Brussel', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, p. 635.
- DEMOOR (H.), *Flitsen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum voor jongens te Gent: in het raam van de evolutie van het rijksmiddelbaar onderwijs in België*, Gent: Staelens, 1951.
- DE RIDDER (M.), 'Ook een politieke invloed moet van onze Alma Mater uitgaan: Staatskunde en activisme bij Robert Van Genechten', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXX, nr. 2, 2011, pp. 172-184.
- DE RIDDER-SYMOENS (H.), 'Universiteitsgeschiedenis als bron voor sociale geschiedenis', in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 10, 1978, pp. 74-98.
- DE RYCKE (W.), KETELAERE (D.) en VINCKE (I.) e.a., *Over Sint-Lievens gesproken 1865-1991: 125 jaar Sint-Lievenscollege Gent*, Gent: s.n., 1991.
- DE SCHAEPPDRIJVER (S.), *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam: Atlas, 1997.
- DE SCHAEPPDRIJVER (S.), 'Occupation, propaganda, and the idea of Belgium', in: ROSHWALD (A.) en STITES (R.) (eds.), *European culture in the Great War: the arts, entertainment, and propaganda, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 267-294.
- DE SCHRYVER (R.) (e.a.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998.
- DE SMET (J.), 'Herinneringen uit mijn collegejaren 1910-1916', in: *Haec Olim*, jg. 1954-1955, pp. 17-25.
- DE WAELE (M.), 'De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXII, 1-2, 2002, pp. 153-193.
- DE WEVER (B.), 'Paep, Gerard De', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 2386-2387.
- DE WEVER (B.), *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en nieuwe orde: het VNV 1933-1945*, Tielt: Lannoo, 1994.

- DE WULF (M.), 'Hoe het roerde en poerde te Gent', in: *Hou ende Trou, vereniging der ex-gandavenses 1916-1918*, nr. 2, september, 1972, pp. 1-28.
- DOLDERER (W.), 'Activistische ballingen in Duitsland na WO1. Deel III', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 59, nr. 4, 2000, pp. 195-225
- DOLDERER (W.), 'Rooms, Godfried', in: DE SCHRYVER (R.), e.a., *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 2653-2654.
- DURNEZ (G.), 'Ael, Huibrecht van', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 225-226.
- DURNEZ (G.), 'Haese, Bert d"', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1395-1396.
- DURNEZ (G.), 'Thiry, Antoon J.F.', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 3062-3063.
- ELAUT (L.), *Mijn memoires: van Keiberg tot Blandijnberg*, Beveren: Orion, 1981.
- ELAUT (L.), 'Reminiscenties uit de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 32, nr. 2, 1973, pp. 65-76.
- ELIAS (H.J.), *Vijftienvintig jaar Vlaamse beweging 1914/1939*, Antwerpen/Utrecht: De Nederlandsche Boekhandel, deel 1, 1971.
- FAINGNAERT (A.L.), *Verraad of zelfverdediging?: bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen*, Kapellen: De Noorderklok, 1932.
- FREMOUT (K.), 'Pée, Julius', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 2404-2405.
- GEVERS (L.) en VOS (L.), 'Consolidation and anti-liberalism (1870-1885)', in: RÜEGG (W.) (ed.), *A history of the university in Europe. Volume III: Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800-1945)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 307-314.
- GEVERS (L.) en VOS (L.), 'Integration or insurrection (1850-1870)', in: RÜEGG (W.) (ed.), *A history of the university in Europe. Volume III: Universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800-1945)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 296-306.
- HENKENS (B.), 'Honderd jaar middelbaar onderwijs: van humaniora tot ASO', in: D'HOKER (M.), DE BOCK (D.) en JANSSENS (D.) (eds.), *Leraar zijn in Vlaanderen: terugblik op honderd jaar middelbaar onderwijs en nascholing*, Antwerpen: Garant, 2007, pp. 13-32.
- HORNE (J.) en KRAMER (A.), *German atrocities, 1914: a history of denial*, New Haven: Yale university press, 2001.
- KESTELOOT (C.), 'The Growth of the Walloon Movement', in: DEPREEZ (K.) en VOS (L.) (eds.), *Nationalism in Belgium: shifting identities, 1780-1995*, Houndmills: Macmillan, 1998, pp. 139-152.
- LAMBERTY (M.), *Lodewijk De Raet: een levensbeeld*, Hasselt: HeideLand, 1961.
- LANGENDRIES (E.), *De Vlaamsche hoogeschool te Gent (1916-1918)*, Gent: RUG. Archief, 1984-1985.
- LAUWERYS (J.) en LANDUYT (G.), 'Klein Seminarie van Hoogstraten', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, pp. 1722-1723.
- LEYS (F.), *Max Lamberty*, Antwerpen: Nederlandsche Boekhandel, 1977.
- LIULEVICIUS (V.G.), *War land on the Eastern Front: culture, national identity and German occupation in World War I*, Cambridge: Cambridge university press, 2000.

- LUYKX (T.) (ed.), *Rijksuniversiteit Gent. Liber memorialis 1913-1960*, Gent: RUG. Rectoraat, 4 dln., 1960.
- MANDEMAKERS (K.), 'Negen classificaties voor 19^e en 20^e eeuwse beroepstitels', in: *IISG research paper 19*, Amsterdam, 1995.
- MANTELS (R.), *Gent: een geschiedenis van stad en universiteit*, Brussel: Mercatorfonds, 2013.
- MANTELS (R.), 'Wetenschap op de fair. De expodeelname van de Gentse universiteit', in: VAN ACKER (W.) en VERBRUGGEN (C.) (eds.), *Gent 1913: op het breukvlak van de moderniteit*, Gent: Snoeck, 2013, pp. 112-125.
- MAURER (T.), 'Universitäten im Krieg: Aspekte eines lange vernachlässigten Forschungsthemas', in: MAURER (T.) (ed.), *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer: Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart: Steiner, 2006, pp. 9-28.
- MOENS (O.) en T'SJOEN (Y.), 'Moens, Wies', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 2066-2068.
- MOENS (W.), *Celbrieven*, Antwerpen: De Sikkell, 1920.
- MOENS (W.), 'Het activistisch avontuur en wat er op volgde', in: *Dietsland Europa*, jg. 11, nr. 7, september-oktober, 1966, pp. 12-23.
- MOLENAAR (L.), *Marcel Minnaert astrofysicus 1893-1970: de rok van het universum*, Amsterdam: Balans, 2003.
- MOMMAERTS (H.) en VAN HEES (P.), 'Poel, J.E. Albert van de', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2492.
- MOMMEN (A.), *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven: Kritak, 1982.
- MONBALLYU (J.), 'Het uur van vergelding: Vlaamse activisten voor het Groot Hoofdkwartier van het leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 69, nr. 4, 2010, pp. 307-330.
- MONBALLYU (J.), 'Het uur van vergelding: Vlaamse activisten voor het Groot Hoofdkwartier van het leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 2', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 70, nr. 1, 2011, pp. 7-39.
- MONBALLYU (J.), 'Repressie met maat? De omvang en de chronologie van de strafrechtelijke repressie van het Vlaamse burgeractivisme na de Eerste Wereldoorlog' (studentenversie), [https://www.kuleuvenkulak.be/~bdlbecke/Repressie%20met%20maat%20\(studentenversie\).pdf](https://www.kuleuvenkulak.be/~bdlbecke/Repressie%20met%20maat%20(studentenversie).pdf) (geraadpleegd op 16 mei 2013).
- NOWAKOWSKA (P.) en PAVLOVYCH (A.) (eds.), *Warsaw University*, S.I.: s.n., s.d., pp. 1-46.
- PASSELECQ (F.), *De waarheid nopens de ontvoeringen der Belgen: historische en economische studie (met een redevoering van Emile Vandervelde... gehouden te Nancy op zondag 29 februari 1917)*, Leuven: Vlaamsche boekenhalle, 1917.
- PASSELECQ (F.), *Déportation et travail forcé des ouvriers et de la population civile de la Belgique occupée (1916-1918)*, Paris: Les Presses Universitaires de France, 1928.
- PROCTOR (T.M.), 'Missing in Action: Belgian Civilians and the First World War', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXV, nr. 4, 2005, pp. 547-572.
- ROSHWALD (A.) en STITES (R.), 'Introduction', in: ROSHWALD (A.) en STITES (R.) (eds.), *European culture in the Great War: the arts, entertainment, and propaganda, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 1-7.
- SCHILTZ (V.), 'Bibliografie wetenschappelijke tijdingen', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 60, nr. 4, 2001, pp. 25-134.

- SEGEL (H.B.), 'Culture in Poland during World War I', in: ROSHWALD (A.) en STITES (R.) (eds.), *European culture in the Great War: the arts, entertainment, and propaganda, 1914-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 58-88.
- SIMON-VAN DER MEERSCH (A.-M.), *De eerste generaties meisjesstudenten aan de Rijksuniversiteit te Gent (1882/1883 tot 1929/1930)*, Gent: RUG Archief, 1982.
- SMEYERS (J.), 'Lamberty, Max', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1772-1773.
- STEELS (M.), *Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent: 1828-1914*, Gent: s.n., 1978.
- STEELS (M.), 'Te Gent tijdens de Eerste Wereldoorlog', in: *Gendtsche Tydinghen*, 6, 1978, pp. 257-310.
- STEMPIN (A.), 'Die Wiedererrichtung einer polnischen Universität: Warschau unter deutscher Besatzung', in: MAURER (T.) (ed.), *Kollegen, Kommilitonen, Kämpfer: Europäische Universitäten im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart: Steiner, 2006, pp. 127-146.
- SURDIACOURT (D.), 'Arthur Broekaert en zijn keuze voor de Vlaamse Hoogeschool te Gent (1916-1918)', in: *Gerardimontium*, nr. 230, maart-april, 2010, pp. 3-15.
- SURDIACOURT (D.), 'De onverwachte ontmoeting van de jonge Arthur Broekaert met Edgar Tinel', in: *Gerardimontium*, nr. 227, september-oktober, 2009, pp. 24-26.
- SURDIACOURT (D.), 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Studeren aan de vervlaamste Gentse Hogeschool (1914-1916) Deel 1', in: *Gerardimontium*, nr. 245, september-oktober, 2012, pp. 28-45.
- SURDIACOURT (D.), 'Geraardsbergse makers in de verzoeking van het Vlaamsnationaal activisme. Het politiek activisme in Geraardsbergen (1916-1918) Deel 2', in: *Gerardimontium*, nr. 246, november-december, 2012, 3-16.
- TALLIER (P.-A.), 'De Eerste Wereldoorlog', in: VAN DEN EECKHOUT (P.) en VANTHEMSCHE (G.), *Bronnen voor de studie van het hedendaags België, 19^e-21^e eeuw*, Brussel: Koninklijke commissie voor geschiedenis, 2009, pp. 705-716.
- THIEL (J.), *Menschenbassin Belgien: Anwerbung, Deportation und Zwangarbeit im Ersten Weltkrieg*, Essen: Klartext, 2007.
- VANACKER (D.), *Het activistisch avontuur*, Gent: Academia Press, 2006.
- VAN BEVER (J.), 'Caectenbergh, Jozef van', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, p. 673.
- VAN BOCXSTAELE (R.F.) en VANDEWEYER (L.), 'Mariman, Odilon F.', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, p. 2002.
- VAN CAMPENHOUT (F.), 'Gravez, Hilaire B.', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1354-1355.
- VAN CAMPENHOUT (N.) (ed.), *Een man, zijn vrouw en hun twee zonen: een collectieve biografie van de familie Pée*, Gent: Academia press, 2012.
- VAN CAUWELAERT (F.) en DE SCHRYVER (R.), *Uit het archief van Frans Van Cauwelaert: Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische politiek 1895-1918*, Antwerpen: Nederlandsche Boekhandel, 1971.
- Van Dale Groot woordenboek van hedendaags Nederlands*, Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1991.
- VANDEBOGAERDE (S.), *Een kijk op de administratiefrechtelijke organisatie van het "Etappengebied" tijdens de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven masterproef, Gent, 2010.

- VANDERGHOTE (P.), VAN BOSTRAETEN (H.), DE BAERE (P.) en DE GRAUWE (L) (eds.), *150 jaar Sint-Barbaracollege Gent*, Gent: Vanderghote, 1983.
- VAN DER MEERSCH (A.-M.), 'Elaut, Leo', in: DE SCHRYVER (R.), e.a., *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1053-1054.
- VAN DER VLIET (L.), *De studentenbevolking aan de vervlaamste hogeschool (1916-1918)*, onuitgegevens licentiaatsverhandeling, universiteit Gent, 1979.
- VANDEWEYER (L.), 'Activisten op veroveringstocht in de administratie. Machtsverwerving in het Ministerie van Financiën tijdens de Eerste Wereldoorlog', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LV, nr. 1, 1996, pp. 29-59.
- VANDEWEYER (L.), 'Collaboreren en arbeiders deporteren! Dilemma's voor activisten en Duitsers tijdens de Eerste Wereldoorlog', in: *Brood en Rozen*, 1, nr. 4, pp. 15-32.
- VANDEWEYER (L.), 'Gelder, Frans van', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1244-1245.
- VANDEWEYER (L.), 'Guchtenaere, Roza de', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1376-1377.
- VANDEWEYER (L.), 'Taalstrijd en volksgezondheid: de Eerste Wereldoorlog als breekpunt in de Vlaamse artsenwereld', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 66, nr. 2, 2007, pp. 117-189.
- VANDEWEYER (L.), 'Vertalingen als steen des aanstoots. Taalpolitiek in het ministerie van Financiën vóór 1914 - Deel I', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXII, nr. 1, 2003, pp. 3-21.
- VANDEWEYER (L.), WILS (L.) en DE WEVER (B.), 'Antwerpen (stad)', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 331-351.
- VAN EVERBROECK (C.), *August Borms: zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood: de biografie*, Antwerpen: Meulenhoff/Manteau, 2005.
- VAN GINDERACHTER (M.), 'De gekroonde koningin van Vlaanderen. Rosa de Guchtenaere herdacht (1875-1942)', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, Gent: Vereniging voor wetenschap, jg. 60, nr. 2, 2001, pp. 96-113.
- VANHAUTE (E.), 'Het debat dat er geen was. Sociale stratificatie in de geschiedschrijving', in: ART (J.) en FRANCOIS (L.) (eds.), *Docendo discimus. Liber amicorum Romain Van Eeno*, Gent: Academia press, 1999, pp. 229-240.
- VAN HEES (P.), 'Jan Derk Domela Nieuwenhuys Nyegaard (1870-1955)', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXIV, nr. 4, 2005, pp. 211-220.
- VAN HOORICK (K.), 'Het activisme te Mechelen (1914-1918)', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXIV, nr. 3-4, 1993, pp. 501-527.
- VAN HOORICK (K.) en VAN HEES (P.), 'Kimpe, Reimond J.P.', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1716-1717.
- VAN REMOORTERE (J.), *Dr. Gerard De Paep. Een leven van volksverbonden trouw*, Lummen: Europress, 1989.
- VAN RENTERGHEM (V.), *Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten (1817-1914)*, Gent: RUG. Archief, 1986.
- VAN SAMMANG (F.), 'De gekwantificeerde prosopografie in de historiografie van het Derde Rijk. Terugblik, evaluatie en toekomstperspectieven', in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 13/14, 2004, pp. 267-285.

- VANSCHOENBEEK (G.), 'Lefèvre, Johan', DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998.
- VAN VELTHOVEN (H.), CELIS (K.) en VAN DAELE (J.) (eds.), *Waarheen met België?: van taalstrijd tot communautaire conflicten*, Brussel: ASP, 2011.
- VERBOVEN (K.), CARLIER (M.) en DUMOLYN (J.), 'A short manual to the Art of Prosopography', in: K.S.B. KEATS-ROHAN, *Prosopography approaches and applications: a handbook*, Oxford: Unit for prosopographical research, 2007, pp. 35-70.
- VERBRUGGEN (C.), *Schrijverschap in de Belgische belle époque: een sociaal-culturele geschiedenis*, Nijmegen: Vantilt, 2009.
- VOS (L.), 'The Flemish National question', in: DEPREZ (K.) en VOS (L.) (eds.), *Nationalism in Belgium: shifting identities, 1780-1995*, Houndmills: Macmillan, 1998, pp. 83-95.
- VOS (L.) en GODDEERIS (I.), *De strijd van de witte adelaar: geschiedenis van Polen (966-2004)*, Leuven: Acco, 2005.
- VRINTS (A.), *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Brussel: Algemeen rijksarchief, 2002.
- WENDE (F.), *Die belgische Frage in der deutschen Politik des Ersten Weltkrieges*, Hamburg: Böhme, 1969.
- WILLEMSSEN (A.W.), *Het Vlaamse-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, Utrecht: Ambo, 1969.
- WILS (L.), 'De vernederlandsing van het middelbaar onderwijs', in: D'HOKER (M.), DE BOCK (D.) en JANSSENS (D.) (eds.), *Leraar zijn in Vlaanderen: terugblik op honderd jaar middelbaar onderwijs en nascholing*, Antwerpen: Garant, 2007, pp. 33-64.
- WILS (L.), *Flamenpolitiek en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, Leuven: Davidsfonds, 1974.
- WILS (L.), *Honderd jaar Vlaamse beweging: geschiedenis van het Davidsfonds 1914-1936*, Leuven: Davidsfonds, deel 2, 1985.
- WITTE (E.), CRAEYBECKX (J.) en MEYNEN (A.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen: Standaard, 2005.
- WOESTENBORGH (B.), 'Klein Seminarie van Sint-Niklaas', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 1730-1732.
- WOUTERS (N.), 'Gerard De Paep', in: VALCKE (T.) (ed.), *De fonteinen van de Oranjeberg: politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Deel 4: Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers*, Gent: Academia Press i.s.m. Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 2003, pp. 245-256.
- WOUTERS (N.) en GUNST (P.), 'Mulier, Arthur', in: DE SCHRYVER (R.), e.a. (eds.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, pp. 2106-2107.
- YAMMINE (B.), 'De "Flamenpolitiek", breuk of continuïteit in de Duitse politiek?', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, LXVIII, nr. 3, 2009, pp. 214-263.
- ZILCH (R.), *Okkupation und Wahrung im Ersten Weltkrieg: die deutsche Besatzungspolitik in Belgien und Russisch-Polen 1914-1918*, Goldbach: Keip, 1994.
- ZOETEMAN-VAN PELT (M.), *De studentenpopulatie van de Leidse universiteit, 1575-1812. Een volk op zyn Siams gekleet eenige mylen van Den Haag woonende*, Leiden: Leiden University Press, 2011.

Appendix

Bijlage 1: Prosopografische vragenlijst

Tabel 6 Prosopografische vragenlijst

IDENTITEIT EN PERSONALIA VAN DE STUDENT	
Naam – voornamen – roepnaam	
Geboortedatum – geboorteplaats – geboortejaar	
Bronvermelding geboorteakte	
Provincie	
Nationaliteit	
Geslacht	
SOCIALE AFKOMST	
Vader	Naam – voornamen Geboorteplaats – leeftijd Beroep – <i>digit 1</i> – <i>digit 2</i>
Moeder	Naam – voornamen Geboorteplaats – leeftijd
Woonplaats ouders	1916-1917 1917-1918 1918 Classificatie woonplaats
STUDIEPATROON EN STUDENTENLEVEN	
Academiejaar 1916-1917	Rolnummer Inschrijvingsdatum – inschrijvingsmaand Leeftijd Faculteit – studierichting - studiejaar Beurzen - Examens Kotadres
Academiejaar 1917-1918	Rolnummer Inschrijvingsdatum – inschrijvingsmaand Leeftijd Faculteit – studierichting - studiejaar Beurzen - Examens Kotadres
Academiejaar 1918	Rolnummer Inschrijvingsdatum – inschrijvingsmaand Faculteit – studierichting - studiejaar Kotadres
Beroep student	
Academiejaar 1913-1914	Rolnummer
Academiejaar 1919	Rolnummer
Middelbaar onderwijs	School – plaats - studierichting
GERECHTELIJKE INFORMATIE	
Veroordelingen	Specificatie Hof – datum - vervolging
ALGEMEEN	
Extra informatie	
Literatuur	

Bijlage 2: Studieprogramma Vlaamse Hogeschool

Tabel 7 Studieprogramma Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

	FACULTEITEN	STUDIEDUUR
1	Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (WL)	
	Wijsbegeerte	4 jaar
	Klassieke Filologie	4 jaar
	Germaanse Filologie	4 jaar
	Romaanse Filologie	4 jaar
	Geschiedenis en Aardrijkskunde	4 jaar
	Archeologie en Kunstgeschiedenis	3 jaar
	Voorbereiding Rechten	2 jaar
2	Faculteit Rechten (R)	
	Rechtswetenschap	5 jaar
	Notariaat	3 jaar
	Staatswetenschappen	4 jaar
	Bestuurlijke Wetenschappen	4 jaar
	Sociale Wetenschappen	4 jaar
3	Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (WN)	
	Wiskunde en Natuurkunde	4 jaar
	Natuurwetenschappen	4 jaar
	Voorbereiding Apotheker en Veeartsenij	2 jaar
	Voorbereiding Geneeskunde	2 jaar
4	Faculteit Geneeskunde (G)	
	Genees-, Heel en Verloskunde	7 jaar
	Apotheker	4 jaar
5	Technische Scholen (TS)	
	Afdeling Burgerlijke Bouwkunde	5 jaar
	Afdeling Bouwkunst	5 jaar
	Afdeling Werktuigkunde, Scheepsbouwkunde en Electrotechniek	5 jaar
	Afdeling Technologie	5 jaar
	Afdeling Mijnbouwkunde	5 jaar
6	Hogere School voor Handelswetenschap (HW)	
	Handelswetenschappen	4 jaar
	Handel en Consulaire Wetenschap	4 jaar
	Handels en Koloniale Wetenschap	4 jaar
	Handel en Finantiewetenschap	4 jaar
7	Hogere Land- en Tuinbouwschool (LT)	
	Landbouw	4 jaar
	Tuinbouw	4 jaar

Bron: *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, Gent: Mercurius, 1918, pp. 12-14.

Bijlage 3: Sociale afkomst

Tabel 8 Beroepscategorieën gezinshoofden m.b.t. studenten aan de Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

<i>Juridische sector</i>	<i>Aard van het beroep</i>	<i>Specificatie</i>
Overheid en semi-overheid	Publieke ambten	Burgemeester
	Staatsambtenaren	Accijnsbediende, belastingontvanger, chauffeur à l'état, douanier, opzichter bruggen en wegen, tolbeambte
	Politie en rechterlijke macht	Adjunct politie, brigadier gendarmerie, gendarm, griffier vredegerecht, politie-agent, substituut Procureur des Konings, veldwachter
	Onderwijs	Gemeenteonderwijzer, hoofdonderwijzer, hulponderwijzer, leraar koninklijk atheneum Brugge, leraar middelbaar, onderwijzer, professor, professor koninklijk atheneum Oostende, professor tekenschool
	Semi-overheidsinstellingen (spoorwegen, post, etc.)	Baanwachter, bediende staatsspoorweg, briefdrager, conducteur, machinist, onderstationoverste, postbediende, postfacteur, postklerk, postontvanger, spoorwegbeambte, spoorwegbediende, statie-overste, telegraaf, telegrafist, toezichter der stadswerken, toezienner werken, treinoverste, treinwachter
	Gemeente-instellingen	Bureeloverste, gemeenteontvanger, gemeentesecretaris, onderbureeloverste, pompier, secretaris
Vrije beroepen	Advocatuur	Advocaat
	Geneeskunde	Dokter, geneesheer, tandarts, veearts
	Godsdienstuitoefening	Predikant
	Ingenieurs	Ingenieur
	Notariaat	Notaris, notaris (kandidaat), notarisklerk
	Architectuur	Bouwmeester
	Kunsten	Beeldhouwer, cabaretier, graveerder, kunstschilder, muzikant, organist
	Journalistiek	Redacteur, redacteur Nederlands woordenboek

Private sector: zelfstandigheid	Landbouw	Fruitverkoper, grondeigenaar, hovenier, landbouwer, landbouwer en herbergier
	Industrie	Fabrieksbestuurder, fabrikant, industrieel, lijmfabrikant, natiebaas, ondernemer, ondernemer kasseiwerken
	Kleinhandel	Aannemer, aannemer openbare werken, bakker, barbier, beenhouwer, behanger, blikslager, bloemist, blokmaker, boekdrukker, broodbakker, brouwer, dagbladverkoper, diamantslijper, diamantsnijder, drukker, goudsmid, hoefsmid, horlogemaker, huisschilder, ijzerbewerker, ketelmaker, kleermaker, kloefkapper, koperslager, maalder, meubelmaker, modelmaker in machinebouw, molenaar, moutersbaas, olieslager, olieslager en negociant, orgelmaker, schilder, schoenmaker, schrijnwerker, sigarenmaker, slachter, slachter en herbergier, smid, timmerman, vleeschouwer, werktuigmaker, wever
	Groothandel	Dagbladuitgever, drogist, handelaar, handelsreiziger, huurhouder, kleerverkoper, koophandelaar, koopman, koopman in bier, leurder, melkverkoper, negociant, oesterhandelaar, verkoper, vlashandelaar, vlasverkoper, winkelier
	Tertiaire sector: horeca	Herbergier, herbergier en broodbakker, tapper
Private sector: loonafhankelijk	Handelsverkeer	Handelsvertegenwoordiger, vertegenwoordiger
	Administratief personeel	Bestuurder, bestuurder dagblad, handelsbediende,
	Technisch- en toeziend personeel	Meesterknecht
	Niet zelfstandige ambachtslieden, loonarbeiders	Blauwverver, brouwersgast, dagloner, fabriekwerker, fabriekwerkster, kapitein, letterzetter, meeldrager, metsers
	Bedienend personeel	Koster, magazijnier
Overig	Zonder beroep	
	Rentenier	
	Niet gevonden	
	Restgroep	Beambte, bijzondere, bediende, dienstknecht, klerk, knecht

Bron: Geboorteakten ingeschreven studenten 1916-1918 (cf. 'studentenfiches') (titels en opdeling gebaseerd op K. MANDEMAKERS, 'Negen classificaties voor 19^e en 20^e eeuwse beroepstitels', in: *HSG research paper 19*, Amsterdam, 1995, p. 8).

Bijlage 4: Geografische herkomst

Tabel 9 Alfabetische lijst steden en gemeenten studenten Vlaamse Hogeschool, 1916-1918

<i>nr.</i>	<i>stad/gemeente</i>	<i>nr.</i>	<i>stad/gemeente</i>	<i>nr.</i>	<i>stad/gemeente</i>	<i>nr.</i>	<i>stad/gemeente</i>
1	Aaigem	40	Erpe	79	Lokeren	118	Sint-Gillis
2	Aalst	41	Esslingen (D)	80	Lüneberg (D)	119	Sint-Gillis-bij-Dendermonde
3	Aalter	42	Etterbeek	81	Maaseik	120	Sint-Gillis-Waas
4	Aartrijke	43	Evergem	82	Machelen	121	Sint-Lievens-Houtem
5	Antwerpen	44	Frankfurt A.M. (D)	83	Mechelen	122	Sint-Maria-Lierde
6	Appelterre	45	Genk	84	Meer	123	Sint-Maria-Oudenhove
7	Ardoois	46	Gent	85	Melden	124	Sint-Niklaas
8	Aspelare	47	Gentbrugge	86	Melsele	125	Sint-Pieters-Leeuw
9	Assenede	48	Geraardsbergen	87	Menen	126	Sint-Truiden
10	Avelgem	49	Gotem	88	Merelbeke	127	Sleidinge
11	Belsele	50	Haaltert	89	Merksem	128	Södertälje (S)
12	Berlijn (D)	51	Haasdonk	90	Moerbeke-Waas	129	Stekene
13	Beveren-Waas	52	Hamel (D)	91	Moorsel	130	Temse
14	Blankenberge	53	Hamme	92	Munte	131	Tielt
15	Boekhoute	54	Harelbeke	93	Nazareth	132	Trazegnies
16	Boom	55	Hasselt	94	Nederbrakel	133	Turnhout
17	Borgerhout	56	Heestert	95	Nevele	134	Varsenare
18	Borsbeke	57	Herderen	96	Niel	135	Vertrijk
19	Bottelare	58	Heusden	97	Ninove	136	Vorst
20	Brecht	59	Heverlee	98	Oostakker	137	Wachtebeke
21	Bromberg (AU)	60	Hofstade	99	Oostende	138	Wetteren
22	Brugge	61	Hoogstraten	100	Oosterzele	139	Wevelgem
23	Brussel	62	Hüpperdingen (L)	101	Oostham	140	Wezemaal
24	De Pinte	63	Jeuk	102	Oostrozebeke	141	Wielsbeke
25	Deinze	64	Kaprijke	103	Osnabrück (D)	142	Wijnegem
26	Denderleeuw	65	Kessel	104	Ortrand (D)	143	Willebroek
27	Denderwindeke	66	Kortrijk	105	Oudenaarde	144	Wingene
28	Destelbergen	67	Kuurne	106	Parike	145	Wondelgem
29	Deurle	68	Kwaremont	107	Rijsel	146	Woubrechtgem
30	Deurne	69	Laken	108	Roeselare	147	Zaffelare
31	Diest	70	Landsberg	109	Ronse	148	Zelee
32	Dikkelvenne	71	Langemark	110	Ruisbroek	149	Zevergem
33	Doel	72	Lede	111	Schaarbeek	150	Zomergem
34	Drongen	73	Ledeberg	112	Scheldewindeke	151	Zottegem
35	Eeklo	74	Leisele	113	Schellebelle	152	Zwevegem
36	Ekeren	75	Lemberge	114	Sinaai	153	Zwijnaarde
37	Elen	76	Leuven	115	Sint-Amandsberg		
38	Erembodegem	77	Lier	116	Sint-Goriks-Oudenhove		
39	Erondegem	78	Lochristi	117	Sint-Jans-Molenbeek		

Bron: UAG 4A4/3 1916-1918, inschrijvingsregister op rolnummer.

Bijlage 5: De 'pioniers' van de Vlaamse Hogeschool

Tabel 10 Ingeschreven studenten Vlaamse Hogeschool, 9 oktober – 23 oktober 1916

Nr	Naam	Rolnr	Datum	Plaats	Faculteit	Beurs	Examen
1	Reimond Rens	47451	09/10/16	Gent	WN	NEE	JA
2	Guido Irmen	47452	09/10/16	Gent	WN	JA	JA
3	Hendrika Mahy	47453	10/10/16	Gent	WN	NEE	NEE
4	Aurelius Cattoir	47454	12/10/16	Sint-Amandsberg	LT	NEE	JA
5	Oscar De Neve	47455	13/10/16	Gent	WL	JA	NEE
6	Karel Van Acker	47456	13/10/16	Lochristi	WL	NEE	JA
7	Arthur Broeckaert	47457	14/10/16	Geraardsbergen	G	NEE	JA
8	Edmond Maes	47458	14/10/16	St-Goriks-Oudenhove	WN	JA	JA
9	Jan Vanden Driessche	47459	14/10/16	Geraardsbergen	WN	JA	JA
10	Paul Van Der Donckt	47460	14/10/16	St-Maria-Oudenhove	R	JA	JA
11	Edward Van Hoorde	47461	14/10/16	Parike	G	JA	JA
12	Maurits De Meyer	47462	16/10/16	Hamme	WL	JA	JA
13	Juliaan Talloen	47463	17/10/16	Gent	WN	JA	NEE
14	Huibrecht Van Ael	47464	18/10/16	Lier	WL	NEE	NEE
15	Maria Van Den Bogaert	47465	18/10/16	Oostende	WL	NEE	JA
16	Wies Moens	47466	19/10/16	St-Gillis-bij-Dendermonde	WL	JA	JA
17	Gaston De Craene	47467	20/10/16	Gent	WL	JA	NEE
18	Jozef Sack	47468	21/10/16	Gent	WL	NEE	JA
19	Georges Van Tichelen	47469	23/10/16	Antwerpen	WN	NEE	JA
20	Robert Van Genechten	47470	23/10/16	Antwerpen	WL	NEE	JA
21	Jan Melis	47471	23/10/16	Antwerpen	WL	NEE	NEE
22	Antoon Moortgat	47472	23/10/16	Antwerpen	WL	NEE	JA
23	Gaston Burssens	47473	23/10/16	Mechelen	WL	NEE	NEE
24	Raymond Matthys	47474	23/10/16	Sint-Niklaas	WN	NEE	NEE
25	Frans Mariman	47475	23/10/16	Sint-Niklaas	TS	NEE	JA
26	Edgard Morel	47476	23/10/16	Sint-Niklaas	G	NEE	JA
27	Marcelijn De Wulf	47477	23/10/16	Sint-Niklaas	WN	JA	JA
28	Mathias Van Bulck	47478	23/10/16	Borgerhout	TS	JA	JA
29	August Docx	47479	23/10/16	Antwerpen	WL	JA	NEE
30	Frans Van Gelder	47480	23/10/16	Antwerpen	WN	JA	NEE
31	Emiel Snijders	47481	23/10/16	Hoogstraten	WL	JA	JA
32	Jozef De Decker	47482	23/10/16	Deurne	WN	NEE	JA
33	Jozef Van Caeckenberghe	47483	23/10/16	Antwerpen	WN	JA	JA
34	Richard Minne	47484	23/10/16	Gent	WL	NEE	NEE
35	Reynold Van Mallegheem	47485	23/10/16	Gent	R	NEE	JA
36	Louis Craeybeckx	47486	23/10/16	Ekeren	WL	JA	NEE
37	Herman Craeybeckx	47487	23/10/16	Ekeren	WL	JA	JA
38	Arthur Mulier	47488	23/10/16	Kortrijk	R	NEE	JA
39	J.B. Emmanuel Lambrecht	47489	23/10/16	Kortrijk	WN	NEE	JA
40	Edgard De Backer	47490	23/10/16	Sint-Lievens-Houtem	TS	NEE	NEE
41	Marcel Van Coillie	47491	23/10/16	Roeselare	WL	NEE	NEE

Bron: UAG 4A4/3 1916-1917, inschrijvingsregister op rolnummer en geboorteakten studenten.

Bijlage 6: Studentenfiches

Voor het opstellen van de studentenfiches was het de betrachting om een fiche te ontwikkelen die bij een oogopslag duidelijk is. Het is namelijk zo dat in prosopografieën dergelijke fiches vaak onoverzichtelijk en ingewikkeld zijn.

Vooreerst was het belangrijk te bepalen welke gegevens de fiches zouden bevatten. Er werd geopteerd om de biografische en voornaamste universitaire gegevens op te nemen. De biografische data betreffen de gegevens die vermeld werden op de geboorteakte van de student. Het betreft volgende gegevens: de voor- en achternaam, de roepnaam, het geslacht, de geboortedatum en geboorteplaats (°), de voor- en achternaam van de vader (P = pater) en de moeder (M = mater), de leeftijd van de vader en de moeder, het beroep (B) van de vader en de moeder en de woonplaats (WP) met vermelding van de Belgische provincie of de aanduiding van het landmerk indien het een buitenlandse studenten betrof. Volledige adresvermeldingen van de woonplaats in Gent of de woonplaats van de ouders werden niet opgenomen. In het geval van de universitaire data van de studenten werden de faculteit of hogeschool, het eventueel lidmaatschap van het *Gentsch Studentencorps*, het studentnummer, de inschrijvingsdatum, het studiejaar, de studierichting en eventueel de middelbare school (MO = middelbaar onderwijs) opgenomen. Andere gegevens als studiebeurzen, examens, inschrijvingen aan een vooroorlogse universiteit of gerechtelijke informatie werden niet vermeld. Onderstaande fiche toont een voorbeeld van de opbouw en geeft in letterlijke bewoordingen de verschillende data weer.

nr.	ACHTERNAAM Voornaam geboorteakte (roepnaam)		geslacht
°	Geboortedatum, geboorteplaats		Geboorteaktenummer
P/B	Voor- en achternaam vader (leeftijd)		Beroep vader
M/B	Voor- en achternaam moeder (leeftijd)		Beroep moeder
WP	Woonplaats (provincie of land)		
	<i>Faculteit of hogeschool (lid of geen lid GSC)</i>		
16/17	Studentennummer	Inschrijvingsdatum	Studiejaar en studierichting
17/18	Studentennummer	Inschrijvingsdatum	Studiejaar en studierichting
18/19	Studentennummer	Inschrijvingsdatum	Studiejaar en studierichting
MO	Middelbaar onderwijs		

Wat betreft de universitaire gegevens is enige duiding belangrijk om een juiste interpretatie te maken van de fiche. Om het overzicht te bewaren is geopteerd om de vermelding van de studiejaar te vereenvoudigen. Indien de student ingeschreven was aan een van de vier faculteiten, werd de vermelding gemaakt van 'kandidatuur'. Wanneer de student zich inschreef aan een van de drie hogescholen vermeld de fiche 'jaar'. Ter illustratie, aan de Vlaamse Hogeschool bestonden eveneens

titels zoals 'licentiaat', 'kandidaat-ingenieur', 'leerling-ingenieur' of 'hogere graad licentiaat'.¹ Een gelijkaardige redenering werd toegepast voor de vermelding van de studierichting. Voornamelijk voor de faculteit wijsbegeerte en letteren en wiskunde en natuurwetenschappen is dit belangrijk. In deze faculteiten zaten namelijk ook studenten die zich voorbereidden op de rechten (enkel voor de specialiteit rechtswetenschap) of de geneeskundige richtingen (veeartsenij, apotheker of geneeskunde). Indien een student zich voorbereidde in de geneeskunde bijvoorbeeld, werd gekozen om deze vermelding te plaatsen bij de faculteit wiskunde en natuurwetenschappen en niet bijvoorbeeld natuurwetenschappen als studierichting. Op deze manier kan beter beoordeeld worden welke studiekeuze de student maakte. Bovendien is het mogelijk dat een student een tweede kandidatuur voorbereiding geneeskunde volgde aan de faculteit wiskunde en natuurwetenschappen en slaagde voor het examen. Bij de volgende inschrijving meldde de student zich aan in de faculteit geneeskunde, waar hij zich inschreef voor de eerste kandidatuur geneeskunde.² Het is belangrijk dit te vermelden omdat het enigszins verwarrend kan zijn bij het aanschouwen van de studentenfiches. Hetzelfde geldt voor de vermelding van 'doctoraat', dat ten tijde van de Vlaamse Hogeschool niet de invulling kende die het vandaag bezit. Bij de fiches refereert 'doctoraat' overwegend naar studenten die reeds twee kandidaturen gevolgd hadden.³ De opleiding klassieke filologie aan de faculteit wijsbegeerte en letteren bijvoorbeeld was een opleiding van vier jaar, opgedeeld in twee jaar kandidatuur en twee jaar doctoraat.

¹ Voor een volledige en exacte opdeling van de verschillende studie jaren aan de Vlaamse Hogeschool zie: *Inlichtingsboekje voor hen die aan de Staatsuniversiteit te Gent willen studeeren*, pp. 12-14.

² Ter illustratie: een opleiding geneeskunde duurde zeven jaar. Om de graad van geneesheer te behalen diende de student zich twee jaar voor te bereiden in de kandidaturen van de faculteit wiskunde en natuurwetenschappen. Daarna volgden vijf jaar aan de faculteit geneeskunde met twee jaar kandidatuur en drie jaar doctoraat.

³ Voor de wet van 29 mei 1929 bestond geen onderscheid tussen een licentie en een doctoraat. C. VAN EVERBROECK, *August Borms: zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood: de biografie*, p. 30.

1	ACHTERGAEL Fabien Gustave Victor (Fabian)			♂
°	17/07/1898, Geraardsbergen		BS Geraardsbergen (1898) GA.247	
P/B	Adolf Alexis Achtergael (35)		Handelsreiziger	
M/B	Maria Hubertina Van Der Schuren (28)		Huishoudster	
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47626	15/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48125	18/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

2	ALZADO Melania (Melanie)			♀
°	31/05/1892, Gent		BS Gent (1892) GA.1990	
P/B	Henricus Amandus Alzado (41)		Sigarenmaker	
M/B	Theresia Van Den Haute (40)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47785	24/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Athenée de Jeunes Filles Gent			

3	AMPE Jérôme Antonius (Peroon)			♂
°	26/07/1892, Oostrozebeke		BS Oostrozebeke (1892) GA.173	
P/B	Eduard Alphonse Ampe (35)		Handelsreiziger	
M/B	Sidonie Claeys (30)		Winkelierster	
WP	Oostrozebeke (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48058	18/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur	
MO	-			

4	ARENDT Max			♂
°	ca. 1891			
P/B	-			
M/B	-			
WP	Niet vermeld (Duitsland)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47500	26/10/1916	Vrije leerling	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

5	BAEL Jozef Maria Victor (Jozef)			♂
°	08/08/1897, Okegem	BS Okegem (1897) GA.21		
P/B	Kamiel Bael (33)	Statie-overste		
M/B	Odila Braeckman (31)	Zonder beroep		
WP	Wondelgem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47605	11/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur burgerlijke bouwkunde	
18/19	48123	18/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur burgerlijke bouwkunde	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

6	BAERT Arthur Florimond (Arthur)			♂
°	12/10/1898, Zwevegem	BS Zwevegem (1898) GA.249		
P/B	Alphonse Baert (35)	Winkelier		
M/B	Clementina Leonia Verwee (33)	Winkelierster		
WP	Zwevegem (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47723	27/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48079	15/10/1918	Voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

7	BAERT Georges Alphonse Joseph (<i>Joris</i>)			♂
•	30/11/1895, Ardoorie		BS Ardoorie (1895) GA.189	
P/B	Charles Louis Baert (49)		Olieslager en negociant	
M/B	Sidonie Marie Mattheus (43)		Huishoudster	
WP	Ardoorie (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	47565	19/01/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			
8	BAERT Julien Emile (<i>Juliaan</i>)			♂
•	18/09/1895, Zwevegem		BS Zwevegem (1895) GA.211	
P/B	Adolphe Baert (31)		Winkelier	
M/B	Clementia Leonia Verwee (29)		Winkelierster	
WP	Zwevegem (West-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47652	17/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			
9	BAERT Remi Georges (<i>Remi</i>)			♂
•	02/02/1900, Ledeberg		BS Ledeberg (1900) GA.36	
P/B	Edmond Bertrand Baert		-	
M/B	Marie Leontine De Moerloose (21)		Weefster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17				
17/18	47933	18/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	47997	07/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

10	BAETENS Gustaaf Paul Romain (<i>Gustaaf</i>)	♂
°	16/02/1900, Drongen	BS Drongen (1900) GA.23
P/B	Petrus Joannes (50)	Fabriekbestuurder
M/B	Marina Eugenia Josephina Colpaert (39)	Zonder beroep
WP	Drongen (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47886	10/12/1917 Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

11	BAFORT Michaël Ida Aloysius Joseph Eduardus (<i>Michel</i>)	♂
°	08/07/1898, Mariakerke	BS Mariakerke (1898) GA.39
P/B	Joannes Franciscus Bafort (49)	Bakker
M/B	Amelie Prudencia Verstraeten (37)	Huishoudster
WP	Oostakker (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47921	17/12/1917 Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde
18/19	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent	

12	BARBIER Raoul Clement Hippolite (<i>Raoul</i>)	♂
°	02/04/1897, Antwerpen	BS Antwerpen (1897) GA.2049
P/B	Fernand Louis Barbier (38)	Koopman
M/B	Irma Nathalia Alix Eugenia (23)	-
WP	Antwerpen (Antwerpen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47861	07/12/1917 Vrije leerling Ingenieur Scheikunde
18/19	-	-
MO	-	

13	BASTIAENSEN Joannes Josephus Antonius Martinus (<i>Joannes</i>)	♂
°	07/01/1896, Turnhout	BS Turnhout (1896) GA.5
P/B	Petrus Josephus Bastiaensen (28)	Koopman
M/B	Maria Henrica Vanden Bosch (29)	-
WP	Turnhout (Antwerpen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47987	20/04/1918 Geschiedenis
18/19	48042	14/10/1918 2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
MO	-	

14	BASTIN Alfred Hyacinthe Charles Philippe (<i>Alfred</i>)	♂
°	11/11/1895, Trazegnies	BS Trazegnies (1895) GA.144
P/B	Jules Nestor Aristide Bastin (35)	Geneesheer
M/B	Juliette Marie Ghislaine De Longueville	Huishoudster
WP	Trazegnies (Henegouwen)	
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47731	02/11/1917 1 ^e doctoraat Geneeskunde
18/19	48009	09/10/1918 Geneeskunde
MO	-	

15	BASTIN Philippe Hyancinthe Laurent Joseph (<i>Philippe</i>)	♂
°	14/02/1898, Trazegnies	BS Trazegnies (1898) GA.25
P/B	Jules Nestor Aristide Bastin (37)	Geneesheer
M/B	Juliette Marie Ghislaine De Longueville	Huishoudster
WP	Trazegnies (Henegouwen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47732	02/11/1917 1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
18/19	48008	09/10/1918 Voorbereiding Geneeskunde
MO	-	

16	BATJOENS Charles (Karel)		♂
°	24/04/1886, Scheldewindeke	BS Scheldewindeke (1886) GA.17	
P/B	Livinus Batjoens (36)	Herbergier	
M/B	Marie Octavie Van Den Meersschaut (27)	Huishoudster	
WP	Wondelgem (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47882	10/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	-		

17	BAUDOUX Norbertus Emilius (Norbert)		♂
°	13/03/1899, Gent	BS Gent (1899) GA.941	
P/B	Albertus Domenicus Baudoux (29)	Machinist	
M/B	Maria Octavia De Bock (28)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47871	07/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	-		

18	BAUWENS Audomarus Ludovicus Maria (Omer)		♂
°	14/12/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.4202	
P/B	Theophilus Franciscus Bauwens (28)	Koperslager	
M/B	Paulina Fernandina Van De Voorde (32)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47781	23/11/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

19	BEECKMAN Paulus Felix (<i>Paul</i>)	♂
°	24/01/1900, Ninove	BS Ninove (1900) GA.21
P/B	Karel Joseph Beeckman (28)	Handelaar
M/B	Maria Helena Blondina Snoeck (23)	Winkelierster
WP	Ninove (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>	
16/17	-	-
17/18	-	-
18/19	48087	15/10/1918 Voorbereiding Geneeskunde
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

20	BEKAERT Georgius Isidorus (<i>Georges</i>)	♂
°	03/11/1896, Gent	BS Gent (1896) GA.3713
P/B	Romanus Bekaert (30)	Sigarenmaker
M/B	Emerencia Maria Cattoir (27)	Naaister
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47797	27/11/1917 Vrije leerling
18/19	48145	26/10/1918 1 ^e kandidatuur
MO	-	

21	BERGMAN Rudolf Anthonij Maria (<i>Rudolf</i>)	♂
°	02/02/1899, Yerseke (NL)	BS Yerseke (1899) GA.14
P/B	Johannes Franciscus Maria Bergman (35)	Oesterhandelaar
M/B	Jacoba Christina De Munck	Zonder beroep
WP	Antwerpen (Antwerpen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47983	08/03/1918 Voorbereiding Geneeskunde
18/19	48113	17/10/1918 1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	-	

22	BERLENGEE Joannes Hubertus (<i>Hubertus</i>)	♂
°	18/09/1896, Aspelare	BS Aspelare (1896) GA.23
P/B	Alphonse Berlengée (34)	Zonder beroep
M/B	Janette Vander Meeren	Huishoudster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid-GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47939	19/12/1917 Vrije leerling voorbereiding Veeartsenij
18/19	-	-
MO	-	

23	BERNAERT Karel Laurent Casimir Jules (<i>Karel</i>)	♂
°	26/07/1897, Ledeberg	BS Ledeberg (1897) GA.232
P/B	Karel Lodewijk Alfons Bernaert (28)	Bediende
M/B	Leontine Van Sande (29)	Huishoudster
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47876	08/12/1917 Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48081	15/10/1918 2° jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

24	BESSEMANS Paul Armand Joseph (<i>Paul</i>)	♂
°	29/03/1896, Sint-Truiden	BS Sint-Truiden (1896) GA.113
P/B	Jean Joseph Bessemans (36)	Negociant
M/B	Marie Josephine Elisabeth Stevens (29)	-
WP	Sint-Truiden (Limburg)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>	
16/17	47560	08/01/1917 1° kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
17/18	-	-
18/19	-	-
MO	-	

25	BILTRIS Aymard Florent Maria Joseph (<i>Aymard</i>)			♂
°	14/10/1895, Torhout			BS Torhout (1895) GA.266
P/B	Alphonse Henri Marie Biltris (40)			Hoofdonderwijzer
M/B	Anna Marie Bauweraerts (40)			Bijzondere
WP	Brugge (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47673	18/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding	Apotheker
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge			

26	BOCK Carl			♂
°	ca 1897, Landsberg (D)			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Landsberg (Duitsland)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47588	06/09/1917	-	
17/18	47915	14/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

27	BOLLAERT Leonard Raynild (<i>Leonard</i>)			♂
°	15/08/1885, Heusden			BS Heusden (1885) GA.82
P/B	Francies Bollaert (49)			Beenhouwer
M/B	Seraphina Van Rysselberghe (43)			Huishoudster
WP	Heusden (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47795	27/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

28	BOONE Andreas (<i>André</i>)			♂
°	06/11/1895, Gent			BS Gent (1895) GA.3658
P/B	Joannes Baptista Boone (29)			Schilder
M/B	Elisa Sophia Vande Waele (28)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47880	08/12/1917	1 ^e jaar	Landbouwingenieur
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent			

29	BOONE Triphon Theodoor (<i>Triphon</i>)			♂
°	20/11/1897, De Pinte			BS De Pinte (1897) GA.42
P/B	Jan Baptiste Boone (37)			Landbouwer
M/B	Mathilda De Bruyne (37)			Zonder beroep
WP	De Pinte (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47977	29/01/1918	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

30	BOSSELAERS Remigius (<i>Remi</i>)			♂
°	14/08/1895, Mechelen			BS Mechelen (1895) GA.1055
P/B	Jan Baptist Bosselaers (37)			Schrijnwerker
M/B	Victoria Maria Van Der Voordt (36)			-
WP	Mechelen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47655	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding	Rechten
18/19	-	-	-	
MO	Klein Seminarie Hoogstraten			

31	BOSSIER Herman (<i>Herman</i>)	♂
°	26/02/1897, Brugge	BS Brugge (1897) GA.251
P/B	Arthur Albert François Bossier (27)	Schoenmaker
M/B	Léontine Jeanne Romanie Margot (29)	Huishoudster
WP	Brugge (West-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47682 18/10/1917	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
18/19	- - -	
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge	

32	BOSSIER Walter Désiré Joseph (<i>Walter</i>)	♂
°	06/09/1898, Brugge	BS Brugge (1898) GA.1054
P/B	Arthur Albert François Bossier (28)	Schoenmaker
M/B	Léontine Jeanne Romanie Margot (30)	Huishoudster
WP	Brugge (West-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47683 18/10/1917	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie
18/19	48027 12/10/1918	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge	

33	BRACKEVA Hector Alphonse (<i>Alfons</i>)	♂
°	02/08/1894, Sint-Maria-Lierde	BS Sint-Maria-Lierde (1894) GA.36
P/B	Adolphe Brackeva (34)	Postfacteur
M/B	Marie Therese De Coster (24)	Zonder beroep
WP	Sint-Maria-Lierde (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47870 07/12/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	-	

34	BRIENEN Albertus (<i>Albrecht</i>)	♂
°	16/08/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.2787
P/B	Gustavus Brienen (25)	Kleermaker
M/B	Flortensia Dupont (30)	Modewerkster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47691	19/10/1917 Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	48095	16/10/1918 2 ^e jaar Handelswetenschappen
MO	-	

35	BROECKAERT Arthur Maria Philomena (<i>Arthur</i>)	♂
°	23/02/1894, Geraardsbergen	BS Geraardsbergen (1894) GA.69
P/B	Gustavus Broeckeaert (30)	Drukker
M/B	Coralie Vanden Bossche (26)	Winkelierster
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>	
16/17	47457	14/10/1916 1 ^e kandidatuur Geneeskunde
17/18	47625	15/10/1917 2 ^e kandidatuur Geneeskunde
18/19	48098	16/10/1918 1 ^e doctoraat Geneeskunde
MO	Sint-Catharinacollege Geraardsbergen	

36	BRUYNSEELS Jean Adrien (<i>Jan</i>)	♂
°	24/10/1897, Anderlecht	-
P/B	Jan Henri Bruynseels	-
M/B	Paula Brauwer	-
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	47521	15/11/1916 Vrije leerling
17/18	-	-
18/19	-	-
MO	-	

37	BURMS Urbanus Desiderius (<i>Urbaan</i>)	♂
°	20/02/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.661
P/B	Joannes Baptista Josephus Burms (28)	Winkelier
M/B	Rosalia Maria Denhaeze (30)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47884	10/12/1917 Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48117	17/10/1918 1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	-	

38	BURSENS Gaston Charles Mathilda (<i>Gaston</i>)	♂
°	18/02/1896, Dendermonde	BS Dendermonde (1896) GA.49
P/B	Petrus Joannes Burssens (25)	Handelsbediende
M/B	Maria Helena Pée (24)	Zonder beroep
WP	Mechelen (Antwerpen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>	
16/17	47473	23/10/1916 1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
17/18	-	-
18/19	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Pitzenburg Mechelen	

39	BUYLE Albert Joseph (<i>Albert</i>)	♂
°	25/06/1897, Lemberge	BS Lemberge (1897) GA.127
P/B	Emiel Joseph Buyle (34)	Zonder beroep
M/B	Marie Goedertier (23)	Zonder beroep
WP	Lemberge (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47894	11/12/1917 Vrije leerling Scheikundig Ingenieur
18/19	-	-
MO	-	

40	BYTTEBIER Michel Joseph (<i>Michiel</i>)			♂
°	24/05/1897, Heestert		BS Heestert (1897) GA.29	
P/B	Theophilus Byttebier (46)		Bouwmeester	
M/B	Malvina Maria Delbesie (24)		Herbergierster	
WP	Heestert (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47507	04/11/1916	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
17/18	47705	20/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	47996	07/10/1918	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
MO	-			

41	CAENEPEEL Gaston Marcellus (<i>Gaston</i>)			♂
°	24/03/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.1084	
P/B	Remi Maria Joseph Caenepeel (24)		Bediende	
M/B	Marie Therese Leontina Bruyck (19)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47914	14/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent			

42	CALLEWAERT Mauritius (<i>Maurits</i>)			♂
°	13/03/1895, Gent		BS Gent (1895) GA.906	
P/B	Adolphus Julianus Callewaert (29)		Schilder	
M/B	Juliana Maria Vogelaere (35)		Gemeenteonderwijzers	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerten en Letteren</i>			
16/17	47533	29/11/1916	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

43	CANTINEAU Edith Melania Josephina (<i>Edith</i>)	♀
°	19/03/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.962
P/B	Ludovicus Henricus Cantineau (24)	Bediende
M/B	Ida Fernandina Bracke (25)	Naaister
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47789 26/11/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	Rijksnormaalschool voor Meisjes Gent	

44	CANTRÉ Josephus (<i>Jozef</i>)	♂
°	26/12/1890, Gent	BS Gent (1890) GA.4505
P/B	Franciscus Cantré (35)	Huisschilder
M/B	Stephania Keerstock (27)	Fabriekwerkster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	47508 04/11/1916	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
17/18	47611 13/10/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	- - -	
MO	Academie Schone Kunsten Gent	

45	CAREEL Franciscus Livinus (<i>Frans</i>)	♂
°	01/08/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.2568
P/B	Ludovicus Careel (23)	Wever
M/B	Maria Joanna Juliana Waegeneere (22)	Bottienstikster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47937 19/12/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	-	

46	CASIER Julianus Franciscus Oscar (<i>Juliaan</i>)			♂
°	27/08/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.2919	
P/B	Alfred Gustavus Casier (27)		Melkverkoper	
M/B	Clotildis Maria Pontzeele (28)		Fabriekwerkster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47923	17/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	48002	09/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

47	CATTOIR Amatus Bernardus Josephus (<i>Amaat</i>)			♂
°	05/09/1899, Boekhoute		BS Boekhoute (1899) GA.59	
P/B	Edmond Cattoir (27)		Rentenier	
M/B	Clemence Marie Henriette Peers (23)		Rentenierster	
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool en Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47597	09/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	48147	26/10/1918	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
MO	-			

48	CATTOIR Aurelius Aulius (<i>Aurelius</i>)			♂
°	16/10/1896, Boekhoute		BS Boekhoute (1896) GA.62	
P/B	Edmond Cattoir (24)		Herbergier	
M/B	Clemence Marie Henriette Peers (21)		Zonder beroep	
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	47454	12/10/1916	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
17/18	47712	23/10/1917	2 ^e jaar Landbouwingenieur	
18/19	48148	26/10/1918	2 ^e jaar Landbouwingenieur	
MO	-			

49	CHRISPEELS Felix Karel (<i>Karel</i>)			♂
°	03/05/1897, Sint-Maria-Horebeke		BS Sint-Maria-Horebeke (1897) GA.18	
P/B	Petrus Josephus Chrispeels (38)		Predikant	
M/B	Joanne Geerling (36)		Huishoudster	
WP	Laken (Brabant)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47643	17/10/1917	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
18/19	48108	17/10/1918	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
MO	-			

50	CLAEYS Amandus Joannes Antonius (<i>Amand</i>)			♂
°	10/06/1897, Kaprijke		BS Kaprijke (1897) GA.53	
P/B	Désiré Francies Claeys (48)		Koster	
M/B	Valentine Van Zele (39)		Zonder beroep	
WP	Kaprijke (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47593	08/10/1917	1e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48121	17/10/1918	1e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

51	CLAEYS Jérôme Alphonse (<i>Jerome</i>)			♂
°	19/03/1897, Moeskroen		BS Moeskroen (1897) GA.138	
P/B	Aloïse Claeys (31)		Handelaar	
M/B	Léonie Lambrecht (32)		Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47842	05/12/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48068	14/10/1918	Voorbereiding Geneeskunde	
MO	Sint-Barbaracollege Gent			

52	CLAEYS Margarita Maria (<i>Marguerite</i>)	♀
°	10/11/1894, Gent	BS Gent (1894) GA.3911
P/B	Carolus Ludovicus Claeys (35)	Knecht
M/B	Maria De Buyser (35)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47830	04/12/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

53	COCQUYT Franciscus Firminus Ghislenus (<i>Frans</i>)	♂
°	19/05/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.1728
P/B	Gustavus Cocquyt (30)	Smid
M/B	Coralia Loppens (31)	Kleermaakster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47900	12/12/1917 Vrije leerling Technologie
18/19	-	-
MO	-	

54	COENEN Albert Philippe (<i>Albert</i>)	♂
°	11/01/1898, Brussel	-
P/B	-	-
M/B	-	-
WP	Brussel (Brabant)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47816	04/12/1917 Vrije leerling Mijnbouwkundig Ingenieur
18/19	-	-
MO	-	

55	COOLSAET Marcel Seraphine (<i>Marcel</i>)			♂
°	18/10/1887, Nazareth		BS Nazareth (1887) GA.126	
P/B	Isidoor Coolsaet (36)		Handelsreiziger	
M/B	Pauline Joanne Marie Heyndrickx (30)		Winkelierster	
WP	Nazareth (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47790	26/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

56	CRAEYBECKX Armand Simon Henri (<i>Herman</i>)			♂
°	29/05/1895, Antwerpen		BS Antwerpen (1895) GA.3303	
P/B	Herman Theodore Craeybeckx (28)		Politie-agent	
M/B	Maria Francesca Somers (28)		-	
WP	Ekeren (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47487	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Wijsbegeerte	
17/18	47807	30/11/1917	2 ^e kandidatuur Wijsbegeerte	
18/19	48065	14/10/1918	1 ^e doctoraat Wijsbegeerte	
MO	-			

57	CRAEYBECKX François Fernand Louis (<i>Louis</i>)			♂
°	24/11/1897, Antwerpen		BS Antwerpen (1897) GA.7178	
P/B	Herman Theodore Craeybeckx (30)		Politie-agent	
M/B	Maria Francesca Somers (30)		-	
WP	Ekeren (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47486	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Antwerpen			

58	CUYPERS Hubertus Auguste Albertus Henricus (<i>Hubert</i>)			♂
°	06/06/1899, Oostham		BS Oostham (1899) GA.22	
P/B	Hubertus Philippus Emilius Cuypers (37)		Geneesheer	
M/B	Hubertina Margueritta Goossens (29)		-	
WP	Oostham (Limburg)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47715	24/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	48056	14/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur	
MO	-			

59	CUYPERS Pieter			♂
°	ca 1896, Hanyane (China)		-	
P/B	-		Geneesheer	
M/B	-		-	
WP	Oostham (Limburg)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47509	06/11/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47672	18/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48038	14/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

60	D'HAESE Albert Gislenus (<i>Albert</i>)			♂
°	05/06/1889, Geraardsbergen		BS Geraardsbergen (1889) GA.171	
P/B	Hypoliet D'Haese (33)		Bakker	
M/B	Maria Francisca De L'Orbre (34)		Winkelierster	
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47580	08/05/1917	1 ^e doctoraat Germaanse Filologie	
17/18	47710	22/10/1917	2 ^e doctoraat Germaanse Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

61	D'HAESE Marcel Victor Octave (<i>Marcel</i>)			♂
°	16/05/1891, Avelgem			BS Avelgem (1891) GA.95
P/B	Pierre Ivan Octave D'Haese (40)			Geneesheer
M/B	Elisa Virginie Hofman (30)			Huishoudster
WP	Avelgem (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47501	26/10/1916	1° doctoraat Germaanse Filologie	
17/18	47661	17/10/1917	2° doctoraat Germaanse Filologie	
18/19	48070	14/10/1918	Germaanse Filologie (Engels)	
MO	-			

62	D'HAUWE Gaston Joseph Louis (<i>Gaston</i>)			♂
°	01/04/1896, Bazel			BS Bazel (1896) GA.23
P/B	Ferdinandus D'Hauwe (39)			Gendarm
M/B	Henriette Louise Van Der Moere (36)			-
WP	Zomergem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47964	07/01/1918	1° kandidatuur voorbereiding Apotheker	
18/19	48078	15/10/1918	2° kandidatuur voorbereiding Apotheker	
MO	-			

63	DAENINCK Petrus Joseph (<i>Petrus</i>)			♂
°	18/09/1881, Lovendegem			BS Lovendegem (1881) GA.87
P/B	Karel Louis Daeninck (31)			Hovenier
M/B	Maria Antonia Bruggeman (28)			Huishoudster
WP	Evergem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47598	09/10/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

64	DE BACKER Albert (<i>Albert</i>)			♂
°	08/05/1900, Aalst		BS Aalst (1900) GA.411	
P/B	Leo De Backer (33)		Magazijnier	
M/B	Maria Leopoldina Godyns (28)		Zonder beroep	
WP	Aalst (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48089	15/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

65	DE BACKER Alice Clemence Augusta (<i>Alice</i>)			♀
°	08/06/1895, Sint-Gillis-bij-Dendermonde		BS Sint-Gillis-bij-Dendermonde (1895) GA.76	
P/B	Alphons Marie De Backer (26)		Klerk	
M/B	Clementina D'Hooge (28)		Zonder beroep	
WP	Sint-Gillis-bij-Dendermonde (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47556	19/12/1916	Vrije leerling	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

66	DE BACKER Denis Edgard (<i>Edgard</i>)			♂
°	14/07/1889, Denderhoutem		BS Denderhoutem (1889) GA.51	
P/B	Aloysius De Backer (40)		Gemeenteonderwijzer	
M/B	Maria De Keyser (37)		Gemeenteonderwijzeres	
WP	Sint-Lievens-Houtem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47490	23/10/1916	4 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
17/18	47657	17/10/1917	4 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	48094	15/10/1918	4 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
MO	-			

67	DE BEUL Carolus (<i>Karel</i>)			♂
°	04/01/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.67	
P/B	Emmanuel De Beul (36)		Pompier	
M/B	Eugenia Vandevoorde (40)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47616	15/10/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	48003	09/10/1918	2 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

68	DEBLAERE Walter (<i>Walter</i>)			♂
°	18/06/1898, Brugge		BS Brugge (1898) GA.728	
P/B	Théophile Emile Deblaere (32)		Kleermaker	
M/B	Malvine Célestine Sierens (27)		Huishoudster	
WP	Brugge (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47637	17/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	48051	14/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur	
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge			

69	DE BOECK Henricus Franciscus (<i>Frans</i>)			♂
°	21/11/1892, Erpe		BS Erpe (1892) GA.79	
P/B	Joannes Baptista De Boeck (48)		Landbouwer	
M/B	Hortentia Smekens (36)		Huishoudster	
WP	Erpe (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47514	09/11/1916	1 ^e doctoraat Germaanse Filologie	
17/18	47736	06/11/1917	2 ^e doctoraat Germaanse Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

70	DE BOECK Philemon (<i>Philemon</i>)			♂
°	19/11/1888, Erpe		BS Erpe (1888) GA.86	
P/B	Gustavus Amandus De Boeck (40)		Landbouwer	
M/B	Maria Delphina Caudron (35)		Huishoudster	
WP	Erpe (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47774	22/11/1917	3 ^e doctoraat Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

71	DE BRABANDER Gustavus Mauritius (<i>Gustaaf</i>)			♂
°	25/12/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.4373	
P/B	Petrus Napoleon De Brabander (27)		Beeldhouwer	
M/B	Emerentia De Moor (29)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47952	27/12/1917	Vrije leerling Nijverheidsingenieur	
18/19	48047	14/10/1918	1 ^e jaar Nijverheidsingenieur	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

72	DE BROE Richardus Constant (<i>Richard</i>)			♂
°	31/03/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.1117	
P/B	Petrus Charlotte De Broe (39)		Fabriekwerker	
M/B	Maria Ludovica Claes (37)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47771	21/11/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

73	DE CALUWÉ Mauritius Camillus Gaston (<i>Maurice</i>)		♂
°	20/12/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.4255	
P/B	Petrus De Caluwé (40)	Staatslandbouwkundige	
M/B	Maria Mathildis Francesca De Gieter (27)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47965	08/01/1918	Vrije leerling Landbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

74	DE CAVEL Gabriella Fanny (<i>Gabrielle</i>)		♀
°	21/04/1893, Gent	BS Gent (1893) GA.1399	
P/B	Judocus Joannes De Cavel (46)	Meesterknecht	
M/B	Odilla Carolina Dua (45)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47811	03/12/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	Athenée de Jeunes Filles Gent		

75	DECLERCK Richard Auguste François (<i>Richard</i>)		♂
°	31/12/1899, Brugge	BS Brugge (1900) GA.3	
P/B	Pieter Alphonse Joseph De Clerck (30)	Fruitverkoper	
M/B	Emma Victorine Blondeel (24)	Huishoudster	
WP	Brugge (West-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47684	18/10/1917	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
18/19	48060	14/10/1918	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge		

76	DE CLERCQ Achilles Raymundus (<i>Reimond</i>)			♂
°	11/02/1897, Gent			BS Gent (1897) GA.509
P/B	Achilles Joannes Carolus De Clercq (23)			Bediende
M/B	Judith Maria Vereecken (22)			Zonder beroep
WP	Gentbrugge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47531	28/11/1916	1° jaar	Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
17/18	47717	24/10/1917		Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

77	DE CONINCK Leon Marie Charles (<i>Leon</i>)			♂
°	21/04/1900, Oostakker			BS Oostakker (1900) GA.59
P/B	Ludovicus Josephus De Coninck (35)			Lijmfabrikant
M/B	Charlotta Francisca Terryn (25)			Zonder beroep
WP	Oostakker (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47832	04/12/1917	1° jaar	Handelswetenschappen
18/19	48084	15/10/1918	2° jaar	Handelswetenschappen
MO	-			

78	DE CONINCK Victor Clement Constant (<i>Victor</i>)			♂
°	29/09/1898, De Pinte			BS De Pinte (1898) GA.25
P/B	Henri Joseph De Coninck (31)			Statie-overste
M/B	Elise Victorine Zenneberght (29)			Zonder beroep
WP	De Pinte (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47891	11/12/1917	1° jaar	Handelswetenschappen
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

79	DE COSTER Paul Maurice Hubert Marie (<i>Paul</i>)		♂
°	25/11/1899, Machelen	BS Machelen (1899) GA.88	
P/B	Alfred De Coster (30)	Statie-overste	
M/B	Marie Adèle Boone (24)	Zonder beroep	
WP	Machelen (Deinze) (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47794	27/11/1917	1 ^e jaar Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	Instituut Sint-Amandsberg		

80	DE CRAENE Gaston Livinus Franciscus (<i>Gaston</i>)		♂
°	08/10/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.3403	
P/B	Benedictus Maria De Craene (48)	Bediende	
M/B	Eudenia Paulina Maes (37)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	47467	20/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
17/18	47728	30/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-	-
MO	-		

81	DE DECKER Jozef Frans (<i>Jozef</i>)		♂
°	18/07/1898, Hoboken	BS Hoboken (1898) GA.208	
P/B	Gustaaf De Decker (31)	Gendarm	
M/B	Sophia Maria Josephina Vervloet (28)	-	
WP	Deurne (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	47482	23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
17/18	47667	18/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
18/19	-	-	-
MO	-		

82	DE DEKEN Eugeen Jan Baptiste Maurice (<i>Eugeen</i>)	♂
°	12/08/1899, Melden	BS Melden (1899) GA.28
P/B	Charles David De Deken (28)	Kloefkapper
M/B	Marie Clara Vandendaele (24)	Huishoudster
WP	Melden (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47864 07/12/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	-	

83	DE GRAEVE Robertus Franciscus Fredericus (<i>Robrecht</i>)	♂
°	30/06/1898, Woubrechtgem	BS Woubrechtgem (1898) GA.20
P/B	Desiré Hilaire De Graeve (34)	Onderwijzer
M/B	Marie Sylvie Van Causenbroeck (29)	Huishoudster
WP	Woubrechtgem (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47768 20/11/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	-	

84	DE GROEVE Frans (<i>Frans</i>)	♂
°	27/12/1897, Erpe	BS Erpe (1897) GA.96
P/B	Desiderius De Groeve (36)	Ondernemer kasseiwerken
M/B	Prudentia De Vlieger (41)	Huishoudster
WP	Erpe (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47928 17/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48116 17/10/1918	1° jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	-	

85	DE GROOTE Edgardus Josephus (<i>Edgard</i>)		♂
°	30/01/1895, Gent	BS Gent (1895) GA.356	
P/B	Joannes Baptista De Groote (43)	Gemeenteonderwijzer	
M/B	Adelaïda Meersschaert (37)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47899	12/12/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

86	DE GROOTE Henri (<i>Hendrik</i>)		♂
°	14/06/1894, Wondelgem	BS Wondelgem (1894) GA.51	
P/B	Livinus De Groote (56)	Landbouwer	
M/B	Leonia Maria Theresia Pieters (35)	Huishoudster	
WP	Wondelgem (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47946	20/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Apotheker
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

87	DE GUCHTENAERE Rosalie Maria (<i>Rosa</i>)		♀
°	13/09/1875, Ledeberg	BS Ledeberg (1875) GA.251	
P/B	Bernaard Karel De Guchtanaere (25)	Onderwijzer	
M/B	Elisabeth Antonia Roelants (27)	Huishoudster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47792	26/11/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	Rijksnormaalschool voor Meisjes Gent		

88	DE HAEN Bruno Ludovicus (<i>Bruno</i>)		♂
°	17/02/1897, Gent		BS Gent (1897) GA.590
P/B	Karel Lodewijk De Haen (27)		Leurder
M/B	Colita Maria Buysse (25)		Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47918	15/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	-		

89	DE HAES Frans Jozef Maria (<i>Frans</i>)		♂
°	24/09/1895, Hoogstraten		BS Hoogstraten (1895) GA.67
P/B	Jozef Maria De Haes (40)		Kleermaker
M/B	Maria Elisabeth Leeraerts (44)		Zonder beroep
WP	Hoogstraten (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>		
16/17	-	-	-
17/18	-	-	-
18/19	48004	09/10/1918	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie
MO	-		

90	DE JONGE François (<i>Frans</i>)		♂
°	11/10/1895, Geraardsbergen		BS Geraardsbergen (1895) GA.301
P/B	Josephus De Jonge (28)		Dienstknecht
M/B	Maria Silvia Herregodts (28)		Winkelierster
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47878	08/12/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur
18/19	48014	11/10/1918	2 ^e jaar Landbouwingenieur
MO	-		

91	DE JONGHE Fritz (<i>Fritz</i>)			♂
°	01/01/1899, Brugge		BS Brugge (1899) GA.8	
P/B	Edouard Arthur Gerard De Jonghe (26)		Bediende Staatsspoorweg	
M/B	Marie Albert Koentjes (22)		Huishoudster	
WP	Brugge (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47639	17/10/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
18/19	48110	17/10/1918	2 ^e jaar Landbouwingenieur	
MO	-			

92	DE KEGEL Robert Alfons (<i>Rob</i>)			♂
°	18/07/1899, Aalst		BS Aalst (1899) GA.628	
P/B	Augustinus De Kegel (45)		Notarisklerk	
M/B	Celina Catharina Mertens (34)		Zonder beroep	
WP	Aalst (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48090	15/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

93	DE KETELAERE Astère Auguste (<i>Astère</i>)			♂
°	03/03/1897, Nevele		BS Nevele (1897) GA.24	
P/B	Petrus De Ketelaere (45)		Koopman	
M/B	Clemence Voet (39)		Zonder beroep	
WP	Nevele (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Rechten</i>			
16/17	47544	01/12/1916	Vrije leerling	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

94	DE KEULENAERE Mauritius (<i>Maurits</i>)		♂
°	09/06/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.1991	
P/B	Joannes Baptista De Keulenaere (33)	Vleeschouwer	
M/B	Augusta Maria Devlieger (30)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47777	22/11/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

95	DE LANDTSHEER Theophilus Clemens (<i>Theophiel</i>)		♂
°	18/09/1895, Gent	BS Gent (1895) GA.3091	
P/B	Augustin De Landtsheer (25)	Schoenmaker	
M/B	Maria Alida Cornelia Thienpont (21)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47853	07/12/1917	Vrije leerling Werktuigkundig Ingenieur
18/19	48005	09/10/1918	Vrije leerling Werktuigkundig Ingenieur
MO	-		

96	DELBEKE Raphael Everard Joseph (<i>Raphaël</i>)		♂
°	14/12/1897, Heestert	BS Heestert (1897) GA.72	
P/B	Emiel Theophiel Delbeke (30)	Geneesheer	
M/B	Maria Helvinia Quatennens (21)	Huishoudster	
WP	Heestert (West-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47704	20/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
18/19	48021	11/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	-		

97	DE LEYE Maurice Durand Jean (<i>Maurtis</i>)		♂
°	25/03/1901, Ledeberg	BS Ledeberg (1901) GA.103	
P/B	Gustavus De Leye (33)	Meeldrager	
M/B	Rosalia Fontenoy (34)	Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47962	04/01/1918	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

98	DELOOSE Emilius (<i>Emiel</i>)		♂
°	29/06/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.2165	
P/B	Alexander Deloose (38)	Onleesbaar	
M/B	Elodie Marie Colombien (37)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47589	08/10/1917	Vorbereiding Geneeskunde
18/19	48019	11/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

99	DEMAERE Gustavus Mauritius Antonius Ludovicus (<i>Gustaaf</i>)		♂
°	19/08/1895, Gent	BS Gent (1895) GA.2739	
P/B	Georgius Benedictus Demaere (25)	Schoenmaker	
M/B	Rosalia Vandevelde (35)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47812	03/12/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

100	DE MAERTELAERE Albert Joseph (<i>Albert</i>)			♂
°	16/05/1892, Sleidinge		BS Sleidinge (1892) GA.68	
P/B	Uldaricus Desiderius De Maertelaere (38)		Bakker	
M/B	Stephanie Buyle (38)		Huishoudster	
WP	Sleidinge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47780	23/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
18/19	-	-	-	
MO	-			

101	DE MAEYER Jan Juliaan Gustaaf (<i>Rafaël</i>)			♂
°	25/10/1895, Niel		BS Niel (1895) GA.204	
P/B	Jan Baptist De Maeyer (38)		-	
M/B	Maria Ludwina Peeters (34)		-	
WP	Niel (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47526	23/11/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47613	13/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48128	19/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

102	DEMAN Armandina Maria Emiliana (<i>Armandine</i>)			♀
°	05/03/1899, Kuurne		BS Kuurne (1899) GA.38	
P/B	Aloïs Emile Deman		Vlaskoper	
M/B	Marie Philomenia Herminck		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47647	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Apotheker	
18/19	-	-	-	
MO	-			

103	DEMARRÉ Jules Celeste August Marie Joseph (<i>Julius</i>)		♂
°	26/02/1884, Gotem	BS Gotem (1884) GA.2	
P/B	Karel August Demarré (39)	Bestuurder	
M/B	Euphrasie Melanie Eugenie Sproelants	-	
WP	Gotem (Limburg)		
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>		
16/17	47510 06/11/1916	1° doctoraat Rechten	
17/18	47751 16/11/1917	2° doctoraat Rechten	
18/19	- - -		
MO	Klein Seminarie Sint-Truiden		

104	DE MEULEMEESTER Cyrillus (<i>Cyriel</i>)		♂
°	21/06/1900, Gent	BS Gent (1900) GA.2129	
P/B	Cyriel De Meulemeester (33)	Toezihter der Stadswerken	
M/B	Leonia Emma Van Laere (32)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	- - -		
17/18	47869 07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	- - -		
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

105	DE MEYER Guilielmus Georgius (<i>Guillemin</i>)		♂
°	15/10/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.3504	
P/B	Prosper Franciscus De Meyer (25)	Kleermaker	
M/B	Eulalia Pipyn (24)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	- - -		
17/18	47948 21/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	- - -		
MO	-		

106	DE MEYER Louis Maurice (<i>Maurits</i>)			♂
°	02/03/1895, Elversele		BS Elversele (1895) GA.6	
P/B	Cyriel Frans De Meyer (30)		Negociant	
M/B	Maria Mathilde De Vos (36)		Huishoudster	
WP	Hamme (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47462	16/10/1916	1 ^e kandidatuur Geschiedenis en Klassieke Filologie	
17/18	47671	15/10/1917	2 ^e kandidatuur Geschiedenis	
18/19	48135	20/10/1918	1 ^e doctoraat Geschiedenis	
MO	-			

107	DE MEYERE Joseph Victor (<i>Jozef</i>)			♂
°	07/09/1894, Kortrijk		BS Kortrijk (1894) GA.665	
P/B	Felix Eduard De Meyere (26)		Beeldhouwer	
M/B	Lisa Maria Souttens (37)		Huishoudster	
WP	Kortrijk (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47893	11/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

108	DE MUNTER Edgardus Julius Heliodoros (<i>Edgard</i>)			♂
°	12/04/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.1278	
P/B	Heliodoros Maximilianus De Munter (25)		Telegraaf	
M/B	Maria Clotildis Vandewynckel (31)		Onderwijzeres	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47840	05/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Bruggen en Wegen	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

109	DE NEVE Oscar Josephus (<i>Oscar</i>)		♂
°	28/08/1894, Gent	BS Gent (1894) GA.2987	
P/B	Emmanuel Jacobus De Neve (34)	Treinwachter	
M/B	Justina Ludovica Zwaenepoel (28)	Naaister	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	47455	13/10/1916	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
17/18	47727	29/10/1917	1 ^e doctoraat Germaanse Filologie
18/19	48124	18/10/1918	1 ^e doctoraat Germaanse Filologie
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

110	DE PAEP Gerardus Joannes Florimondus (<i>Oscar</i>)		♂
°	22/11/1898, Melsele	BS Melsele (1898) GA.115	
P/B	Jan Frans De Paep (43)	Landbouwer	
M/B	Anna Leothilda Verbeke (38)	Huishoudster	
WP	Melsele (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool en Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47916	15/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48119	17/10/1918	Kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	Klein Seminarie Sint-Niklaas		

111	DE PAEPE Polydorus Carolus (<i>Polydor</i>)		♂
°	25/08/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.2874	
P/B	Edmundus Franciscus De Paepe (25)	Horlogemaker	
M/B	Irma Adolphina Loones (22)	Kleermaakster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47843	07/12/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

112	DEPRAET Achiel Joseph (<i>Achiel</i>)			♂
°	04/09/1901, Gavere		BS Gavere (1901) GA.33	
P/B	Remigius Depraet (54)		Veldwachter	
M/B	Marie Therese Gevaert (45)		Vroedvrouw	
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47898	12/12/1917	Vrije leerling Werktuigkundig Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

113	DE PRÉEZ Petrus Joannes Clemens (<i>Victor</i>)			♂
°	12/02/1878, Gent		BS Gent (1878) GA.535	
P/B	Josephus De Préez (32)		Orgelmaker	
M/B	Clementia De Schuyter (35)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47578	25/04/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

114	DE RAEVE Gustavus Mauritius Rachel (<i>Gustaaf</i>)			♂
°	10/05/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.1627	
P/B	Mauritius De Raeve (26)		Brouwer	
M/B	Rachel Augustina Van Den Berghe (20)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47947	21/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Barbaracollege Gent			

115	DE REU Paulus Leo Bernardus Antonius Maria Josephus (<i>Paul</i>)			♂
°	13/02/1897, Gent		BS Gent (1897) GA.532	
P/B	Alphonse Eugène Joannes De Reu (38)		Bakker	
M/B	Marie Odilla Van Geyt (36)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47971	14/01/1918	Vrije leerling voorbereiding Apotheke	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent			

116	DE RIDDER Edmond Lodewijk (<i>Edmond</i>)			♂
°	03/02/1897, Willebroek		BS Willebroek (1897) GA.37	
P/B	Frans De Ridder (33)		Ajusteerder	
M/B	Isabella Mertens (30)		Huishoudster	
WP	Willebroek (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48044	14/10/1918	1 ^e kandidatuur	
MO	-			

117	DE ROO Elvira Maria Charlotta (<i>Elvira</i>)			♀
°	04/12/1895, Gent		BS Gent (1895) GA.3950	
P/B	Gustavus Henricus De Roo (29)		Handelsvertegenwoordiger	
M/B	Clementina Maria Flameng (32)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47793	27/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Rijksnormaalschool voor Meisjes Gent			

118	DE RUDDER Oscar (<i>Oscar</i>)				♂
°	27/01/1899, Gent				BS Gent (1899) GA.374
P/B	Alphonsus Ernestus De Rudder (35)				Vleeschouwer
M/B	Maria Mathildis De Buck (32)				Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47959	29/12/1917	Vrije leerling		Handelswetenschappen
18/19	-	-	-		
MO	Koninklijk Atheneum Gent				

119	DERUYVER Marcel Pierre Joseph (<i>Michiel</i>)				♂
°	26/03/1896, Nederbrakel				BS Nederbrakel (1896) GA.35
P/B	Victor Deruyver (31)				Notarisklerk
M/B	Elisabeth Marie Sommeryn (26)				Zonder beroep
WP	Nederbrakel (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Rechten</i>				
16/17	47550	07/12/1916	Vrije leerling		
17/18	-	-	-		
18/19	-	-	-		
MO	-				

120	DESADELEIRE Lionel Arthur Jozef (<i>Lionel</i>)				♂
°	26/04/1899, Merksplas				BS Merksplas (1899) GA.29
P/B	Emiel Desadeleire (32)				Klerk
M/B	Isabella Marechal (35)				Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47734	06/11/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding		Rechten
18/19	48109	17/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding		Rechten
MO	-				

121	DE SCHEPPER Ludovicus Firminus Josephus (<i>Louis</i>)			♂
°	05/09/1898, Gent			BS Gent (1898) GA.3023
P/B	Josephus Augustus De Schepper (20)			Brouwer
M/B	Juliana Vercauteren (21)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47534	20/11/1916	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47750	15/11/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

122	DESEYN Achilles Leopoldus (<i>Achilles</i>)			♂
°	15/03/1896, Gent			BS Gent (1896) GA.910
P/B	Carolus Ludovicus Deseyn (30)			Werktuigmaker
M/B	Virginie Marie Claeys (37)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	47532	29/11/1916	Vrije leerling Ingenieur	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

123	DE SMET Josephus (<i>Joseph</i>)			♂
°	01/02/1894, Gent			BS Gent (1894) GA.423
P/B	-			-
M/B	Elisabeth Marie De Smet (25)			Fabriekwerkster
WP	Zomergem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47963	07/01/1918	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge			

124	DESMET Octavus Camillus (<i>Octaaf</i>)	♂
°	07/12/1895, Gent	BS Gent (1895) GA.3988
P/B	Isodurus Jacobus Desmet (43)	Bakker
M/B	Maria Emilia Van Houtte (38)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47868	07/12/1917 Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48073	15/10/1918 1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	Sint-Lievenscollege Gent	

125	DE SPIEGELEER Ferdinand Antoon Ghisleen (<i>Fernand</i>)	♂
°	10/07/1897, Geraardsbergen	BS Geraardsbergen (1897) GA.242
P/B	Gustaaf De Spiegeleer (40)	Kleermaker
M/B	Ursula Geerts (41)	Huishoudster
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47907	13/12/1917 Geschiedenis
18/19	48127	19/10/1918 1 ^e kandidatuur Geschiedenis
MO	-	

126	DESTANBERG Yvonna Clementia Florimunda (<i>Yvonne</i>)	♀
°	29/07/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.2536
P/B	Modustus Ewardus Destanberg (38)	Onderbureeloverste
M/B	Stephania Josephina Maria Pulinx (37)	Kleermaakster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47809	01/12/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	Rijksnormaalschool voor Meisjes Gent	

127	DE TAVERNIER Maurice Augustus Amatus Josephus (<i>Maurits</i>)			♂
°	13/02/1896, Wingene			BS Wingene (1896) GA.42
P/B	Amatus Mary De Tavernier (34)			Koopman
M/B	Melanie Julia Gryp (27)			Zonder beroep
WP	Wingene (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47551	08/12/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47730	02/11/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

128	DE VAERE Odilon Petrus Florimond (<i>Odillo</i>)			♂
°	14/03/1895, Wielsbeke			BS Wielsbeke (1895) GA.11
P/B	Gustaaf Ernest De Vaere (28)			Onderwijzer
M/B	Irena Maria Mathilda Foulon (24)			Huishoudster
WP	Wielsbeke (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47764	20/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

129	DE VALCK Fernandus Richardus (<i>Fernand</i>)			♂
°	08/02/1900, Gent			BS Gent (1900) GA.468
P/B	Julianus Ferdinandus De Valck (30)			Kleermaker
M/B	Maria Elodia Baele (33)			Kleermaakster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47912	14/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

130	DEVENYNS Marcel François (<i>Marcel</i>)			♂
°	24/01/1896, Kwaremont		BS Kwaremont (1896) GA.4	
P/B	Francies Devenyns (29)		Baanwachter	
M/B	Marie Zulma Geenens (23)		Huishoudster	
WP	Kwaremont (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47496	25/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47675	18/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48036	14/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

131	DE VISSCHER Adhemar Petrus Leontius (<i>Adhemar</i>)			♂
°	16/08/1894, Nazareth		BS Nazareth (1894) GA.91	
P/B	Emile Maurice De Visscher (32)		Hoofdonderwijzer	
M/B	Marie Clemencia De Pau (39)		Huishoudster	
WP	Nazareth (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47772	21/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

132	DE VISSCHER Antonius Julianus (<i>Antoon</i>)			♂
°	29/05/1896, Nazareth		BS Nazareth (1896) GA.67	
P/B	Emile Maurice De Visscher (34)		Hoofdonderwijzer	
M/B	Marie Clemencia De Pau (40)		Huishoudster	
WP	Nazareth (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47776	22/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

133	DE VISSCHER Rutger Eduard Leonard (<i>Roger</i>)			♂
•	23/09/1892, Sint-Amandsberg		BS Sint-Amandsberg (1892) GA.279	
P/B	Emile Maurice De Visscher (30)		Hoofdonderwijzer	
M/B	Marie Clemencia De Pau (37)		Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47775	22/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			
134	DE VLEESHOUWER Julius Amatus Joseph (<i>Jules</i>)			♂
•	01/09/1896, Zottegem		BS Zottegem (1896) GA.60	
P/B	Jan Baptiste De Vleeshouwer (34)		Drogist	
M/B	Maria Elisa Ceuterick (28)		Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47919	15/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Apotheker	
18/19	-	-	-	
MO	-			
135	DEVOS Robert Georges (<i>Robrecht</i>)			♂
•	06/11/1900, Harelbeke		BS Harelbeke (1900) GA.265	
P/B	Remigius Julius Devos (27)		Koopman	
M/B	Hortentia Snoekaert (29)		Herbergierster	
WP	Harelbeke (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48059	14/10/1918	Ingenieur	
MO	-			

136	DE VREESE Eleonora Augusta Joanna Julietta (<i>Nora</i>)			♀
°	06/08/1892, Gent			BS Gent (1892) GA.2799
P/B	Guilielmus Ludovicus De Vreese (23)			Redacteur Nederlands woordenboek
M/B	Julia Ludovica Maria Hye (25)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47636	17/10/1917	2 ^e kandidatuur	Germaanse Filologie
18/19	-	-	-	
MO	-			

137	DE VREESE Julianus (<i>Juliaan</i>)			♂
°	06/12/1898, Gent			BS Gent (1898) GA.4096
P/B	Julius De Vreese (28)			Graveerder
M/B	Jeanne Augusta Vervoort (22)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47516	10/11/1916	1 ^e jaar	Ingenieur
17/18	47729	30/10/1917	1 ^e jaar	Ingenieur
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

138	DE VUYST Petrus Joseph (<i>Petrus</i>)			♂
°	07/12/1887, Borsbeke			BS Borsbeke (1887) GA.33
P/B	Petrus Joannes De Vuyst (60)			Landbouwer
M/B	Clemencia Hanssens (44)			Huishoudster
WP	Borsbeke (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47828	04/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

139	DE WAEL Cyriel Aloys (<i>Cyriel</i>)			♂
°	18/07/1896, Sinaai		BS Sinaai (1896) GA.96	
P/B	Matheus Augustin De Wael (25)		Molenaar	
M/B	Mathilda De Caluwe (30)		Huishoudster	
WP	Sinaai (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47520	13/11/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
17/18	47621	15/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
18/19	48018	11/10/1918	1 ^e kandidatuur Rechten	
MO	Sint-Jozefscollege Sint-Niklaas			

140	DE WAELE Ferdinand Jozef Maria (<i>Jozef</i>)			♂
°	18/04/1896, Sinaai		BS Sinaai (1896) GA.62	
P/B	Fidelis Jozef Edgard De Waele (29)		Broodbakker	
M/B	Maria Colera Bracke (29)		Winkelierster	
WP	Sinaai (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47571	23/02/1917	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
17/18	47660	17/10/1917	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
18/19	48141	20/10/1918	1 ^e doctoraat Klassieke Filologie	
MO	Sint-Jozefscollege Gent			

141	DE WALSCHE Aimé Ivo Joseph (<i>Amaat</i>)			♂
°	13/03/1894, Sleidinge		BS Sleidinge (1894) GA.29	
P/B	Augustus Constantinus De Walsche (27)		Kleermaker	
M/B	Maria Philomena Vols (31)		Huishoudster	
WP	Sleidinge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47665	18/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

142	DE WILDE Joseph Louis Edmond (<i>Joseph</i>)		♂
°	05/06/1898, Dikkelvenne	BS Dikkelvenne (1898) GA.3023	
P/B	Oscar Francies De Wilde (27)	Hovenier	
M/B	Marie Therese Droesbeke (28)	Huishoudster	
WP	Dikkelvenne (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool en Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47934	18/12/1917	Vrije leerling Landbouwingenieur (LT)
18/19	48017	11/10/1918	1 ^e jaar (HW)
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

143	DE WILDE Lodewijk Jozef Jan Baptist (<i>Louis</i>)		♂
°	27/06/1898, Wetteren	BS Wetteren (1898) GA.272	
P/B	Pieter De Wilde (33)	Hulponderwijzer	
M/B	Leontina Maria De Veirman (23)	Huishoudster	
WP	Wetteren (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47929	17/12/1917	Vrije leerling Germaanse Filologie
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

144	DE WITTE Maurits (<i>Maurits</i>)		♂
°	12/02/1899, Aalter	BS Aalter (1899) GA.37	
P/B	Emericus De Witte (27)	Vlashandelaar	
M/B	Juliana De Muynck (42)	Geneverlijtster	
WP	Aalter (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47714	23/10/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

145	DE WULF Henricus Carolus Marcellinus (<i>Marcelijn</i>)			♂
°	09/09/1898, Asse			BS Asse (1898) GA.179
P/B	Desiderius Josephus De Wulf (34)			Postontvanger
M/B	Maria Josepha De Vriese (31)			Huishoudster
WP	Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47477	23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding	Apotheker
17/18	47696	19/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding	Apotheker
18/19	48100	16/10/1918	1 ^e doctoraat	Apotheker
MO	-			

146	DHAENENS Renatus Joannes (<i>René</i>)			♂
°	17/01/1901, Gent			BS Gent (1901) GA.212
P/B	Carolus Dhaenens (30)			Hoefsmid
M/B	Maria Frederica Hendrycx (28)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47944	20/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

147	DHAENENS Roger Evaristus Robertus (<i>Roger</i>)			♂
°	24/01/1899, Kruishoutem			BS Kruishoutem (1899) GA.13
P/B	Julius Dhaenens (27)			Huisschilder
M/B	Blondina Ludovica Dhaenens (29)			huishoudster
WP	Aalst (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47973	19/01/1918	Vorbereiding	Geneeskunde
18/19	-	-	-	
MO	-			

148	DIELS Emilius Ludovicus (<i>Emiel</i>)			♂
°	03/06/1895, Kessel		BS Kessel (1895) GA.41	
P/B	Augustinus Diels (46)		Schrijnwerker	
M/B	Francisca Van Den Vyver (22)		-	
WP	Kessel (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47654	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
18/19	-	-	-	
MO	-			

149	DIERCKX Alfred Frans Agnes (<i>Alfred</i>)			♂
°	30/09/1898, Temse		BS Temse (1898) GA.358	
P/B	Petrus Frans Dierckx (27)		Kunstschilder	
M/B	Maria Francisca Nellens (24)		Bijzondere	
WP	Temse (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47763	20/11/1917	1 ^e jaar Tuinbouwingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

150	DIERCKX Florent Stephania Virginia (<i>Florent</i>)			♂
°	08/09/1897, Temse		BS Temse (1897) GA.343	
P/B	Petrus Frans Dierckx (26)		Professor Tekenschool	
M/B	Maria Francisca Nellens (23)		Bijzondere	
WP	Temse (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47649	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48097	16/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

151	DOCX Augustijn Maria Lodewijk (<i>August</i>)	♂
°	13/11/1895, Boom	BS Boom (1895) GA.478
P/B	Lodewijk Docx (30)	Natiebaas
M/B	Constantia Van Den Eynden (31)	-
WP	Antwerpen (Antwerpen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>	
16/17	47479 23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
17/18	- - -	
18/19	- - -	
MO	-	

152	DOLPHIN Ernest	♂
°	27/07/1877, Anderlecht	
P/B	-	-
M/B	-	-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47953 27/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	- - -	
MO	-	

153	DOM Theophilus Cyrillus Ernestus (<i>Theophiel</i>)	♂
°	20/12/1885, Lier	BS Lier (1885) GA.691
P/B	Ernestus Dom (28)	Winkelier
M/B	Maria Melania Van Hooff (23)	-
WP	Lier (Antwerpen)	
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47941 20/12/1917	2 ^e jaar Apotheker
18/19	- - -	
MO	-	

154	DOMELA NIEUWENHUIS Jakob Ferdinand Sypko Nyegaard (<i>Sypko</i>)		♂
°	04/02/1900, Odijk	BS Odijk (1900) GA.3	
P/B	Jan Derk Domela Nieuwenhuis (29)	Predikant	
M/B	Andrea Elisabeth Hermina Sijpkens	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47968	11/01/1918	
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

155	DONCKELE Michel Joseph Lucien Hector (<i>Michiel</i>)		♂
°	16/03/1884, Harelbeke	BS Harelbeke (1884) GA.91	
P/B	Constantin Donckele (36)	Negociant	
M/B	Léonie Sabbe (26)	Zonder beroep	
WP	Harelbeke (West-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>		
16/17	47511	06/11/1916	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	-		

156	DUJARDIN Raymond Theodoor (<i>Raymond</i>)		♂
°	08/06/1900, Ledeborg	BS Ledeborg (1900) GA.185	
P/B	Benoni Constant Dujardin (33)	Handelsreiziger	
M/B	Sophia Francisca De Smet (26)	Huishoudster	
WP	Ledeborg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47874	08/12/1917	Vrije leerling Werktuigkundig Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

157	ELAUT Leo Josephus Stephanus (<i>Leon</i>)	♂
°	26/12/1897, Gentbrugge	BS Gentbrugge (1897) GA.367
P/B	Gustavus Elaut (37)	Landbouwer
M/B	Julia Stephania Maertens (29)	-
WP	Gentbrugge (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47841 05/12/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
18/19	-	-
MO	Sint-Barbaracollege Gent	

158	ERNALSTEIN Edgard Emile Marie Joseph (<i>Edgard</i>)	♂
°	07/12/1895, Ophoven	BS Ophoven (1895) GA.40
P/B	Frans Joseph Ernalstein (36)	Belastingsontvanger
M/B	Helodie Paulina Alexandrina Van Haelst	-
WP	Brecht (Limburg)	
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47632 17/10/1917	2 ^e jaar Handelswetenschappen
18/19	48106 17/10/1918	3 ^e jaar Handelswetenschappen
MO	-	

159	FAMAËY Gustavus Basilius (<i>Gustaaf</i>)	♂
°	01/01/1894, Zele	BS Zele (1894) GA.1
P/B	Karel Lodewijk Famaey (27)	Dagloner
M/B	Maria Coleta Roosenboom (31)	Borduurster
WP	Zele (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>	
16/17	47517 11/11/1916	1 ^e kandidatuur Notariaat
17/18	47641 17/10/1917	2 ^e kandidatuur Notariaat
18/19	-	-
MO	-	

160	FASSIN Gustave (<i>Gustaaf</i>)		♂
°	10/04/1900, Roux	BS Roux (1900) GA.92	
P/B	Arthur Fassin (26)	Chauffeur à l'état	
M/B	Mathilde Rosalie De Lathouwer (30)	Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47906	13/12/1917	Vrije leerling Werktuigkundig Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

161	FLAMÉE Paul Charles (<i>Paul</i>)		♂
°	18/07/1899, Geraardsbergen	BS Geraardsbergen (1899) GA.239	
P/B	Richard Flamée (32)	Handelaar	
M/B	Méline Maria Anna Van Damme (28)	Huishoudster	
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47904	13/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48122	17/10/1918	1 ^e jaar Nijverheidsingenieur
MO	-		

162	FOELE Odilo Desiderius Josephus (<i>Odillon</i>)		♂
°	17/11/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.3893	
P/B	Serilus Joannes Franciscus Foele (28)	Smid	
M/B	Alice Paulina Francesca Mariman (26)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47860	07/12/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

163	FRANCK Armand Alfred Gerard (<i>Armand</i>)		♂
°	20/02/1899, Zandbergen	BS Zandbergen (1899) GA.11	
P/B	Richardus Josephus Franck (48)	Bestuurder	
M/B	Maria Theresia De Smet (30)	Huishoudster	
WP	Aalst (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47805	30/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-	-
MO	-		

164	FRANSEN Joris		♂
°	ca. 1896	-	
P/B	Jan Baptist Fransen (46)	Landbouwer	
M/B	Maria Ludovica De Graauw (41)	Zonder beroep	
WP	Vorst (Kempen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>		
16/17	47585	19/06/1917	Germaanse Filologie
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	-		

165	FRIEDLÄNDER Walter		♂
°	ca. 1890, Berlijn (D)	-	
P/B	-	-	
M/B	-	-	
WP	Berlijn (Duitsland)		
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47975	25/01/1918	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

166	GALENS René Adolf (René)			♂
°	06/01/1900, Ledeberg		BS Ledeberg (1900) GA.11	
P/B	Henri Galens (35)		Aannemer	
M/B	Amelie Van Keymeulen (39)		Huishoudster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47859	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	48071	15/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

167	GASSÉE Emilius (Emiel)			♂
°	16/11/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.3867	
P/B	Emilius Joannes Gassée (21)		Bediende	
M/B	Irma Wilhelmina Maes (21)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47917	15/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	48043	14/10/1918	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

168	GEENS Robertus Petrus Josephus (Robert)			♂
°	03/02/1897, Zele		BS Zele (1897) GA.65	
P/B	Alfred Clemens Geens (35)		Handelaar	
M/B	Anaïs Julia Camilla Verstraeten (30)		Huishoudster	
WP	Zele (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47692	19/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

169	GELEYN Josephus Joannes Petrus Maria (<i>Jozeef</i>)		♂
°	20/04/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.1347	
P/B	Petrus Franciscus Geleyn (45)	Ondernemer	
M/B	Rosalia Elodia Van Damme (36)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47905	13/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	Technisch Instituut Sint-Amandsberg		

170	GELEYN Julius Mauritius Leo (<i>Julius</i>)		♂
°	06/05/1899, Gent	BS Gent (1899) GA.1622	
P/B	Petrus Franciscus Geleyn (47)	Ondernemer	
M/B	Rosalia Elodia Van Damme (38)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47896	11/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48118	17/10/1918	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	-		

171	GELTMEYER Albert Constant Philomena (<i>Albert</i>)		♂
°	23/03/1897, Belsele	BS Belsele (1897) GA.37	
P/B	Victor Adolf Geltmeyer (34)	Molenaar	
M/B	Clementina Maria Josepha Dhooge (30)	Huishoudster	
WP	Belsele (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47646	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Veeartsenij
18/19	48015	11/10/1918	Voorbereiding Veeartsenij
MO	-		

172	GENBRUGGE Leo			♂
°	ca. 1897			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Wondelgem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47800	28/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

173	GERARDI Helena Maria Emelia (Helene)			♀
°	18/04/1897, Gent			BS Gent (1897) GA.1334
P/B	-			-
M/B	Elisa Augusta De Rocker (21)			Fabriekwerkster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47819	04/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Rijksnormaalschool voor Meisjes Gent			

174	GIESE Joannes			♂
°	ca. 1894, Berlijn			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Berlijn (Duitsland)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47989	20/04/1918	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

175	GLIBERT Nestorus Henricus Jan Baptiste Richardus (<i>Nestor</i>)			♂
°	22/03/1898, Nazareth		BS Nazareth (1898) GA.32	
P/B	Hubert Glibert (27)		Spoorwegbediende	
M/B	Euphrasie Marie Vandekerckhove (26)		Postontvangeres	
WP	Nazareth (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47836	05/12/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	Instituut Sint-Louis Brussel			

176	GODDEFROY René Adolf (<i>Renaat</i>)			♂
°	28/03/1899, Ledeberg		BS Ledeberg (1899) GA.81	
P/B	Eugeen François Goddefroy (31)		Treinoverste	
M/B	Jeanette Virginie Meerlaen (21)		Zonder beroep	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47744	12/11/1917	Vrije leerling Ingenieur Bruggen en Wegen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

177	GODDIJN Raoul (<i>Raoul</i>)			♂
°	12/02/1894, Brugge		BS Brugge (1894) GA.197	
P/B	Ivan Félix Jean Goddijn (30)		Notaris	
M/B	Maria Lamsens (20)		Zonder beroep	
WP	Brugge (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47493	25/10/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Apotheker	
17/18	47700	19/10/1917	1 ^e doctoraat Apotheker	
18/19	48136	20/10/1918	2 ^e doctoraat Apotheker	
MO	-			

178	GODDIJN Willy Jules Marie (Willy)			♂
°	12/02/1894, Brugge		BS Brugge (1894) GA.198	
P/B	Ivan Félix Jean Goddijn (30)		Notaris	
M/B	Maria Lamsens (20)		Zonder beroep	
WP	Brugge (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47494	25/10/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Apotheker	
17/18	47699	19/10/1917	1 ^e doctoraat Apotheker	
18/19	48137	20/10/1918	2 ^e doctoraat Apotheker	
MO	-			

179	GODÉE-MOLSBERGEN/HOECK			♂
°	ca. 1877, Rotterdam (NL)		-	
P/B	-		-	
M/B	-		-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47600	09/10/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

180	GODÉE-MOLSBERGEN Wilhelmina			♀
°	29/12/1899, Leiden (NL)		-	
P/B	-		Professor	
M/B	-		-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	47570	23/02/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
17/18	47599	09/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

181	GOVAERT Julius Maria Josephus (<i>Jules</i>)			♂
°	14/08/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.2767	
P/B	Octavus Govaert (33)		Bediende	
M/B	Clementia Van Paepe (26)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48146	26/10/1918	1 ^e jaar Ingenieur	
MO	-			

182	GRAVEZ Ludovicus Julius Paulus (<i>Louis</i>)			♂
°	09/06/1894, Gijzegem		BS Gijzegem (1894) GA.18	
P/B	Josephus Gravez (34)		Statie-overste	
M/B	Maria Josepha Emelia Matthijs (28)		Zonder beroep	
WP	Hofstade (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	47505	31/10/1916	1 ^e jaar Nijverheidsingenieur	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Jozefscollege Aalst			

183	GROOTAERT Alphonsus Josephus Maria (<i>Alfons</i>)			♂
°	19/11/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.3891	
P/B	Julius Carolus Theophilus Grootaert (30)		Behanger	
M/B	Paulina Verschaeve (25)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47866	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

184	GROOTAERT Julius Carolus Theophilus Maria (<i>Julius</i>)		♂
•	19/06/1869, Gent	BS Gent (1869) GA.1981	
P/B	Alphonsus Ludovicus Grootaert (26)	Bediende	
M/B	Clementia Cosyn (32)	-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	47577	23/04/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	-		

185	GROOTAERT Polidoor Hilaire Avile Louis (<i>Polydore</i>)		♂
•	01/01/1879, Deinze	BS Deinze (1879) GA.1	
P/B	Hector Camil Grootaert (35)	Koster	
M/B	Clementina Maria Eeman (29)	Winkelierster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	47546	04/12/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
17/18	47619	15/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-	-
MO	-		

186	GYSELINCK Andries Maurits (<i>Andreas</i>)		♂
•	09/10/1901, Merelbeke	BS Merelbeke (1901) GA.142	
P/B	Gustavus Gyselinck (39)	Bloemist	
M/B	Ludovica Rosalia Lannoye (43)	Huishoudster	
WP	Merelbeke (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>		
16/17	-	-	-
17/18	-	-	-
18/19	47995	07/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

187	HAECK Paul Jean Ange (<i>Paul</i>)			♂
°	01/08/1894, Lokeren			BS Lokeren (1894) GA.481
P/B	Octavus Constantinus Haeck (28)			Notaris (kandidaat)
M/B	Clarisse Theresia Seyssens (33)			Handelaarster
WP	Ronse (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	47562	15/01/1917		2 ^e kandidatuur
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

188	HAEGENS Gustaaf Constant Maria (<i>Gustaaf</i>)			♂
°	03/05/1896, Zele			BS Zele (1896) GA.146
P/B	Julius Franciscus Eugenius Haegens (27)			Fabrikant
M/B	Margareta Mathilda Maria De Smet (20)			Bijzondere
WP	Zele (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	47568	30/01/1917		1 ^e jaar Handelswetenschappen
17/18	47623	15/10/1917		2 ^e jaar Handelswetenschappen
18/19	-	-	-	
MO	-			

189	HAESAERT Vital (<i>Vital</i>)			♂
°	24/04/1890, Aartrijke			BS Aartrijke (1890) GA.79
P/B	Franciscus Haesaert (28)			Broodbakker
M/B	Leonia Roose (28)			Huishoudster
WP	Aartrijke (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48126	19/10/1918		1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
MO	-			

190	HAGHENBEEK Leopold (<i>Lodewijk</i>)			♂
°	02/01/1888, Gent		BS Gent (1888) GA.54	
P/B	Léopold Emile Constant Haghenbeek (27)		Bediende	
M/B	Charlotte Emma Louise Van Hese (22)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47554	13/12/1916	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

191	HANSEN Karl			♂
°	ca. 1893		-	
P/B	-		-	
M/B	-		-	
WP	-			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47979	09/02/1918	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

192	HAPKE Friedrich Wilhelm Franz (<i>Frans</i>)			♂
°	20/05/1881, Hameln (D)		BS Hameln (1881) GA.136	
P/B	Kaufmanns Bernhard Hapke		-	
M/B	Ännchen Janssen		-	
WP	Hameln			
	<i>Faculteit Geneeskunde</i>			
16/17	47587	09/07/1917	Gerechtelijke Geneeskunde	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

193	HARTEEL Renatus Benedictus Josephus (<i>Renaat</i>)			♂
°	02/03/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.798	
P/B	Aloysius Harteel (39)		Herbergier	
M/B	Emma Maria Middernacht (36)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47911	14/12/1917	Vrije leerling Natuurwetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent			

194	HAVEN Adriaan Maria Joseph Cesar (<i>Adriaan</i>)			♂
°	27/08/1899, Hasselt		BS Hasselt (1899) GA.312	
P/B	Franciscus Haven (26)		Spoorwegbeambte	
M/B	Maria Theresia Josephina Bosmans (26)		Huishoudster	
WP	Schaarbeek (Brabant)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47594	08/10/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

195	HEBBELINCK Edgardus Mauritius Ludovicus (<i>Edgard</i>)			♂
°	26/03/1897, Langemark		BS Langemark (1897) GA.72	
P/B	Aloïsius Josephus Hebbelinck (28)		Statie-overste	
M/B	Maria Stephania Vandeputte (27)		-	
WP	Langemark (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47766	20/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
18/19	-	-	-	
MO	-			

196	HEGMAN Ernestus Paulus Mathildis (<i>Ernst</i>)			♂
°	20/08/1897, Gent		BS Gent (1897) GA.2799	
P/B	Ernestus Leopoldus Maria Hegman (24)		Fabrikant	
M/B	Joanna Francisca Saey (26)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47804	30/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

197	HENDRICKX Leo Martinus Petrus (<i>Leo</i>)			♂
°	23/03/1884, Gent		BS Gent (1884) GA.1078	
P/B	Carolus Ludovicus Hendrickx (30)		Politie-agent	
M/B	Hortensia Coleta Crevaels (34)		Zonder beroep	
WP	-			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47992	20/04/1918	Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

198	HENSKENS Frans Vital (<i>Vital</i>)			♂
°	01/10/1895, Verrijck		BS Verrijck (1895) GA.17	
P/B	Felix Emmanuel Henskens (40)		Landbouwer	
M/B	Paulina Mathilda Vranckx (34)		Huishoudster	
WP	Verrijck (Brabant)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48053	14/10/1918	1° jaar Landbouwingenieur	
MO	-			

199	HERREMAN Suzanne Laetitia (<i>Suzanne</i>)			♀
°	19/08/1897, Menen		BS Menen (1897) GA.462	
P/B	Arthur François Joseph Herreman (27)		Bureelbediende	
M/B	Laetitia Marie Simoens (21)		-	
WP	Menen (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47796	27/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

200	HERRMANN Alice Georgine Augusta Wilhelmina (<i>Alice</i>)			♀
°	08/02/1893, Gent		BS Gent (1893) GA.531	
P/B	Georges Henri Herrmann (29)		Bediende	
M/B	Marie Augustine Josephine Vrebos (29)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47806	30/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

201	HILLEMANS Josephus Maria Agneta (<i>Jozef</i>)			♂
°	16/06/1892, Wijnegem		BS Wijnegem (1892) GA.46	
P/B	Leonardus Hillemans (33)		Moutersbaas	
M/B	Elisabeth Mathildis Juliana Wouters (43)		Zonder beroep	
WP	Wijnegem (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	47506	04/11/1916	2° kandidatuur Geneeskunde	
17/18	47642	17/10/1917	1° doctoraat Geneeskunde	
18/19	48024	11/10/1918	2° doctoraat Geneeskunde	
MO	-			

202	HILLIG Hans				♂
°	ca. 1892			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47745	13/11/1917	Vrije leerling Geneeskunde		
18/19	-	-	-		
MO	-				

203	HOFMANN (DR.) Hendrik (Heinrich)				♂
°	ca. 1889, Frannersheim (D)			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Berlijn (Duitsland)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>				
16/17	47519	13/11/1916	Vrije leerling Wijsbegeerte en Letteren		
17/18	47752	17/11/1917	Vrije leerling Geneeskunde		
18/19	-	-	-		
MO	-				

204	HOOS Anna Amelie (Anne Amélie)				♀
°	29/09/1890, Giessen			-	
P/B	Konrad Philipp Hoos (28)			Kapitein (Hauptmann)	
M/B	Marie Klementine Baist (25)			-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>				
16/17	47561	12/01/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis		
17/18	47698	19/10/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis		
18/19	-	-	-		
MO	-				

205	HORION Mauritius Desiderius Alphonsus (<i>Maurtis</i>)			♂
°	29/09/1893, Gent			BS Gent (1893) GA.3340
P/B	Franciscus Ernestus Horion (28)			Onderwijzer
M/B	Elisa Josephina De Besziers (29)			Muzieklerares
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	47537	30/11/1916	Vrije leerling	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

206	INGELS Martha Adolphina Seraphina (<i>Martha</i>)			♀
°	26/10/1892, Gent			BS Gent (1892) GA.3694
P/B	Constantinus Eduardus Ingels (36)			Vleeshouwer
M/B	Juliana Gontier			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47784	24/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Athenée de Jeunes Filles Gent			

207	IRMEN Guido Raoul Friminus (<i>Guido</i>)			♂
°	01/06/1893, Gent			BS Gent (1893) GA.1861
P/B	Frans Irmén (32)			Douanier
M/B	Maria Juliana Augusta De Witte (27)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47452	09/10/1916	2° kandidatuur Natuurwetenschappen	
17/18	47624	15/10/1917	1° doctoraat Natuurwetenschappen	
18/19	48011	10/10/1918	2° doctoraat Natuurwetenschappen	
MO	-			

208	JACOBY Alfred			♂
°	ca. 1893			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Rechten (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47746	13/11/1917	Vrije leerling	Rechtswetenschappen
18/19	-	-	-	-
MO	-			-

209	JANSSENS François Guillaume Joseph (Frans)			♂
°	02/08/1892, Halle			BS Halle (1892) GA.224
P/B	Jean Joseph Janssens (26)			Politie-agent
M/B	Jeanne Rousseil (22)			Zonder beroep
WP	Sint-Pieters-Leeuw (Brabant)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47658	17/10/1917	2 ^e kandidatuur	Geneeskunde
18/19	48104	17/10/1918	1 ^e doctoraat	Geneeskunde
MO	-			-

210	JASPERS Henricus Antonius (Hendrik)			♂
°	26/07/1899, Antwerpen			BS Antwerpen (1899) GA.4609
P/B	Franciscus Ludovicus Jaspers (38)			Bediende
M/B	Anna Cornelia Willemen (34)			-
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47679	18/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding	Geneeskunde
18/19	-	-	-	-
MO	-			-

211	KEITEL Rudolf				♂
°	ca. 1888, Bromberg (AU)			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Bromberg (Oostenrijk)				
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>				
16/17	47581	31/05/1917		1e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	-	-		-	
18/19	-	-		-	
MO	-				

212	KENIS Albertus Andreas Josephus (<i>André</i>)				♂
°	10/05/1891, Turnhout			BS Turnhout (1891) GA.251	
P/B	Julianus Leopoldus Kenis (32)			Conducteur	
M/B	Louisa Angelina Martens (27)			-	
WP	Destelbergen (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Technische Hogeschool</i>				
16/17	-	-		-	
17/18	-	-		-	
18/19	48022	11/10/1918		Ingenieur	
MO	-				

213	't KINT Franciscus Josephus Constantinus (<i>Frans</i>)				♂
°	16/02/1896, Welle			BS Welle (1896) GA.8	
P/B	Benediktus Franciscus T Kint (40)			Burgemeester	
M/B	Maria Rosalia Irena Mertens (29)			Eigenares	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>				
16/17	-	-		-	
17/18	47901	12/12/1917		Vrije leerling Klassieke Filologie	
18/19	-	-		-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent				

214	KITTLER Emil Richard Egon (<i>Egon</i>)	♂
°	18/04/1894, Ortrand (Sachsen) (D)	BS Ortrand (1894) GA.20
P/B	Gustav Emil Kittler	Renteniër en Wethouder
M/B	Johanne Flora Rosa Jungnickel	-
WP	Ortrand (Duitsland)	
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47990	20/04/1918 Vrije leerling Geneeskunde
18/19	-	-
MO	-	

215	KLAPSTOCK Alfred	♂
°	ca. 1896	-
P/B	-	-
M/B	-	-
WP	Berlijn (Duitsland)	
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47824	04/12/1917 2 ^e kandidatuur Geneeskunde
18/19	-	-
MO	-	

216	KOELMANS Petrus Octavus (<i>Pieter</i>)	♂
°	17/02/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.589
P/B	Carolus Henricus Koelmans (26)	Ondernemer
M/B	Maria Thersia Strady (25)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47872	07/12/1917 Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-
MO	-	

217	KOHL Edmond				♂
°	ca. 1895, Södertälje (Zweden)			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Zweden				
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47978	05/02/1918	Vrije leerling Geneeskunde		
18/19	-	-	-		
MO	-				

218	KRAHÉ Emiel				♂
°	14/09/1895, Laken			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Laken (Brabant)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47791	26/11/1917	Vrije leerling		
18/19	-	-	-		
MO	-				

219	KREGERSMAN Albertus Joannes Eduardus (Eduard)				♂
°	07/02/1898, Gent			BS Gent (1898) GA.471	
P/B	Joannes Alphonsus Kregersman (26)			Letterzetter	
M/B	Julia Amata Maria Ribauville (24)			Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47879	08/12/1917	Vrije leerling Ingenieur		
18/19	-	-	-		
MO	-				

220	LADRIÈRE Andreas Ludovicus (<i>André</i>)			♂
°	21/10/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.3585	
P/B	Emilius Ladrière (29)		Muzikant	
M/B	Barbara Juliana Sergeys (31)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47848	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

221	LAGAE Josephus Oscar (<i>Oscar</i>)			♂
°	29/04/1890, Kuurne		BS Kuurne (1890) GA.107	
P/B	Constant Lagae (40)		Bakker	
M/B	Eudorie Herman (30)		Winkelierster	
WP	Kuurne (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde</i>			
16/17	47525	22/11/1916	3 ^e doctoraat Geneeskunde	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

222	LAMBERTY Maximillien Célestin Georges (<i>Maximiliaan</i>)			♂
°	31/12/1893, Sint-Gillis		BS Sint-Gillis (1894) GA.5	
P/B	Joseph Augustin Georges Lamberty (25)		Bediende	
M/B	Anne Marie Augusta De Raet (24)		Zonder beroep	
WP	Sint-Gillis (Brabant)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47844	07/12/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
18/19	48132	20/10/1918	1 ^e kandidatuur Rechten	
MO	Koninklijk Atheneum Brussel			

223	LAMBERTY Robert Augustin (<i>Robrecht</i>)			♂
°	09/08/1896, Sint-Gillis		BS Sint-Gillis (1896) GA.652	
P/B	Joseph Augustin Georges Lamberty (28)		Verkoper	
M/B	Anne Marie Augusta De Raet (27)		Zonder beroep	
WP	Sint-Gillis (Brabant)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47845	07/12/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
18/19	48131	20/10/1918	Rechten	
MO	-			

224	LAMBRECHT Jan Baptist Emmanuel Gustaaf Jozef Maria (<i>J.B. Emmanuel</i>)			♂
°	25/12/1896, Kortrijk		BS Kortrijk (1896) GA.183	
P/B	Victor Lodewijk Lambrecht (32)		Advocaat	
M/B	Esther Maria Elodia Tack (33)		Zonder beroep	
WP	Kortrijk (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47489	23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47885	18/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48013	10/10/1918	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
MO	-			

225	LAMMENS Urbanus Camillus Cornelius (<i>Urbaan</i>)			♂
°	22/11/1899, Leisele		BS Leisele (1899) GA.82	
P/B	Camillus Augustus Lammens (37)		Gemeenteonderwijzer	
M/B	Mathildis Maria Rosalia Schottey (29)		Zonder beroep	
WP	Leisele (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47924	17/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	48139	20/10/1918	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

226	LAMONT Augustus Joseph (<i>August</i>)			♂
°	13/01/1901, Gent		BS Gent (1901) GA.182	
P/B	Augustus Emilius Lamont (50)		Vleeshouwer	
M/B	Stephania Demoerlose (37)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47955	28/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

227	LAMONT Emilius Augustus (<i>Emiel</i>)			♂
°	08/04/1898, Gent		BS Gent (1898) GA.1229	
P/B	Augustus Emilius Lamont (47)		Vleeshouwer	
M/B	Stephania Demoerlose (34)		Vleeshouwster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47903	13/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

228	LANGBEEN Sylver Edmond Clement (<i>Sylvère</i>)			♂
°	21/06/1897, Ronse		BS Ronse (1897) GA.325	
P/B	Isidore Langbeen (26)		Dagloner	
M/B	Marie Octavie Dutrounoit (20)		Dagloonster	
WP	Ronse (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47676	18/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48035	14/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

229	LEEMAN Germaine Pelagie (<i>Germaine</i>)	♀
°	12/09/1897, Ledeberg	BS Ledeberg (1897) GA.283
P/B	Prosper Octaaf Hendrik Leeman (30)	Schoenmaker
M/B	Marie Prudentia Fauconnier (27)	Huishoudster
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47783	23/11/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

230	LEETEN Werner Antoon Lambrecht Jan (<i>Werner</i>)	♂
°	27/08/1895, Hasselt	BS Hasselt (1895) GA.294
P/B	Joannes Leonardus Leeten (34)	Professor
M/B	Maria Joanna Josephina Liberton (31)	Huishoudster
WP	Hasselt (Limburg)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	47497	25/10/1916 1 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen
17/18	47748	14/11/1917 2 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen
18/19	48102	16/10/1918 1 ^e doctoraat Natuurwetenschappen
MO	-	

231	LEFEVRE Joannes Angelus (<i>Johan</i>)	♂
°	02/10/1881, Gent	BS Gent (1881) GA.3459
P/B	Adolphus Lefevre (38)	Metser
M/B	Joanna Crommelynck (35)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47742	10/11/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

232	LEFEVRE (VLAMYNCK) Alice Georgia (<i>Alice</i>)		♀
°	06/02/1894, Gent	BS Gent (1894) GA.507	
P/B	Adolphus Ludo Lefevre (Vlamynck) (41)	Blikslager	
M/B	Maria Josephina Van Belle (28)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47835	05/12/1917	1 ^e kandidatuur Kunstgeschiedenis
18/19	48134	20/10/1918	Kunstgeschiedenis
MO	Athenée de Jeunes Filles Gent		

233	LENGLÉ Georges Gustave (<i>Joris</i>)		♂
°	10/04/1881, Ledeberg	BS Ledeberg (1881) GA.117	
P/B	Albert Alfred Lenglé (39)	Schrijnwerker	
M/B	Coleta De Raeve (36)	Strijkster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47762	20/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-	-
MO	-		

234	LEYMAN Octaaf (<i>Octaaf</i>)		♂
°	04/03/1898, Sint-Amandsberg	BS Sint-Amandsberg (1898) GA.63	
P/B	Victor Leyman (36)	Vleeshouwer	
M/B	Marie Leonie De Boever (32)	Huishoudster	
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool en faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47935	18/12/1917	Vrije leerling Landbouwingenieur
18/19	48037	14/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

235	LEYS Juliaan				♂
°	ca. 1880			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Rijsel				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-	-	
17/18	47798	27/11/1917	Vrije leerling		
18/19	-	-	-		
MO	-				

236	LIPPENS Germain				♂
°	ca. 1880			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-	-	
17/18	47701	20/10/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen		
18/19	48130	19/10/1918	Handelswetenschappen		
MO	-				

237	MACHTELYNCK Maurits Emiel (<i>Eluid</i>)				♂
°	12/02/1887, Gent			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-	-	
17/18	47767	20/11/1917	Vrije leerling		
18/19	-	-	-		
MO	-				

238	MAES Edmundus Josephus (<i>Edmond</i>)			♂
°	28/10/1892, Sint-Goriks-Oudenhove		BS Sint-Goriks-Oudenhove (1892) GA.23	
P/B	Joannes Baptiste Maes (41)		Landbouwer en Herbergier	
M/B	Sidonie Bettesonne (35)		Handschoenmaakster	
WP	Sint-Goriks-Oudenhove (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47458	14/10/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47706	20/10/1917	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
18/19	48093	15/10/1918	2 ^e kandidatuur Geneeskunde	
MO	-			

239	MAHY Gaston Eduardus (<i>Gaston</i>)			♂
°	28/09/1892, Gent		BS Gent (1892) GA.3690	
P/B	Leo Mahy (36)		Ketelmaker	
M/B	Sidonie Hulstaert (34)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47548	04/12/1916	2 ^e jaar Ingenieur Bruggen en Wegen	
17/18	47755	19/11/1917	3 ^e jaar Ingenieur Bruggen en Wegen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

240	MAHY Henrica Emma (<i>Hendrika</i>)			♀
°	17/06/1895, Gent		BS Gent (1895) GA.2085	
P/B	Leo Mahy (39)		Ketelmaker	
M/B	Sidonie Hulstaert (37)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Handelswetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47453	10/10/1916	1 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen	
17/18	47754	19/11/1917	1 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	Athenée de Jeunes Filles Gent			

241	MALLEBRANCKE Albert Joseph Gustave (<i>Albert</i>)		♂
°	22/10/1899, Sint-Jans-Molenbeek	BS Sint-Jans-Molenbeek (1899) GA.1412	
P/B	Georges Auguste Marie Mallebrancke (26)	Ingenieur	
M/B	Caroline Françoise Spyers (26)	Zonder beroep	
WP	Sint-Jans-Molenbeek (Brabant)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47826	04/12/1917	Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

242	MARIMAN Odilon Franciscus (<i>Frans</i>)		♂
°	10/12/1892, Sint-Niklaas	BS Sint-Niklaas (1892) GA.970	
P/B	Petrus Jacobus Mariman (57)	Molenaar	
M/B	Maria Paulina Van Lysebetten (35)	Huishoudster	
WP	Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	47475	23/10/1916	2° jaar Ingenieur
17/18	47662	17/10/1917	3° jaar Ingenieur
18/19	48057	14/10/1918	2° jaar Ingenieur
MO	Klein Seminarie Sint-Niklaas		

243	MARLIER Camillus Desiderius Paulus (<i>Camiel</i>)		♂
°	13/01/1901, Gent	BS Gent (1901) GA.156	
P/B	Camillus Josephus Marlier (28)	Handelsreiziger	
M/B	Odila Adela Charlotta De Gezelle (26)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47967	11/01/1918	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

244	MARTENS Georges Marie Eduard Antoon (<i>Joris</i>)			♂
°	24/11/1898, Gent			-
P/B	Pieter Edmond Benoit Martens (38)			-
M/B	Emma Marie Horta (31)			-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47827	04/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	-
MO	-			

245	MASBAUM Albert (<i>Albert</i>)			♂
°	28/08/1893, Dortmund (D)			BS Osnabrück-Dep3b-XVIII BR.204
P/B	August Masbaum (32)			Boekdrukker
M/B	Elisabeth Klinkhammer (23)			-
WP	Osnabrück (Duitsland)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47645	17/10/1917	Vrije leerling	Ontleedkunde
18/19	-	-	-	-
MO	-			

246	MATTHIJS Raymond Florent Honoré (<i>Raymond</i>)			♂
°	29/01/1894, Sint-Niklaas			BS Sint-Niklaas (1894) GA.91
P/B	Edgard Matthys (33)			Winkelier
M/B	Maria Ludovica Theresia Castille (25)			Huishoudster
WP	Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	47474	23/10/1916	Kandidatuur	
17/18	-	-	-	-
18/19	-	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

247	MEIER Edmond (<i>Edmond</i>)			♂
°	30/07/1894, Doornik		BS Doornik (1894)	
P/B	Lazare Meier (25)		Tandarts	
M/B	Marie Huisman (25)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47535	29/11/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47735	06/11/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

248	MELIS Jan (<i>Jan</i>)			♂
°	10/06/1896, Antwerpen		BS Antwerpen (1896) GA.3510	
P/B	Cornelius Antonius Hubertus Melis (24)		Klerk	
M/B	Joanna Francisca Carolina Baele (22)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47471	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Wijsbegeerte	
17/18	47720	26/10/1917	1 ^e kandidatuur Wijsbegeerte	
18/19	-	-	-	
MO	-			

249	MENGÉ Etienne (<i>Etienne</i>)			♂
°	25/12/1897, Brugge		BS Brugge (1897) GA.1556	
P/B	Leopold Alphonse Mengé (28)		Schilder	
M/B	Bernadette Marie Van Iseghem (22)		Huishoudster	
WP	Brugge (West-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48120	17/10/1918	1 ^e kandidatuur Scheikundig Ingenieur	
MO	-			

250	MERMANS Antoine Jean Joseph (<i>Antoon</i>)		♂
°	21/08/1898, Lanaken	BS Lanaken (1898) GA.63	
P/B	Adolf Joseph Mermans (31)	Tolbeambte	
M/B	Maria Josephina Sophia Kaesehoefs (24)	-	
WP	Aalst (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47635	17/10/1917	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie
18/19	-	-	-
MO	-		

251	MERTENS Gustaaf Prudent (<i>Prudent</i>)		♂
°	19/04/1889, Scheldewindeke	BS Scheldewindeke (1889) GA.19	
P/B	Karel Lodewijk Mertens (38)	Herbergier	
M/B	Frederica Hortentia Haegeman (37)	Huishoudster	
WP	Scheldewindeke (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47779	22/11/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

252	MICHIELS Achillus Joannes (<i>Achiel</i>)		♂
°	31/01/1901, Gent	BS Gent (1901) GA.407	
P/B	Adolphus Josephus Michiels (24)	Bediende	
M/B	Sophia De Rycke (25)	fabriekwerkster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47770	21/11/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	Koninklijke Academie van Schone Kunsten Gent		

253	MIGOM Firmin Marie Hubert (<i>Firmin</i>)		♂
°	23/08/1897, Wondelgem	BS Wondelgem (1897) GA.59	
P/B	Edmond Franciscus Migom (36)	Schilder	
M/B	Maria Clemence Leenes (39)	Zonder beroep	
WP	Wondelgem (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47847	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

254	MINNE Richardus Julius (<i>Richard</i>)		♂
°	30/11/1891, Gent	BS Gent (1891) GA.4304	
P/B	Victor Joannes Minne (23)	Bediende	
M/B	Mathildis Vervaet (25)	Breukbandmaakster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	47484	23/10/1916	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
17/18	47612	13/10/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

255	MOENS Aloïs (<i>Aloïs</i>)		♂
°	28/01/1898, Sint-Gillis-bij-Dendermonde	BS Sint-Gillis-bij-Dendermonde (1898) GA.20	
P/B	Carolus Moens (32)	Bakker	
M/B	Maria Joanna Moreels (31)	Huishoudster	
WP	Sint-Gillis-bij-Dendermonde (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	47466	19/10/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
17/18	47620	15/10/1917	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
18/19	-	-	-
MO	Heilig Maagdcollege Dendermonde		

256	MOENS Alphons (<i>Alfons</i>)			♂
°	19/04/1898, Moorsel		BS Moorsel (1898) GA.31	
P/B	Frans Lodewijk Moens (32)		Hulponderwijzer	
M/B	Alice Maria Adolphina Verhegge (23)		Huishoudster	
WP	Moorsel (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47966	08/01/1918	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

257	MOERMAN Raymond Georges (<i>Reimond</i>)			♂
°	27/01/1900, De Pinte		BS De Pinte (1900) GA.5	
P/B	Karel Moerman (29)		Hovenier	
M/B	Paulina Coryn (30)		Zonder beroep	
WP	De Pinte (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47576	14/04/1917	1 ^e kandidatuur	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

258	MOEYKENS Philemond Oliverius Lucien (<i>Philemon</i>)			♂
°	06/09/1898, Ledeberg		BS Ledeberg (1898) GA.274	
P/B	Oliverius Moeykens (28)		Bloemist	
M/B	Maria Margaretha Rogghé (26)		Huishoudster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47875	08/12/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	48046	14/10/1918	2 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

259	MOORTGAT Frans Antoon Hendrik (<i>Antoon</i>)			♂
°	21/09/1897, Antwerpen		BS Antwerpen (1897) GA.5760	
P/B	Antonius Henricus Moortgat (35)		Bestuurder dagblad 'De Koophandel'	
M/B	Hortensia Pick (32)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47472	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
17/18	47739	08/11/1917	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
18/19	48101	16/10/1918	1 ^e doctoraat Klassieke Filologie en 2 ^e /3 ^e kandidatuur Archeologie	
MO	-			

260	MOREL Egardus Eduardus (<i>Edgard</i>)			♂
°	16/07/1895, Sint-Niklaas		BS Sint-Niklaas (1895) GA.586	
P/B	Franciscus Morel (40)		Kleermaker	
M/B	Antonia Philomenia Vanhove (32)		Huishoudster	
WP	Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47476	23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47663	18/10/1917	Vorbereiding Geneeskunde	
18/19	48031	14/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

261	MOREL Julianus Petrus Seraphinus (<i>Julius</i>)			♂
°	06/06/1841, Gent		BS Gent (1841) GA.1561	
P/B	Petrus Livinus Morel (34)		Schoenmaker	
M/B	Dariux (29)		-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47818	04/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

262	MOSER Ernest	♂
°	ca. 1892	-
P/B	-	-
M/B	-	-
WP	Frankfurt A.M. (Duitsland)	
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47602	10/10/1917 Vrije leerling Geneeskunde
18/19	-	-
MO	-	

263	MOULINAS Irena Gerardina Philomena (Irena)	♀
°	27/11/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.4000
P/B	Julius Josephus Moulinas (30)	Beeldhouwer
M/B	Eugenia De Coster (30)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47822	04/12/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

264	MULIER Arthur Oktaaf Lodewijk (Arthur)	♂
°	25/03/1892, Kortrijk	BS Kortrijk (1892) GA.251
P/B	Cyriel Kamiel Mulier (30)	Apotheker
M/B	Maria Sylvia Dessauvage (36)	Huishoudster
WP	Kortrijk (West-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>	
16/17	47488	23/10/1916 1° doctoraat Rechten
17/18	47630	16/10/1917 1° en 2° doctoraat Rechten
18/19	-	-
MO	-	

265	MUSSCHE Achilles Josephus (<i>Achiel</i>)	♂
°	09/08/1896, Gent	BS Gent (1896) GA.2700
P/B	Dominicus Franciscus Mussche (29)	Schilder
M/B	Dorothea Blanchar (26)	Fabriekwerkster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47851	07/12/1917 Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-
MO	Rijksnormaalschool voor Jongens Gent	

266	MUYLAERT Joseph Emile (<i>Johannes</i>)	♂
°	13/01/1894, Haaltert	BS Haaltert (1894) GA.8
P/B	Joannes Baptiste Muylaert (46)	Schrijnwerker
M/B	Stephanie Vyverman (36)	Huishoudster
WP	Haaltert (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47877	08/12/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

267	NACHTERGAELE Fernandus Evaristus (<i>Fernand</i>)	♂
°	21/11/1899, Gent	BS Gent (1899) GA.3934
P/B	Alfred Leo Nachtergaele (37)	Onderstationoverste
M/B	Margaretha Compare (28)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>	
16/17	-	-
17/18	47889	10/12/1917 Vrije leerling Natuurwetenschappen
18/19	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

268	NAUDTS Franciscus Eduardus Guilielmus (<i>Frans</i>)	♂
°	19/01/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.240
P/B	Franciscus Josephus Naudts (32)	Bediende
M/B	Maria Elisa Todt (31)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	47513 08/11/1916	1 ^e jaar Ingenieur
17/18	47590 08/10/1917	2 ^e jaar Ingenieur
18/19	48050 14/10/1918	3 ^e jaar Ingenieur
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

269	NAUDTS Lucianus Florimundus Honoratus (<i>Luciaan</i>)	♂
°	25/04/1900, Gent	BS Gent (1900) GA.1465
P/B	Franciscus Josephus Naudts (34)	Bediende
M/B	Maria Elisa Todt (33)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47930 18/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48067 14/10/1918	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

270	NEUHARD Jacobus Gustavus Gaston Hortensia (<i>Gaston</i>)	♂
°	23/07/1898, Antwerpen	BS Antwerpen (1898) GA.4516
P/B	Ludovicus Joannes Neuhard (27)	Schoenmaker
M/B	Anna Van Burgelen (27)	-
WP	Antwerpen (Antwerpen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>	
16/17	- - -	
17/18	- - -	
18/19	48075 15/10/1918	1 ^e kandidatuur
MO	-	

271	NEVEN Theodorus Joannes Joseph (<i>Theodoor</i>)			♂
°	05/05/1892, Herderen		BS Herderen (1892) GA.4	
P/B	Theodorus Neven (27)		Landbouwer	
M/B	Isabella Meers		-	
WP	Herderen (Limburg)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47583	06/06/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
17/18	47722	26/10/1917	Vorbereiding Rechten	
18/19	-	-	-	
MO	-			

272	NEYS Josephus (<i>Jozef</i>)			♂
°	01/12/1894, Genk		BS Genk (1894) GA.63	
P/B	Jan Mattijs Neys (30)		Landbouwer	
M/B	Maria Gertrude Scheurs (34)		-	
WP	Genk (Limburg)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47721	26/10/1917	1 ^e kandidatuur Apotheker	
18/19	-	-	-	
MO	-			

273	NEYT Julius Josephus Maria (<i>Julius</i>)			♂
°	15/11/1893, Evergem		BS Evergem (1893) GA.227	
P/B	Theophiel Neyt (41)		Maalder	
M/B	Camille Sophie Marie Leenesonne (39)		Zonder beroep	
WP	Evergem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47803	29/11/1917	1 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

274	NOTENBAERT Alfons August (<i>Alfons</i>)			♂
°	31/12/1887, Waasmunster		BS Waasmunster (1887) GA.204	
P/B	Karel Louis Notenbaert (31)		Blokmaker	
M/B	Maria Francisca Maes (29)		Zonder beroep	
WP	Turnhout (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde</i>			
16/17	47564	17/01/1917	1 ^e en 2 ^e proef Apotheker	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

275	NOTREDAME Karel Eduard Julius (<i>Charles</i>)			♂
°	08/10/1891, Kortrijk		BS Kortrijk (1891) GA.814	
P/B	Victor Notredame (44)		Kleerverkoper	
M/B	Maria Josephina Heytens (37)		Onderwijzeres	
WP	Kortrijk (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47606	11/10/1917	1 ^e kandidatuur Apotheker	
18/19	-	-	-	
MO	-			

276	OCKEL Gerhardt (<i>Gerhardt</i>)			♂
°	03/10/1894, Frankfurt/Oder		BS Frankfurt (1894) GA.	
P/B	Rudolf Ockel		-	
M/B	Klara		-	
WP	Lüneberg (Duitsland)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47586	28/06/1917	Vrije leerling Geneeskunde	
17/18	47603	10/10/1917	Vrije leerling Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

277	OSSIEUR Joseph Edgard Isidoor (<i>Jozef</i>)		♂
°	10/09/1893, Roeselare	BS Roeselare (1893) GA.600	
P/B	Edgard Joseph Louis Ossieur (46)	Bijzondere	
M/B	Aline Maria Fraeys (36)	Bijzondere	
WP	Roeselare (West-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47760	20/11/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-	-
MO	-		

278	OST Leon Modest (<i>Leon</i>)		♂
°	15/07/1885, Zottegem	BS Zottegem (1885) GA.68	
P/B	Jan Baptist Ost (38)	Grondeigenaar	
M/B	Maria Joanna Van Durme (30)	Zonder beroep	
WP	Zottegem (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Rechten</i>		
16/17	47542	01/12/1916	Vrije leerling Rechten
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	-		

279	PACQUET Edmundus Florens Henricus Maria (<i>Edmond</i>)		♂
°	14/11/1890, Gent	BS Gent (1890) GA.3905	
P/B	Henricus Benedictus Pacquet (30)	Winkelier	
M/B	Maria Elisa Giët (23)	Winkelierster	
WP	Antwerpen (Antwerpen)		
	<i>Technische Hogeschool</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47993	20/04/1918	Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	-		

280	PAELINCK Aloysius Constantinus (<i>Aloïis</i>)			♂
°	18/10/1875, Zwijnaarde			BS Zwijnaarde (1875) GA.63
P/B	Isidorus Paelinck (40)			Landbouwer
M/B	Melania De Dryver (33)			Landbouwster
WP	Zwijnaarde (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47910	14/12/1917	Vrije leerling	Landbouwingenieur
18/19	48006	09/10/1918		Landbouwingenieur
MO	-			

281	PAELINCK Stanislas (<i>Stanislas</i>)			♂
°	12/11/1882, Zwijnaarde			BS Zwijnaarde (1882) GA.71
P/B	Isidorus Paelinck (47)			Landbouwer
M/B	Melania De Dryver (40)			Landbouwster
WP	Zevergem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47558	29/12/1916	Vrije leerling	WN
17/18	47909	14/12/1917	Vrije leerling	LT
18/19	48007	09/10/1918		LT
MO	-			

282	PAESBRUGGE Edgardus Franciscus (<i>Edgard</i>)			♂
°	17/11/1900, Gent			BS Gent (1900) GA.3898
P/B	Eduardus Paesbrugge (39)			Olieslager
M/B	Maria Helena Vanderbeken (38)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47957	28/12/1917	Vrije leerling	Handelswetenschappen
18/19	-	-	-	
MO	-			

283	PARASIE Firminus Petrus Josephus (<i>Firmin</i>)	♂
°	09/09/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.3044
P/B	Bernardus Parasio (27)	Gemeenteonderwijzer
M/B	Juliana Susanna Wein (29)	Gemeenteonderwijzeres
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	47529 28/11/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
17/18	47817 04/12/1917	Germaanse Filologie
18/19	48032 14/10/1918	2 ^e kandidatuur Kunstgeschiedenis
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

284	PAUWELS Fernand Robert (<i>Fernand</i>)	♂
°	31/12/1897, Deinze	BS Deinze (1897) GA.148
P/B	Alphonse Jan Pauwels (51)	Koophandelaar
M/B	Maria Adela Seeuws (44)	Zonder beroep
WP	Deinze (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	47549 05/12/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie
17/18	47813 03/12/1917	Germaanse Filologie
18/19	- - -	
MO	-	

285	PÉE Paul (<i>Paul</i>)	♂
°	07/10/1899, Brugge	BS Brugge (1899) GA.1215
P/B	Jules Pée (28)	Leraar Koninklijk Atheneum Brugge
M/B	Anna Maria Clémentina Poncelet (31)	Huishoudster
WP	Brugge (West-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47984 16/03/1918	
18/19	- - -	
MO	Koninklijk Atheneum Brugge	

286	PETERS Margareta Coleta (<i>Marguerite</i>)	♀
°	20/06/1896, Gent	BS Gent (1896) GA.2069
P/B	Arthur Joannes Peters (39)	Meubelmaker
M/B	Sidonie Colbrand (34)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47821	04/12/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

287	PETERS Paula Augusta (<i>Paula</i>)	♀
°	23/07/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.2504
P/B	Arthur Joannes Peters (41)	Meubelmaker
M/B	Sidonie Colbrand (36)	Winkelierster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47820	04/12/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

288	PETITJEAN Edgardus Julianus Ludovicus (<i>Eduard</i>)	♂
°	05/10/1899, Gent	BS Gent (1899) GA.3400
P/B	Pierre François Petitjean (40)	Bediende
M/B	Josephina Drigerez (38)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47782	23/11/1917 Vrije leerling
18/19	-	-
MO	-	

289	PLASCH Florimond Jan (<i>Florimond</i>)	♂
°	04/02/1899, Ruisbroek	BS Ruisbroek (1899) GA.16
P/B	Guillielmus Eduardus Plasch (37)	Koopman in Bier
M/B	Rosalia Weemaels (27)	Herbergierster
WP	Ruisbroek (Brabant)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>	
16/17	-	-
17/18	-	-
18/19	48105	17/10/1918 1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	-	

290	POCKELÉ Charles Hyppolite Marie (<i>Karel</i>)	♂
°	24/03/1899, Uitkerke	BS Uitkerke (1899) GA.14
P/B	Louis Aguste Pockelé (38)	Opzichter Bruggen en Wegen
M/B	Augusta Walburga Louise Goegebeur (39)	-
WP	Brugge (West-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47627	15/10/1917 1 ^e jaar Ingenieur
18/19	-	-
MO	-	

291	POCKELÉ Georges Gustave Alphonse (<i>Joris</i>)	♂
°	18/06/1895, Bredene	BS Bredene (1895) GA.103
P/B	Louis Aguste Pockelé (35)	Bediende
M/B	Augusta Walburga Louise Goegebeur (36)	Huishoudster
WP	Brugge (West-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool</i>	
16/17	47559	06/01/1917 2 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
17/18	-	-
18/19	-	-
MO	-	

292	POLFLIET Octavius Achilles (<i>Octaaf</i>)	♂
°	11/10/1889, Mullem	BS Mullem (1889) GA.7
P/B	Pieter Francies Polfliet (36)	Metser
M/B	Eulalia Delcroix (33)	Dagloonster
WP	Oudenaarde (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	47545 01/12/1916	2° doctoraat Germaanse Filologie
17/18	47838 05/12/1917	Vrije leerling Germaanse Filologie
18/19	- - -	
MO	-	

293	PONNET Dominique Octave (<i>Octaaf</i>)	♂
°	06/02/1884, Aaigem	BS Aaigem (1884) GA.9
P/B	Aloysius Ponnet (34)	Gemeenteonderwijzer
M/B	Maria Theresia Redant (32)	Huishoudster
WP	Aaigem (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47801 28/11/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	-	

294	PONNET Remi Theodoor (<i>Remi</i>)	♂
°	27/01/1880, Aaigem	BS Aaigem (1880) GA.3
P/B	Aloysius Ponnet (30)	Gemeenteonderwijzer
M/B	Maria Theresia Redant (28)	Bijzondere
WP	Aaigem (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47799 28/11/1917	Vrije leerling
18/19	- - -	
MO	-	

295	POTVIEGE Julius Fernandus (<i>Julius</i>)			♂
°	16/04/1895, Evergem		BS Evergem (1895) GA.81	
P/B	Gustave Potvliege (27)		Landbouwer	
M/B	Marie Louise Legiest (22)		Landbouwster	
WP	Evergem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47815	03/12/1917	Vrije leerling	Technologie
18/19	48083	15/10/1918	Vrije leerling	Technologie
MO	-			

296	PROVOOST Georgius Victor (<i>Georges</i>)			♂
°	31/01/1893, Gent		BS Gent (1893) GA.432	
P/B	Eduardus Provoost (43)		Bakker	
M/B	Euphemia Steyaert (43)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47865	07/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

297	PYCKE Cyriel Jozef (<i>Cyriel</i>)			♂
°	31/08/1897, Temse		BS Temse (1897) GA.337	
P/B	Philip Alexander Pycke (33)		Kleermaker	
M/B	Maria Pauwels (27)		Huishoudster	
WP	Temse (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47502	26/10/1916	1° jaar Ingenieur	Bruggen en Wegen
17/18	47687	18/10/1917	2° jaar Ingenieur	Bruggen en Wegen
18/19	48142	21/10/1918	1° jaar Ingenieur	Bruggen en Wegen
MO	-			

298	QUIX Jean Paul Michel Marie (<i>Jan</i>)			♂
°	14/01/1900, Maaseik			BS Maaseik (1900) GA.7
P/B	Jean Michel Henri Quix (38)			Geneesheer
M/B	Marie Francisca Lenders (30)			Zonder beroep
WP	Maaseik (Limburg)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48049	14/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
MO	-			

299	RASSCHAERT André (<i>André</i>)			♂
°	02/02/1882, Wetteren			BS Wetteren (1882) GA.29
P/B	Pieter Jan Rasschaert (29)			Olieslager
M/B	Emma Machtjens (28)			Zonder beroep
WP	Wetteren (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	47579	08/05/1917	Vrije leerling Handelsrecht	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

300	RAYMAEKERS Clement Adolphe Alphonse (<i>Alfons</i>)			♂
°	14/12/1898, Leuven			BS Leuven (1898) GA.1069
P/B	Charles Joseph Adolphe Raymaekers (40)			Douanier
M/B	Clémence Vanderbiest (21)			Zonder beroep
WP	Leuven (Brabant)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48054	14/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

301	RAYMAEKERS Joseph Marie (<i>Jozef</i>)			♂
°	26/02/1900, Leuven		BS Leuven (1900) GA.181	
P/B	Charles Joseph Adolphe Raymaekers (41)		Douanier	
M/B	Clémence Vanderbiest (21)		Zonder beroep	
WP	Leuven (Brabant)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48088	15/10/1918	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
MO	-			

302	REDANT Josef (<i>Jozef</i>)			♂
°	07/05/1896, Denderleeuw		BS Denderleeuw (1896) GA.30	
P/B	Joannes Franciscus Redant (40)		Landbouwer	
M/B	Maria Louisa Van Den Steene (28)		Landbouwster	
WP	Denderleeuw (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48096	16/10/1918	1 ^e jaar	
MO	-			

303	REINHARD Michiel Karel Willem (<i>Willem</i>)			♂
°	27/12/1896, Sint-Jans-Molenbeek		BS Sint-Jans-Molenbeek (1896) GA.1753	
P/B	Frans Reinhard (46)		Bureeloverste	
M/B	Anna Maria Rosalia Van Koch (41)		Gemeenteonderwijzers	
WP	Sint-Jans-Molenbeek (Brabant)			
	<i>Hogere Land-en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	47498	25/10/1916	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
17/18	47640	17/10/1917	2 ^e jaar Landbouwingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

304	RENS Raymond Alfred Ferdinand (<i>Reimond</i>)	♂
°	21/02/1897, Gent	BS Gent (1897) GA.614
P/B	Ferdinand Louis Marie Rens (21)	Bediende
M/B	Coralie Verschraegen (35)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	47451 09/10/1916	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
17/18	47693 19/10/1917	2 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
18/19	47999 09/10/1918	1 ^e doctoraat Wiskunde en Natuurkunde
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

305	RENS Robert Ferdinand Hippoliet (<i>Robrecht</i>)	♂
°	20/01/1895, Ledeberg	BS Ledeberg (1895) GA.15
P/B	Ferdinand Louis Marie Rens (25)	Bediende
M/B	Coralie Verschraegen (34)	Huishoudster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	47512 07/11/1916	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
17/18	47694 19/10/1917	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
18/19	48000 09/10/1918	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

306	RENSON Lucien Gerard Alexis (<i>Luciaan</i>)	♂
°	11/08/1899, Jeuk	BS Jeuk (1899) GA.22
P/B	Gerard Renson (35)	Organist
M/B	Palmyre Bachelet (28)	-
WP	Jeuk (Limburg)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	- - -	
17/18	47956 28/12/1917	Klassieke Filologie
18/19	48074 15/10/1918	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie
MO	-	

307	REYCKLER Florimond Serafien Prudens (Florimond)			♂
°	13/01/1899, Eeklo			BS Eeklo (1899) GA.16
P/B	Felix Nicolaes Reyckler (36)			Kleermaker
M/B	Judith Van Der Zwalm (33)			Zonder beroep
WP	Eeklo (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47656	17/10/1917		Handelswetenschappen
18/19	48133	20/10/1918		2 ^e jaar Handelswetenschappen
MO	-			

308	RICHET Emile Nicolaas Antonius (Emiel)			♂
°	27/09/1900, Lochristi			BS Lochristi (1900) GA.100
P/B	Arsène Petrus Maria Ghislenus Richet (27)			Koster
M/B	Maria Josepha Joanna Puylaert (29)			-
WP	Lochristi (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47922	17/12/1917		Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-	
MO	-			

309	ROEBROECK Jean Henri Louis (Jan)			♂
°	26/07/1896, Elen			BS Elen (1896) GA.15
P/B	Petrus Mathias Marie Roebroeck (27)			Landbouwer
M/B	Cecilia Maria Margaretha Lenders (29)			-
WP	Elen (Limburg)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48045	14/10/1918		1 ^e jaar Ingenieur
MO	-			

310	ROELANDT Clement (<i>Clement</i>)			♂
°	17/09/1896, Lede		BS Lede (1896) GA.121	
P/B	Carolus Hortentius Roelandt (46)		Aannemer Openbare Werken	
M/B	Maria Odila D'Haese (37)		Huishoudster	
WP	Lede (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47749	14/11/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Veeartsenij	
18/19	48091	15/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Veeartsenij	
MO	-			

311	ROELANTS Marcellus Maria Eduardus Emilius (<i>Marcel</i>)			♂
°	18/06/1891, Turnhout		BS Turnhout (1891) GA.315	
P/B	Josephus Eduardus Roelandts (38)		Winkelier	
M/B	Rosalia Barbara Van Eyck (37)		-	
WP	Turnhout (Antwerpen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	47518	13/11/1916	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

312	ROGGHE Carolus Eduardus (<i>Charles</i>)			♂
°	21/03/1896, Gent		BS Gent (1896) GA.969	
P/B	Franciscus Rogghe (34)		Gemeenteonderwijzer	
M/B	Juliana Reynvoet (34)		Gemeenteonderwijzeres	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47539	30/11/1916	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
17/18	47666	18/10/1917	Vrije leerling Natuurwetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

313	ROOMS Eduard Antoon Marie (<i>Eduard</i>)	♂
°	11/02/1899, Sint-Amandsberg	BS Sint-Amandsberg (1899) GA.59
P/B	Joannes Alphonsius Rooms (35)	Ondernemer
M/B	Philomena Van Den Bossche (32)	Huishoudster
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47936	19/12/1917 Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-
MO	Sint-Barbaracollege Gent	

314	ROOMS Godfried Leo Joseph (<i>Godfried</i>)	♂
°	11/10/1893, Ardoorie	BS Ardoorie (1893) GA.167
P/B	Henri Joseph Rooms (37)	Statie-overste
M/B	Emma Declercq (28)	Bijzondere
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47985	16/03/1918 Vrije leerling Rechten
18/19	-	-
MO	Sint-Barbaracollege Gent	

315	ROTHIER Antonius Josephus (<i>Antoon</i>)	♂
°	18/02/1901, Gentbrugge	BS Gentbrugge (1901) GA.52
P/B	Petrus Joannes Rotthier (35)	Winkelier
M/B	Maria Clara Vlaeminck (36)	-
WP	Gentbrugge (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47881	10/12/1917 1 ^e jaar Handelswetenschappen
18/19	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent	

316	RUYFFELAERT Boudewijn (<i>Boudewijn</i>)			♂
°	07/11/1892, Kwaremont		BS Kwaremont (1892) GA.31	
P/B	Frederic Ruyffelaert (35)		Tapper	
M/B	Adolphina De Mortier (35)		Huishoudster	
WP	Kwaremont (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	47495	25/10/1916	2 ^e kandidatuur Geneeskunde	
17/18	47644	17/10/1917	1 ^e doctoraat Geneeskunde	
18/19	48062	14/10/1918	2 ^e doctoraat Geneeskunde	
MO	-			

317	SACK Josephus Augustus (<i>Jozef</i>)			♂
°	25/01/1897, Gent		BS Gent (1897) GA.304	
P/B	Gustaaf Cyrille Sack (32)		Winkelier	
M/B	Leonarda 't Hooft (40)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	47468	21/10/1916	Vorbereiding Rechten	
17/18	47669	18/10/1917	2 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	48111	17/10/1918	3 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

318	SAERENS Urbain François (<i>Urbaan</i>)			♂
°	03/10/1898, Ledeberg		BS Ledeberg (1898) GA.299	
P/B	Gustaaf Saerens (24)		Telegrafist	
M/B	Palmyre Desiree Henrioul (22)		Huishoudster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47883	10/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

319	SCHANCK Nicolas			♂
°	25/11/1893, Hüpperdingen (D)		BS Gent Schanck BR	
P/B	Christian Schanck		-	
M/B	Elisabeth Clees		-	
WP	Hüpperdingen (Duitsland)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47609	12/10/1917	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

320	SCHILLER Gothard			♂
°	ca. 1894 (D)		-	
P/B	-		-	
M/B	-		-	
WP	Osnabrück (Duitsland)			
	<i>Faculteit Geneeskunde</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47991	20/04/1918	Vrije leerling Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

321	SCHIMMIKOVSKI Juliaan			♂
°	ca. 1886, Rocqutkûn (P)		-	
P/B	-		-	
M/B	-		-	
WP	Oudenaarde (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47969	11/01/1918	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

322	SCHLÖR Walter (<i>Walter</i>)			♂
°	12/11/1892, Esslingen (D)			BS Esslingen (1892) GA.
P/B	Gustav Adolf Schlör (41)			Redacteur
M/B	Josephine Charlotte Friederike Ziegler (43)		-	
WP	Esslingen (Duitsland)			
	<i>Faculteit Geneeskunde</i>			
16/17	47566	22/01/1917	Vrije leerling	Geneeskunde
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

323	SCHOTTE Jozef			♂
°	ca. 1897			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47825	04/12/1917	1e jaar	Ingenieur
18/19	-	-	-	
MO	-			

324	SCHUMACKER Marcellus (<i>Marcel</i>)			♂
°	13/04/1899, Gent			BS Gent (1899) GA.1353
P/B	Pierre Joseph Schumacker (45)			Blikslager
M/B	Leopoldine De Meester (26)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47980	25/02/1918	Vrije leerling	Handelswetenschappen
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

325	SEGERS Hendrik				♂
°	ca. 1899, Laken			-	
P/B	-			-	
M/B	-			-	
WP	Laken (Brabant)				
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47595	08/10/1917	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde		
18/19	-	-	-		
MO	-				

326	SLABBAERT Gerard Eugenie (<i>Gerard</i>)				♂
°	25/06/1900, Lokeren			BS Lokeren (1900) GA.389	
P/B	Josephus Slabbaert (30)			Briefdrager	
M/B	Marie Prudence Vermeulen (28)			Zonder beroep	
WP	Lokeren (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47938	19/12/1917	Vrije leerling Klassieke Filologie		
18/19	-	-	-		
MO	Sint-Lievenscollege Gent				

327	SMETRIJNS Prudens Stephanus Arthur Polydorus (<i>Prudent</i>)				♂
°	08/11/1898, Gent			BS Gent (1898) GA.3752	
P/B	Emilius Jacobus Smetrijns (31)			Handelaar	
M/B	Mathildis Maria Malfliet (30)			Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)				
	<i>Faculteit Rechten (niet-lid GSC)</i>				
16/17	-	-	-		
17/18	47954	27/12/1917	Vrije leerling Notariaat		
18/19	-	-	-		
MO	Sint-Lievenscollege Gent				

328	SMETS Noël Augustinus Anna (<i>Noël</i>)			♂
°	25/12/1887, Antwerpen		BS Antwerpen (1887) GA.7565	
P/B	Petrus Augustinus Smets (32)		Adjunct Politie	
M/B	Maria Josepha Rosalia Luyten (26)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47528	24/11/1916	Doctoraat	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

329	SNIJDERS Emiel Antoon August (<i>Emiel</i>)			♂
°	16/04/1898, Meer		BS Meer (1898) GA.29	
P/B	Joseph Sniijders (45)		Gemeentesecretaris	
M/B	Dymphna Simons (42)		Zonder beroep	
WP	Meer (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47481	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
17/18	47596	09/10/1917	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
18/19	48138	20/10/1918	1 ^e doctoraat Rechten	
MO	-			

330	SNIJDERS Honorius Joseph (<i>Honoré</i>)			♂
°	23/10/1891, Meer		BS Meer (1891) GA.69	
P/B	Joseph Sniijders (38)		Gemeentesecretaris	
M/B	Dymphna Simons (35)		Zonder beroep	
WP	Meer (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47563	16/01/1917	1 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
17/18	47610	12/10/1917	2 ^e kandidatuur Klassieke Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

331	SOENEN Camilus Remi (<i>Camiel</i>)			♂
°	26/10/1879, Roeselare		BS Roeselare (1879) GA.517	
P/B	Alphonsus Hendrik Soenen (26)		Timmerman	
M/B	Leonie Hoornaert (26)		Mutsmaakster	
WP	Roeselare (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47778	22/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
18/19	48149	26/10/1918	2 ^e kandidatuur Kunstgeschiedenis	
MO	-			

332	STACINO Firminus Theophulus (<i>Firmin</i>)			♂
°	13/01/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.166	
P/B	Carolus Stacino (37)		Schrijnwerker	
M/B	Maria Carolina De Gheselle (36)		Handelaarster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47908	13/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

333	STANDAERT Edgardus Franciscus Petrus (<i>Edgardus</i>)			♂
°	23/05/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.1768	
P/B	Oscar Standaert (26)		Gemeenteonderwijzer	
M/B	Alice Angelina Duyck (26)		Gemeenteonderwijzeres	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47863	07/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

334	STEEGERS Maurice Guillaume Bernard Marie (<i>Maurits</i>)		♂
°	06/05/1898, Assenede		BS Assenede (1898) GA.68
P/B	Philemon Steegers (51)		Notaris
M/B	Mathilde Dumoleyn (35)		Zonder beroep
WP	Assenede (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47976	28/01/1918	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	-		

335	STEINFELD (DR.) M.		♂
°	ca. 1892		-
P/B	-		-
M/B	-		-
WP	Berlijn (Duitsland)		
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47757	19/11/1917	Vrije leerling Geneeskunde
18/19	-	-	-
MO	-		

336	STEPMAN Marcelis Ludovicus Anatalis (<i>Marcel</i>)		♂
°	09/12/1895, Gent		BS Gent (1895) GA.4019
P/B	Polydoor Edmond Stepman (30)		Apotheker
M/B	Isabella Charlotte Cesters (32)		Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	47530	28/11/1916	Vrije leerling
17/18	47716	24/10/1917	2 ^e jaar Tuinbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

337	STÖBER Alphonse Werther (<i>Walter</i>)	♂
°	13/07/1900, Gent	BS Gent (1900) GA.2391
P/B	François Frédéric Stöber (38)	Professor (chargé de cours à l'université)
M/B	Emma Escales (29)	Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47942	20/12/1917 Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent	

338	STOCKÉ Willem Jan Baptist (<i>Willem</i>)	♂
°	09/08/1900, Beveren-Waas	BS Beveren (1900) GA.195
P/B	Evarist Stocké (27)	Geneesheer
M/B	Leonia Gilis (22)	Zonder beroep
WP	Beveren-Waas (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47885	10/12/1917 Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-
MO	-	

339	STRUBBE Daniël Charles Albéric Ferdinand Théodore (<i>Daniel</i>)	♂
°	09/01/1897, Brugge	BS Brugge (1897) GA.49
P/B	Henri François Strubbe (36)	Vleeshouwer
M/B	Celina Eugenie Jansseune (29)	Huishoudster
WP	Brugge (West-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47674	18/10/1917 1 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen
18/19	-	-
MO	-	

340	STRUBBE Rijkaart Karel (<i>Richard</i>)			♂
°	04/08/1890, Dudzele		BS Dudzele (1890) GA.73	
P/B	Philip Joseph Strubbe (26)		Landbouwer	
M/B	Julia Sophia Van Den Bon (22)		Huishoudster	
WP	Varsenare (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	47492	25/10/1916	2 ^e kandidatuur Geneeskunde	
17/18	47601	10/10/1917	1 ^e doctoraat Geneeskunde	
18/19	48026	12/10/1918	2 ^e doctoraat Geneeskunde	
MO	-			

341	STRYCKERS Alexander Antoon Josef Maria (<i>Alexander</i>)			♂
°	01/09/1894, Hoogstraten		BS Hoogstraten (1894) GA.49	
P/B	Alfons Arnold Hubert Stryckers (33)		Geneesheer	
M/B	Maria Augustina Isabella Jageneau (27)		Zonder beroep	
WP	Hoogstraten (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	47523	16/11/1916	2 ^e kandidatuur Geneeskunde	
17/18	47607	11/10/1917	1 ^e doctoraat Geneeskunde	
18/19	48023	17/10/1918	2 ^e doctoraat Geneeskunde	
MO	-			

342	STRYMES Gilbert Aristide Louis (<i>Gilbert</i>)			♂
°	26/03/1893, Beveren-Waas		BS Beveren (1893) GA.90	
P/B	Petrus Strymes (38)		Accijnsbediende	
M/B	Maria Euphrasia Van Der Linden (32)		Zonder beroep	
WP	Sint-Gillis-Waas (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47670	18/10/1917	1 ^e jaar Tuinbouwingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

343	STUFFMAN Erich			♂
°	ca. 1894			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Brussel (Brabant)			
	<i>Faculteit Rechten</i>			
16/17	47552	11/12/1916	Kandidatuur Rechten	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

344	STYNS (OF HYNS) Marcel			♂
°	ca. 1900			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47945	20/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

345	SYNAEVE Franciscus Carolus (<i>Francis</i>)			♂
°	22/07/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.2524	
P/B	Dominicus Henricus Synaevae (27)		Landbouwer	
M/B	Juliana Van Daele (26)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47895	11/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

346	TACK Jérôme Jules Antoine (<i>Jeromme</i>)	♂
°	01/05/1899, Bottelare	BS Bottelare (1899) GA.13
P/B	Théopliel Tack (40)	Secretaris
M/B	Maria De Vrieze (33)	Huishoudster
WP	Bottelare (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47849 07/12/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent	

347	TACK Josephine Marguerite (<i>Josefina</i>)	♀
°	20/05/1899, Hoei	BS Hoei (1899) GA.105
P/B	Pierre Louis Tack (28)	Professor
M/B	Marguerite Stölben (27)	Zonder beroep
WP	Etterbeek (Brabant)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47634 17/10/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-
MO	-	

348	TACK Jozef (<i>Jozef</i>)	♂
°	04/03/1897, Hoei	BS Hoei (1897) GA.54
P/B	Pierre Louis Tack (26)	Professor
M/B	Marguerite Stölben (25)	Zonder beroep
WP	Etterbeek (Brabant)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>	
16/17	47499 25/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
17/18	47633 17/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-
MO	-	

349	TALLOEN Germain Edmond Sylvain (<i>Herman</i>)		♂
°	22/05/1899, Sint-Maria-Oudenhove	BS Sint-Maria-Oudenhove (1899) GA.26	
P/B	Franciscus Emilius Talloen (35)	Notaris	
M/B	Marie Alice Abbeloos (34)	-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47617	15/10/1917	1 ^e jaar voorbereiding Apotheker
18/19	48143	21/10/1918	2 ^e jaar voorbereiding Apotheker
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

350	TALLOEN Pieter Joseph Julien (<i>Juliaan</i>)		♂
°	17/02/1896, Zottegem	BS Zottegem (1896) GA.19	
P/B	Frans Emiel Talloen (32)	Notaris	
M/B	Marie Alice Abbeloos (31)	Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	47463	17/10/1916	Kandidatuur Natuurwetenschappen
17/18	47618	15/10/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur
18/19	48144	21/10/1918	2 ^e jaar Landbouwingenieur
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

351	TEIRLYNCK Julien Georges Florent (<i>Julius</i>)		♂
°	18/07/1897, Gent	-	
P/B	Julien Louis Teirlynck	-	
M/B	Marie Gyselinck	-	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47830	04/12/1917	Vrije leerling Landbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

352	TEMMERMAN Louisa Honorine Augusta (<i>Louise</i>)			♀
°	14/03/1899, Gent			BS Gent (1899) BR.
P/B	Adolf Gustaaf Temmerman (31)			Modelmaker in Machinebouw
M/B	Emerentia De Potter (31)			-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47802	29/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

353	THEUNEN Ferdinandus Carolus Josephus (<i>Jozef</i>)			♂
°	29/03/1890, Borgerhout			BS Borgerhout (1890) GA.245
P/B	Carolus Theunen (26)			Beambte
M/B	Elisabeth Dom (30)			-
WP	Boom (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47834	04/12/1917	2 ^e doctoraat Germaanse Filologie	
18/19	48069	14/10/1918	2 ^e doctoraat Germaanse Filologie	
MO	-			

354	THIRY Antoine Jean Marie François Florentin (<i>Antoon</i>)			♂
°	08/09/1888, Leuven			BS Leuven (1888) GA.885
P/B	François Thiry (27)			Cabaretier
M/B	Marie Florentine Minten (22)			Huishoudster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47504	27/10/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
17/18	47740	08/11/1917	Vrije leerling Germaanse Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

355	TIMMERMANS Petrus Raymondus Benedictus (<i>Reimond</i>)		♂
°	11/06/1899, Merksem	BS Merksem (1899) GA.224	
P/B	Ignacius Josephus Timmermans (34)	Geneesheer	
M/B	Paulina Maria Van Reeth (33)	Zonder beroep	
WP	Merksem (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>		
16/17	-	-	-
17/18	-	-	-
18/19	48114	17/10/1918	Kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	-		

356	TORCK Robert Pieter Emiel (<i>Robert</i>)		♂
°	03/07/1899, Deinze	BS Deinze (1899) GA.80	
P/B	Emiel Jozef Torck (24)	Bediende	
M/B	Valentina Amelia Keppens (22)	Zonder beroep	
WP	Deinze (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	47555	19/12/1916	Vrije leerling WL
17/18	47702	20/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	-		

357	TORREKENS August Benedict Gislain (<i>August</i>)		♂
°	28/06/1898, Appelterre	BS Appelterre (1898) GA.21	
P/B	Joseph Remy Torrekens (28)	Landbouwer	
M/B	Maria Josephina Rosalia Wynant (28)	Landbouwster	
WP	Appelterre (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47970	12/01/1918	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde
18/19	48012	10/10/1918	1° kandidatuur
MO	-		

358	TRITSMANS Albert Alois Marie (<i>Albert</i>)			♂
°	11/06/1898, Verrebroek		BS Verrebroek (1898) GA.21	
P/B	Martinus Tritsmans (31)		Gemeenteonderwijzer	
M/B	Joanna Suy (33)		Huishoudster	
WP	Heverlee (Brabant)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47681	18/10/1917	1 ^e kandidatuur Landbouwingenieur	
18/19	48099	16/10/1918	2 ^e kandidatuur Landbouwingenieur	
MO	-			

359	TUYTTEN Henricus Gaston Ludovicus (<i>Hendrik</i>)			♂
°	14/05/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.1681	
P/B	René Tuytten (33)		Bediende	
M/B	Rosalia Bosman (29)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47681	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	Technisch Instituut Sint-Amansberg			

360	UYTTENDAELE Ferdinandus Augustus (<i>Ferdinand</i>)			♂
°	24/06/1885, Gent		BS Gent (1885) GA.2245	
P/B	Ferdinandus Franciscus Uyttendaele (29)		Schilder	
M/B	Joanna Maria Felicita De Rouville (28)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47961	03/01/1918	Vrije leerling Landbouwingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

361	VAERMAN Arthur Joseph (<i>Arthur</i>)		♂
°	18/01/1900, Denderleeuw	BS Denderleeuw (1900) GA.4	
P/B	Josephus Franciscus Vaerman (36)	Handelsbediende	
M/B	Maria Durant (31)	Zonder beroep	
WP	Denderleeuw (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47940	19/12/1917	Vrije leerling WL
18/19	48086	15/10/1918	Vorbereiding Geneeskunde
MO	-		

362	VAERMAN Frans Jan (<i>Frans</i>)		♂
°	28/06/1898, Denderleeuw	BS Denderleeuw (1898) GA.45	
P/B	Josephus Franciscus Vaerman (35)	Beambte	
M/B	Maria Durant (30)	Zonder beroep	
WP	Denderleeuw (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47622	15/10/1917	1 ^e kandidatuur Mijnbouwingenieur
18/19	48082	15/10/1918	2 ^e kandidatuur Mijnbouwingenieur
MO	-		

363	VAN ACKER Carolus Theophilus (<i>Karel</i>)		♂
°	13/12/1895, Lochristi	BS Lochristi (1895) GA.112	
P/B	Joannes Baptista Van Acker (40)	Slachter	
M/B	Marie Julie De Baets (28)	Huishoudster	
WP	Lochristi (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	47456	13/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
17/18	47703	20/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-	-
MO	-		

364	VAN AEL Hubertus Petrus Cornelius (<i>Huibrecht</i>)			♂
°	14/11/1895, Lier		BS Lier (1895) GA.684	
P/B	Petrus Van Ael (59)		Winkelier	
M/B	Seraphina Fidelia Denaeyer (44)		-	
WP	Lier (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47464	18/10/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
17/18	47726	29/10/1917	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

365	VAN BOXELAER Emiel Marie Joseph (<i>Emiel</i>)			♂
°	29/12/1898, Schellebelle		BS Schellebelle (1898) GA.73	
P/B	Adolphus Van Boxelaer (47)		Metser	
M/B	Victoria Josephina Drieghe (40)		Huishoudster	
WP	Schellebelle (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47862	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

366	VAN BULCK Matheus Emilius Maria (<i>Mathias</i>)			♂
°	07/10/1896, Borgerhout		BS Borgerhout (1896) GA.909	
P/B	Emilius Antonius Van Bulck (23)		Diamantslijper	
M/B	Anna Sigmans (24)		-	
WP	Borgerhout (Antwerpen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47478	23/10/1916	1 ^e jaar Ingenieur	
17/18	47678	18/10/1917	2 ^e jaar Ingenieur	
18/19	48040	14/10/1918	3 ^e jaar Ingenieur	
MO	-			

367	VAN CAECKENBERGHE Josephus Aloysius (<i>Jozef</i>)			♂
°	30/07/1895, Antwerpen		BS Antwerpen (1895) GA.4694	
P/B	Camillus Van Caekenberghe (22)		Goudsmid	
M/B	Mathilde Eugenia Van Houte (23)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47483	23/10/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47591	08/10/1917	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
18/19	48064	14/10/1918	2 ^e kandidatuur Geneeskunde	
MO	Sint-Jan Berchmanscollege Antwerpen			

368	VAN CAMP Fernand Pieter Antoon (<i>Ferdinand</i>)			♂
°	23/06/1898, Antwerpen		BS Antwerpen (1898) GA.3900	
P/B	Joannes Constantinus Van Camp (28)		Spoorwegbediende	
M/B	Maria Joanna Octavia Van Gaveren (27)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47628	15/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

369	VAN COILLIE Marcel Paul (<i>Marcel</i>)			♂
°	30/03/1894, Beveren		BS Beveren (1894) GA.39	
P/B	Victor Alphonse Van Coillie (26)		Winkelier	
M/B	Paulina Lepoudre (26)		Winkelierster	
WP	Roeselare (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47491	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

370	VAN DAMME Franciscus Antonius Cornelius Gerardus (<i>Frans</i>)			♂
°	06/01/1895, Turnhout			BS Turnhout (1895) GA.12
P/B	Petrus Josephus Paulus Van Damme (38)			Gemeenteontvanger
M/B	Maria Cornelia Fabri (36)			-
WP	Turnhout (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Rechten</i>			
16/17	47536	29/11/1916	Vrije leerling	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

371	VAN DAMME Octavus Gerardus Maria (<i>Octaaf</i>)			♂
°	17/04/1899, Gentbrugge			BS Gentbrugge (1899) GA.123
P/B	Pieter Francies Van Damme (31)			Schilder
M/B	Clarisse Josephine Marie De Veirman (26)			-
WP	Gentbrugge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47761	20/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Gregorius Gent			

372	VAN DE GENACHTE Philemon (<i>Philemon</i>)			♂
°	ca. 1898			-
P/B	-			-
M/B	-			-
WP	Eeklo (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47653	17/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

373	VAN DEN ABBEELE Hubert Alphonse Joannes (<i>Huibrecht</i>)		♂
°	23/04/1896 Lokeren	BS Lokeren (1896) GA.252	
P/B	Eduardus Francis Van Den Abbeele (51)	Negociant	
M/B	Sophia Maria Lerno (27)	Zonder beroep	
WP	Lokeren (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47932	18/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde
18/19	48016	11/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	-		

374	VANDEN BERGHE Alfred Sylvain Ghislain (<i>Alfred</i>)		♂
°	11/03/1899, Seilles	BS Seilles (1899) GA.20	
P/B	Jules Vanden Berghe (33)	Baselier	
M/B	Eulalie Verhauwen (34)	Zonder beroep	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47890	10/12/1917	Vrije leerling Landbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

375	VAN DEN BERGHE Alfred Victor Jean (<i>Alfred</i>)		♂
°	14/09/1901, Sint-Joost-ten-Node	BS Sint-Joost-ten-Node (1901) GA.443	
P/B	Victor Van Den Berghe (38)	Winkelier	
M/B	Marie Sylvie Bamborst (33)	Winkelierster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47972	17/01/1918	Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

376	VANDENBERGHE Gaston Henri Maria Joseph (<i>Gaston</i>)			♂
°	29/04/1895, Kortrijk		BS Kortrijk (1895) GA.341	
P/B	Constantinus Jacobus Vandenberghe (50)		Koopman	
M/B	Henrica Leonia Theresia Maria Dhont (30)		Huishoudster	
WP	Kortrijk (West-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47689	19/10/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

377	VANDENBERGHE Paul Joseph François (<i>Paul</i>)			♂
°	04/06/1891, Ardoorie		BS Ardoorie (1891) GA.77	
P/B	Henri Vandenberghe (48)		Landbouwer	
M/B	Maria Julia Goethals (37)		Landbouwster	
WP	Ardoorie (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	47553	11/12/1916	1 ^e doctoraat Geneeskunde	
17/18	47741	09/11/1917	1 ^e doctoraat Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

378	VAN DEN BOGAERT Marie Clemence Léonie (<i>Maria</i>)			♀
°	08/12/1896, Oostende		BS Oostende (1896) GA.1140	
P/B	Léon Pierre Désiré Van Den Bogaert (34)		Professor Koninklijk Atheneum Oostende	
M/B	Clémence Rosalie Weysen (33)		Zonder beroep	
WP	Oostende (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	47465	18/10/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
17/18	47988	20/04/1918	2 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	-			

379	VAN DEN BORRE Aloysius Stephanus (<i>Aloïs</i>)		♂
°	01/09/1898, Gentbrugge	BS Gentbrugge (1898) GA.242	
P/B	Ernest Van Den Borre (26)	Spoorwegbediende	
M/B	Clementia De Munter (29)	-	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Rechten</i>		
16/17	47538	30/11/1916	Vrije leerling
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	-		

380	VANDEN BOSCH Angèle Delphine Caroline (<i>Angela</i>)		♀
°	10/04/1898, Moerbeke	BS Moerbeke (1898) GA.61	
P/B	Carolus Joannes Vanden Bosch (26)	Postontvanger	
M/B	Eleonora Helena Mestdagh (23)	Zonder beroep	
WP	Moerbeke-Waas (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47986	20/04/1918	Vrije leerling Rechten
18/19	-	-	-
MO	Athenée de Jeunes Filles Gent		

381	VAN DEN BOSCH Frans Veronus Edmond Marie (<i>Edmond</i>)		♂
°	04/11/1894, Vorst	BS Vorst (1894) GA.57	
P/B	Joannes Franciscus Van Den Bosch (40)	Koster	
M/B	Maria Catharina Van Tongel (35)	Zonder beroep	
WP	Vorst (Kempen) (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>		
16/17	47569	02/02/1917	1° en 2° kandidatuur Notariaat
17/18	47718	25/10/1917	1° doctoraat Notariaat
18/19	48034	14/10/1918	2° doctoraat Notariaat
MO	-		

382	VAN DEN BOSSCHE Josephus Benedictus (<i>Jozef</i>)			♂
°	12/07/1897, Erembodegem		BS Erembodegem (1897) GA.89	
P/B	Daniel Charles Van Den Bossche (37)		Landbouwer	
M/B	Maria Ludovica Joanna Van Haaver (34)		Landbouwster	
WP	Erembodegem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47747	13/11/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

383	VAN DEN BRANDE Arthur Hypolitus (<i>Arthur</i>)			♂
°	08/01/1898, Berchem		BS Berchem (1898) GA.19	
P/B	Florentius Van Den Brande (24)		Klerk	
M/B	Anna Maria Gertrudis Kemp (24)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48076	15/10/1918	1 ^e kandidatuur	
MO	-			

384	VANDEBROECKE Ernestus Edmundus Maria (<i>Ernst</i>)			♂
°	28/12/1898, Gent		BS Gent (1898) GA.4351	
P/B	Desiderius Vandebroecke (39)		Hovenier	
M/B	Maria Isabella Goossens (31)		Hovenierster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47852	07/12/1917	Vrije leerling Conducteur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

385	VAN DEN DAELE Robertus (<i>Robrecht</i>)			♂
°	27/05/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.1860	
P/B	Gervasius Van Den Daele (26)		Bakker	
M/B	Julietta Dierickx (23)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47850	07/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

386	VAN DEN DRIES Alphonsus Augustus Joannes (<i>Alfons</i>)			♂
°	15/01/1897, Lier		BS Lier (1897) GA.48	
P/B	Franciscus Fredericus Van Den Dries (30)		Brouwer	
M/B	Maria Elisabeth Bogaerts (22)		-	
WP	Mechelen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48066	14/10/1918	Kandidatuur	
MO	-			

387	VANDEN DRIESSCHE Jean Baptiste Joseph (<i>Jan</i>)			♂
°	07/12/1894, Geraardsbergen		BS Geraardsbergen (1894) GA.372	
P/B	Theophiel Vanden Driessche (30)		Huisschilder	
M/B	Irma Maria D'Hoker (27)		Winkelierster	
WP	Geraardsbergen (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47459	14/10/1916	2° kandidatuur WN	
17/18	47631	17/10/1917	1° jaar Ingenieur	
18/19	48112	17/10/1918	2° jaar Ingenieur	
MO	-			

388	VANDEN DRIESSCHE Luciaan Leo (<i>Lucien</i>)			♂
°	21/07/1898, Kortrijk		BS Kortrijk (1898) GA.603	
P/B	Leo Lodewijk Vanden Driessche (25)		Bakker	
M/B	Maria Celesta Schiettekatte (28)		Huishoudster	
WP	Kortrijk (West-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47724	29/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			
389	VAN DEN EECKHAUT Joannes Baptista (<i>Jan</i>)			♂
°	02/05/1896, Erondegem		BS Erondegem (1896) GA.18	
P/B	Franciscus Van Den Eeckhaut (36)		Gemeentesecretaris	
M/B	Maria Cesarina Schockaert (31)		Huishoudster	
WP	Erondegem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47926	17/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	48085	15/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			
390	VANDENHENDE Alphonsus Emilius (<i>Alfons</i>)			♂
°	19/11/1889, Sint-Niklaas		BS Sint-Niklaas (1889) GA.894	
P/B	Petrus Joannes Vandenhende (54)		Huisschilder	
M/B	Maria Philomena Passemiers (43)		Huishoudster	
WP	Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>			
16/17	47503	26/10/1916	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

391	VANDENHOECK Audomarus Joannes Stephanus (<i>Omer</i>)			♂
°	05/05/1898, Gent			BS Gent (1898) GA.1566
P/B	Victor Emmanuel Vandenhoeck (32)			Drukker
M/B	Elvira Leonia Beatrice Devos (30)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren en Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47527	23/11/1916	Vrije leerling	WL
17/18	47614	13/10/1917	Vrije leerling	TS
18/19	-	-	-	-
MO	-			

392	VAN DEN HOUDT Petrus Joannes Gustavus (<i>Gustaaf</i>)			♂
°	21/08/1897, Lier			BS Lier (1897) GA.515
P/B	Eduardus Maria Van Den Houdt (24)			Spoorwegbeambte
M/B	Emerentiana Anna Broomans (22)			-
WP	Borgerhout (Antwerpen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47664	18/10/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	48041	14/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur	
MO	-			

393	VANDENVEEGAETE Bertha Augusta (<i>Bertha</i>)			♀
°	21/12/1893, Gent			BS Gent (1893) GA.4393
P/B	Prosper Vanderveegaete (30)			Letterzetter
M/B	Sidonia Maria Josephina Marissael (25)			Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	-
17/18	47765	20/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	-
MO	-			

394	VANDEPOEL Josephus Eugenius Albertus (<i>Albert</i>)		♂
°	29/05/1898, Diest	BS Diest (1898) GA.106	
P/B	Godfridus Vandepoel (24)	Barbier	
M/B	Maria Celestina Vannerom (21)	Strijkster	
WP	Diest (Brabant)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47725	29/10/1917	1 ^e jaar voorbereiding Rechten
18/19	48010	10/10/1918	2 ^e jaar voorbereiding Rechten
MO	Aartsbisschoppelijk College Diest		

395	VAN DER DONCKT Paul Hubert Alphons Floris (<i>Paul</i>)		♂
°	09/04/1894, Sint-Maria-Oudenhove	BS Sint-Maria-Oudenhove (1894) GA.20	
P/B	Victor Van Der Donckt (36)	Dokter	
M/B	Maria Silvia Van Der Suiden (34)	Bijzondere	
WP	Sint-Maria-Oudenhove (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>		
16/17	47460	14/10/1916	1 ^e kandidatuur Notariaat
17/18	47738	07/11/1917	2 ^e kandidatuur Notariaat
18/19	-	-	-
MO	-		

396	VAN DER EECKEN Clément Jules Benoit (<i>Clement</i>)		♂
°	24/09/1896, Oostkamp	BS Oostkamp (1896) GA.176	
P/B	Petrus Julianus Van Der Eecken (39)	Statie-overste	
M/B	Clementia Adelia Van Den Eeckhout (36)	Huishoudster	
WP	Erondegem (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47958	28/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48072	15/10/1918	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	-		

397	VANDEREEKEN Joseph Alphons Marie (<i>Jozef</i>)			♂
°	16/05/1898, Schellebelle			BS Schellebelle (1898) GA.23
P/B	Polydore Theophile Vandereeken (35)			Hoofdonderwijzer
M/B	Cesarina Melania De Wilde (27)			Zonder beroep
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47925	17/12/1917	Vrije leerling	Handelswetenschappen
18/19	-	-	-	
MO	-			

398	VAN DER PLAETSEN George Petrus Ernest (<i>Georges</i>)			♂
°	22/02/1899, Deurle			BS Deurle (1899) GA.3
P/B	Ernest Bernard Van Der Plaetsen (28)			Herbergier en Broodbakker
M/B	Hortense Goetgeluk (28)			Zonder beroep
WP	Deurle (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47982	02/03/1918	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

399	VAN DER SPURT Hildegardus Bernardus Maximilianus (<i>Hildward</i>)			♂
°	26/01/1878, Sint-Niklaas			BS Sint-Niklaas (1878) GA.80
P/B	Edmondus Julianus Van Der Spurt (26)			Kleermaker
M/B	Hortentia Jacobs (32)			Huishoudster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47567	24/01/1917	2° doctoraat	Geneeskunde
17/18	47629	15/10/1917	3° doctoraat	Geneeskunde
18/19	48025	12/10/1918	3° doctoraat	Geneeskunde
MO	-			

400	VANDESANDE Gustavus (<i>Geert</i>)			♂
°	11/11/1896, Gent		BS Gent (1896) GA.3805	
P/B	Petrus Vandesande (29)		Metser	
M/B	Alice Vandermeirsch (25)		Herbergierster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47873	08/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

401	VAN DE STEEN Leon Frans Gérard (<i>Geert</i>)			♂
°	09/03/1897, Haasdonk		BS Haasdonk (1897) GA.209	
P/B	Karel Louis Van De Steen (35)		Onderwijzer	
M/B	Marie Camille Geerts (33)		-	
WP	Haasdonk (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47697	19/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
18/19	48061	14/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
MO	-			

402	VAN DURME Albertus Ferdinandus (<i>Albrecht</i>)			♂
°	19/01/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.254	
P/B	Florent Eugène Marie Van Durme (26)		Handelaar	
M/B	Augusta Coleta Verbruggen (25)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47856	07/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48030	12/10/1918	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	Sint-Lievenscollege Gent			

403	VAN GEERT Petrus Franciscus (<i>Pieter</i>)		♂
°	07/05/1897, Sint-Niklaas	BS Sint-Niklaas (1897) GA.416	
P/B	Augustus Adolphus Van Geert (33)	Huurhouder	
M/B	Maria Clementina Uyttersprot (36)	Huishoudster	
WP	Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47659	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Veeartsenij
18/19	48129	19/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Veearstenij
MO	-		

404	VAN GELDER Franciscus Edmondus Maria (<i>Frans</i>)		♂
°	31/01/1898, Antwerpen	BS Antwerpen (1898) GA.687	
P/B	Edmundus Franciscus Van Gelder (39)	Diamantsnijder	
M/B	Maria Catharina Van De Laarschot (38)	-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	47480	23/10/1916	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
17/18	47592	08/10/1917	2 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
18/19	-	-	-
MO	-		

405	VAN GENECHTEN Robert (<i>Robert</i>)		♂
°	25/10/1895, Antwerpen	BS Antwerpen (1895) GA.6461	
P/B	Fredericus Lambertus Van Genechten (25)	Gemeenteonderwijzer	
M/B	Maria Rosalia Mariën (28)	-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	47470	23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
17/18	47711	22/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-	-
MO	-		

406	VAN GOETHEM Fernand Antoine Paul Maria (<i>Fernand</i>)		♂
°	01/08/1895, Lokeren	BS Lokeren (1895) GA.463	
P/B	Ernest Ferdinand Jules Van Goethem (27)	Negociant	
M/B	Henriette Therese Marie Heughebaert (26)	Bijzondere	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>		
16/17	47515 09/11/1916	2 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten	
17/18	- -	-	
18/19	- -	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent		
407	VAN HAMME Josephus Maria Raymundus (<i>Jozef</i>)		♂
°	06/03/1900, Gent	BS Gent (1900) GA.780	
P/B	Jules Desiderius Van Hamme (33)	Bediende	
M/B	Elodia Adolphina Tremerie (40)	Winkelierster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Rechten (niet-lid GSC)</i>		
16/17	- -	-	
17/18	47927 17/12/1917	Vrije leerling Notariaat	
18/19	- -	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent		
408	VAN HEESBEKE Leo Constant (<i>Leon</i>)		♂
°	12/10/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.3454	
P/B	Livinus Van Heesbeke (39)	Brouwersgast	
M/B	Josephina Mestagh (39)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	- -	-	
17/18	47839 05/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48115 17/10/1918	Vorbereiding Geneeskunde	
MO	Technisch Instituut Sint-Amandsberg		

409	VAN HEULENBERGHE Georgius Leo Edgardus (<i>Georges</i>)		♂
°	13/09/1899, Gent	BS Gent (1899) GA.3115	
P/B	Julius Aloysius Van Heulenbergh (26)	Politie-agent	
M/B	Virginie Thooft (32)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47846	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

410	VAN HOECKE Fernand (<i>Fernand</i>)		♂
°	09/08/1896, Doornik	BS Doornik (1896)	
P/B	Constant Van Hoecke (22)	Schilder	
M/B	Estelle Dessel (21)	Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	47572	24/02/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
17/18	47743	12/11/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
18/19	-	-	-
MO	Koninklijke Academie van Schone Kunsten Brussel		

411	VAN HOONACKER René Kamiel (<i>René</i>)		♂
°	05/02/1898, Wevelgem	BS Wevelgem (1898) GA.37	
P/B	Pieter François Van Hoonacker (34)	Geneesheer	
M/B	Julia Maria Mathilda Foulon (26)	Huishoudster	
WP	Wevelgem (West-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47769	20/11/1917	Vrije leerling
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lodewijkscollege Brugge		

412	VAN HOORDE Edward (Edward)			♂
°	31/05/1893, Parike		BS Parike (1893) GA.13	
P/B	Désiré Van Hoorde (40)		Landbouwer	
M/B	Regina Punnewaert (45)		Landbouwster	
WP	Parike (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	47461	14/10/1916	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
17/18	47733	02/11/1917	2 ^e kandidatuur Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

413	VAN HUFFEL Georgius Adolphus (Georges)			♂
°	11/01/1894, Zwijnaarde		BS Zwijnaarde (1894) GA.7	
P/B	Isidorus Van Huffel (41)		Herbergier	
M/B	Eugenia De Bruyne (40)		Herbergierster	
WP	Zwijnaarde (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47786	24/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

414	VAN HYFTE Gustaaf Theodore (Gustaaf)			♂
°	06/05/1891, Sleidinge		BS Sleidinge (1891) GA.67	
P/B	Eduardus Van Hyfte (47)		Blauwverver	
M/B	Maria Philomena Fredrick (41)		Huishoudster	
WP	Sleidinge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Rechten (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47758	19/11/1917	3 ^e kandidatuur Notariaat	
18/19	-	-	-	
MO	-			

415	VAN HYFTE Medard (<i>Medard</i>)			♂
°	16/08/1892, Sleidinge		BS Sleidinge (1892) GA.99	
P/B	Eduardus Van Hyfte (48)		Blauwverver	
M/B	Maria Philomena Fredrick (42)		Huishoudster	
WP	Sleidinge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Geneeskunde (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47759	19/11/1917	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

416	VAN IMMELEN Willem Frederik Leo (<i>Leo</i>)			♂
°	15/12/1898, Antwerpen		BS Antwerpen (1898) GA.7687	
P/B	Fredericus Van Immelen (35)		Adjunct Politie	
M/B	Anna Catharina Borremans (29)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47638	17/10/1917	1 ^e jaar Nijverheidsingenieur	
18/19	48039	14/10/1918	2 ^e jaar Nijverheidsingenieur	
MO	-			

417	VAN LAAR Albertus Cornelius Joannes (<i>Albert</i>)			♂
°	14/07/1886, Antwerpen		BS Antwerpen (1886) GA.4210	
P/B	Theodorus Van Laar (30)		Klerk	
M/B	Maria Ida Hubertina Cuypers (33)		Zonder beroep	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47810	01/12/1917	1 ^e doctoraat Geschiedenis	
18/19	48033	14/10/1918	2 ^e doctoraat Geschiedenis	
MO	-			

418	VAN LAERE Henri Honoré Irenée Joseph Marie (<i>Hendrik</i>)		♂
°	02/07/1899, Wachtebeke	BS Wachtebeke (1899) GA.92	
P/B	Achille Van Laere (29)	Koster	
M/B	Adela Pelagia De Ceuleners (38)	Handwerkmeesteres	
WP	Wachtebeke (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47857	07/12/1917	Vrije leerling Klassieke Filologie
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

419	VAN LIERDE Gustaaf Eugeen (<i>Eugeen</i>)		♂
°	01/04/1899, Ledeberg	BS Ledeberg (1899) GA.91	
P/B	Frans Van Lierde (28)	Treinwachter	
M/B	Marie Alice Bockstaele (30)	Huishoudster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47831	04/12/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

420	VAN MAERCKE André Adolf (<i>André</i>)		♂
°	14/07/1899, Ledeberg	BS Ledeberg (1899) GA.177	
P/B	Jules Corneel Van Maercke (35)	Broodbakker	
M/B	Marie Ghislina Vercauteren (37)	Zonder beroep	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	47575	11/04/1917	Handelswetenschappen
17/18	47707	22/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	47994	07/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen
MO	-		

421	VAN MALLEGHEM Raynald Henri Oscar (<i>Reynold</i>)			♂
°	01/12/1894, Beveren (W.-Vl.)		BS Beveren (1894) GA.68	
P/B	Francies Van Malleghem (29)		Substituut Procureur des Konings	
M/B	Emerence Elvire Amelie Steyaert (26)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Rechten</i>			
16/17	47485	23/10/1916	2 ^e kandidatuur Rechten	
17/18	47688	19/10/1917	1 ^e doctoraat Rechten	
18/19	48140	20/10/1918	2 ^e doctoraat Rechten	
MO	-			

422	VANMEERHAEGHE Clarisse Clementia Ludovica Henrica (<i>Augusta</i>)			♀
°	12/05/1886, Gent		BS Gent (1886) GA.1797	
P/B	Aloysius Vanmeerhaeghe (22)		Kleermaker	
M/B	Joanna Van Den Eynde (19)		Naaister	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47709	22/10/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis	
18/19	-	-	-	
MO	-			

423	VAN MOORTEEL Marcel			♂
°	ca. 1897		-	
P/B	-		-	
M/B	-		-	
WP	Roeselare (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47960	03/01/1918	Vrije leerling Klassieke Filologie	
18/19	-	-	-	
MO	Sint-Lievenscollege Gent			

424	VAN OOSTENDE René Camille Charles <i>René</i>		♂
°	17/10/1899, Gentbrugge	BS Gentbrugge (1899) GA.275	
P/B	Gustavus Van Oostende (46)	Bloemist	
M/B	Elisabeth Maria Joanna Swinnen (41)	-	
WP	Gentbrugge (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47858	07/12/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	Technisch Instituut Sint-Amandsberg		

425	VAN OVERBEKE Herman Carolus Augustus (<i>Herman</i>)		♂
°	06/02/1895, Gent	BS Gent (1895) GA.442	
P/B	Alphonsus Marie Van Overbeke (38)	Dagbladuitgever	
M/B	Virginia Maria Gyselbrecht (37)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren</i>		
16/17	47574	10/04/1917	Vrije leerling Kunstgeschiedenis
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

426	VAN RIET Leo (<i>Leon</i>)		♂
°	01/01/1899, Middelkerke	BS Middelkerke (1899) GA.1	
P/B	Joannes Baptiste Van Riet (27)	Toeziener Werken	
M/B	Rachela Steyaert (29)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47950	24/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	-		

427	VAN ROY Isidoor Joseph Cornelius Antoon (<i>Isidoor</i>)			♂
°	10/08/1896, Wechter		BS Wechter (1896) GA.49	
P/B	Petrus Van Roy (25)		Geneesheer	
M/B	Maria Euphrasia Isidora Dens (29)		Zonder beroep	
WP	Heverlee (Brabant)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47680	18/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48080	15/10/1918	1 ^e kandidatuur Geneeskunde	
MO	-			

428	VAN SNICK Albert Petrus Antoon Gerard (<i>Albert</i>)			♂
°	25/01/1898, Beveren-Waas		BS Beveren (1898) GA.20	
P/B	André Alix Van Snick (29)		Veearts	
M/B	Elvira Carolina Maria Verhaert (27)		Bijzondere	
WP	Beveren-Waas (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47650	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Veeartsenij	
18/19	-	-	-	
MO	-			

429	VAN SPEYBROECK Theophiel (<i>Leon</i>)			♂
°	01/01/1897, Wondelgem		BS Wondelgem (1897) GA.1	
P/B	Camillus Van Speybroeck (31)		Dagloner	
M/B	Clementia Verdick (32)		Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47943	20/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

430	VAN TICHELEN Georgius Franciscus Josephus (<i>Georges</i>)			♂
°	06/01/1894, Antwerpen		BS Antwerpen (1894) GA.129	
P/B	Petrus Franciscus Van Tichelen (38)		Gemeenteonderwijzer	
M/B	Constantia Hermans (37)		-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	47469	23/10/1916	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
17/18	47708	22/10/1917	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Antwerpen			

431	VAN WAES Renatus Leo (<i>René</i>)			♂
°	10/02/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.517	
P/B	Ludovicus Benedictus Van Waes (50)		Vleeschouwer	
M/B	Maria Prudentia Eraerts (43)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en Technische Hogeschool (lid GSC)</i>			
16/17	47547	04/12/1916	Vrije leerling WN	
17/18	47756	19/11/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

432	VAN WALLEGHEM Herman Jozef Kamiel Johan (<i>Herman</i>)			♂
°	17/03/1899, Gistel		BS Gistel (1899) GA.25	
P/B	Cyrillus Camillus Van Walleghem (33)		Griffier Vredegerecht	
M/B	Elisabeth Maria Rosalia Ghyselen (26)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47690	19/10/1917	1 ^e jaar	
18/19	48107	17/10/1918	2 ^e jaar	
MO	-			

433	VAN WALLEGHEM Willem Lodewijk Maria Constant (<i>Willem</i>)			♂
°	05/03/1897, Gistel		BS Gistel (1897) GA.23	
P/B	Cyrillus Camillus Van Walleghem (31)		Griffier Vredegerecht	
M/B	Elisabeth Maria Rosalia Ghyselen (25)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47686	18/10/1917	1 ^e jaar Landbouwingenieur	
18/19	48077	15/10/1918	2 ^e jaar Landbouwingenieur	
MO	-			

434	VERBEEKE Joannes Baptista (<i>Jan</i>)			♂
°	22/02/1897, Gent		BS Gent (1897) GA.659	
P/B	Guilielmus Eugenius Verbeeke (27)		Ajusteerder	
M/B	Clementina De Vlioger (30)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	47543	01/12/1916	Vrije leerling	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

435	VERBELEN Alfred Julius Polydorus (<i>Alfred</i>)			♂
°	11/03/1900, Gent		BS Gent (1900) GA.861	
P/B	Raymond Charles Verbelen (49)		Bloemist	
M/B	Maria Josephina De Decker (34)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47814	03/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

436	VERBERCKT Judith Aspasia Henrica (<i>Judith</i>)			♀
°	26/12/1893, Turnhout		BS Turnhout (1893) GA.673	
P/B	Henricus Josephus Verberckt (32)		Brigadier Gendarmerie	
M/B	Aspasia Maria Lambertina Chevalier (31)		-	
WP	Tielt (West-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47981	28/02/1918	Vrije leerling Geschiedenis	
18/19	48092	15/10/1918	1 ^e kandidatuur Geschiedenis	
MO	-			

437	VERBIEST Antoine Gilbert Louis (<i>Antoine</i>)			♂
°	27/08/1896, Nevele		BS Nevele (1896) GA.75	
P/B	Ludovicus Josephus Verbiest (49)		Hoofdonderwijzer	
M/B	Rosalia Leontina Verplaetse (38)		Zonder beroep	
WP	Nevele (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	47557	20/12/1916	Voorbereiding Ingenieur	
17/18	47668	18/10/1917	Vrije leerling Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

438	VERBIEST Armand Henri (<i>Armand</i>)			♂
°	16/11/1898, Aalst		BS Aalst (1898) GA.948	
P/B	Jean Baptiste Verbiest (26)		Magazijnier	
M/B	Florentina Louisa Gits (32)		Zonder beroep	
WP	Aalst (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47753	17/11/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

439	VERBRUGGE Karel Oscar Pieter (<i>Karel</i>)			♂
°	06/10/1899, Blankenberge		BS Blankenberge (1899) GA.120	
P/B	Arthur Jozef Verbrugge (35)		Leraar Middelbaar	
M/B	Maria Josephina Blondeel (33)		Zonder beroep	
WP	Blankenberge (West-Vlaanderen)			
	<i>Hogere Land- en Tuinbouwschool</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48052	14/10/1918	1 ^e jaar	
MO	-			

440	VERBRUGGEN Julius Vital (<i>Jules</i>)			♂
°	11/09/1887, Boom		BS Boom (1887) GA.380	
P/B	Michaël Emiel Verbruggen (24)		Onderwijzer	
M/B	Prudentia Amalia Van Waene (27)		Onderwijzeres	
WP	Boom (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47829	04/12/1917	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
18/19	48103	17/10/1918	1 ^e kandidatuur Germaanse Filologie	
MO	-			

441	VERCRUYSSSE Felix Achiël Albert Ghislain (<i>Albert</i>)			♂
°	13/05/1895, Oudenaarde		BS Oudenaarde (1895) GA.77	
P/B	Adolph Vercruyssen (40)		Slachter	
M/B	Maria Prudentia Van Schoorisse (47)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47677	18/10/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

442	VERDYCK Ludovicus Augustinus (<i>August</i>)			♂
°	05/05/1896, Brecht		BS Brecht (1896) GA.103	
P/B	Victor Cornelius Verdyck (42)		Landbouwer	
M/B	Coleta Jordens (42)		Zonder beroep	
WP	Brecht (Antwerpen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47651	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
18/19	48020	11/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

443	VERHAEGEN Aloysius Henricus (<i>Walter</i>)			♂
°	22/12/1897, Wezemaal		BS Wezemaal (1897) GA.56	
P/B	Jacobus Verhaegen (39)		Gemeentesecretaris	
M/B	Maria Sallets (34)		Huishoudster	
WP	Wezemaal (Brabant)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	48055	14/10/1918	2 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde	
MO	-			

444	VERHAUWEN Léon Odilon Désiré (<i>Leo</i>)			♂
°	23/07/1895, Munte		BS Munte (1895) GA.12	
P/B	Camiel Adolph Verhauwen (42)		Ondernemer	
M/B	Maria Augusta De Wulf (41)		Huishoudster	
WP	Munte (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen en Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	47584	19/06/1917	Vrije leerling WN	
17/18	47713	23/10/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	-			

445	VERHELST Willem	♂
°	ca. 1898	-
P/B	-	-
M/B	-	-
WP	Wetteren (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47949	22/12/1917 Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-
MO	Roeselare	

446	VERHUYCK Gaston Pierre Guillaume (<i>Vaast</i>)	♂
°	16/05/1899, Sint-Gillis	BS Sint-Gillis (1899) GA.396
P/B	Pierre Joseph Verhuyck (32)	Kleermaker
M/B	Jeanne Jacqueline Van Loon (24)	Kleermaakster
WP	Sint-Gillis (Brabant)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47737	06/11/1917 1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
18/19	-	-
MO	-	

447	VERLEYE Antoon Henri Eduard (<i>Antoon</i>)	♂
°	01/05/1900, Gent	BS Gent (1900) BR. Verleye
P/B	Edmond Verleye (32)	Bediende
M/B	Emma Joanna Josephina Geiniger (32)	-
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47855	07/12/1917 Vrije leerling Klassieke Filologie
18/19	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent	

448	VERMARIEN Eduardus (<i>Edward</i>)		♂
°	30/08/1895, Antwerpen	BS Antwerpen (1895) GA.5325	
P/B	Jan Eugeen Maria Vermarien (28)	Diamantslijper	
M/B	Paulina De Lauwer (23)	-	
WP	Antwerpen (Antwerpen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47787	24/11/1917	1 ^e kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde
18/19	48048	14/10/1918	1 ^e kandidatuur
MO	-		

449	VERMEREN Frans Louis André (<i>André</i>)		♂
°	19/06/1895, Denderwindeke	BS Denderwindeke (1895) GA.62	
P/B	Emile Vermeren (40)	Gemeenteontvanger	
M/B	Sylvia Abbeloos (35)	Bijzondere	
WP	Denderwindeke (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	47524	16/11/1916	1 ^e jaar Mijnbouwingenieur
17/18	47719	26/10/1917	1 ^e jaar Mijnbouwingenieur
18/19	-	-	-
MO	-		

450	VERMEULEN Leon Aloïs Camiel (<i>Leo</i>)		♂
°	02/07/1899, Semmerzake	BS Semmerzake (1899) GA.15	
P/B	Alois Vermeulen (34)	Gemeenteonderwijzer	
M/B	Emerence Dosche (36)	Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47913	14/12/1917	Vrije leerling Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

451	VERMEULEN Mauritius (<i>Maurice</i>)		♂
°	09/04/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.1294
P/B	Alexander Vermeulen (27)		Herbergier
M/B	Zulma Marie Marguerite Coussement (29)		Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47854	07/12/1917	Vrije leerling Ingenieur
18/19	-	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent		

452	VERNIERS Robertus Adolphus Josephus (<i>Robrecht</i>)		♂
°	20/03/1898, Gent		BS Gent (1898) GA.1027
P/B	Petrus Martinus Verniers (29)		Bakker
M/B	Maria Emilia Cortier (22)		Zonder beroep
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47897	11/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	-		

453	VERNIERS Willem Roman Maria (<i>Willem</i>)		♂
°	04/06/1898, Sint-Amandsberg		BS Sint-Amandsberg (1898) GA.164
P/B	Ludovicus Josephus Verniers (32)		Postbediende
M/B	Maria Victoria Van Bockstaele (29)		Huishoudster
WP	Sint-Amandsberg (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47867	07/12/1917	1 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48029	12/10/1918	2 ^e jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	-		

454	VERRUE Mauritius Michaël Joannes (<i>Maurits</i>)		♂
°	04/05/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.1553	
P/B	Albertus Michiel Verrue (27)	Vleeschouwer	
M/B	Maria Mathildis Pauwels (25)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47920	17/12/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen
18/19	-	-	-
MO	-		

455	VERSICHEL Werner Maria Wilfridus Diomedus (<i>Firmin</i>)		♂
°	01/10/1894, Drongen	BS Drongen (1894) GA.130	
P/B	Edouardus Augustus Versichel (40)	Geneesheer	
M/B	Maria Julia Schelstraete (40)	Zonder beroep	
WP	Doel (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen</i>		
16/17	47582	06/06/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
17/18	-	-	-
18/19	-	-	-
MO	-		

456	VERSNICK Alphonse Germanus Frederik (<i>Alfons</i>)		♂
°	23/11/1895, Borsbeke	BS Borsbeke (1895) GA.23	
P/B	Charles Louis Versnick (31)	Gemeenteonderwijzer	
M/B	Marie Leonie Prudencia De Graeve (29)	-	
WP	Borsbeke (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47604	10/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Rechten
18/19	-	-	-
MO	-		

457	VERSTRAETEN Romaan Emerentia August Jozef Maria (<i>Romain</i>)		♂
°	20/02/1898, Sinaai	BS Sinaai (1898) GA.23	
P/B	Jozef Louis Hubert Verstraeten (30)	Brouwer	
M/B	Maria Ludovika Stefania Van De Velde	-	
WP	Sinaai (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47648	17/10/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
18/19	-	-	-
MO	-		

458	VIJT Adolphus Leonia Josephus (<i>Adolf</i>)		♂
°	09/12/1898, Gent	BS Gent (1898) GA.4102	
P/B	Gustaaf Vijt (36)	Bediende	
M/B	Clemence Amelie Marie De Clercq (31)	Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47892	11/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	-	-	-
MO	Koninklijk Atheneum Gent		

459	VILLERS Ferdinand Edouard Constantin Noël (<i>Ferdinand</i>)		♂
°	24/12/1898, Ezemaal	BS Ezemaal (1898) GA.75	
P/B	Constant Villers (33)	Postklerk	
M/B	Emilienne Goen (35)	Huishoudster	
WP	Denderleeuw (Oost-Vlaanderen)		
	<i>Technische Hogeschool (lid GSC)</i>		
16/17	-	-	-
17/18	47974	23/01/1918	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
18/19	48028	12/10/1918	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde
MO	-		

460	VINCENT Clovis Honoré (<i>Clovis</i>)			♂
°	01/08/1893, Zottegem		BS Zottegem (1893) GA.58	
P/B	Emile Louis Vincent (48)		Handelsreiziger	
M/B	Virginie Van Herzeele (42)		Huishoudster	
WP	Zottegem (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool</i>			
16/17	47540	30/11/1916	2° jaar Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

461	VIOLON Fernand Achille (<i>Fernand</i>)			♂
°	06/12/1899, Schaarbeek		BS Schaarbeek (1899) GA.1367	
P/B	Paul Violon (30)		Industrieel	
M/B	Eloire Amandine Carpentier (31)		Zonder beroep	
WP	Schaarbeek (Brabant)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47833	04/12/1917	1° kandidatuur Wiskunde en Natuurkunde	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

462	VLASSENBOECK Nestor Romanus (<i>Nestor</i>)			♂
°	25/03/1898, Aspelare		BS Aspelare (1898) GA.7	
P/B	Frans Vlassenbroeck (49)		Landbouwer	
M/B	Maria Lucia Van Varenbergh (46)		-	
WP	Aspelare (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47931	18/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde	
18/19	-	-	-	
MO	-			

463	VLERICK Alfons Joannes (<i>Jan</i>)	♂
°	15/12/1897, Asper	BS Asper (1897) GA.72
P/B	Aloïs Joseph Vlerick (29)	Landbouwer
M/B	Mathilde De Ley (38)	Landbouwster
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47902	12/12/1917 Vrije leerling Germaanse Filologie
18/19	-	-
MO	Sint-Lievenscollege Gent	

464	VYDT Walter Antoine Guillaume Adrien Joseph (<i>Karel</i>)	♂
°	10/05/1897, Stekene	BS Stekene (1897) GA.101
P/B	Joseph Vydt (31)	Brouwer
M/B	Marie Sophia Charlotte Sloor (29)	Zonder beroep
WP	Stekene (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	47541	01/12/1916 Vrije leerling Scheikunde
17/18	47695	19/10/1917 1 ^e kandidatuur Natuurwetenschappen
18/19	-	-
MO	-	

465	WAEKENS Désiré Joseph Honoré (<i>Désiré</i>)	♂
°	10/12/1898, Zaffelare	BS Zaffelare (1898) GA.112
P/B	Joannes Baptiste Waelkens (40)	Geneesheer
M/B	Louise Constance Buysse (32)	Zonder beroep
WP	Zaffelare (Oost-Vlaanderen)	
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>	
16/17	-	-
17/18	47951	24/12/1917 Vrije leerling voorbereiding Geneeskunde
18/19	48063	14/10/1918 1 ^e kandidatuur voorbereiding Geneeskunde
MO	-	

466	WAMBEKE Adolphus Prudens (<i>Adolf</i>)			♂
°	26/02/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.761	
P/B	Julius Wambeke (22)		Dagloner	
M/B	Maria Clementina De Bruyne (22)		Fabriekwerkster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	-	-	-	
18/19	47998	08/10/1918	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

467	WANTE Irena Malvina Jeanette (<i>Irène</i>)			♀
°	03/08/1897, Ledeberg		BS Ledeberg (1897) GA.249	
P/B	Francies August Wante (34)		Treinwachter	
M/B	Pauline Josephine Crobeek (30)		Huishoudster	
WP	Ledeberg (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47773	21/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

468	WEHRMAN Karl			♂
°	ca. 1892, Hannover (D)		-	
P/B	-		-	
M/B	-		-	
WP	Berlijn (Duitsland)			
	<i>Faculteit Rechten</i>			
16/17	47522	15/11/1916	Kandidatuur Rechten	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

469	WELVAERT Remi Hippoliet (<i>Remi</i>)			♂
°	22/03/1898, Evergem		BS Evergem (1898) GA.73	
P/B	Bernaard Welvaert (31)		Fabriekwerker	
M/B	Eulalia Sophia Van Durme (30)		Werkvrouw	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47615	15/10/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	48001	09/10/1918	2 ^e jaar Handelswetenschappen	
MO	-			

470	WYCKAERT Gustavus Julianus (<i>Gustaaf</i>)			♂
°	25/01/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.328	
P/B	Julius Wyckaert (25)		IJzerbewerker	
M/B	Valentina Van Rumst (28)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47788	26/11/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

471	WYMEERSCH Petrus Thiphon (<i>Triphon</i>)			♂
°	16/02/1895, Oosterzele		BS Oosterzele (1895) GA.4	
P/B	Camiel Wymeersch (41)		Slachter	
M/B	Marie Leonie Willems (37)		Huishoudster	
WP	Oosterzele (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47887	10/12/1917	Vrije leerling voorbereiding Apotheker	
18/19	-	-	-	
MO	-			

472	WYMEERSCH Theodoor Jules (<i>Theodoor</i>)			♂
°	22/08/1892, Oosterzele		BS Oosterzele (1892) GA.44	
P/B	Camiel Wymeersch (37)		Slachter en Herbergier	
M/B	Marie Leonie Willems (34)		Huishoudster	
WP	Oosterzele (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47888	10/12/1917	1 ^e kandidatuur voorbereiding Apotheker	
18/19	-	-	-	
MO	-			

473	YSABAERT Mauritius (<i>Maurits</i>)			♂
°	19/10/1898, Gent		BS Gent (1898) GA.3533	
P/B	Prosper Oscar Ysabaert (30)		Dagbladverkoper	
M/B	Clementina Roels (33)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap (lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47608	12/10/1917	1 ^e jaar Handelswetenschappen	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

474	YSABIE Georgius Maria Leopoldus (<i>Georges</i>)			♂
°	07/08/1891, Gent		BS Gent (1891) GA.2849	
P/B	Leopold Joseph Ysabie (20)		Schilder	
M/B	Seraphina De Wilde (21)		Zonder beroep	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47808	01/12/1917	Vrije leerling	
18/19	-	-	-	
MO	-			

475	YSABIE Marcel Victor Joseph (<i>Marcel</i>)			♂
°	26/12/1898, Ledeberg		BS Ledeberg (1898) GA.396	
P/B	Achiel Ysabie (34)		Schilder	
M/B	Leontine Marie Tant (33)		Huishoudster	
WP	Gent (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47823	04/12/1917	1 ^e jaar Ingenieur	
18/19	-	-	-	
MO	-			

476	YSABIE René Gaston Raymond (<i>Gaston</i>)			♂
°	26/09/1898, Gentbrugge		BS Gentbrugge (1898) GA.266	
P/B	Medard Desiré Ysabie (31)		Schilder	
M/B	Camilla Josephina De Jaeger (37)		-	
WP	Gentbrugge (Oost-Vlaanderen)			
	<i>Technische Hogeschool (niet-lid GSC)</i>			
16/17	-	-	-	
17/18	47837	05/12/1917	Vrije leerling Ingenieur Burgerlijke Bouwkunde	
18/19	-	-	-	
MO	Koninklijk Atheneum Gent			

477	ZAMAN Victor Achille Albert (<i>Victor</i>)			♂
°	06/06/1899, Gent		BS Gent (1899) GA.1978	
P/B	Michel Achille Victor Zaman (24)		Vertegenwoordiger	
M/B	Jeanne Antoinette Elisa Parmentier (24)		Zonder beroep	
WP	Brussel (Brabant)			
	<i>Hogere School voor Handelswetenschap</i>			
16/17	47573	10/03/1917	Handelswetenschappen	
17/18	-	-	-	
18/19	-	-	-	
MO	-			

